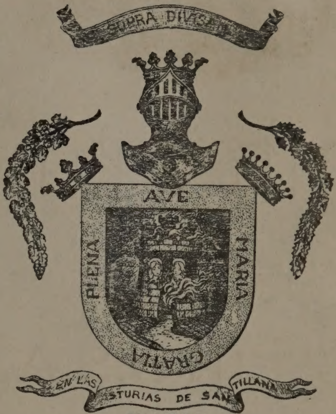

7260/A

HONOR LABOR VALOR

EX-LIBRIS

FRANCISCO DE LA GUERRA

REGIMEN SANITATIS

Variant imprint of 5372
Y8 colophon present
Differences in prelims
A4 verso line 19 Labori
correctly printed
B4 verso catchword Rhu
B5 recto catchword tis
B7 recto line 6 differē

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

308936

DE CONSER-
VANDA BONA VALE-
TVDINE, OPVSCVLVM

ſcholæ Salernitanæ, ad Regem Angliæ verſibus conſcriptum. Cum Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi celeberrimi, breuiſſimis ac vtiliſſimis enarrationibus. Et hæc omnia à barbarie & infinitis, quibus ſcatebant, mendis, tam accuratè repurgata, vt iam quaſi nouam faciem induerint, citráque offenſionem legi poſſint.

Opera & ſtudio Ioannis Curionis, & Iacobi Crellii.

ACCESSERE

De electione meliorum ſimplicium, ac ſpecierum Medicinalium, Rhytmi M. Othonis Cremonenſis.

ITEM,

S. Auguſtini concio, de vitanda ebrietate, carmine reddita.

PARISIIS,
Apud Martinũ Iuuenẽ, ſub inſigni D. Chriſtophori, è regione gymnaſij Cameracẽſium.
M. D. LIII.

AVTHORVM, QVI IN HOC *opuſculo citantur, Catalogus.*

A

Alexãder Trallianus.

Ariſtoteles.

AuenZoar.

Auerrois.

Auicenna.

B

Bertrutius.

C

Cõſtãtinus Aphrican.

Conciliator.

Cornelius Celſus.

D

Democritus.

Dioſcorides.

Diogenes

G

Galenus.

Gellius.

H

Haly.

Hippocrates.

I

Ianus Cornarius.

Ioannes Damaſcenus

Ioannes Meſues.

Ioãnes Manardus.

Iſaac.

L

Liuius.

M

Macer.

Moyſes.

N

Nicander.

P

Paulus Aegineta.

Philotheus.

Platearius.

Plinius.

R

RhaZes.

Rufus.

S

Salomon.

Serapion.

Simon Ianuenſis.

Suetonius.

V

Valerius Maxim.

WELLCOME LIBRARY INSTITUTE
308936

REVERENDO ET AMpliſsimo in Chriſto patri ac Domino, D. Ioanni Pico, Cœnobii diui Petri apud Erphordienſes, abbati digniſsimo, Domino & Mæcenati ſuo plurimùm obſeruando, Ioannes Curio, Berckzen. & Iacobus Crellius, ὑγιαίνειν.

PERVENIT ad manus noſtras ampliſsime pater, opuſculum quoddã de tuenda bona valetudine, à doctoribus quondam ſcholæ Salernitanæ memoriæ proſpiciendæ gratia, vt adparet, verſibus conſcriptum. Multò enim facilius verſus (Fabio teſte) quàm proſam orationem ediſcimus. Adiuncta erat luculenta ſimul & ſuccincta Arnoldi Nouicomenſis, Medici & Philoſophi celeberrimi, in ſingula capita

ἐξήγησις. Nos itaque ſititores alioqui rerum nouarum, magna cum voluptate, curſim primò, atque ferè ſine interſpiratione perlegimus: dehinc cunctatius & accuratius ſingula relegentes, librum inuenimus, mole quidem paruum: ſed qui plurima in medica arte non ſpectatu modò, ſed & cognitu quàm digniſsima complectatur, & in quo nihil ferè ex omnibus iis, quæ ad corporis cuiuſque incolumitatem ſeruandam faciant, deſideres. Hunc ergo vbi intimis quibuſdam amicis cõmunicaſſemus, dignum iudicarunt, qui ceu nouo adſumpto habitu, in publicum prodiret, quíque in omnium incolumitatis ſuæ ſtudioſorum manibus non haberetur tantum, ſed etiam ab iiſdem diligentius perlegeretur: neque (vt hactenus) à tineis amplius & blattis corrodẽdus deliteſceret.

deliteſceret. Summíſque precibus à nobis contēderunt, ne ſibi noſtrā hac in re operam polliceri, neque hanc æditionis moleſtiam nobis imponi grauaremur. Ita enim fore, & vt cuncti φιλυπιεινοὶ *maximis beneficiis, vinculis noſtris obſtringerentur: & vt ipſi in arte, cui nos iam totos mancipârimus, multò cum promptiores, tū expeditiores redderemur. Omnes ſiquidem artes (& vt Xenophō ait)* πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ ἀσκητὰ εἶναι: *neque ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Nos verò, qui ingenij noſtri imbecillitatem probè agnoſcentes, nos cum omnium aliarum ingenuarum artium, tum in primis ipſius medicæ ignaros ac rudes planè nō ignoraremus, ſedulò primò, & quoad fieri potuit, prouinciā hanc nimis grauem recuſare, de-*

 inde

inde verò & deprecari cœpimus. Cæterùm, qua ex cauſa faciliorẽ deprecationis noſtræ veniam conſequi poſſe arbitrabamur, hac magis atque magis nos illi inſtigare, & hortari, & orare, ne hunc laborem ſubterfugeremus, pergebant. Erátque inter eos vel præcipuus, vir & humanitate, & morum integritate ſpectatiſſimus I.V. doctor Georgius Iuda. Cùm itaque nullus vndequaque vrgendi adpareret finis, íſque potiſſimùm incitaret: cui quicquam denegare religio ſit, locum petitioni fecimus: Τί γὰρ ἂμ καὶ πάθῃ τὶς, ὁπότε φίλος τὶς ἂμ βιάζοιτο; *Suſcepto igitur hoc onere, nihil æquè nobis elaborandum duximus, quàm vt omne noſtrum ſtudium & conatum huc deſtinaremus, quò liber hic vtiliſſimus, non emendatiſſimus modò, verùm etiam ab horridula il-*

la illa, & ingrata dictionis rudita-
te, qua antehac miſerè & fœdè con-
ſpurcatus circunferebatur, ac proin-
de à ſtudioſis quibuſdam contemptus
negligebatur, quàm alieniſsimus in
vulgum exiret. Quare multa in com
mentario ſuperflua reſecuimus, mul-
ta omiſſa adiecimus. Authores vn-
de conflatus videbatur, diligenti ſtu-
dio & inueſtigatione voluentes, lo-
cos omnes, perinde atque hodie tra-
ducti habentur, quàm caſtigatiſsi-
mos ſubſtituimus. Reliqua quæ ἐξη-
γητὴς ſuo Marte expreſſerat, infini-
tis propemodum mendis exemimus.
Quin & ipſos deniq; verſiculos ſub
incudē reuocatos emēdauimus: ſedu-
lóq; id egimus, vt numerus ſibi, quo-
ad poſſet, integrè conſtaret: paucis tā
men exceptis, à quibus, ne in totum
periret rhytmus, quo maiores noſtri
 impenſius

impenſius delectabantur, manus cohi buimus. Quò factum eſt, vt, occurrãt alicubi ἐκτάσεις καὶ ἐπενθέσεις quædam inuſitatiores, & quas haud temerè apud quenquam probatæ authoritatis ſcriptorem reperias. Hanc verò noſtram quantulancunque operam R. P. tui ampliſsimi nominis patrocinio & nuncupatione munitam, in publicum exire voluimus: & vt ipſe pro ingentibus beneficiis, quibus nos hactenus deuinxiſti, viciſsim gratitudinis noſtræ aliquod haberes μνημόσυνον: & vt, ſi quã ſanitatis ſuæ ſtudioſi inde vtilitatẽ hauſerint, eam totam tuæ amplitudini & excellentiæ acceptam ferant. Munuſculũ ergo hoc, in quo tanquã in ſpeculo, quî, quando, & quatenus labori, cibo, potui, ſomno, & cæteris rebus non naturalibus indulgendum ſit, clariſsimè

intueri licet. Quódq; grato animo of ferimus, ſerena fronte, placidóq; vultu T. A. ſuſcipiat, fructuúmq; noſtrorũ veluti primitias, cãdidè cõplectatur. Sic nãque fiet, & vt alij cõplures ad ſimiles in literis auſus excitentur, & vt ipſi noſtris laboribus abundè ſatiſfactum putemus. Optimè in Domino vale, pater ampliſsimè, ac nos, noſtráque ſtudia in tuam clientelam ſuſcipere dignare. Erphordiæ, XVI. Calend. Septemb. Anno M.D.XLV.

INDEX SVMMARIVS
eorum, quæ hoc libello tractantur.

A

ACeti proprietates 167
Acetoſum 181
Aëris electio 78
Albica, piſcis marinus 126
Allium contra venena efficax 70
Amarellus, auis aquatica 123
Anguilla 133
Anguillarum coctio ibidem
Ani repreſsio incommoda 4
Anni tempora quatuor 92
Anni temporibus quæ conueniant ibidem
Aniſi vtilitates 175
A prandio non dormiendum 3
Aqua ſiti extinguendæ vtilis 114
Aqua crapulæ confert 116

Aqua

Aqua ſitis extinguenda ibidem
Aquæ potus nociuus 113
Arietina caro 42
A ſomno inambulatio 8
Aeſcula 162
Eorum vtilitates duæ, ibidē
Aeſtatis cibus 94
A ſumpto cibo ſtatim ſurgendum 3
Aſthmati quæ conferant 324
Athanaſia purgat phlegma 203
Auditus grauitati mederi. 228
Aues eſui aptæ 118
Auripigmentum 244
Aurium tinnitus vnde generetur 229
Autumni cibi 95
Axillaris vena 315

B

Baſilica 315

Bouina

Bouina caro 37
Βραγχός 243
Braſsicarum proprietates 195
Butyrum 143
Butyri vſus 144

C

Calculoſis & podagricis obeſt anguilla 133
Calculus vnde generetur 4
Cancer quid ſit 215
Cancro medetur cerefolium 215
Capitis dolor 11
Capitis doloris ex potu nimio, remedia 318
Capo, ſiue gallus caſtratus 119
Carpa ſiue carpio, piſcis aquæ dulcis 127
Caprina caro 37
Carnes bonæ 44
Carnes malæ 43

Carnis porcinæ vſus 109
Carnis volatilium electio 124
Caro animalium quadrupedum quomodo eligi debeat 38
Caro ſalſa nociua 36
Caſei eſus 35
Caſeus 145
Caſei proprietates ibidem
Caſei ſumpti vtilitates duæ 146 & deinceps.
Caſei vſus 147
Caſtoreum neruis prodeſt 201
Catharrus 13
Caulium proprietates 195
Ceparum natura 206
Ceparum vſus 71
Cephalica vena 313
Ceraſa 154
Ceraſa duplicia 155
Ceraſorum eſus cõmoda ibidẽ.
Cerebra quomodo ſumenda ibid.

ibidem
Cerebri proprietates
Cerebrum ſtomacho inimicũ 56
Cerefolij herbæ effectus 56
Cereuiſiæ confectio 167
Cereuiſiæ potus 90
Cereuiſiæ proprietates 165
Cereuiſiæ decoctio ibidem
Cereuiſiæ vſus 91
Ceruina caro 37
Chelidonia viſum acuit 220
Cholera 249.322
Choleræ duæ ſpecies 255
Cibi boni nutrientes 44.83
Cibi diuerſi 28
Cibi melancholici vitandi 30
Circa phlebotomiam quæ obſeruanda 290
Circa venæ ſectionem quæ conſideranda 297
Cœna à potu inchoanda 149

Cœna parca 3.19
Cœnæ nimiæ incommoda 3
Colica 18
Colli venæ 277
Coloris faciei corruptio 13
Colorum hominis indicia 273
Columba, cibus cholericus 120
Columbarum electio ibidem
Commoda ex ſectione ſaluatellæ 311
Condimenta generalia 100
Conſuetudo 23
Conſuetudo altera natura 186
Conſuetudo varianda 189
Coryza 13
Κόρυζα 243
Coturnix, ſiue quiſcula, bonus cibus 121
Croci proprietates 223
Crocus hepati conducit ibidem
Cruditas humorum duabus de

cauſis accidere poteſt 289

D

Delatiuus potus 136
Dentium dolori conducentia 238
Dentium numerus in homine 245
Dentes mundare 9
Dentium conſeruatio ibidem
Diæta 185
Diæta triplex 190
Dulcedine natura gaudet 65

E

Ebrietas è cereuiſia deterior, quàm è vino 91
Ebrietatem ſedantia 209
Ebrietatis incommoda 83
Edendi & bibendi modus 148
Edendum quandiu 29
Enulæ campanæ effectus 216
Enulatum

Enulatum vinum. ibidem
Epilepſiæ medetur viola. 210
Epilepſiæ quæ conferant 323
Excrementorum retentio. 3
Eius incommoda, ibidem, & 4

F

Fames duplex. 27
Febris cauſa. 10
Ficuum commoda. 160
Ficuum operationes. 162
Ficus, 58. Eius proprietates. ibid.
Fiſtulæ curatio. 244
Fluxus ventris remedia. 318
Fœniculum. 173
Frigellus, auis cibo accommoda 122
Frontis venæ. 316

G

Galbio piſcis marinus. 127
Gallinæ cõmendatio in cibo. 119

H

Hircina caro 38
Hœdina caro 41
Humores corporis quatuor. 247
Hydrops 17
Hyemis cibi 96
Hyoſcyami herbæ virtus 238
Hyſſopi effectus 213

I

Ictero quæ conferant 323
Ieiunia 312
Ira valetudini nocet 2
Iraſci quibus vtile 3
Iura é carnibus 52

L

Labiorum venæ 317
Lac 33. 55
Lactis eſus, ibidem
Lactis proprietates. ididẽ, & 34
Lactis electio 55. 141
Lætitia confert valetudini 4. 5
Lampreta 133

Lam-

Lampretæ generatio ibidem
Lampretarum coctio 133
Lauendula neruos cõfortat 202
Laxitatis curatio 323
Leporina caro 37
Lepræ quæ conducant 313
Leucopiperis cõmoditates 226
Lucius piſcium tyrannus 126
M
Maluæ proprietates 197
Manuum lotio 7.105
Maratrum 173
Mediana 315
Medicinæ adminiſtratio 191
Medico ſex conſiderãda 191
Medulla oſſium 57
Melancholia 249
Melancholia duplex 308
Melancholica complexio 276
Membra animalium in cibo 171
Menta quid efficiat 198

Merula auis quæ 122
Mictio nocte plurima 163
Mora inter edendum longa nociua 30
Muſti potionis nocumenta 190
Muſti virtutes 164
Mutatio ſubita nocet 88
Mytridatium 77

N

Naſi vena 317
Naſturtium 202
Naſturtii herbæ virtutes 219
Nauſea 322
Nauſeam marinam quæ prohibeant 99
Nuces poſt piſces edi debent. 150
Nocumenta ex vſu vini dulcis tria 66
Nuces contra venena 77

O

Oculroum venæ 317

Ocu-

Oculos acuentia 7
Orex gallina ſylueſtris 123
Orthygometra 122
Oſſiũ numerus in homine 245
Oua 45.137
Ouorum electio ibidem
Oui partes 47
Oua ſorbilia 58

P

Palati venæ 317
Pandiculari membra 8
Panis calidus nociuus 106
Panis odor ibidem
panis cruſta 108
Panis decruſtatio 108
Panis electio & ratio 106
Paſſulæ 158
Paralyſi quæ vtilia 324
Pectere crines 8
Pediis venæ tres 316
Perca piſcis ſquamoſus 126

Perdicis in cibo vſus 122
Perſica 158
Perſica prima menſa edenda 31
Perſicarum vtilitas ididem
Phaſianus gallus ſylueſtris, optimi almenti 121
Phlebotomia & venæ ſectio 277
Phlebotomia nociua 278
Phlebotomiæ effectus 293
Phlebotomandi ætas 277
Phlegma 249
Phlegmatica complexio 268
Phlegmatis naturalis duæ ſpecies 250
Phlegmatis neceſſitates duæ, & vna vtilitas 251
Pigritia 13
Piper album 227
Piper longum ibidem
Piper nigrnm ibidem
Piperis genus triplex 227

Piſa

Piſa 138
Piſces fluuiatiles 131
Piſces qui boni malíuẽ 125
Piſces qui, & quibus cõducãt 132
Piſces ſquamoſi cæteris meliores 129
Piſcium electio 128
Piſorum coctio 140
Plagitia piſcis mariuus 127
Podagræ medetur vrtica
Poma 32
Pomorum eſus ibidem
Ponticum 181
Porcina caro 38
Porri effectus 224
Poſt phlebotomiam quæ vitãda 230
Potus triplex 136
Potatio vini nimia 81
Potus mali correctio 98
Primula veris neruis prodeſt 202

Pruna. 156
Prunorum vtilitates 15
Prunorum electio 157
Pulegii effectus 217
Pulices fugare 204
Pyra 32.152
Pyrorum medicamenta 75

Q

Quibus morbis & ætatibus cõueniat venæ ſectio 232
Quiſcula 121

R

Racemi 158
Raphanus 75
Eiuſdem & prietates ibidem
Raporum incommoda 169
Remedia contra venenum 70
Remedia valetudinis cõſeruãdæ 11
Repletio omnis nociua 24
Rheuma 12.243
Rhu-

Rheumatis curatio 240
Ruta viſum acuit 204
Rutæ contra venena efficacia 74

S

Salis commoda 178
Salis nocumenta ibidem
Salmones piſces craſſi 130
Salſamenta varia 101
Salſa piſcium 104
Saluatella 315
Saluia potus malitiam emendat 198
Saluiæ vtilitas 200
Saluiatum vinum ibidem
Salix verrucas tollit 232
Salicis proprietates ibidem
Sanguinea complexio 260
Sanguinis ſpecies duæ 249
Sanguinis & ſpiritus vehicula naturæ 231
Sanguis inter humores præſtan-

tisſimus 248
Sanguis ſuillus humano ſimilis 39
Sapor quid 181
Sapores octo 180
Saxaulus piſcis marinus 126
Sciſſuræ quantitas in venæ ſectione 296
Serum lactis 144
Seri lactis proprietates ibidem
Synapi proprietates 208
Sitis nocturna 116
Somni diurni incommoda 12
Somnum vrtica conciliat 211
Sorus piſciculus marinus 127
Spaſmus 16
Splenis paſſio 13
Eius cauſa ibidem
Spodium 176
Eius virtus ibidem
Sturnus cibo commendatur 119

T

Tenaſmus vnde generetur 4
Tempora anni quator 318.324
Temporum venæ 317
Teſticuli gallorum 55
Teſticuli porcorum ibidem
Tencha piſcis glaber 127
Theriaca contra venena 77
Tormina diſcutit cerefoliũ 215
Tranquillitas ſanitati confert 6
Tremor manuum 20
Tremulus auis, vulgo motacilla 123
Triſtitia nocet valetudini 2
Triſtari quibus vtile ibidem
Triticeus panis 53
Eius proprietates 54
Tuſſi confert piper 226
Tuſſim curat vrtica 212

V

Vaccina caro 37

Vapo-

Vapores ſtomachi prohibentia 100
Venæ linguæ 317
Venæ ſectione, quæ et quo tempore ſint euacuanda 310
Vermes è lotione manuum proati 8
Vertigo 18
Vina alba tenuia ſtudioſis conueniunt 49
Vina nigra cæteris nutribiliora 50
Vina rubra clara 50
Vina theologica 51
Vini boni proprietates 61
Vini modice ſumpti cõmoda 84
Vini nimiæ repletionis incommoda 3
Vini nidor 63
Vini color ibidem
Vini odor 62

Vinum bonum magis conducit 51
Vinum album 48
Eius proprietates ibidem
Vini ſapor ibidem
Vini ſecundum colorem differētia 47
Vinum candidum & dulce 65
Vinum clarum 87
Vinum vetus ibidem
Vinum ſubtile ibidem
Vinum maturum ibidem
Vidum dilutum 88
Vinum forte 63
Vinum fragrans ibidem
Vinum frigidum ibidem
Vinum friſcum ibidem
Vinum lac ſenum 89
Vinum pueris nociuum ibidem
Vino parce vtendum 3
Violæ effectus 209

Vipa 185
Vipæ vtilitates ibidem
Viſui nocentia 232
Viſum acuentia 220.237
Vitulina caro 42
Vitulinæ carnes 117
Vlcera renũ & veſicæ quomodo curentur 329
Vocis raucedinis cauſæ. 239
Vomitus 321
Vomitum ſedat cerefolium 215
Vomitus ante cibum ciendus. 92
Vomitus commoda 322
Vomitus incommoda 324
Vrticæ effectus 211
Vuæ 59 que conducant 60

FINIS.

Ἰάκωβος ὁ κρέλλιος τοῖς φιλιατροῖς.

Ἢν σοι τῶν νοσερῶν ἄκεσμ' ἀρέσκῃ,
Πάντων τῶν γε κακῶν, καλῶν δ' ἄσυλον:
Λάψον σμικρὰ φιλῶν ὁ τῶν ἰητρῶν,
Σοὶ τὰ σμικρὰ λέγω, πέλει γ' ἄκευμα.

Chriſtophorus Aulæus, candido Lectori.

Quod vitio præſens liber hic purgatus ab omni,
Vndiq; per doctas audeat ire manus:
Quodque Theoninos poßit modò ſpernere dentes,
Porrecta & patrium linquere fronte ſolum:
Curio fatidici decus inſuperabile Phœbi,
Præſtitit, & medica Crellius arte potẽs.
Ergo age, iam culto quicunque iuuare libello:
De bene tam meritis, dic bene quæſo viris.

Antonius Muſa, de hoc libello.

Vulgatus Salernitarum de tuenda valetudine libellus, his qui legunt, non parum vtilitatis præſtat: illisque multò maiorem, qui libelli præcepta obſeruant.

DE CONSERVANDA VALETVDINE, liber Scholæ Salernitanæ.

DE REMEDIIS GENERALIBUS, pro conſeruanda valetudine. CAPVT I.

ANglorum Regi ſcribit Schola tota Salerni:
Si vis incolumem, ſi vis te reddere ſanum,
Curas tolle graueis, iraſci crede prophanum,
Parce mero, cœnato parum, non ſit tibi vanum,
Surgere poſt epulas, ſomnum fuge meridianum,
Non mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Hæc bene ſi ſerues, tunc longo tempore viues.

Ἔκφρασις.

AEditus eſt hic liber à Doctoribus ſcholæ Salernitanæ, in gratiam regis Angliæ, qui multa, & diuerſa præcepta, pro conſeruatione humanæ ſanitatis continet. In hoc autem capite referũtur in primis octo generalia præcepta, quæ ſigillatim deinde per ordinem determinantur.

Primum ergo eſt, vt homo ſuæ ſanitatis ſtudioſus, anxiferas & graueis curas relaxans, quàm longiſsimè à ſe propellat. Nam curæ arefaciunt corpora, vnde contriſtantur ſpiritus vitales. Spiritus verò triſtes exiccant oſſa. Prouerbiorum 17. Sub eodem præcepto comprehẽdi poſſunt & triſtitiæ, quæ ſimiliter corpora exiccant & refrigerant, maciem & tenuationẽ inducunt, conſtringunt, ſpiritum obtenebrant, ingenium hebetant, rationem impediunt, iudicium obſcurant, & memoriam obtũdunt. Veruntamen aliqui ſunt pingues & corpulenti, ſpiritus adeo mobiles & calidos habentes, vt eis interdum vtile ſit triſtari, quo ſpiritus calor hebetetur, & corpus aliquo modo maceretur.

Triſtitia.

Triſtari vtile.

Secundum eſt, non iraſci. Primò, quia ira ſimiliter corpora exiccat: nam ipſa maximè ſingula mẽbra calfacit. Nimia autem calfactio

Ira.

çalfactio ſiccitatem parit, teſte Auicenna, prima primi, doctrina tertia, cap. 1. Secundò, quia ira ob feruorẽ cordis omnes actus rationis confundit. Aduertendum tamẽ eſt, quoſdam eſſe praua & frigida temperaturæ, quibus iraſci interdum ad conſeruandũ ſanitatem, proſit, vt ſcilicet calor in eis reſuſcitetur. Iraſci vtile.

Tertium eſt, vt parcè vino vtatur. Nimia enim vini repletio ſomnolentiam, pigritiam, debilitatem ſtomachi, & reliquorum membrorum, multáque alia his ſimilia mala, corporibus infert. De quibus dicetur cap 15. Vinum.

Quartum eſt, vt parum cœnet. Nam nimia repletio nocturna, dolorem ventris, inquietudinem, inſomnia, & anguſtiam parit, vt manifeſta docet experientia: id quod & infrà fuſius declarabitur. Cœna.

Quintũ eſt, vt ſtatim à ſumpto cibo ſurgat: hoc enim ad concoctionẽ facit, quia cibus ſumptus, ita facilius ad fundum ſtomachi, in quo virtus viget digeſtiua, deſcẽdit.

Sextum eſt, vt ſtatim à prandio non dormiat, cuius rationes reddentur cap. 3.

Septimum eſt, ne diutius vrinam, quàm natura fert remoretur: hinc enim interdum ſequi ſolet difficultas mingẽdi, aut omnino Excremẽtorum retentio.

prohibitio mictus, vt teſtatur Auicēna deci-manona tertii, tract.2.cap. de difficultate vrinæ. Generatur etiam inde calculus, neque quicquam æquè veſicam lædit, atque longior vltra mingendi voluntatem, lotii retentio. Similiter quoque ex nimia fecum ſiue excrementorum remoratione complura proueniunt nocumenta. Indurantur enim feces in inteſtinis, ob continuam ſuctionem venarum meſaraicarum, quæ cum inteſtinis continuatæ, omnem humiditatem à fecibus exugunt, ita vt ſiccæ remaneant, ac difficilioris exitus inteſtina oppilent, quam deinde oppilationem, ob flatuum eductionis prohibitionem, & aliarum conſequentium fecum coaceruationem, ſequuntur nocumenta, cap. 49. enumerata.

Octauū eſt, ne fortiter cōprimat anum, hoc eſt, ne ad egerendum ſiue excernendum vrgeat: inde enim ſequitur τεινεσμὸς, *ſiue exitus longaonis. Poſtremo ſubiungitur, longiſsimo tempore ſanitatem tueri poſſe, quicūque hæc omnia debitè conſeruauerit,*

Si tibi deficiant medici, medici tibi fiant
Hæc tria, Mens hilaris, requies, moderata diæta.

Hoc

Hoc loco trium remediorũ generalium pro conſeruanda ſanitate naturæ humanæ, fit mentio, & maximè ipſorum nobilium.

Primum eſt, vt animus hominibus ſit læ- tus & hilaris. Lætitia enim ætatem flori- dam facit, homini iuuentutem conſeruat, virtutem confortat, vitam prorogat, inge- nium acuit, hominémque ad ſingula munia ſubeũda habiliorem reddit. Sit autem hæc lætitia ſiue gaudium ad tuendam valetudi nem conueniens, temperatum, nõ excedens modum: nimium enim gaudium ſyncopẽ & mortem infert. Huius *inſignia exempla re- ferunt* Liuius *lib.*2. Decadis 3. Valer. Maxi. *lib.*9.*cap.*12. Gelli. *lib.*3.*cap.*15. Plin.*lib.*7. *cap.*53. *Maximè verò gaudium confert his qui multis curis & ſolicitudinibus diſten- dũtur: poteſtque profligatis triſtitiis & con uerſatione amiculorum ac familiarium, & per vſum delectabilis cibi & potus, in ipſis amiſſum recuperari.* His *enim virtus con- fortatur, teſte* Auicen.1I. 3.*cap.de caſu vir- tutis,* Scias, *inquit, quòd virtus augmẽtetur cibo & vino ſubtilibus, conuenientibus, & odoribus bonis, trãquillitate, & gaudio, & dimiſſione eorum, quæ contriſtant, & rixa- ri faciunt, & rememoratione rerum amabi lium, & habitatione cum dilectis. Secun-* Lætitia.

Tranquillitas. *dum eſt, tranquillitas animi. Nobiles enim ob magnas & diuerſas curas quas ſuſtinẽt, magis læduntur (ſi cætera pariter adſint) quàm vulgares plebei. Inquietudo verò mẽtis, ſomnũ maximè impedit, qui nobilibus, cùm ſint natura ſicciores cholerici, cõueniebat.* Tertiũ *eſt moderata diæta, id eſt modus ſeu ratio viuendi (vulgus Regulam victus vocat) de qua infrà cap. 55.*

DE CONFORTATIONE *cerebri, oculorum, &c.* Caput II.

LVmina mane manus ſurgens
gelida lauet vnda,
Hac illac modicum pergat, modicum ſua membra
Extendat, crines pectat, dentes fricet: iſta
Confortant cerebrum, confortant cætera membra.
Lote cale, ſta pranſe, vel i, frigeſce minute.

Hic

Hic traduntur ſex præcepta de confortatione cerebri, & ſingulorũ corporis membrorum.

Primum eſt, vt mane oculi aqua frigida lauentur: mundandi enim ſunt vt inde remoueantur ſordes palpebris inhærentes, ne ab ipſis oculi corrodantur. Auicen.3. 3.*trac.* 1. *cap.* 5. Ex *eis autem, inquit, quæ abſtergunt oculum, & acuunt ipſum, eſt ſubmergi in aqua clara, & aperire oculũ in ipſa.* Et 3.3. *tract.* 4. *cap.* 3. *Ingredi aquam claram, viridem, & ſubmergi in ea & aperire ambos oculos in ea, ſecundum quantitatem, qua poßibile eſt, & ex eis quæ conſeruant ſanitatem oculi, & confortant ipſum, & propriè in iuuentute.* Ratio *autẽ cur magis lauari debeant frigida quàm calida, eſt, quòd vnunquodque conſeruetur ſuo ſimili, vt teſtatur* Auicenna 4.1.*cap.*1. Et Galen. *cap.*86. *artis* Medicinalis, *vbi ſic inquit,* Ca*lidiora corpora, calidioris victus rationem expoſcunt, frigidiora frigidioris.* Oculi *autem ſunt naturæ frigidæ, vnde potius lauari debent frigida, quàm calida.*

Oculos acuentia.

Secundum eſt, vt lauentur manus: ſunt enim inſtrumenta, quibus emundantur organa ſuperfluitatum cerebri, vt ſunt aures oculi, nares. Ad *hoc igitur manus mundas*

Manuum lotio.

a iiii *eſſe*

eſſe conuenit. Magis tamen lauandæ ſunt frigida, quàm calida: quia lotio manuum in aqua calida, vermes in ventre generat, & maximè poſt ſumptionem cibi, vt innuit Auicen.16.3.tract.5.cap.1. Ratio, quia per lotionem manuũ in aqua calida poſt ſumptionem cibi, trahitur calor naturalis (quo completur digeſtio in ſtomacho) ad exteriora, quare imperfecta fit digeſtio, & hæc potiſſima cauſa eſt vermium.

Vermes.

Tertium eſt, vt poſtquam homo à ſomno ſurrexerit, paulatim inambulet ac ſeſe moueat, vt ſuperfluitates primæ & ſecundæ digeſtionis, quæ ſunt, feces & vrina, deſcendant, & præparẽtur faciliori euacuationi.

Pandiculari.

Quartum eſt, vt poſtquam manè ſurrexerit, pandiculetur, id eſt, manus & pedes, & omnia membra extendat, quò ſpiritus vitales trahantur ad membra exteriora, & inde ſpiritus cerebri ſubtiliores reddantur.

Pectere.

Quintum eſt, vt crines pectat: per hoc enim aperiuntur pori capitis, vt exeant vapores cerebri relicti poſt ſomnum, vt ſubtiles fiant ſpiritus eius. Quare vſus pectinis plurimum cùm viſui, tum ſenſibus omnibus prodeſt. Vnde Auicẽ.3.3.tract.4.cap.3. Adminiſtratio, inquit, pectinis ſuper caput iuuatiua

natiua eſt, & propriè confert ſenſibus, quare oportet vt adminiſtretur interdiu ſæpius, quoniam attrahit vapores ad ſuperiora, & expellit eos à parte oculi.

Sextum eſt, vt mundet & fricet dentes: immundicies enim dentium eſt cauſa fœtoris anhelitus. A dentibus item immundis, ſpiritus immundi ad cerebrum eleuantur, ipſúmque perturbant. Præterea commixtio ſordium è dentibus cum cibo ad ſtomachum perlata, eſt cauſa corruptionis eius in ſtomacho. Modum verò conſeruandorum dentium, & ſuauis eorundem odoris, tradit Auicen. 7.3. cap. 2. Et ex eis, ait, quæ conſeruant ſanitatem dentium, eſt, vt colluatur os in menſe bis cum vino, in quo decocta eſt radix tithymali. Eſt enim perueniens ad vltimum in faciendo bonũ odorem, & non aduenit facienti illud, dolor dentium. Dētes conſeruare.

Vltimo verſu comprehenduntur aliquot præcepta generalia. Quorum primum eſt, vt homo lotus balneo, ſe calidum conſeruet, quia à balneo pori ſunt aperti, & ita facillimè frigus intraret, magnúmque incōmodum corpori inferret. Alterum eſt, vt homo à ſumpto cibo modicum ſtet, quò cibus perfectè deſcendat in fundum ſtomachi, in quo completur digeſtio, ac deinde lento gra

du inambulet, ne ob fortem motum calor ad partes exteriores feratur, cibíque digeſtio impediatur. Tertium eſt, poſt venæ ſectionem frigus conducere, vel ne is cui vena ſecta eſt, ſe ſubitò calfaciat, ſed paulatim. Mutationes enim ſubitæ naturam lædunt. Omnia enim extra naturam moleſta ſunt, vt dicit Galen. *in* Commen. 51. 1. *lib.* 2. *Aphoriſ.* Hippo.

DE SOMNO MERIDIANO, *ſiue diurno.* Cap. III.

SIt breuis aut nullus tibi ſomnus meridianus.
Febris, pigrities, capitis dolor, atque catharrus,
Hæc tibi proueniunt ex ſomno meridiano.

Hic quatuor recenſentur incommoda ex ſomno meridiano.

Primum eſt febris, quod putant nonnulli verum eſſe, ſi intelligatur de febre ex oppilatione. Cauſam huius febris reddentes, quòd tempore diurno, calore ac ſpiritus moueantur ad exteriora, itaque virtus digeſtiua

Febris cauſa.

geſtiua in die ſit debilior: perfecta etenim digeſtio ſit, quãdo calor & ſpiritus mouentur ad interiora, ob quorum motum, calor naturalis incenditur, vnde tempus nocturnum, eſt tempus perfectioris digeſtionis. Indigeſtio autem, & humorum cruditas eſt cauſſa oppilationis, oppilatio verò febris. Auicen. 1. 4. in locis compluribus.

Secundum eſt pigrities, quæ ex eadem cauſſa oriri videtur. Ex materia enim craſſa & indigeſta, craſſi eleuantur ſpiritus, qui ad membra corporis elati, ipſi corpori grauedinem inducunt, quemadmodum ſpiritus tenues ac leues, animo ſimul ac corpori leuitatem cum alacritate.

Tertium eſt dolor capitis, qui & ipſe ex eadem cauſa prouenire videtur: ex cibo nãque indigeſto, in ſtomacho eleuantur ſpiritus craſſi, cerebrum perturbãtes, quia iidem etiam cauſa ſunt diſcolorationis faciei, quando ad cutem ferũtur: quia vbi materia craſſa eſt, neceſſe eſt, quicquid inde diſſoluitur eſſe craſſum. Vnde Galen. in Cõment. 14. lib. 1. Aphoriſ. Oportet, inquit, ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quando humida atque aêria ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt, & ſuaue, &c. Capitis dolor.

Quartum,

Quartum, catharrus, quem itidem ex ſimili cauſa oriri certũ eſt, nimirum ex rheumate. Rheuma autẽ dicitur quilibet fluxus materiæ de membro ad membrum, in quæcunque parte corporis fuerit: ſed ſecundum diuerſitatem partium ad quas fluit, diuerſa ſortitur nomina: quando enim fertur ad pectus ſiue membra ſpiritualia, videlicet ad pulmonem, dicitur κατάρρους: quãdo verò ad fauces ſiue colatoriũ palati, βράγχος: ad nares, κόρυζα, vt habetur in hiſce verſiculis,

Rheuma.

Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus,
Ad fauces brãchus, ad nares eſto coryſa.

Attamen prædictorum & aliæ poſſunt adſignari cauſæ magis efficaces. Cauſa nanque primi incommodi, ſcilicet febris, quæ aliquando ephemera, aliquando putrida eſt. Ephemeræ quidem eſt retentio fuliginum in ſomno diurno, quarum reſolutionem vigiliæ facere conſueuerant. His enim aceruatis, & ſpiritibus admixtis, calor extraneus, febrem ephemeram faciens in eis accenditur: febris verò putridæ putrefactio humiditatum augmentatarum ex ſomno diurno, & ad cor effumantium.

Sõni diurni incommoda.

Secundum verò incommodum, ſcilicet pigritia, accidit propter humiditates retentas

tus per ſomnum diurnum circa muſculos, chordas, & iũcturas, quibus illa torpeſcũt, & tardiora fiunt ad ſolitos motus.

Tertium verò ex ſimili cauſa oritur, ex humiditatibus nimirum & vaporibus per ſomnum meridianum retentis, qui moti verſus caput & cerebrum dolorem ingerunt.

Quartum, catarrhus, quo vniuerſim omne rheuma ſignificatur, cõtingit propterea quòd vapores & fumi, qui vndique vigiliarum tempore per cutem reſolui ſolent, in ſomno diurno ad caput tendant, vbi inſpiſſati recidũt inferius, rheuma generãtes.

Auicen. verò 3. Doctr. 2. ca. 9. addit & alia incommoda ſomni diurni: quorum primum eſt, ipſum generare ægritudines humidas, vt guttas, & paralyſes, ex retentionibus humiditatum, quæ interdiu magis reſolui ſolent. Secundum eſt, corrumpere colorem faciei, propter humiditates aquoſas, vrinæ ſimiles, in ſanguine multiplicatas ex ſomno diurno, reſolui ſolitas tempore vigiliarum, quæ ad faciei cutem cum ſanguine expulſæ, ipſam reddunt tumidam & ſubcitrinam. Tertium eſt, ipſum generare ſplenem, id eſt, ſpleneticam paſsionem in diſpoſitis. Cuius cauſa eſt retentio humoris craſſi, melancholici, in ſplene ex ſomno diurno: quemad-

quemadmodũ enim vigiliæ promouent motum ac liberum tranſitum craſſi humoris per canales ſtrictos calore diei vias aperiente, ita ſomnus impedit, & maximè diurnus, eò quòd inſtet tunc hora vt plurimum tranſitus melancholiæ per canales ſuos, & præcipuè per illum canalem, qui à ſplene trãſit ad orificium ſtomachi ad prouocandum appetitum, per quem ſplenis ſuperfluitas expurgari ſolet. Non enim par eſt vt de nocte appetitum cibi prouocet, ſed potius de die. Quartum eſt relaxatio ſiue emollitio neruorum. Cuius cauſſa eſt prohibitio reſolutionis humiditatum, quam facere ſolent vigiliæ diurnæ, quæ interius retentæ, neruos irrigant. Quintum eſt debilitatio appetitus propter debilitationem reſolutionis, quæ eſt prima cauſa famis. Alia cauſa, eſt repletio ſtomachi ex fumis, vaporibus, & humiditatibus emollientibus & ſaturantibus orificium ſtomachi. Sextum, eſt generatio apoſtematum, quia ſuperfluitates per ſomnum diurnum multiplicatæ, ſæpius in membro aliquo coaceruantur, ipſúmque tumidum reddũt. Addit idem Auicenna duas potiores cauſas eſſe, ob quas noceat ſomnus diurnus. Primam quidem, quòd citò interrũpatur, eò quòd calor diei

calorem

calorem internũ corporis ad exteriora trahat, & è diuerſo, ſomnus ad interiora, vnde motus ſequatur agitatiuus, & ideo cõſulitur per id tempus dormire volentibus, vt in vmbra, & tenebroſo loco dormiant.

Secunda verò eſt, quòd reddat naturam ſtupidam, & quaſi perterritam, retrahentem videlicet ſe ab eo in quo erat, nimirum à digeſtione cibi.

Aduertendum tamen, quòd licet ſomnus diurnus vniuerſim vituperetur, nocturnus verò commendetur, ex diurno tamen minus offendit, ſi quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem. Iuxta id quod imprimis teſtatur Hippocrates *in præſagiis lib. 2. vbi ſic ſcriptum reliquit,* De *ſomno quẽadmodum ex natura & in conſuetudine eſt, interdiu vigilandum, noctu dormiendum eſt. Si contrà commutetur, peſſimum eſt.* Mini*mè verò offendit, ſi quis dormiat prima luce ad tertiam diei partem.* Et *Galenus in* Commen. *At verò, inquit, temporibus* Hip*pocratis, non aliud fuit ex natura, aliud in conſuetudine.* Nunc *verò diuites è contrario agunt, tum in quibuſdam aliis, tum etiam ſomno, interdiu dormientes, noctu vigilantes.*

In his igitur, vt ſit ſomnus non omnino malus,

malus, quinque cõditiones, Betrurio authore, obſeruari conuenit. Prima, vt ſit conſuetus. Secunda, vt non fiat ilico ſuper cibum. Tertia, vt non ſit capite depreſſo. Quarta, vt non ſit longus. Quinta, vt non fiat ab ipſo ſubita, & repentina expergefactio, ſed tarda & lenta.

DE FLATVS VENTRIS retentione. Cap. IIII.

Quatuor ex vento veniunt in ventre retento,
Spaſmus, hydrops, colica, & vertigo, quatuor iſta.

Hic quatuor recenſentur nocumenta ex flatuum in corpore humano retentione.

Primum eſt ſpaſmus, quia flatus retenti, ſæpe rapiuntur ad iuncturas, & neruos, ipſóſque replent, vnde ſequitur conuulſio, quæ Græcis σπασμὸς *dicitur. Et ab Auicenna 2.3. cap.5. definitur hoc modo, Spaſmus eſt ægritudo neruoſa, qua mouentur lacerti ad principia ſua, & inobedientes ſunt in dilatatione. Eſt autem duplex. Quidam ex repletione, in quo membrum abbreuiatur in-*

Spaſmus.

tur incraſſatúrque propter rem implentem, quemadmodum lora & chordæ extenduntur, vbi aut multa madent humiditate, aut vehementius exiccantur: cõtingit verò hic ſubitó. Alter exinanitione, in quo contrahitur longitudo & latitudo, & diminuitur membrum ſecundum longum & latum, veluti in membrana, cùm adponitur igni, ſit contractio ſecundum longum & latum: & hic fit paulatim.

Secũdum eſt hydrops, morbus materialis, cauſatus ex re frigida plurima, ingrediente & inflante membra, aut loca partium, in quibus fit digeſtio ciborum & humorum, vt teſtatur Bertrutius, *ſectione* 3. *tract.*2. *cap.*4. Hydrops *enim fit cùm ſanguinis generatio fruſtratur, ut dicit* Galen. Comment.12.*lib.*6. Aphoriſmo. *Et hæc triplex eſt:* ἀνασάρκα, ἀσκίτης, *&* τυμπανίτης. De Tympanite, *intelligendum eſt ſecundum hoc nocumentum. Tympanites enim, authore* Bertrutio, *fit à mala complexione frigida ſtomachi & hepatis, prohibente cibi tranſmutationem in chylum, & humorem benignum, ſiue ſanguineum: quare conuertitur in rem ventoſam, quæ cùm non expellatur per eructationem, aut aliunde, oppilatione viarum prohibẽte, vel virtute* Hydrops.

tute expulſiua & ſequeſtratiua ſuperfluitatum, debili exiſtente, colligitur inter Siphac *&* Mirach *ventris, & generatur hydrops.*

Colica. Tertium eſt colica, *ægritudo vehementiſsimi doloris, facta in inteſtino, quod Græcis* κῶλον *dicitur, éſtque vnum de inteſtinis craſsis, quemadmodum iliaca eſt ægritudo grauiſsimi doloris in inteſtino gracili, Græci* ἴλεον *vocant: & fiunt iſtæ ægritudines ſæpius ex ventoſitate in dictis inteſtinis incluſa.*

Quartum, vertigo, vbi obtenebrationes hebetudinéſque oculis obuerſantur, & omnia circumagi & rotari videntur. Cuius *cauſa eſt ſpiritus vaporoſus, qui ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinatè mouetur.* H*æc quatuor nocumenta cum alijs quibuſdam pulchrè recenſet* Auicen.16. 3.*tract.*4.*cap.*28.*Scias, inquit, quòd retentio ventoſitatis multoties facit accidere colicam, propterea quòd ſubleuat eam, & reprimit ipſam, ita vt aggregetur res vna, & quòd facit accidere debilitatem inteſtinis.* Et *quandoque perducit illud ad hydropiſin.* Et *quandoque generat tenebroſitatem viſus & vertiginē, & epilepſiam.* Et *quandoque retinetur in iuncturis, & facit accidere ſpaſmum.* R*ectè itaque* Hippoc.*lib.*2.

præſagio-

præſagiorum, Flatus,*inquit,optimus eſt,qui neque ſtrependo, neque pendendo emittitur, quanquam etiam ſatius eſt ipſum cum ſtrepitu exire,quàm includi.* Hac *etiam ratione inductus* Claudius C*æſar,dicitur meditatus edictũ,quo veniam daret,efflatum, crepitúmque ventris in conuiuio emittendi: cùm periclitatum quendam præ pudore ex continẽtia reperiſſet. Author eſt Suetonius.*

DE COENA. *Cap. V.*

EX magna cœna ſtomacho fit maxima pœna.
Vt ſis nocte leuis, ſit tibi cœna breuis.

Hic *traditur vnicum præceptum conſeruandæ valetudinis,vt homo in cœna ſit tẽperantior,nec ſeſe cibo obruat.* Nimia *enim repletio ſub noctem inducit impedimentum ſomni,tormina ventris,inquietudinem corporis, puſtulas in facie,grauitatem capitis, & maliciã oris.* Hic *dubitari ſolet,vtrum maior quantitas cibi ſumanda ſit in prandio,an in cœna.* Pro *cuius ſolutione,aduertendum eſt, iuxta corporum diuerſitatem, maiorem aut minorem cibi quantitatem ſumendam.* Corpora *etenim,aut ſunt in mor-* *Cœna parca.*

b ii bum

bum decidentia, aut ſub latitudine ſanitatis. Si in morbum deciderint, ſunt aut cum humoris vitio, aut ſine. Si ſine humoris vitio, tum eſt liberius cœnandum, quia natura in eiuſmodi tantummodo ciborum digeſtioni intēta eſt, non autem ſuperfluitatum maturationi: carent enim eis. Quòd ſi cum humoris vitio patiantur, conuenientius eſt largius prandere. Vnde Auicenna. 1. 3. tractatu 5. cap. 11. Ille, inquit, cuius conſuetudo non tolerat, vt ſemel reficiatur, diuidat cibum ſuum, qui eſt minor refectione, in treis parteis, & ſumat duas tertias in prandio, & tertiam in cœna poſt leue exercitium. Ratio, quoniam illo tempore, quo natura debilis iuuatur in digeſtione per calorem ſolarem viuificum, & reſoluūtur plures ſuperfluitates, amplior cibus ſumendus eſt: hoc autem magis fit in prandio, quàm in cœna. Ergo, &c. Adhæc interdiu, ob præſentiam caloris vitalis ſolis & lucis, facilior fit digeſtio (eſt enī ſol vitæ principiū.) Habet itaque diurna digeſtio duplex calidum, nocturna verò minimè. Et noctu in eiuſmodi natura magis circa ſuperfluorum digeſtionē occupata eſt, quare non eſt impediendā multorū ciborum exhibitione. Quānis enim calor in pleriſq; noctu fortificetur,

ſpiritùum

ſpirituũ retractione, & reductione ſomni, non tamen poteſt huiuſmodi calor duo, ſcilicet alimentũ & ſuperfluitates, digerere. Cõuenit itaque in his cœnæ nonnihil demere. Si verò huiuſmodi corpora ſub latitudine fuerint ſanitatis, aut ſufficienter ſana, robuſta, ſuperfluitatibus ſenſibilibus carẽtia, cũ eas omnes expellãt proprio meatu, vt in athletis, his expedit copioſiore cœna vti. Vel, quia natura eorũ noctu ſolùm eſt digeſtioni ciborũ intenta, & non ſuperfluorũ maturationi, cum illis ferè careãt. Vel, quia ſoli robori corporis ſtudent, quod & nocte acquiritur magis, cùm amplior fiat ſanguificatio, diſtributio, & in his ſpirituum generatio. Quòd ſi corpora à dicto temperamento & robore nonnihil receſſerint, ſicut plurima, vſque in ægritudinem nunc deuenientia, eiuſmodi aut exercitantur exercitio forti, continuo, & vehementi, aut non. Si exercitãtur, vt ſunt qui victum manibus quærunt, præſtat hiſce largius prandere quàm cœnare, quia alimentum expetitur non modò vt nutriat, ſed etiam humectet & irriget membra, ne areſiant ex forti motu, & vt reſiſtatur reſolutioni, ex caloris incendio prouenienti. Iccirco oportet in prãdio plus cibi exhiberi: neque enim propter exerci-

tium eiuſmodi corpora à digeſtione ſua ceſſant, cùm ita conſueuerint. Vſus enim eſt res præter naturam, & calor item ex vehementiori motu digeſtionē accelerat in eis.

Quare videmus eos ter in die cum appetitu comedere, ac bene digerere. Si autem non vtātur forti & laborioſo exercitio continuè, ſicut prædicti, dupliciter hoc euenit, quia aut ſolùm quandoque vtuntur exercitio forti & laborioſo, ſed non continuè, aut ſolùm vtuntur exercitio debili, vnde ſequitur multiplicatio ſuperfluitatum.

Si vtātur exercitio plurimo, forti, & laborioſo, propter occupationes neceſſarias in vita, & ad ſalutem, ſicut ciuiles ac plebei cōplures viri, circa bona fortunæ negotiantes, ad ſalutem interdum exercitio forti & laborioſo mouentur: vt diu equitantes, vel iter facientes, aut aliud quoddam fortius à conſueto agentes exercitio: his vtilius eſt largiori cœnæ quàm prādio indulgere, quia ſi prandium augerent, cùm non ſint cōſueti adeò forti & laborioſo exercitio agitari, vt priores, ipſorū corrūperetur digeſtio, malos ſcilicet humores generando. Item propter motum ſuperfluum, calor horum diſſipatione debilitatur, cuius quidē vnitio, quæ magis noctu fit quàm interdiu, potiſſima eſt

fortitudi-

fortitudinis & digeſtionis cauſa. Quare cœna inſtante nocte copioſius alimẽtum expetit. Item iſti prius non vtebantur vehementi motu, vnde corpora eorum humiditatibus plena ſunt, quibus & paruus cibus ſufficit ad reſiſtendũ reſolutioni, & exiccationi, quæ fiũt per motũ interdiu occurrẽtẽ.

Si verò paucis, leuibus exercitiis, & occupationibus in vita vtantur, præcipiendum eſt eis, vt copioſius prandeant quàm cœnent. Et declaratur hoc, ſicut in corporibus nunc ægrotãtibus apparuit. Cùm enim hi debilem habeant digeſtionem, vt plurimum iuuantur viuifico calore & luce ſolis: cõfortatur enim inde ſpiritus propter ſuum ſimile. Ipſe enim eſt lux, aut effigiem habet ſecundũ Auicennam. *Iuuantur etiam, quia ſuperfluitates melius expelluntur poris apertis interdiu quàm noctu. Noctu præterea nõ oportet eos multo cibo repleri, cùm natura tunc magis occupetur circa crudorum humorum digeſtionem, quos ſomnus maximè digerit accommodóſque facit. Licet enim virtus digeſtiua noctu fortificetur, non tamen tanta eſt, vt valeat ſimul & cibum & ſuperfluitates digerere.*

Inſuper quoque aduertendum eſt, in exhibitione cibi copioſioris, aut minoris, in Conſuetudo.

prandio quàm cœna maximè ſeruandum eſſe vſum, quia conſuetudo plurimum poteſt in tuenda ſanitate, & ægritudine curãda. Hippocr. *lib.2.de Victus ratione in morbis acutis. Quod oſtenditur ex eo, quòd omnis ſubita mutatio, ſi modum exceſſerit, noxam inducat. Vnde* Damaſcenus *Aphoriſm. 57. Mutare cõſuetudinem, præſertim veterem, & noxium, & peſtilentiſſimum habetur. Quare corrigere oportet, ac ſenſim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas quæ ſubitò fiunt, alterationes. Gal. cap.86.artis* Medicin. *Et ſic patet in vniuerſum, largius prandendum quàm cœnandum, cùm plurimæ ægritudines ſint materiales, & corpora plurima lapſa. Si tamen ſemel tantùm in die comedatur, melius eſt cœnare, niſi oculi aut cerebrũ adfecta ſint: ita enim melius eſt prandere, aliâs non parum ægrotantis oculi & cerebrum læderentur. Cœna enim exigua capiti confert & oculis, teſte* Menardo.

Repletio omnis nociua. Notãdũ *prꜳterea quòd non ſolum repletio nocturna ſiue cœna, noceat ſtomacho, verumetiam omnis repletio cibi: generat enim oppilationes, febres, putredines, apoſtemata, & lepram, quia cauſa eſt indigeſtionis. Vnde* Auicen.*13.3. tract.1.cap.36.*

Ex re-

Ex rebus, inquit, magis inimicis ſtomacho eſt repletio, & propter illud non augetur corpus guloſi, quoniam cibus eius non digeritur, quare non creſcit ex eo corpus. Ille autem qui cibo abſtinet, dum tamen remanet aliquid in ipſo, appetitus eius augetur, quoniam ſtomachus eius bene digerit cibum.

Et ſic plurimum cauendum eſt ne ſtomachus torqueatur, & multum grauetur cibo, ita vt anhelitus anguſtior, & pulſus velocior fiat. Similiter repletio nauſeam & faſtidium mouens, plurimum eſt euitanda, & præcipuè ex malis alimentis. Nam ſi faſtidium ſit ex craßis alimentis, proueniunt dolores iuncturarum & renum, & podagra, induratio ſplenis & hepatis, & ægritudines phlegmaticæ ac melancholicæ. Si verò faſtidium fuerit ex alimentis ſubtilibus, proueniunt febres acutæ & malignæ, & apoſtemata acuta. Igitur repletio quæ fit vſque ad nauſeam, eſt euitanda.

Et ſemper curãdum eſt, vt ſtomacho maneat aliquis locus vacuus, ne penitus deſiderium ſopiatur, ſed remaneat aliquis edendi appetitus. Vnde Auicenna 3.1. doctrin 2. cap. 7. Cibo nullus ita replendus eſt, vt non ſit locus ſuperfluus, ſed eſt ab eo remouendus, reliquiis deſiderii adhuc in anima remanentibus. Appetitus retinẽdus.

manentibus.Et hoc obſeruandum eſt cum primis in iis quibus ſit appetitus vehementior: ſunt enim nonnulli natura debiliorem cibi appetentiam conſequuti, quibus fortaſſis concedendum vt plus comedant.

DE DISPOSITIONE ANte cibi ſumptionem, edēdi item & ciborum ratione. Caput VI.

TV nunquam comedas, ſtomachum ni noueris antè
Purgatum, vacuúmq; cibo, quē ſumpſeris ipſe.
Ex deſiderio poteris cognoſcere certo.
Hæc ſint ſigna tibi, ſubtilis in ore diæta.

Ἐκφρασις.

Hic traduntur quædam præcepta, homini ſanitatis ſuæ ſtudioſo, ante cibi ſumptionem obſeruanda. Primum eſt, ne ſumat cibum, niſi ſtomachus à malis humoribus ſit expurgatus,

expurgatus, videlicet per vomitum, expellendo humores putridos ac prauos in ipſo exiſtentes, quia ſi ſumeretur cibus prædictis humoribus in ſtomacho reſidentibus, ex talium cum cibo commixtione, cibus ſumptus corrumperetur. Secundum eſt, ne ſumat cibum, niſi ſtomachus à ſumpto cibo iam concocto & digeſto euacuatus ſentiatur. Quia nihil deterius eſt humano corpori, quàm cibi prioris digeſtione nondum abſoluta, ſed tantum inchoata, alium cibum ingerere. Ita enim prioris cibi digeſtio iam inchoata impeditur, & digeſtio prioris antè complebitur, qui trãſiens ad hepar per venas meſaraicas, trahet ſecum cibum poſtremò adſumptum indigeſtum, vnde crudi humores in corpore creſcent.

Sequũtur dein duo ſigna euacuationis ſtomachi à cibo præaſſumpto. Primum eſt deſiderium certum, id eſt vera fames. Sciendum autem eſt, duplicẽ eſſe famem, veram ſcilicet, & mẽdoſam. Veram deſcribit Galen. Comment. 16. lib. 2. Aphoriſmor. vbi ſic inquit, Fameſcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremã eſuritionem perueniunt. Sed mendoſa fames, eſt cibi appetitus, corpore non indigente. Et ſicut vera fames ſit ex conſtrictione & corrugatione Fames.

venarum

venarum orificii ſtomachi, procedentibus à ſuctione membrorum inanitorum cibo indigentium, ita mendoſa fames ſolet ab his fieri, quæ ſtringunt & rugant orificium ſtomachi, membris cibo non egentibus, vt ab eſu frigidis, ſtypticis, aut acetoſis. Huius ſigni & ſecundi præcepti præcedentis mentionem facit Auicen. 3.1. doctrina ſecunda, cap. 7. Oportet præterea, inquit, ne aliquis comedat, niſi poſt deſiderium, neque in hoc tardetur, cùm deſideriũ ebullierit, id eſt, forte fuerit, niſi mendoſum fuerit, vt ebriorum deſiderium, & habentium faſtidium, quoniam tolerare famem, ſtomachum malis & putridis replet humoribus, quos attrahit ad ſe loco cibi, vt patet per experientiam, cùm ieiunamus, noctu habemus appetitum comedẽdi, ſed ſequenti die minimé. Ergo eſt ſignum, ſtomachum tunc eſſe repletum malis humoribus, & maximè orificium eius, quæ repletio non eſt vera, ſed mendax, & propterea ſumpto pauco cibo, regreditur ſtatim appetitus. Auicenna ibidem, Neque ipſe, neque omnes, qui ſanitatem cuſtodire volunt, aliquid comedant, niſi deſiderium fuerit certum, & ſtomachus, & ſuperiora inteſtina à primo nutrimento euacuata fuerint. Quod enim in corpore exiſtit deterius,

nutrimentum ſuper nutrimẽtum, quod non eſt digeſtum, mittere. Secundum ſignum quod ſignificat ſuper certo deſiderio ſiue certa fame, eſt ſubtilis diæta, præcedens, id eſt, parua adminiſtratio cibi, quando & illam ſequitur fames, ſignificatur eſſe certa & vera.

Inſuper ſciendum eſt, in vna eadémque refectione peßimum eſſe, ſi ſimul multi & diuerſi cibi coniungantur, vt carnes & piſces, vel pulli & ſuilla, ac poſtea tempus inter comedendum producatur. Quia primus cibus iam digeri incepit, cùm accedit vltimus, & ita partes in digerendo fiunt diſsimiles, adeò vt præaſſumptæ prius digeſtæ ſint, quàm poſtremò ſumptæ digeſtionis ſuæ medium attigerint: vnde quarundam ſequitur corruptio, id quod innuit Auicen.3. 1. *doctrina* 2. *cap.*7. *vbi ſic inquit, Nihil quidẽ deterius eſt, quàm diuerſa nutrimenta ſimul coniungere, & pòſt in comedendo tempus prolongare: cùm enim poſtremũ nutrimentum aduenit, primum iam incepit digeri: nutrimenti ergo partes in digerendo non æquantur.* Cibi diuerſi.

Attamen mora inter edendum ad vnam ferè protracta horam, cauſſa bonæ maſticationis & tranſglutionis non improbatur, Edendum quandiu.

ſed

ſed plurimum facit ad ſanitatem tuendam, quia perfecta cibi maſticatio cum tarda & lenta trãſglutione eſt quaſi media digeſtio: ſed mala maſticatio, vel digeſtionẽ impedit, vel certè retardat. Mora verò inter edendũ cum interlocutionibus, ad duas vel tres horas plurimum nocet, & ſequuntur inde incommoda prædicta.

DE CIBIS MELANCHOlicis vitandis. Cap. VII.

PErſica, poma, pyra, & lac, caſeus, & caro ſalſa,
Et caro ceruina, & leporina, caprina, bouina.
Atra hæc bile nocẽt, ſúntque infirmis inimica.

Hic recenſentur decem alimenta melancholiam generantia, & infirmis inimica.

Primum eſt eſus perſicorum, de quibus Galenus cap. 19. lib. 1. Alimentorum, ſic ſcriptum reliquit, Nempe horum ſuccus facilè corrumpitur, & penitus noxius eſt: quapropter poſt alios cibos vltima minimè edere, uti quibuſdam mos eſt, oportet. Nam

in ſummo natantia, citò corrumpuntur. Quin huius quoque communis edicti decet meminiſſe, videlicet, Omnia cibaria prauum ſuccum cum humiditate & lubricitate obtinentia, ex facili deſcẽdere, eóque prima menſa ſumenda eſſe. Sic enim & ipſa celeriter pertranſeunt, & aliis cõmodè præeunt, ac quaſi viam muniunt. Poſtremò autem ſumpta, vnà ſecum alia in corruptione trahũt. Hinc patet iſtud dictum intelligendum de perſicis, poſt alium cibum comeſtis: ipſa enim præſumpta ſtomacho conferunt, ventrem leniunt, appetitúmque cient.

Perſica prima mẽſa edenda.

Vnde Auicenna 2. Canone, tract. 2. cap. 571. *Matura, inquit, ſunt bona ſtomacho, & in eis eſt virtus faciendi appetitum cibi, & oportet quidem, vt non comedantur poſt alium cibũ, quoniam corrumpũtur poſt eum, ſed præcedant ante cibum.* Similiter Dioſcorides lib. 1. cap. 131. *Perſica, inquit, poma matura tam ſtomacho quàm ventri vtilia ſunt, acerba aluum cohibent, ſed ſicca vehementius, decoctum è ſiccis, alui ſtomachíque fluxiones ſiſtit.* Et Serapion de Simplicibus, cap. 241. *Quando perſica ſicca, trita ſuper locum pulueriſantur, vnde fluit ſanguis, abſcindunt eum. Et licet prædicta habeant iuuamẽtum, attamen quia humorem*

generant

generant putridum, noxia ſunt infirmis, & præcipuè intẽpeſtiuè ſumpta. Perſica porrò frigida ſunt in primo ordine, & humida in ſecundo.

Pyra. *Secundum, Pyra: hæc enim & generaliter omnis fructus recens, non coctus, replẽt ſanguinem aquoſitate ebulliẽte in corpore, præparántque ſanguinem ad putrefactionem, & per conſequens nocent ægris. Auicẽ. 2. Canon. ca. 550. Pyra à proprietate inducunt colicam, ipſa tamen inter cæteros fructus multum impinguant; quare porci ex ipſis impinguantur pluſquam ex aliis fructibus. Et quia pyra ventoſitatem generant, & ſic inducunt colicam, vſus obtinuit, vt pyra & alii fructus ventoſitatem generantes, cum carminatiuis, id eſt, flatum expellentibus, comedantur, vel ſtatim vinum vetus odoriferum ab eorum eſu bibatur. Meliora pyra ſunt valde odorifera, & dulcia, meliora item cocta quàm cruda: coquantur verò cum aniſo, fœniculo, & ſaccaro.*

Poma. *Tertium, eſus pomorum, de quibus Auicẽna 2. Canon. cap. 569. Aßiduatio, inquit, comeſtionis eorum, facit euenire dolorẽ neruorum. Poma etiam generant ventoſitatem, in ſecunda digeſtione, quare nocent ægris, ſicuti de pyris dictum eſt, ídque maximè de*

mè de crudis intelligendum eſt: neque ſolùm hi fructus infirmis ſunt vitãdi, verumetiam quicunque implent ſanguinem aquoſitate ebulliente, vt fructus recentes, quorum ſuccus in humano corpore nõ ſecus ebullit atque muſtum, & ſuccus fructuum feruendo ebulliunt in vaſe, & hoc propter calorem ſolis in eis relictum, cùm maturarentur. Hi enim fructus propter ebullitionem ſucci ſui, præparant ſanguinem putrefactioni, tametſi eo tẽpore quo ſumuntur, humectent, & hac de cauſſa Auicen. fructus recẽtes febricitantibus interdixit, 1. quarti, tracta. 2. cap. 7. Omnes, inquit, fructus nocent febricitantibus ebullitione ſua, & corruptione in ſtomacho.

Quartũ, eſus lactis, quia lac facilè corrumpitur, inque fumum & acetoſitatem in immundo ſtomacho conuertitur, qualis eſt ſtomachus laborantis febre putrida: quare febricitantibus febre putrida non conceditur. Nocet quoque laborantibus dolore capitis, ſiticuloſis, & compluribus aliis: de quibus Hippocr. lib. 5. Aphoriſ. 64. Lac dare caput dolẽtibus malum, &c. Cõuenit tamen in quibuſdam paßionibus, veluti in phthiſi, & hectica, & quibuſdam aliis, vt dicit Hippocr. Aphoriſ. iam citato. De hoc Lac.

plura dicentur infra cap.34. Et quãuis lac in dictis paſsionibus improbetur, in ſanis tamen laudabile eſt, & hoc ſi in ſtomacho & hepate bene digeratur: tunc enim omnibus auxiliatur internis exulcerationibus, præſertim faucium, pulmonis, interaneorũ, veſicæ, & renum, ſua aquoſitate & butyroſitate leuãdo & mundificando: humoribus venenoſis repugnat, membra humectat, tormina acrium humorum inteſtinis mitigat, quia viſceribus inuiſcatur, & humorum prohibet morſum. Præterea conuenit lac corporibus temperamentis, quorum ſtomachus mundus eſt à cholericis & phlegmaticis humoribus. In his enim bene digeſtũ, multum præbet nutrimenti, laudabilem generat ſanguinem, carnem augmẽtat, totum corpus probè humectat, exteriora pulchra reddit, vt refert Iſaac in diætis vniuerſalibus. Vbi etiam dicit authoritatem Ruffi, quòd lac bibentes ieiunos eſſe oporteat, & bibatur calidum protinus vt mamillis excidit, neq; aliquid comedatur, quo vſque digeratur, & caueatur labor, & nimius motus. Non eſt tamen quieſcendum prorſus à deambulatione, ſed deambulandum lentè, donec in ſtomachi fundum deſcendiſſe ſentiatur. In diſtẽperatis verò corporibus lac non

conuenit,

conuenit: in calidis enim citò in fumoſitatẽ & choleram conuertitur: in frigidis verò in acetoſitatem & putredinem. Stomacho etiam immundo lac non conuenit, quia in eo corrumpitur. Quantum ad electionem attinet lactis cibi cauſa, eligendum eſt lac æquali craßitudine, neque vt camelinum, aut aſininum, liquidißimũ, & minimè pingue, neque pinguißimum & craßißimum, vt bubulum. Eligendum eſt igitur lac capræ, quod minus habet aqueæ ſubſtantiæ quàm camelinum, & minus pinguetudinis & caſeoſæ craßitiei, quàm bubulum, quod propter craßitiem & pinguetudinem oppillat venas, & generat ventoſitates, éſtque difficilioris digeſtionis quàm in ſanitate tuenda conueniat. Eligatur igitur lac capræ, non nimis propinquæ partui, nec nimis diſtantis à partu, non prægnantis, nutritæ in lætis paſcultis.

Quintum, eſus caſei, poteſtque intelligi de omni caſeorum genere, maximè tamen de veteri. Caſeus enim recens frigidus & humidus eſt, & craſſæ ſubſtantiæ, & difficilis digeſtionis, obſtruit & calculos generat, nec admodum cõducit ſanitatis ſuæ ſtudioſo. Vetus autem caſeus, ratione ſalis, calidus & ſiccus eſt, facit cibum digeri, cùm Caſeus.

ipſe difficulter digeratur, iuxta verſiculum,

Caſeus eſt nequam, quia digerit omnia ſequám.

Parum & malè nutrit, ſtomacho nocet, nimis deſiccat, minúſque quàm recens competit. Caſeus qui eſt inter vtrunque medius, videlicet, inter recentem & veterem, viſcoſum, & frangibilem, durum & mollem, declinans ad aliquam dulcedinem, non nimis ſalſus, neque lachrymoſus cùm inciditur ſaporis delectabilis, & boni odoris, ex bono lacte conuenienter factus: talis vtiq; bonus eſt, & præ aliis eligendus, & poſt alios cibos ſumendus, non immodicè: aliàs enim obſtruit aluum, ſtomachum grauat, digeſtionem impedit, lapidem in renibus, humores craſſos, & flatus in corpore generat. Solus igitur,

Caſeus ille bonus, quē dat auara manus.

Caro ſalſa. *Sextum, caro ſalſa: hæc enim ſiue ſole, ſiue fumo exiccata, cuiuſcunque generis, aut animalis fuerit, generat ſanguinem craſſum, & melăcholicum, ac proinde nocet infirmis, neque conuenit ſanis: & hoc innuit Auicen. 2.1. Doctrina 2. cap. 15. circa finem, Exemplum, inquit, ſpiſſi pauci nutrimenti mali chymi, id eſt, mali humoris eſt caro ſalſa.*

Septimum,

Septimum, caro ceruina, quæ & ipſa ſanguinem melancholicum generat, teſte Rhaze, 3. ad Manſorem, cap. 9. Ceruina.

Octauum, caro leporina, quæ maximè ſanguinem melancholicum generat, vnde Rhazes loco citato, Ipſa plus aliis melancholiæ generatiua eſt. Et de hac Iſaac in diætis vniuerſalibus teſtatur, quòd non cõueniat vt cibus, ſed ſolummodo vt medicina. Et eſt notandũ, quòd hæc caro & ceruina, cùm fuerint animalis multum in ſenectute prouecti, ſimpliciter ſint euitandæ: ſi tamen aliquo modo conueniant, meliores ſunt partui propinquiores. Leporina

Nonum, caprina. Decimum, bouina. Hæ carnes etiam ſunt melancholicæ, vnde Iſaac in diætis vniuerſalibus, Caro, inquit, caprina, & bouina, eſt peſſima, dura, in digeſtione tarda, & digeſta, craſſum generat ſanguinem, & melancholicum. Et Auicenna 2. Canon. cap. 146. Caprina verò nõ eſt bona multum, & eius humor fortaſſe eſt malus valde. Sub hiſce tribus intellige & hircinam, & vaccinam, quæ prædictis ſunt peiores. Dicit enim de eis Auicen. ibidem, Caro vaccina, & ceruorum, & hyrcorum ſylueſtrium, & magnarum auium, facit euenire febres quartanas. Galen. in lib. de Re- Caprina. Bouina. Vaccina.

num affectus dignotione, Ceruinã carnem vitabis, quippe quæ dura ſit, concoctu diffi cilis, & melancholica. Item de carne vac cina, Caro vaccina plurimi eſt nutrimenti, craſſa, melancholica, generans ægritudines melancholicas. Et, caro vaccina generat lepram. Caro hircina eſt mala abſolute. (margin: Hircina.) *Circa electionem verò carnis animalium quadrupedũ, inter authores cõtrouerſia eſt: quidam enim carnes porcinas meliores eſſe dicunt, ſicut Galenus & quidam alii. Alii verò carnes hœdinas, ſicut Rhazes, Auicenna, & Auerroes. Licet Auerrois quinto colliget. imponat Auicennæ, quòd dixerit carnes porcinas eſſe meliores, cùm tamen hoc ipſum nõ dicat authoritate ꝓpria, ſed Chriſtianorum. Alii verò vitulinas præferunt.*

Hircina.

Porrò electio & præſtantia carnis animalium quadrupedum, multipliciter attendi poteſt. Primò ex parte maioris nutrimenti, & irreſolubilioris, & carnibus humanis ſimilioris. Et hoc modo caro porcina cæteris eſt melior. Primò ob maximam ſimilitudinem, quam habet cum carnibus humanis, teſte Galeno lib.3. Alimẽtorum, cap. 1. vbi dicit, Similitudinem quæ ſuillæ carni cum humana eſt. Vel ex hoc colligas, quòd quidam humanis carnibus quaſi porcinis, veſcentes

Porcina.

veſcẽtes, nullam eius neque ex guſtu, neque olfactu ſuſpitionem habuerunt. Et *lib.*10. *Simplicium medicam.cap.de Sanguine ſuillo, Sanguis ſuillus humano maximè temperie ſimilis eſt: comperti enim ſunt hoſpites, & coqui plures, qui humanas carnes pro ſuillis venderent, tametſi qui eas ediſſent, nullum omnino diſcrimen percipere potuerint, donec inuenerint digiti partem anteriorem.* Idem Auicen.2.Canon.cap.610.Et Auerrois 5. *colliget. cap.*de Carne. Secundò, *quia caro porcina valde nutrit: dicit enim* Galen.3. *Alimentorum,cap.*1. Inter o*mnia edulia valentiſsima eſt ſuilla.* Argu*mento ſunt euidẽtiſsimo ipſi athletæ.* Tertiò, *quia generat alimentum firmum, fortiter reſiſtens reſolutioni.* Et *hæc fuit mens Galeni multis in locis, vbi porcinas cæteris carnibus præfert, vt lib.*8. *Therap. Metho. cap.*2. *vbi dicit,* Ex *ipſis ſuillis carnibus optima eſt montana, ab his deinceps hœdus eſt.* Et *ſimiliter in lib. de* Renum *adfectus dignotione,* E *pedeſtribus optimi ſucci eſt caro ſuilla, & hominibus maximopere familiaris, maximéque tũ nutribilis, tum verò corroborans.*Et *lib.de cibis boni & mali ſucci,* Suilla *caro, ſi exactè in ventriculo concoquatur, tum in ſanguinem à iecinore*

conuertatur, probatiſsimos humores gignit. Quodquidem verum eſt, ſi de carne porcorum non antiquorum intelligatur, quia eorum caro indigeſtibilis eſt, neque iuuenum ſiue lactentium: eorum enim caro humidiſſima eſt, ſed ætate mediocrium, videlicet vnius vel duorum annorum, tam domeſticorum, quàm ſylueſtrium. Veriſimilius autem æſtimandum eſt, quòd porci ſylueſtres domeſticis ſint meliores, quia caro porcorum domeſticorum, eſt debito viſcoſior. Vnde Auicen. 2. Canon. cap.146. Chriſtiani, inquit, dicunt, & qui eos imitantur, quòd melior caro ſylueſtris eſt caro porci ſylueſtris. Nam cum hoc quod eſt leuior carnibus domeſticis, eſt fortis nutrimenti & plurimi, & velocis digeſtionis: & eſt melior quàm eſſe poteſt in hyeme. Hinc ſequitur quòd carnes porcinæ multum laudabiles ſint corporibus iuuenibus, ſanis, fortibus: laborantibus, non diſpoſitis ad oppilationes, & his qui impinguari cupiunt: huiuſmodi enim corpora indigent plurimo nutrimento, & difficulter reſolubili. Ideo Rhazes, 3. ad Manſorem, cap. 9. Caro autem, inquit, craſſa multū laborantibus conueniens eſt, ſubtilis verò his qui prædictis ſunt contrarii, conuenit. Idem ſentit & Auicen. 3. I. Doctrina

ctrina 2.cap.7.Exercitati præterea ac multi laboris, magis tolerant craſſa alimenta, aliter etiam poteſt attendi præſtantia, & electio carnium, & temperata videlicet complexione, facili digeſtione, & ſanguinis inde geniti temperantia, vt ſcilicet illa dicatur caro melior, quæ temperatæ ſit complexionis, facilis digeſtionis, ſanguinem in caliditate & frigiditate, ſubtilitate & craſſitie tēperatum generans, & hoc modo hædina eſt melior ac laudabilior cæteris, teſte Rhaze, *Auicenna, &* Auerroe. Dicit enim Rhazes 3.*ad* Manſorem,*cap*.9.H*œdina caro eſt temperata, nullam in ſe habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet ſanguinem, laborātibus tamen non congruit, cui nulla alia caro praferēda eſt: non eſt enim adeò debilis, vt ex ea virtus deſtruatur, neque eius nutrimentum adeò multum eſt & craſſum, vt ex eo in corpore proueniat repletio, & craſſus generetur ſanguis. Sanguis quoque qui ex eo generatur, inter ſubtilem & craſſum, ac inter calidum & frigidum exiſtit. Et hæc non conuenit multum laborantibus, ſed iuuenibus temperatis, exercitio mediocri vtentibus: quia generat ſanguinem forti exercitio ſeu labore facillimè reſolubilem. Et quemadmodum caro hæ-* Hædina.

ro hœdina inter carnes domeſticas, ita ca-ro capreoli inter ſylueſtres præfertur. Poſt verò hœdinam plurimi ex medicis, vt Rhazes & Auerrois, ponunt carnem arietum: & dicit Auerrois quinto Colliget. cap. 32.

Arietina. Hæc eſt opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum, & videtur ſibi, quòd caro vitulorum eſt melioris nutrimenti, quàm arietina. Forſan Galenus reſpexit ad præſtãtiam nutrimẽti, eò quòd plurimũ nutriat, & nutrimentũ ſit magis irreſolubile, quod magis videtur cõuenire carnibus vitulinis, quàm arietinis, cùm arietinæ magis humidæ ſint.

Poſtremo verò, præſtãtia & electio carnium poteſt haberi ex minori viſcoſitate & iucundiori odore. Et ſic vitulinæ ſunt cæteris meliores, id quod innuit Auerr. quinto Colliget. cap. 32. Et carnes, inquit, vitulinæ

Vitulina. ſunt bonæ carnes, propterea, quòd non habeant illam viſcoſitatem, frigiditatem, & ſiccitatem, quam habent carnes bouinæ veteres, & carnes eorum ſunt magis odoriferæ aliis carnibus. Et quantum eſt in hoc, meliores ſunt carnibus hœdulinis, quia in carnibus hœdulinis manifeſtatur quædam mucilago, id eſt, viſcoſitas, quando coquuntur. Sed carnes hœdulinæ ſunt me-

liores vitulinis, quia meliores generant humores. Vnde patet non eſſe tantam controuerſiam inter Medicos, de electione carnium, quanta prima facie apparet. Notandum inſuper, carnes animalium ſiccæ complexionis, meliores eſſe circa partum, quàm multum à partu diſtantes. Ergo hœdi & lactentes vituli meliores ſunt hircis & bobus, quia eorum ſiccitas primæ ætatis humiditate corrigitur. Sed carnes animalium complexionis humidæ meliores ſunt diſtantes à partu, & circa partum deteriores, quia nimia eorum humiditas progreſſu ætatis exiccantis, id eſt iuuentutis, corrigitur aut tollitur, & ab humiditate primæ ætatis augetur. Ideo iuuenes arietes caſtrati vnius anni, ſunt meliores minúſque viſcoſi lactētibus agnis, & porci vnius vel duorum annorum porcellis lactētibus meliores. Vnde bene dixit Auicen. 3.1.cap.7. Oportet autem, inquit, vt cibus ſit talis, quales ſunt carnes, & propriè carnes hœdorum & vitulorum lactentium paruorum, & agnorum vnius anni. Ex quibus omnibus concluditur, quòd carnes hircorum, caprarum, arietum, boum, & porcorū antiquorum, non caſtratorum, & porcellorum, & agnorum lactentium, non multum conueniant pro con-

Carnes malæ.

ſeruanda

Carnes bonæ. ſeruanda ſanitate, ſed carnes vitulorum iuuenum, & arietum vnius anni, & porcorum vnius vel duorum annorum, caſtratorum, aptiſſimæ ſunt eſui ad conſeruandam valetudinem. Eſt præterea notandum, carnes declinantes ad ſiccitatem, eſſe elixandas, ad humiditatem, aſſandas, vt humiditas earum temperetur: quare carnes cuniculorum, leporum, ceruorum, vitulorum, & capreolorum ſunt elixandæ: porcellorum verò & caſtratorum arietum aſſandæ. Elixatio enim temperat ſiccitatem. Vnde patet in temporibus & complexionibus humidis magis conueniens carnes ſicciores vt aſſentur. In temporibus verò, complexionibus, & ætatibus ſiccis, humidiores, vt elixẽtur.

DE CIBIS BENE NVtrientibus. Cap. VIII.

OVa recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum ſimila pura, naturæ ſunt valitura.

Hic recenſentur tria alimenta, quæ parua quantitate multum nutriunt.

Primum

Primum oua recentia, de quibus Auicenna 2. Canon. cap. 530. Et 4. 1. cap. 1. Nutriẽs, inquit, paruæ quantitatis, & multi nutrimenti, ſicut oua & gallorum teſticuli. Idem multis aliis in locis repetit. Electio. Oua gallinarum, perdicum, & phaſianorum iuuenum & pinguium conferunt in victus ſalubris ratione: & aliis ſimpliciter ſunt meliora, eligenda autem paruula, oblonga, & candida, vt habetur in hiſce vulgatis verſiculis, Oua.

Filia presbyteri iubet hoc pro lege teneri,
Quòd bona ſunt oua hæc candida, longa, noua.

Oua item tremula, id eſt, per decoctionem nonnihil inſpiſſata, vt in manu tenentis in cortice ſuo videantur tremere, ſunt meliora duris, & ſorbilibus, multi nutrimenti, probæ & facilis digeſtionis, & generãt ſanguinẽ cordi maximè proportionabilem. vnde cõualeſcẽtibus, ſenibus, & debilibus maximè cõueniunt, & imprimis vitelli. Vnde Auicen. in lib. de virib. cordis, trac. 2. cap. De ouis, teſtatur vitellos ouorum, bonæ carnis auium, veluti gallinarum, perdicum, & phaſianorum, licet non ſint medicinæ cordis, ipſum tamen confortatur, & citò in ſanguinem conuerti, & poſt tranſmutationem pa-

nem parum ſuperfluitatis relinquere, ſanguinem generare ſubtilem, clarum, quo maximè confortatur cor, multúmque valere in diſſolutione ſubſtantiæ ſpiritus, & diminutione ſanguinis cordis. Sorbilia verò oua, facilis ſunt digeſtionis, leniunt pulmonem & pectus, & aluum deiiciūt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta ſeu durata oua difficilis ſunt concoctionis, & tardi tranſitus, craſsámque corpori exhibent alimoniam. Ouorum item ex cocturæ diuerſitate magna differentia eſt. Nam quædam ſunt aſſata, aut elixa, aut frixa, aut iure cocta. Aſſata elixis ſunt craſsiora, & duriora, ac difficilioris cōcoctionis. Focus enim ſubſtantialem eorum humiditatem exiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus feruentibus inferantur cineribus, aut in teſtis franguntur. In teſtis fracta, reliquis ſunt peiora. Illa verò quæ cum corticibus feruentibus inferuntur cineribus dupliciter fiunt. Aut enim tota cinere cooperiūtur, aut ſuper carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur, peſsima ſunt: quia calor foci circūfuſus, fumoſitatum exhalationem prohibet. Nuda ſuper carbonibus collata, fumoſitatem emittunt, & emundantur. Elixa in aqua, meliora ſunt aſſatis, quia aquæ hu-

quæ humiditas, calori foci, in ſiccanda humiditate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum teſtis elixantur, aut in aquam franguntur. Cùm teſtis elixata, reliquis peiora ſunt, quia teſtæ fumoſitatum & craßitiei reſolutionem prohibēt. In aquam verò fracta, calor penetrat, craßitiem attenuat, & odoris grauitatem aufert. Vnde eiuſmodi cæteris omnibus ſunt laudabiliora. Frixa, quia peßimos generant humores, cæteris peiora ſunt, ſtomacho diutius inhærent, vnde ſequuntur fumi, corruptio, & faſtidium. In iure cocta, inter aſſata & in aquam fracta, media ſunt, vt colligitur ex Iſaac diætis vniuerſalibus.

Eſt etiam ouorum ſecundum partes diuerſitas. Nam vitellus in caliditate temperatus exiſtens, bene nutrit. Album verò frigidum eſt & viſcoſum, duréque digeritur, & ſanguis inde generatus nō eſt bonus, vt teſtatur Rhazes, 3. ad Manſorem, ca. 14. Et vt oua prædicta, ſcilicet gallinarum, perdicum, & phaſianorum conueniunt in victus ſalubris ratione, ita anatum, anſerum, ſtruthionum, & ſimilium volatilium, minus conferunt. Oui partes.

Secundum, vinum rubrum. Vini ſecundum colorem magna eſt differentia. Nam

quædam

quædam ſunt alba, quædam rubea clara, quædam citrina, & quædam nigra. Vina alba cæteris ſunt imbecilliora, minus calida, minúſque nutrientia, verùm caput minus feriunt, vrinam prouocant, & meatus aperiunt. Quòd autem cæteris ſint imbecilliora, patet ſecundum Galenum, *Commẽt.* 1. *lib.* 3. *de victus ratione in morbis acutis, vbi inquit,* Vinum *potens vehementer celeriterque corpus calfacit, capútque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cùm ergo minus calfaciat, minúſque repleat caput cæteris, vt patebit, erit & imbecillius cæteris.*

Album. *Quòd autem vinum album cæteris minus calfaciat, docet* Galen. Commen. 6. *lib.* 3. *de victus ratione in morbis acutis,* Nempe, *inquit, ex vinis albis nullum valenter calfacere poteſt: quod enim ſummè calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit, veluti & quod ab ipſo eſt fuluum, mox ab his rubrũ, & deinde dulce.* Album *autem minus quidem his omnibus calfacit.* Et *hoc verũ eſt, ſi inuicem compares vina eiuſdẽ territorii. Quoniam vina rubra & ruffa* Gallica, *non ſunt tam potentia, nec ita calida, ſicut multa alba, quæ in aliis territoriis minus reperiuntur. Quare comparãda ſunt inter ſe vina eiuſdem territorii. Quòd verò & cæteris mi-*

ris minus nutriant, probatur per Galen. Cõ*mentar.*11. *lib.*2. *Aphoriſmor. vbi ſic ſcriptũ reliquit,* Vina *aquoſa (ſic autem nominant alba & tenuia) ſicuti aquæ ſimilem formam habent, ita etiam vim quare vrinam cient, & minimè nutriunt.* Item *in* Comment.18.*eiuſdem libri,* Vina, *inquit aquoſa, exiguũ præbent corpori alimentum: ſunt hæc colore quidem alba, tenuia verò ſubſtantiâ.* Quòd *item minus caput feriant, probat* Auicenna,3.1.*doct.*2.*cap.*8. Vinum, *inquit, album & ſubtile calfactis eſt melius: non enim capitis efficit dolorem ſed fortaſſe humectabit, & dolorem capitis alleuiabit, qui ex ſtomachi ardore prouenit.* Item *teſte* Galen. Commen.1.*lib.*3.*de vict. ratione in morbis acutis.* Ratio *autem cur minus feriant caput, eſt quòd minus fumoſa ac vaporoſa ſint cæteris.* Quòd *autem aperiant, vrinámque cient, docet* Hippocrates Canon.6.*lib.*3.*de victus ratione in morbis acutis,* Ad *veſicam, inquit, vino alio magis penetrat, vrináſque prouocat, & perpetuò purgat: atque multa ad opem his morbis ferendã facit.* Ex *hoc ſequitur, vina alba tenuia, magis conuenire calidioribus ſiue à natura, vt cholericis & ſanguineis. ſiue ab accidenti, vt ex ira vel mora in ſole.*

Studioſis præterea magis cõueniũt, & quibus exhibendum ſit vinum minimè cerebrum perturbans, & habentibus cerebrum imbecillum, ídque per naturam, ſiue ex accidenti. Ex potenti enim vino facillimè inebriantur, vt innuit Auicen.3.1.doct.2.ca.8. Attamen ſi vti voluerint vinis potentibus, neceſſe eſt ea copioſiore aqua dilui. Conueniũt quoque vina imbecilla hepar calidum habentibus, & ſtomachum, & habitantibus in regione calida, quia calida vina in ipſis æſtuationem facerent. Vina verò rubra clara, ſicut Bellouacẽſia, calidiora ſunt cæteris, vt author eſt Galen. Comment.6. lib.3. de victus ratione in morb. acut. Quod ſummè, inquit, calidum eſt, id continuò & flauum exiſtit. Et hæc vina etiã cæteris magis nutriũt, vt habet Galen. Cõmen.11. li.2. Aphoriſ. vbi dicit, Craſſa verò & colore rubea, plus alimenti habent quàm reliqua vina. Ineſt autem eis, & citiſſimè implere corpora euacuata, quod ita eſt intelligendum. Vina rubea dici nutribiliora, quia ex eis plus in ſubſtantia membrorum conuertitur. Vina tamen nigra poſſunt dici nutribiliora cæteris, quòd magis nutriant, & tardius à membris reſoluantur. Vnde Galen. Comment.18. lib.2. Aphoriſ. Craſſa, inquit,

quit, & fuſca, multò magis corpus alunt quàm aquoſa. Tantùm verò vincũtur à nigrioribus in nutriendo plurimũ, quantum ſuperant in præſtando vniuerſum & velox alimentum. Ita enim intelligitur dictum Iſaac in diætis particularibus, vbi contendit, vinum nigrum plus nutrire quàm rubeum. Et iſta vina rubea magis feriunt caput quàm alba, minúſque vrinam cient. Hinc imbecillum habẽtibus cerebrum non conueniunt, vt dictum eſt, ſed bene habentibus forte, quod vapores ad ſe eleuatos, nõ ſuſcipit, vt dicit Auicen. 3.1. Doctr. 2. cap. 8.

Sciendum præterea, quòd ingenium hominis fortis cerebri magis clarificetur & acuatur, ſi bibat vinum bonum, quàm ſi non biberet, vt Auicenna teſtatur loco citato. Ratio, quia ex bono vino plus quàm ex quocunque alio potu generantur & multiplicantur ſpiritus tenues, clari, & puri. Quare Theologi in contemplatione circa altiſſima deligunt vina bona. Conferunt item hominibus frigidæ complexionis & phlegmaticis, Auicen. ibidem teſte. Corrigunt enim frigiditatem, & aperiunt oppilationes, quæ ſolent euenire frigidis & phlegmaticis, digerúntque phlegmata ad conuerſionem in ſanguinem, & ipſa facilli-

Vina Theologica.

mè digeruntur, citóque penetrant, præbéntque alimẽtum purum, & ſpiritus plurimos. Vina verò citrina, minus calfaciunt quàm rubea clara, vt teſtatur Galen. Commen. 6. *lib.3. de victus ratione in morbis acut. Magis verò calfaciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt, teſte eodem Galen. Comment.1. lib.3. de victus ratione in morbis acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellentius quàm alba. Et à quibuſdam hæc vina etiam alba vocantur. Hinc quidam dicunt, vina alba citò plurimũ calfacere, vina verò nigra minus calfacere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput: ſed quia tardius deſcendant in ventrem, vrinámque minus cient quàm alba, vehemẽtius caput feriũt, quàm alba, vt habet* Galenus *loco paulò antè citato. Et ipſa vina plus etiã nutriũt quàm alba & citrina, minus tamen quàm rubea, vt dictũ eſt.*

Iura è carnibus.

Tertium, ſorbilia facta ex iuſculis carnium, & præcipuè pullorum. Huiuſmodi enim naturæ humanæ amica ſunt, quia facillimè in ſanguinem commutantur, & ſanguinem bonum generant, maximè ſi præparentur ex ſimila, id eſt, ex ſubtiliſsima parte farinæ: quia ſimila, tritici præſertim, plurimum nutrit, & bonum nutrimentũ præ-

ſtat,

ſtat, vt patet ex Rhaze 3. ad Manſorem. cap.3. Hæc tria alimenta Auicen.2.1. doct. 1. Summa 1.cap.15.circa finem,compendioſe enumerat, Exēplum,inquit,ſubtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ouorum vitelli, & vinum, & aqua carnis. Vnde concluditur hæc tria naturam humanam maximè confortare.

DE CIBIS BENE NVTRIentibus & impinguantibus. Caput IX.

NVtrit triticū & impinguat, lac,caſeus infans,
Teſticuli, porcina caro,cerebella, medullæ.
Dulcia vina, cibus guſtu iucundior,oua
Sorbilia,& ficus maturæ, vuæq́; recentes.

Hic referuntur res duodecim, vnde corpus humanum & nutriri & impinguari perhibetur.

Prima eſt triticum, id eſt, panis triti-

cens, de quo Auicen. 2. Cano. ca. 572. Panis, inquit, qui eſt de frumẽto nouo, impinguat velociter. Rhazes verò 3. ad Manſorem, cap. 2. Triticum, ait, temperamẽto vicinum eſt, licet caliditati parum attineat. Quod autem ponderoſius inuenitur & ſolidius, maioris eſt nutrimenti, hominibus quoque omnibus aliis granis magis conueniens, & magis proprium inuenitur. Sanguis etiam ex eo generatus, omni ſanguine qui ex aliis generatur granis temperatior exiſtit. Et cap. 3. eiuſdem libri, Panis, inquit, qui ex tritico fit, pluribus hominum conuenientior eſt. Electio autem tritici ſumitur partim à ſua ſubſtantia, partim verò à præparatione. A ſubſtantia quidem, vt dicit Auicenna 2. Canon. cap. 250. Melius eſt illud, quod eſt medium inter duritiem & raritatem, magnum, pingue, recens, planum, quod eſt inter rubedinem & albedinem. Frumentum verò nigrum eſt mali nutrimenti. Electio ex præparatione. Sciendum, quòd omnia quæ ſunt ex farina tritici frixa, tardè à ſtomacho deſcendant, craſſos humores generent, vias hepatis oppilent, ſplenem augmentent, & calculum generent, multum quidem nutriunt, ſi digerantur. Triticũ verò elixum in cibo grauat, & difficulter digeritur,

grритur: quòd ſi tamen digeratur, vehementer nutrit, & eorum roborat virtutem. Panes autem ad concoctionem appoſitiſsimi ſunt, qui plurimum fermentati, & ad probè elaborati in clibano, igne moderato percoquuntur, teſte Galeno lib. 2. cap. 2. de alimentorum facultat.

Secunda res lac eſt, & poteſt intelligi de lacte acetoſo, cui butyrum detractum eſt, quod ſi comedatur cum pane recẽti, ſiue calido, maximè impinguat. Intelligi etiam poteſt de lacte caprino, de quo dictum eſt ſuprà cap. 7. — Lac.

Tertia res, eſt caſeus infans, ſiue recens, de quo Auicen. Cano. 2. cap. 127. dicit, quòd nutriat & impinguet. Et licet caſeus recens nutriat & impinguet, non tamen conuenit in victus ſalubris ratione, quia ſequuntur ex eo nocumenta plurima, ſuprà in cap. 7. enumerata. — Caſeus.

Quarta res, eſt teſticuli, quod imprimis de gallorũ pinguium teſticulis intelligẽdum eſt, de quibus Auicenna 1. Canon. cap. 719. dicit, quòd ſint valde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta, 1. cap. 1. teſtatur, eoſdem parua quãtitate multum nutrire. Idem ſentiri poteſt de teſticulis porcorum admodum pinguium, venerem nondum expertorum. — Teſticuli.

Etenim quãtò horum caro aliis præfertur, tantò horum quoque teſtes aliorum animalium teſtibus. Galen. *lib.* 3. *cap.* 6. *de alimentorum facultat. Eſt hic quoque diligenter notandum, teſticulos animalium prouectorum, in quibus ſemen iam fermẽtatum eſt, non eſſe boni nutrimenti, ſed teſticulos animalium iuuenum, nondum venerem expertorum, quibúſque ſemen nondum fermentatum eſt, laudabilis eſſe nutrimenti, ſi probè concoquantur.*

Quinta caro porcina, de cuius electione & effectu ſatis ſupérque dictum eſt ſuprà capite ſeptimo.

Sexta, cerebella, pro cuius declaratione Cerebrũ. *obſeruandum, quòd cerebrum ſtomacho ſit inimicum, nauſeam concitet, & cibi faſtidium, pituitoſum, & craßi ſucci. Si tamen probè confici poßit, alimentum corpori non infimæ notæ præſtabit. Attamen cauẽdum, ne in cibis poſtremo loco ſumatur, nimirum ipſa loquente experientia, nauſeam poſt conſecuturam. Neque iniuria plerique cum origano ſumptitant, vti nonnulli cum apparato variis modis ſale, quippe, cùm craſſo ſucco & ſuperfluo conſtet, incidentibus & calefacientibus contemperandum eſt. Quod quidem antequam comedatur, ſuper ardentibus*

ardentibus carbonibus aſſandum eſt. Nocet *autem iis quos frigidæ infeſtare ſolent ægritudines.* Hominibus *verò complexionis calidæ minorem noxiam præſtat, teſte* Rhaze 3.*ad* Manſorem,*ca.*11. I*n ſumma parum conuenit in victus ſalubris ratione*. A*liquando tamen conuenit vt medicina, ſicut cerebrum capreoli confert contra venena & morſum venenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem: &, vt quibuſdam placet, cerebrum pulli & caponis ad memoriam, & acumen ſiue vigorem ingenii.* C*irca electionem tamen ſciendum, meliora eſſe auium, & præcipuè montanarum.* Ex *cerebris autem quadrupedum præfertur arietis, deinde vituli, vt teſtatur* Auicenna 2. C*anon.cap.*329.

Septima, eſt medulla, quæ multi nutrimenti eſt, ſiquidem bene digeratur, vt dicit Auicen.2. C*anon.cap.*496.E*tiam facilè in ſanguinem cõuertitur: hoc tamen mali præſtat, quòd prouocat nauſeam, & cibi faſtidium.* Q*uare,* Auicenna *teſte, ſeminibus & pipere condienda eſt in cibo, quod deliculi quidem &* A*pitii faciunt citoniis & paſſulis.* E*lectio.* D*icit* Auicenna, C*onuenientior eſt medulla vitulorũ & cerui, deinde tauri, & poſtea capreorũ, deinde ouiũ.* Medulla oſſium.

O*ctaua,*

Octaua, dulcia vina, de quibus infrà cap. 11.

Nona, cibus guſtu iucũdior: hic enim maximè nutrit, iuxta Aphoriſ. 38. lib. 2. Hippocra. Parum deterior cibus, ſuauior potus, aut cibus, ſuauior autem, melioribus quidẽ, ſed minus ſuauibus eſt præferendus. Et Galenus in Commen. ait, Quæcunque cum voluptate adſumuntur, iſta ventriculus auidius amplexatur, faciliúſque concoquit, ſicuti illa, quæ diſplicent, refugit. Vnde & nauſeæ, & flatus, & fluctuationes ſubſequũtur. Hinc quidam maius nutrimentum conſequũtur ex cibo malo quàm bono, quia malo magis delectantur.

Oua ſorbilia. Decima, oua ſorbilia, quæ parua quantitate multum nutriunt. Sed de his ſuprà capite octauo.

Ficus. Vndecima, maturæ ficus, quæ dulcedine ſua multum nutriunt & impinguant. Et licet nutrimentum habeant imbecillius, nutrimento carnis & granorum, vehemẽtius tamẽ omnibus aliis fructibus & nutriunt & corroborant, teſte Auicenna 2. Canon. cap. 233. vbi ſic inquit, Ficus quidem nutribilior eſt cæteris fructibus. Idem 3. 1. Doctr. 2. cap. 7. Fructus, inquit, nutrienti magis ſimiles ſunt, ficus, & vuæ valde maturæ, & dactili

dactili. Electio, Auicen.2.Canon. cap.233. Melior eſt alba ,deinde rubea , deinde nigra,& quæ vehementer matura eſt,melior eſt,& proxima ad hoc vt non noceat.

Ficus item humidæ & recentes magis velociúſque nutriunt quàm ſiccæ, & citius de ſtomacho ad hepar tranſeunt,ipſúmque magis humectant,& lenius reddunt quàm ſiccæ . Siccæ verò minus inflant , & magis cõueniunt ſtomacho quàm humidæ. De ſiccis Auicenna loco iam citato ſic inquit, Sicca quidem in ſuis operationibus eſt laudabilis, verùm ſanguis ex ea generatus, non eſt bonus , & propter hoc facit pediculos, verùm ſi ſit cum nuce , tunc eius chymus ſit bonus , & poſt nucem cum amygdala. Sequitur in Auicen. Adminiſtratio ſiccæ, cùm ieiunium adeſt , eſt mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi , & propriè cum nuce & amygdala, cùm tamen eius nutrimentũ cum nuce ſit plus quàm cum amygdala. Vtræque ficus in hoc conueniunt,quòd inflẽt, leniant, ſuperfluitates ad cutem expellant, ſudorem prouocent, aſperitatem gutturis emendent,emundent & leniant pectus,pulmonem, & cannam eius, obſtructiones hepatis,ſplenis,& renum tollant.

Duodecima, Vuæ recentes, id eſt,dulces. Vuæ.

& ma-

& maturæ. Porrò, triplex vuarum genus eſt: nam quædam ſunt immaturæ & acerbæ, vnde fit aggreſta, quæ ſtringit ventrem, choleram rubeam, atque ſanguinem reprimit. Plurimum item confert in fluxu ventris cholerico. Aliæ ſunt maturæ, virides, & recentes, ex quibus vinum exprimitur. Hæ, præcipuè ſi albæ fuerint, ſine nucleis & cortice, ventrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimũ nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti ſunt quàm ficus. Auicenna 2. Canon. cap. 737. Attamẽ ventoſitatem, inflationes, & ventris dolorem generant. Si per duos vel tres dies à collectione aeri ſuſpenſæ exponantur, donec cortex detumeſcat, melius nutriunt, minúſque laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem ſtomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conueniunt vuæ, & imprimis recentes, & ſine arillis. Citò enim in ſtomacho immundo & pleno cibis corrumpuntur, quia citius quàm par eſt, digeruntur, nec poſſunt digeſtæ è ſtomacho ob cibum nondum concoctum deſcendere: quare cùm ipſæ corrũpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahũt. Ita & de aliis fructibus laxatiuis ſentiẽdum eſt. Si quis velit vti vuis viridibus

ac

ac recentibus, prius per horam in aquam feruentem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem vtatur. Rhazes verò 3. ad Manſorem cap.20. teſtatur, velociter corpus impinguare, & augmẽtare erectionem virgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuem, citius deſcendunt, minúſque inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ vuæ ſunt ſiccæ, quæ paſſulæ vocantur, hæ in calore ſunt temperatæ, bene nutriunt, & confortãt ſtomachum, & hepar, authore Auicen.2.Canon.cap.737. Et oppilationes remouent. Dicitur quoque hepar ex eis impinguari, & maximè ſi mundetur ab aridis. Et ita intelligenda ſunt quæ hic dicuntur de vua matura, recẽti, & de vua ſicca, quam paſſulam vocant.

DE BONI VINI PROprietatibus. Caput X.

Vina probantur odore, ſapore, nitore, calore.
Si bona vina cupis, quinque hæc laudantur in illis,
Fortia, formoſa, & fragrantia, frigida, friſca.

Hic

Hic traduntur quatuor generalia ſigna boni vini. Primum odor: vinum enim boni odoris, ſiue redolens, multiplicat ſpiritus tenues, & ſecundum Conſtantinum, quinto Theorices, cap. 28. bene nutrit, bonúmque ſanguinem generat. A vino verò fœtido natura humana abhorret: ſpiritus nanque craſſos, & melancholicos generat, & malum ſanguinem, capitíſque dolorem, ex malo fumo, in caput penetrante. Galenus verò Comment. 1. lib. 3. de vict. ratione in morbis acut. vt habetur in veteri tranſlatione, vbi agit de vini diuerſitate, ſecundum odorem, ſic inquit, Quod ex vinis eſt boni odoris, eſt melioris chymi, & ſecũdum illud eſt multitudo, quæ implet ex eo caput, quod eſt, quia eſt calidius & ſubtilius. Quod autem ex eis eſt mali odoris, ſecundum malitiam chymi generati ab eo, erit paucitas læſionis eius in capite, quod eſt: quia eſt frigidius & craſſius. Illud autem, cuius penitus non eſt odor, non facit accidere in capite aliquid omnino, quoniam eſt vehementer craſſum.

Vini odor

Secundum, ſapor: quemadmodum enim cibus ſapidior, melius nutrit, & auidius à ſtomacho attrahitur, vt dictum eſt ſuprà, ita & vinum. Sciẽdum tamen quòd & vini ſecundum ſaporem, magna ſit diuerſitas:

Vini ſapor.

quædam

quædam enim ſunt dulcia; aliis nutribilio-
ra craſſum ſanguinem generantia, ventrem
humectantia, concoctioni renitentia, & ſi-
tim excitãtia. Alia Pontica, ſiue ſtipica, ſto-
machum confortantia, ventrem conſtipan-
tia, pectori & eius pertinentiæ, ſcilicet pul-
moni & cannæ eiuſdem, nociua, inteſtinis
congrua, ad digerendum dura. Alia acer-
ba, quæ ſunt diuretica, id eſt, vrinam prouo-
cant, craſſos humores diſſoluentia. Alia a-
mara, minus calida. Hæc Conſtantinus 5.
Theorices, cap. 28.

Tertium, nitor, ſiue reſplendentia, vnde vini ſubtilitas deprehenditur, ac deinde ex eo ſpirituum generatur ſubtilitas. Vini nitor.

Quartum, color: nam & ſecundum colorem vini diuerſitas in nutritione apparet. Vini color.

Vina enim rubicundiora (modò cætera pariter adſint) albis magis nutriunt, quare macris conuenientiora ſunt quàm alba, alba tamen pinguibus magis conueniunt. Et de hac diuerſitate vini ſecundum calorem dictum eſt ſuprà cap. 8.

Sequũtur deinde quinque ſpecialia boni vini ſigna. Primum eſt fortia. Fortitudo enim vini cognoſcitur ex effectu. Vinum enim potens vehementer celeriterque corpus calfacit, capútque ferit, inquit Galen. Vinum forte.

Commen.

Comment.1. lib.3 de vict.ratione in morb. acutis . Maximè enim ſpiritus multiplicat, & multum nutrit. Abſtinendum tamen ab illo,niſi ſit dilutum,iis,qui ſunt imbecillioris cerebri,quia magna inde ad cerebrũ fumorum copia elata,ipſum facillimè læderet.

Vinũ formoſum. Secundum,formoſa. *Vinum enim formoſum ſiue pulchrum, cum maiori appetitu ſumitur,facilius digeritur,& melius nutrit.*

Vinũ fragrans. Tertium fragrantia . *Vinum enim fragrans,ſiue bene redolens,maximè cõfortat, & ſpiritus tenues generat,vt dictum eſt.*

Frigidũ. Quartum,frigida: *nam vinum quo ad tactum, frigidum eſſe conuenit,non autem quo ad effectum. Vinum enim calfactum, cùm ſit rarius,& ſubtilius,citius inebriat, neruos debilitat,& caput lædit,niſi moderatè ſumptum fuerit.*

Friſcum. Quintum,friſca. *Vinum enim bonũ debet eſſe friſcũ,ſiue leue,vt effuſum,ſpumando ſonum faciat, vt habeat ſpumã tenuem, ac facilè labilem ſeu euaneſcentem in medio,ſeu quando in eo mouentur atomi. Vinum enim ni fuerit eiuſmodi diſpoſitionis, pendulum dicitur, & maximè, ſi neque ſonet,neque atomos habeat.Vel debile,ſeu dilutum, ſi ſpumã habeat cum magnis ampullis, vel ad latus ſcyphi ſpuma hæſerit.*

DE

DE VINO DVLCI ET *albo.* Cap. XI.

COrpora multū augent tibi dulcia candida vina.

Alii ſic,

Sunt nutritiua plus dulcia candida vina.

Hoc verſu docetur cādida & dulcia vina (ſi cætera pariter adſint) reliquis magis nutrire. Quod quidē teſtatur & Conſtantinus lib.5.ca.28. Et Auicen.3.1.doctr.2.cap. 8. Vinum quoque, inquit, craſſum, quod eſt dulce, eſt melius illi qui vult eſſe pinguis. Vina etenim dulcia, propter dulcedinem, cui natura congaudet, vehementer à membris attrahuntur. Dicit enim Auicenna, 2. Canon. tractat. 1. cap. 3. Operationes autem dulcis ſunt digeſtio, & leniſicatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diligit ipſum, & attractiua virtus attrahit ipſum. Et licet hic verſus in omni vino dulci veritatem habeat, eligibilius tamen eſt vinum moderatæ dulcedinis, quod ſummum dulcedinis gradum non attingit, veluti vinum quod vulgò muſcatellinum dicitur: ta

Vinum cādidum & dulce.

e le

le enim corrumpit ſanguinem, quia naturalis vis hepatis illud ex ſtomacho ad ſe capit prius quàm concoquatur, & maturetur eius ſuperfluitas, vnde repletur ſanguis aquoſitate indigeſta, & redditur aptus ebullitioni & putrefactioni. Idem intelligẽdum & de aliis cibis in ſummo dulcibus.

Inſuper ſciẽdum ex vſu vini dulcis, aliorúmque alimẽtorum dulcium, tria ſequi nocumẽta indiſpoſitis. Primum eſt faſtidium, quia dulcia caliditate & humiditate ſua leniunt, & leuigant orificium ſtomachi, inducentia illuc diſpoſitionem inanitioni & corrugationi contrariam, quæ ſunt cauſa famis. Secundum velocitas inflammationis eorum, & conuerſionis in choleram. Nam dulcia choleram pariunt, quare mel præ omnibus aliis cholerã generat: eſt enim dulciſſimum. Secundum locum obtinet vinum dulce, vt habet Galenus Cõment. 2. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. Hinc etiam ſitim inducit, nec confert febricitantibus, neque cholericis, Galeno ibidem teſte.

Tertiũ oppilatio hepatis & ſplenis. Hæc enim membra dulcia maxima cum delectatione ad ſeſe, vnà cum fece attrahunt, antequã cõcoquantur, & maximè hepar. vnde etiã facilimè obſtruuntur craſſa ſubſtantia,

in qua dulcis ſapor fundatur, ad hoc præci pue cooperãte. Author Auicẽ.2. Can.trac.1. cap.3. Hinc *ſequitur dulce vinũ reliquis minus ciere vrinã.* Et cõtra *iſta tria nocumenta, plurimũ valent acetoſa, quia appetitum acetoſitate ſua prouocãt, & frigiditate inflãmationem prohibent, & ſubtilitate ſubſtantiæ, oppilationes aperiũt.* Et *licet vina, & alia nutrimẽta dulcia hepar ac ſplenem obſtruant, pulmonẽ tamen ab obſtructione liberant, quia in tranſitu per meri à dulcibus, nil niſi ſubtile ad ipſum reſudat, & ſanguis ex rebus dulcibus ad pulmonẽ non penetrat, niſi prius in hepate purior & in corde ſubtilior factus, teſtis* Galen. *Cõment.*2. *lib.*3. *de victus rat. in morb. acut.* Vina *item dulcia minus inebriant ſecundum* Hippoc. *li.*3. *de victus rat. in morb. acut.* Can.2. Vi*num, inquit, dulce minus caput, minúſq; mẽtem ferit.* Ex *dictis iam omnibus colligitur, vinũ ſi bibatur vt corpus nutriat, inſtauret & impinguet, vt in macris ſiue per naturam, ſiue ex accidenti, maximè competere dulce, craſſum & ſufficienter coloratum.* Hoc *enim valde nutrit: deperditum inſtaurat & impinguat corpus.* Quòd *ſi verò nullum horũ fuerit neceſſarium, ſicut in obeſis & pinguibus, eligenda ſunt vina ſubtilia,*

ſapore grato odorifera, ſubalbida, & temperatè fortia. Ad ſitis quidem extinctionem eligendum eſt vinum album, ſubtile, & imbecillum. Hoc enim magis humectat & refrigerat, & per conſequens, melius extinguit ſitim, & quantò ſitis maior eſt, tantò ipſum conuenientius eſt. Ad ſpiritum verò & virtutis confortationem, & reparationem, exhibendum eſt vinum ſubtile, odoriferum, ſaporis, delectabilis, mediocris coloris, ſufficientis fortitudinis, & hoc cum pauco cibo. Pectoris autem & pulmonis mundificationi, & ventris laxationi, eligendum eſt vinum mediocris ſubſtantiæ, & ſapore dulci.

DE VINO RVBRO. Caput XII.

SI vinum rubeum nimiũ quandoque bibatur,
Venter ſtipatur, vox limpida turbificatur.

Vinum rubrum nocivum.

Hic recenſentur duo nocumenta nimiæ potationis vini rubri. Primum, conſtipatio ventris, quia vinum rubrum vehementius (ſi cætera pariter adſint) calfacit ac

nutrit.

nutrit. Quantò enim calidius eſt, eo magis exiccat, & quantò magis nutrit, tantò auidius à natura retinetur. Poteſt etiam intelligi de nimia potatione vini rubri, ſtiptici, aut Pontici, vnde conſtipatur venter. Ad ſtomachi & viſcerum retẽtiuæ virtutis confortationem, eligenda vina craſſa, Pontica, vel ſtiptica, rubra vel nigra, veluti in habẽtibus fluxum ventris, ob debilitatem facultatis retentricis ſtomachi, teſte Hippocr. 3. lib. de victus ratione in morbis acut. cano. 7. Fuluũ vinum & nigrum, auſterum &c. Et ibidem Gal. in Comment. Ad confortationem verò digeſtiuæ virtutis competunt vina ſubtilia, mediocris ſubſtantiæ & coloris, odoris boni, ſaporis iucundi, & vigoris ſufficientis, nonnihil ſtipticitatis participantia.

Secundum eſt exaſperatio gutturis ſiue raucedo, quã pariunt vina quædam intenſæ rubedinis, ob ſiccitatẽ & terreſtritatem, cuiuſmodi ſunt vina rubra Brabantiæ, & maximè muſta: quæ equidem & vẽtris ſoluendi vim habent, quia muſtum admodum rubrum facere ſolet ventris fluxum propter feces terreſtres cũ eo mixtas, quæ ſua acrimonia mordicant inteſtina, vnde cauſatur fluxus ventris. Quare bibendum non eſt,

 niſi

niſi cùm ad plenum deferbuerit. Quoniam verò ipſum mordicat, ab eo etiam reſoluitur fumus mordicans, qui ad cerebrum elatus, oculos corrodit, ac rubefacit. Cauſa autem cur fumus ille mordicet, eſt, quia vinum vnde diſſoluitur, eſt mordificatiuum: Nam, vt Galen. inquit Comment. 14. lib. 1. Aphori. *Oportet ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quando humida atque aërea ſubſtātia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſom eſt atque ſuaue. Cùm verò terreſtris atque arida, tunc & quod effluit, fuliginoſum eſt & acre.*

CONTRA VENENVM. Caput XIII.

ALlia, ruta, pyra, & raphanus, cum theriaca, nux:
Hæc ſunt antidotum cōtra mortale venenum.

Hic referuntur ſex antidota contra venenum. Primum, Allium, quod efficaciſſimum eſt contra omne veneni genus, & præcipuè contra potum malæ aquæ, teſte Serapione cap. 321. de temperamentis ſimplicium. Allium, inquit, quando præſumitur, &

tur, & poſt bibitur aqua corrupta, incognita, non nocet potanti. Idem innuit Auicenna 2. Can. cap. 75. Et 3. 1. Doctr. 5. cap. 7. *Similem etiam facultatem obtinet cepe.* Auicenna 2. Canon. cap. 123. *Quare poteſt comprehendi ſub allio.* De eo etiam dicit Auicenna 3. 1. Doctrin. 5. cap. 7. *Quòd ſit vt theriaca malarum aquarum, & maximè cum aceto, quia cepe eſt ſubtiliatiuum, inciſiuum, & abſterſiuum cum ſtipticitate, & aperit fortiter, teſte Auicenna. 2. Canon. cap. 123. Calidum eſt in tertio. Quare calfacit, malas aquas prohibens, ne ſua frigiditate ſtomacho nocumentum inferant, & craſſas extenuat, vt citius penetrent. Acetum huic permixtum, virtutem eius in extenuatione & penetratione aquarum auget, & à ſiti, quam cepe comeſtum inducere ſolet, præſeruat. Eadem de allio ratio eſt. Quare Auicenna 3. 1. Doctrin. 3. cap. præcipit allia comedere ſuper aquas craſſas & turbidas, quia extenuant eas, vt citò deſcendant, & prohibent ne ſtomacho & inteſtinis officiant, neque venas obſtruant. Allium præterea ſi ante & poſt itineris ingreſſum comedatur, contra occurrentis aëris frigiditatem prodeſt. Auicen. 3. 1. Doct. 5. cap. 4. Vnde ſequitur, quòd plurimum con-*

 ducat,

ducat per diuerſas terras oberrantibus, varióq; potu vtẽtibus, iuxta verſiculos Macri,
Allia qui mane ieiuno ſumpſerit ore,
Hunc ignotarum non lædet potus aquarũ,
Nec diuerſorum mutatio facta locorum.

Allium præterea viperarũ contra ictus, & priuatim hæmorrhoi prodeſt, ita vt non aliud magis, ſi cum vino iugiter adſumatur, aut tritum in eodem ebibatur. Con*tra rabioſorum morſus & illitu & cibo valet, teſte* Doſcoride. Auicen. *verò lib. 2. tract. 2. cap. 75.* Cõ*fert, inquit, puncturæ vermium venenoſorum, & morſui ſerpentium, quando bibitur cum vino: & nos quidem iam experti ſumus.* Et *ſimiliter morſui canis rabidi.* Et *quãdo fit emplaſtrũ ex allio & foliis ficus, & cymino, ſuper morſum mugali.*

Cepe. *Cepe quoque iuxta* Auicen. 2. Can. *cap.* 123. *confert morſui canis rabidi, cùm linitur ſuper ipſum aqua eius, aut emplaſtratur ex eo, cũ ſale & ruta.* Et *cepe, quod comeditur expellit nocumentum ventoſitatis venenoſorũ.* Et *dixerunt quidã, quòd ipſum generat in ſtomacho humorem humidum plurimum fragrantem nocumentum venenoſorum.*

Notandum *tamen, allium, cepe, & porrum, in cibo non competere, neque temperatis, nec calidis corporibus, & imprimis*

cruda. Parum enim & malè nutriunt, ſanguinem generant acrem & pungitiuum, craſſos tamen humores extenuant, & viſcoſos incidunt: decocta verò, pungendi quidem vim exuunt, incidendi tamen & extenuandi retinent. Vnde cocta magis competunt quàm cruda. Porrum calidum eſt & ſiccum, noxium ſuccum creat, oculorum aciem hebetat, & ſanguinem nigrum & melancholicum generat, ſomnum tumultuoſum parit, neruos pungendi vi lædit, nocet dentibus & gingiuæ. Cholericis itaque & melancholicis eſt vitandum, maximè crudum. Cepæ calidæ ſunt, habéntque caliditatem ſuperfluè terreſtrem, cum humiditate aquoſa, tenui & cruda. Si comedantur crudæ, generant in ſtomacho humores malos, putridos, & corruptibiles. Inducũt ſomnia mala, & terribilia, largiore cibo, capitis dolores cient lethargicos & phreneticos, memoriam & intellectum perturbant. Sed ſi comedantur coctæ cum iuſculo electæ carnis, promouent digeſtionem, & minus officiũt, temperántque cibos frigidos, cum quibus coquuntur, ſed melius eſt ab eis abſtinere. Allium calidum eſt, nonnihil humiditatis participans, minus tamen quàm cepe. Valet contra inflationes, veterem tuſsim,

ſcreatum

ſcreatum prouocat, aciem oculorũ hebetat, capitis dolorẽ facit: de quo Gal. lib. 12. cap. vltim. Therapeu. Method. Eſt enim, inquit, profectò allium ex eorũ ciborũ genere, qui & flatum diſcutiant, & minimè ſitim inferant. Sunt qui parum id experti, exiſtiment maiorem quàm cepas ſitim excitare: ſed planè errore, quum nõ modò non maiorẽ quàm cepe, ſed nec omnino ſitim faciat. Idem omnium planè eduliorũ maximè flatum diſcutit. Itaque ipſe certè agreſtium theriacam id appello. Conueniunt autẽ hæc tria phlegmaticis tãtùm, & craſſum viſcoſúmque humorem habentib. Cholericis planè vitãda.

Ruta. Secundum, Ruta, de qua Dioſcorid. lib. 3. ca. 43. Ruta lethalium medicamentorum antidotum eſt, ſi ſemen ex vino acetabuli menſura ebibatur. Folia per ſe præſumpta, aut cum nuce iuglande, aridíſque ficis, ineſficaces venenorum vires reddunt: cõtra ſerpentes ſimili modo ſumere conuenit. Eadem repetit Auic. Can. 2, tract. 2. ca. 578. Ariſtoteles lib. 9. cap. 6. de hiſtoria animalium, tradit muſtelam dimicaturam cum ſerpente, rutam comedere: odor enim eius infeſtus ſerpentibus eſt. Ruta quoque cum ficubus & amygdalis dulcibus mane ſumpta à veneno præſeruat. Ruta porrò duplex eſt: quædam

dam enim ſatiua & domeſtica, quædam verò montana & ſyluestris. Domeſtica *ſylueſtri melior eſt: quia ſylueſtris calida & ſicca eſt in quarto ordine, quare in cibis damnatur.* Domeſtica, *calida in ſecundo, ſicca in tertio.* Craſſos *lentóſque humores digerit atque incidit, flatúſque reſoluit & extinguit.* Scrapion *cap.290. de ſimplicib.* Ruta *eſt de rebus magis conferentibus inflationibus, id eſt, ventoſitatibus, ſed in humida eſt inflatio.* Ruta *item vehementer viſum acuit, & propriè ſuccus eius, cum ſucco fœniculi & melle facto collyrio, aut comeſta, vt dicit* Auicen. *loco citato.* At *quia in ſucco eius quædam eſt acrimonia oculis infeſta, ventilando applicari debet, vt vapor tantũ & ſubſtantia eius oculos pertingat.*

Tertium, *pyra, de quibus* Auicen. *2. Canon. tract. 2. cap. 550. dicit, quòd ſint cura fungorum mortificantium.* Dioſcor. *li. 1. ca. 132. Aiunt fungos, ſi ſylueſtria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri.* Idem *intelligi poteſt de pyris aromaticis, quæ ſpiritus cõfortant, & veneni nocumentum repellunt.* Pyra.

Quartum *raphanus, de quo* Auicenna *2. Canon. tracta. 2. cap. 581.* Confert, *inquit, morſui viperæ, & cum vino morſui cornutæ etiam, & ſemen eius confert venenis,* Raphanus.

& ver-

& vermibus venenoſis: & ſi ponatur fru-ſtum eius ſuper ſcorpionem, moritur: & aqua eius eſt experta in hoc, & eſt fortior: & ſi momorderit aliquem ſcorpio, qui raphanum comederit, non nocebit ei. Et his qui fungis ſtrangulantur, tam cibo quàm potu ſalutaris eſt. Valet etiam contra venenum, quia vomitiones mouet, per quas ſtomachus purgatur. Raphanus ſanguinem acrem & pūgitiuum gignit, ac proinde bilioſis obeſt, ſtomacho aduerſatur, ructus ciet, humoréſque craſſos & lentos generat, & ſi virtus cōcoctrix debilis fuerit, crudū. Facultas ei ineſt extenuandi & incidendi.

Quidā raphani radices à cœna crudas ingerunt, quo iuuent ſcilicet concoctionem. De quo miratur Galenus lib. 2. de alimentor. facul. cap. penult. Aiunt nāque, inquit, id ſe ipſa experientia abundè compertū habere, nullus tamē eos citra damnum potuit imitari. Quibuſdā tamen placet, ſummo cibo ſumptas, concoctionē iuuare, & vētrem laxare. Quum autem præſumuntur, cibum ſuſpendūt, quare vomituris, commodiſſimè dantur ante cibum. Summo tamen cibo, ſi cum ſale & aceto parua quantitate ſumantur, bonū eſt. Oculis nocent & capiti. Rhazes lib. 3. ad Manſorem, cap. 18. Raphanus,

inquit,

inquit, calidus eſt & craſſus, qui in ſtomacho longam faciens moram, phlegma incidit, atque cibum ad os eleuat ſtomachi, vomitum quoque cõmouet, cuius folia cibum digerunt, & appetitiuam adiuuant, quando ex eis parum ſumitur.

Quintũ eſt theriace, quæ tota ſua ſubſtantia, tam brutis, quàm ratione præditis animalibus contra venena & calida & frigida opitulatur. Sub hac comprehendi poteſt & mithridatium, conſimilis ferè efficaciæ. De theriaca, Auicenna 6.4. tract.3. ca.1. Scias quòd Canon maximus in curatione veneni, eſt confortatio caloris innati, & excitatio ipſius ad expellendum, ſicut facit theriace. De theriace verò & mithridatio ſimul, idem 6.4. tract.1. cap.5. Sunt, inquit, medicinæ contrariæ veneno, quare non permittunt ipſum peruenire ad cor, & ſunt ſicut theriaca & mithridatium. Theriaca Mithridatium.

Sextum, Nux, Auicen.2. Canon. ca.505. Nux cum ficubus & ruta, eſt medicina omnibus venenis, & ex ea cũ cepe & ſale, fit emplaſtrum ſuper morſum canis rabidi. Et hoc maximè intelligitur de nuce ſicca, ante cibum ſumpta. Sciendum verò nuces ſiccas recentibus & humidis eſſe peiores: magis enim vnctuoſæ ſunt, & citò in cholerã conuertuntur: Nuces

uertuntur:capitis dolorem inferunt, oculos turbant, vertiginem generant, præcipuè à cibo ſumptæ:linguæ paralyſin inducunt, vomituris ieiunis in cibo aptæ. Habentibus autem ſtomachum bilioſum inimicæ, veſicas in ore faciunt. Recentes ſtomacho innocentiores ſunt, vtpote ſuauiores, & minoris vnctuoſitatis. Ratione tamen humiditatis, ventrem laxant, & ſi teſtæ vltimo loco cedantur, præſumptum cibum comprimunt.

DE AERE. *Cap.* XIIII.

LVcidus & mundus ſit rite habitabilis aër.
Infectus neque ſit, nec olens fœtore cloacæ.

Hic quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris.

Aëris electio. *Prima, vt ſit purus, id eſt, non infectus à vaporibus, quia impurus alterat cor, ſecundum complexionem illius quod ei commiſcetur, ſicut innuit* Hali, *Commen.*16.*lib.*3.*Galeni Artis medicinalis.*

Secunda, vt ſit luminoſus. Aër enim turbidus, corpori triſtitiã & pigritiam infert, quia

quia commiſcet humores, & turbidus ad cor penetrat, vnde generantur ſpiritus turbidi, & craßi, animam contriſtantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis iucundum ac hilarem reddit hominem, minúſque grauat, quàm ſi in claro aëre ambulet, vel mane ſurgat.

Tertia, ne ſit infectus, cuiuſmodi eſt in locis cadauerum non crematorum multitudine refertis, quemadmodum in prælijs cōtingere ſolet: & hunc peſtis ferè ſubſequitur: inſpiratus enim in corpore ſpiritus inficit.

Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ, & ſub hoc comprehendunt infectiones particulares aëris, vt latrinarum, fouearum culinæ, & locorum in quos cadauera conuehuntur, & oſſa mortuorum, aut lacuum, ſeu paludum, in quibus linum vel cānabis putreſcit. Talis enim ſpiritus noſtros inficit, ac maximam cerebro noxam ſuggerit. Hinc Auic.2.1.Doct.2.cap.2. *Et aër quidem, dum eſt temperatus, & clarus, neque ſubſtantia extranea, complexioni ſpiritus contraria, ei admiſcetur, & ſanitatem efficiens, & ipſam conſeruans, & cùm mutatur contrarium ſuæ operationis operatur.*

Verùm quò prædictorum exactior notitia habeatur, ſciendum eſt, aërem pro vale-

tudine

tudine tuenda, duobus modis eſſe neceſſarium. Primò quidem ob refrigeratione͂ cordis. Secundò verò. ob expulſione͂ fumoſarum ſuperfluitatum, ſpiritum & calorem innatum moleſtantium. Quemadmodum enim videmus ignem externu͂ ventilatione aeris ſuffocari & extingui, ita etiam de ſpiritu & calore innato imaginandum eſt. Indigent enim aere nutriente, conſeruante & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio, per aëris expulſionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum verò per motum expulſionis. Si ergo aër attractus, fuerit fœtidus & impurus, corrumpitur calor & ſpiritus innatus.

Quare eligendus eſt purus ac liber, qui ex terra plana vel edita ventorum perflatu vndique luſtretur, optimæ eſſentiæ, & cui nihil vaporis ſeu halitus alieni admiſceatur, neque ſit turbidus, nec nebuloſus. Hic enim humores conturbat, & animam, vt dictum eſt, contriſtat. Nec editis montibus in valle incluſus, qui nullum perflatum recipiat: hic enim ſuffocans putríſque eſt, ſimilis qui in domibus quibuſda͂ eſt incluſus, in quibus ob putredinem & per flatus defectum, plurimus aceruatur ſqualor ac ſitus.

tus. Proinde omnibus ætatibus noxius eſt & euitandus, quemadmodum & quilibet incluſus. Hæc ferè Galenus lib. I. de ſanitate tuenda.

Tempore tamen epidemiæ, ob generaliorem aëris putrefactionem incluſus conuenientior eſt, vnde id temporis domi manere, ac feneſtras concludere præſtat, ne quà putridus aër inſpiret. Aliàs liberior aër magis eligendus. Euitandus præterea in conſeruanda valetudine aër, cui commiſcentur halitus ſtagni & paludis, ac ſpecus profundi, peſtilentem auram ſpirantes, & qui ex animalium, olerum, erucæ, ceparũ, & ſimilium, arborum malarum viſcoſitatum, quales ficus & nuces, & legumnium putredine aut ſimo coinquinatur. Cauendum etiam ne in aliqua primarum qualitatum excedat, ſcilicet, caliditate, frigiditate, humiditate, & ſiccitate: id quod arte noſtra moliemur, ſicut docet Auicen. 2. I. Doctr. 2. cap. 5. & 6.

DE NIMIA POTATIONE *vini.* Cap. XV.

SI nocturna tibi noceat potatio vini,

Hoc matutina rebibas, & erit medicina.

Hic ponitur præceptum de iis, qui mane ex pridiana vini potatione ægrotant, nimirum vt idem mane rebibant. Potatio *autem vini nocturna, poteſt inducere vel ebrietatem, vel ſitim matutinã, vel nimiam corporis calfactionẽ. Si induxerit nimiam calfactionem, maximus error eſt, id mane repetere: nam perinde hoc eſſet, ac ſi ignem igni adderes. Si ebrietatem cum quadã nauſea, bonum eſt mane repetere: inde enim facilè vomitus prouocatur quem ſequitur expurgatio ſtomachi. qua facta, tollitur & nocumentũ ebrietatis, & nauſea. Quare conſulit* Hippoc. *ſemel in mẽſe inebriari, vt ex ebrietate prouocetur vomitus: hic enim maximè ab ægritudinibus chronicis, id eſt. longis & malis præſeruat. Si quis ex nocturna vini potatione, propterea quòd bibere illud non cõſueuerit, oblæditur, huic & mane, quò adſueſcat, idem bibere concedetur, & ita ex vini ſumptione minorem læſionem ſentiet. A conſueto enim minor fit læſio, teſte* Hippocrate *lib. 2. Aphoriſ. 5. Si vero potationem vini nocturnam ſequatur ſitis matutina, illa mendoſa eſt, & curatur*

quidem

quidem potatione vini,ſed magis tamen aquæ. Homini debilis cerebri & cuiuſcũque alterius conditionis,ſummopere cauendum eſt à frequenti ebrietate.

Frequens ſiquidem ebrietas,inquit Auicenna.3.1.Doctr.2.cap.8. inducit ſex incommoda in corpus humanum. Primũ eſt corruptio complexionis hepatis,quia vinũ immodicè ſumptum,calorem eius reſoluit, vnde amittit virtutem ſanguificam, & loco ſanguinis generat aquoſitates efficiẽtes hydropyſin. Vel incendit hepar, & humores eius,vnde generatur lepra,vel mania. Secundum eſt corruptio complexionis cerebri, ob aßiduam eleuationem fumorum vini, diſponentium cerebrum, calidum quidem maniæ & phreneſi, frigidium verò epilepſiæ,lethargo apoplexiæ, & ſubeth. Tertium eſt debilitas neruorum:videmus enim bibulos,& frequenter inebriari ſolitos, caput & mẽbra tremere, non in ſenio tãtùm, ſed etiam in ſenectute,& iuuentute quãdoque. Quartũ,ægritudo neruorũ,ſicut ſpaſmus, & paralyſis: quia vinum immodicè hauſtum, ſæpius in ſtomacho acceßit, vnde valde læduntur nerui.Sæpe etiã ex defectu digeſtionis in aquoſitates crudas cõuertitur quæ neruos remolliunt, & ſæpe humoribus

Ebrietatis incommoda.

craſsis neruos obducit, vnde diſtenduntur vel cõtrahuntur. Quintum eſt apoplexia propter humiditates cerebri à vino multiplicatas, ita vt omnino vias ſpirituum animalium à cerebro in membra obſtruant. Sextum eſt mors ſubitanea, cùm ſcilicet ſtertendo & dormiendo, via anhelitus multitudine vini vel humiditatum inde generatarum, clauduntur, & ebrius ſuffocatur.

Vinum tamen ſi modicè bibatur, plurimum confert. Auicen. loco citato, quinque eius recenſet commoda. Primum eſt, quòd caloris ſui ſubtilitate & conuenienti atque occulta proprietate, facilem efficiat cibi penetrationem, cui cõmiſcetur, in omnia membra. Secundum eſt, quòd phlegma ſubſtãtiæ ſuæ calore & ſubtilitate incidat atque reſoluat, meatus aperiat, & naturam ad excreationem incitet. Tertium eſt, quòd choleram rubeam, per vrinam, ſudorem, excrementa, & reſolutionem inſenſibilem expellat: & hoc de vino albo, vel ſubrubeo, tenui, natura debili, vel diluto, intelligendum eſt Aliâs enim ex nimia hepatis calfactione, ipſum in choleram commutaretur potius: alioquin multiplicaret choleram per conuerſionem ipſius in eam. Quartum, quòd melancholiam, quæ craſſa eſt, & tar-

dimo

di motus, facilè per proprios meatus ab hepate ad ſplenem, & à ſplene ad os ſtomachi deducat, & eandem vnà cum fecibus è corpore expellat, & melancholiæ nocumentum, ob contrariam ſubſtantiam, complexionem & effectus, reprimat, ac tollat. Melancholia enim triſtitiam, puſillanimitatem, & auaritiam parit. Vinum verò gaudium, audaciam, magnanimitatem, & liberalitatem. Quintum, quòd omnes modos ſeu ſpecies laßitudinis, niſi multa caliditas extranea fuerit coniuncta, reſoluat. Vinum enim reſolutos ſpiritus abundè reparat, virtutem cõfortat, humiditates relictas in muſculis, neruis, & chordis, & iuncturis, tollit, aut minuit. In laßitudine ſi opus fuerit vinum velociter humectat, modò diluatur.

Præbet prǽterea & plurima alia commoda. Omnium enim velociſsimè nutrit calorem, & ſpiritum naturalem confortat, totum corpus calfacit, ingenium acuit, iram extinguit, triſtitiam remouet, libidinem incitat, ſemicrudos humores digerit. Et vt vnico verbo rem totam perſtringam, vinum reddit hominem & anima & corpore virilem, vnde abſtemii (cæteris paribus) effœminati videntur.

DE MELIORE VINO. Caput XVI.

GIgnit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddet tibi pigrum.
Vinum ſit clarúmque vetus, ſubtile, maturum.
Ac bene dilutum, ſaliens, moderamine ſumptum.

*Hic docetur in primis ex meliore vino meliores humores generari: quãto enim materia præſtantior eſt, tantò etiam præſtantiores inde humores gigni par eſt. Deinde, quòd vinum nigrum pigritiam corpori inferat, quia reliquis craßius eſt, & plus terreæ naturæ in ſe continens, quare & ſpiritus inde geniti ſunt craßiores, authore Galeno, Comment.*14.*lib.*I. *Aphoriſ. Oportet, inquit, ſimilem eſſe defluxum ſubiectæ ſubſtantiæ, vt quãdo humida atque aëria ſubſtantia exiſtit, tunc quod ab ea defluit, vaporoſum eſt, atque ſuaue. Cùm verò terreſtris atque arida, tunc & quod effluit, fuliginoſum*

ginoſum eſt, & acre. Tertio loco, *referuntur ſeptem præcepta de electione vini.*

Primùm, vt eligatur vinum clarum: hoc enim quia ſubtile, ſpiritus ſubtiles & claros generat. *Vinum clarum.*

Secundum, vt ſit vetus: nouum enim ſiue muſtum (cæteris paribus) facilius inebriat, fluxum ventris prouocat, atque colicam, quæ accidentia dicentur infrà, cap. 26. *Nec eſt intelligendum vt omnino ſit vetus: tale enim Auicenna* 3.1. *doctr.*2.*cap.*8.*teſte, eſt quaſi medicina & pauci nutrimenti, id eſt, magis ineſt ei virtus alteratiua corporis ad caliditatẽ & ſiccitatem, quia repurgatũ eſt à fece & viriditate quam prius habuit, & multò quàm antè calidius. Scribit Galenus lib.*8.*ſimplicium medica. Vinum ex ſecundo eſt ordine excalfacientiũ, ſed quod admodum vetus eſt ex tertio.* *Vinũ vetus.*

Tertium eſt, vt ſit ſubtile: ſubtile enim multos & ſubtiles ſpiritus procreat: craſſũ verò craſſos.

*Quartum, vt ſit maturum, non ſtipticum. Stipticum enim abſcindit omnes ſpecies euacuationis, vt innuit Galen. Com.*8. *lib.*3. *de morbis acut. Auſterum, inquit, vinum, excretiones omnes cohibet. Quare nocet corporibus quibus per vrinam expur-*

gari eſt opus, & lædit omnia ſuperiora. Infirmitatibus tamen inteſtinorum vtile eſt. Galenus *ibidem*, Remouetur autem ſtipticitas, ſi aqua temperatum fuerit. Gal. ibi.

Quintum, vt ſit dilutum: per hoc enim remittit fumoſitatem ſuam, & minus inebriat. Et hoc veritatem habet in vino ſubtili. Craſſum enim ſi diluatur, citius inebriat: ita nanque ſubtiliatur, magiſque fumoſum redditur, de quo Auicenna *intellexit 3. 1. doctr. 2. cap. 8. cùm ait,* Mixtum velocius inebriat.

Sextum, vt infuſum quaſi ſubſiliat, & eſt de conditionibus boni vini, de quibus ſuprà capite 10.

Septimum, vt modicè ſumatur. Vinum enim modicè ſumptum, acuit ingenium. Ex omnibus iã dictis colligitur, pro conſeruanda bona valetudine, eligendum eſſe vinum quod ſit medium inter vetus & nouum, clarum, nonnihil rubedinis participans, odoriferum, æqualis ſaporis, nec acre, nec acutũ, neque dulce, nec fumoſum, neq; craſſum nimis, ſiue ſubtile, ſed ad ſubtilitatem declinans: natum in colle aperto, meridiem ſpectante, regione inter caliditatem ac frigiditatem temperata. Hæc ferè Auicenna loco citato.

Vergil. 2. Georg. Apertos Bacchus amat colles.

Circa

Circa vini vſum, ſecundum ætates, notandæ ſunt tres regulæ, quas ponit Auicenna *ibi. Prima eſt, ne pueris detur vinum in potu: id enim perinde eſſet ac ſi ignẽ igni addas in lignis debilibus. Quippe, quòd hauſtum & humectat nimium, & calfacit corpus: tum caput, halitu replet, iis qui humido calidóque temperamento ſunt, quale eſt eiuſmodi puerorum. Atqui nec repleri his caput eſt vtile, nec ipſos ſuprà quàm par eſt, humidos, calidóſque fieri: quoniam eo iam caloris humoríſque peruenerunt, vt ſi paululum vtrãuis qualitatem auxeris, iam modum excéſſerint. Secunda eſt, vt ſeni detur, quantum tolerare poteſt, & appetit appetitu naturali. Quemadmodum enim ocreæ veteres aridæ, & corrugatæ oleo, ita corpora ſenum vino electo reficiũtur, àc renouantur. Senibus enim cùm frigidi ſint, vnum illud maximum commodum ex vino accedit, quòd eorum omnia membra calfaciat: triſtitiam & melancholiam, quibus abundant, expellat: & ſoporem, quo ferè deſtituuntur, reducat. Obſtructiones etiam, quibus iidem obnoxii ſunt, tollat. Sanè vinum ſicuti pueris eſt alieniſſimum, ita ſenibus aptiſſimum eſt. Tertia, vt iuuenibus exhibeatur temperatè. Nam, vt Galenus*

Vinũ eſt lac ſenũ.

inquit

inquit lib. 1. de ſanit. tuẽda, Neque iam adultis vinum, niſi modicè ſumptũ, exiſtimandum eſt vtile eſſe, quòd videlicet & ad iram & libidinẽ præcipites faciat, & partem animi rationalẽ hebetem turbidámque reddat, ſi modum exceſſerit. His ipſis tamẽ, ad bilis excrementa vel mitiganda, vel expellenda, eſt ſanè non inutile, corpus corroborat, & ingeniũ ob ſubtilium & tenuium ſpirituum abundantiam, exacuit.

DE CEREVISIA. Caput XVII.

NOn ſit acetoſa hæc ceruiſia,
ſed bene clara,
De validis ſit cocta granis, ſatis
ac veterata.

Hic traduntur quinque ſigna, de eligẽda cereuiſia. Primum, vt non ſit acetoſa: hæc enim ſtomacho inimica eſt. Acetum nãque, vt Auicenna tradit, neruis officit. Stomachus autem membrum eſt valde neruoſum: ergo, &c. Secundum, vt ſit clara, quia turbida obſtruit vrinarũ meatus. Proinde & calculoſis plurimum nocet, impinguat, flatus

tus gignit, anhelitum abbreuiat, & phlegmata multiplicat. Tertiũ, vt ſit cocta ex bonis & validis granis, non corruptis, ex optimo ſcilicet hordeo, tritico, ſiue auena: quantò enim grana meliora ſunt, tantò & melior humor inde generatur. Quartum, vt ſit bene cocta: hæc enim cùm melius digeritur, tum naturæ conuenientior exiſtit. Malè verò cocta, ventris tormina, inflationes, & colicam paſsionem gignit. Quintũ, vt ſit vetus, & à fecibus repurgata. Recẽs enim iiſdem malis obnoxia eſt, quibus malè cocta: præterea & ſtranguriam facit.

DE NIMIA POTATIONE *cereuiſiæ.* Cap. XVIII.

DE qua potetur, ſtomachus non inde grauetur.

Hic vnicum habetur præceptum de vſu cereuiſiæ, vt ſcilicet modicè ſumatur, neque inde ſtomachus prægrauetur, vel ebrietas concilietur. Ebrietas enim ex cereuiſia deterior eſt, quàm ex vino, & diuturnior. Fumi nanque & vapores craſsiores ad caput ex cereuiſia eleuantur, quàm vino, quare & tardius reſoluuntur. Et ſciendum eſt,

prandium vel cœnam (ſi modò cætera pariter adſint) vtilius à cereuiſia quàm vino inchoare, quia in principio menſæ, ſtomachus famelicus eſt, & ſuperfluitates auidiſſimè à membris ad ſe attrahit. Si ergo in principio menſæ daretur vinũ, quo natura maximè delectatur, eo quòd plurimum nutriat, ſuperfluitates illæ à ſtomacho attractæ, vnà cum vino ad partes corporis traherentur. Minus autem auidè attrahit cereuiſiam. Cereuiſia humores item orificio ſtomachi adhærẽtes abluit, quare Medici conſulunt, vt in maxima fame, prius vomitus prouocetur, quàm cibus ſumatur, vt ſuperfluitates illæ à ſtomacho famelico attractæ, euacuentur: neque cum chylo commiſceantur. Similiter qui ex nimia vini potatione ſitit, cereuiſiam bibat: hæc enim ſitim mendoſam tollit.

Vomitus ante cibũ ciendus.

DE TEMPORIBVS ANNI. Cap. XIX.

TEmporibns veris, modicum prandere iuberis.
Sed calor æſtatis dapibus nocet immode-

immoderatis.

Autumni fructus caueas, ne ſint tibi luctus.

De menſa ſume quantũuis tempore brumæ.

Hic agitur de cibi menſura ſecundũ anni tempora conuenienti, & primò de vere.

Vere ſiquidem modicè prandendum eſt, paulùlum cibo demendum, adiiciendúmque potioni. Auicenna 2. 1. *Doctrin. cap.*6. *Ratio, Quia tempore hyemis propter eius guloſitatem & exercitii paruitatem, & reſolutionis prohibitionem, humores crudi, & maximè phlegmatici ex temporis proportione generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, ſiue* ἀντιπερίστασιν *coadunantur. Ver autem ſuperueniẽs illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digeſtionẽ occupata eſt. Si itaque in vere daretur magna cibi menſura, natura à digeſtione prædictorum humorum impedita diuerteretur, vtpote, per humores, & magnã ciborum copiam, plus æquo grauatam, vnde humores in corpore crudi & indigeſti relicti facillimè mẽbrum aliquod*

aliquod inuadentes, ægritudinem inducerent. Quare ſummopere conandum eſt, vt id temporis cibo nõnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præſeruat ab ægritudinibus veris, teſte Auicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo vere intelligẽdum. Nouum enim ver hyemi adſimilatur, vnde & hyemis ritu per id tempus, cibus adminiſtrandus eſt. Intelligendũ item de corpore humoribus phlegmaticis & crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus, cibus exhibendus iuxta menſuram caloris innati, & reſolutionem quæ fit à corpore: ablata enim cauſa eſt diminutionis cibi. Vnde Hippocrates Aphoriſmor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & vere, natura calidiſsimi ſunt, & ſomni longiſsimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibenda. Etenim tunc calor innatus plurimus eſt, vnde & pluribus egent alimentis.

Aeſtatis cibus.

Secũdo, de Aeſtate, quòd nimia cibi ſumptio in æſtate noceat. Virtus enim digeſtiua tũ debilis eſt: ſpiritus enim & calor innatus, inſtrumenta virtutum debilitantur, minúſque ob caloris externi exceſſum, & attractionem, ad exteriora reſoluuntur, vnde multum cibum digerere nequeũt. Sciendum ta-

dum tamen, propter vehementiam reſolu-tionis humiditatum, tam ſubſtantialium, quàm nutrimentalium corporis, æſtiuo tempore craſsiorē ac maiorem cibum exhibendum eſſe, ſi virtus digeſtioni ſufficeret. Ve-*rùm cùm non ſufficiat, vno eodémque tempore multum digerere cibum, parum ſæpéque de eo exhibendum eſt, iuxta illud* Gale-*ni Cōmen* 17. *lib.* 1. *Aphoriſ. Aeſtiuo quidem tempore, quantum ad temporis rationē attinet, ſæpius pauca danda ſunt, quoniam & pluri egent adiectionē, vt qui ſunt diſſoluti & vires habeāt imbecilles.* Et *licet æſtate cibo nonnihil demendum ſit, potioni tamen adiiciendum eſt: tum enim maxima ſit reſolutio & exiccatio corporis, calor etiam humidum longè exuperat, vnde & ſitis maior exoritur.* Elixis *itaque vtendum cibiſque frigidis ac potione tum multa, tum diluta.* Vinum *autem vinoſum & purum cuitandum, vt quòd facilè inflāmetur, & violento æſtu vehementem calorem incendat.*

Tertio de Autumno, *vt ſcilicet per autumnū à fructibus autumnalibus, vuis ſcilicet, perſicis, ficubus, & ſimilibus abſtineatur, vel modicè ſaltē de iis edatur: generant enim ſanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore &* **Autumni cibi.**

humoribus faciũt, & maximè in ſtomacho immundo in autumno ſæpius accidere ſolet, vnde malæ ſequuntur ægritudines, nimirum variolæ, morbilli, & peſtilẽtia. Pro maiori notitia victus ſalubris per autumnum, cauendum eſt, ne famem & ſitim patiantur, vel cibo vna hora repleantur, vt præcipit Rhazes *4. ad* Manſorem, *cap. 26. de regimine corporis, ſecundum anni tempora.* Vinum *autem quod bibitur, ſit paulò liberius dilutũ, neque tamen immodicè, vt corpus humectet, & calorem reprimat: minus etiam quàm in æſtate bibẽdum, ne natura per id tempus debilitata, digerere renuat, & calor obtuſus, ventoſitates & colicam generet.*

Q*uarto de hyeme.* Tempore *ſiquidem hyemali tantum edendum, quantum volumus, id eſt, plus quàm cæteris temporibus, teſte* Auicenna *Phen. 2. 1. Doctrin. 2. cap. 6. &* Galeno *in* Commen. *17. lib. 1.* Aphoriſm. Hyberno, *inquit, tẽpore multa quidem danda ſunt propter robur virium, ſed raro, quia non valde multa indigent adiectione laborantes, vt quibus nõ multa fiat euacuatio.* Et *ratio eſt, quia calor innatus hyeme intenſior eſt, tum quia vnitus, tum quia fortificatus, διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν: id eſt,*

iuxta

eſt, iuxta poſitionem ſui contrarii, videlicet, frigidi aëris corpora circundantis, quod veritatem habet in robuſtis & corpulentis, & non in raris ac debilibus. In huiuſmodi enim corporibus inteſum hyemis frigus non modò non confortat calorem, ſed magis debilitat. Et hoc innuit Hippocrates Aphor. 15. *lib.* 1. *Ventres hyeme & vere, natura calidiſſimi ſunt, & ſomni lõgiſſimi: quare per ea tempora alimenta copioſiora ſunt exhibẽda. Etenim hinc calor innatus plurimus eſt, vnde pluribus egent alimẽtis, quæ quidem & craſſiora, ac difficilioris digeſtionis exhibere licet, quia calor intentior eſt. Vino autem vtendum eſt meraciore & rubicundiore.* Notandum tamen, quòd licet cõſideratione habita ad fortitudinem caloris & virtutis digeſtiuæ in hyeme, craſſiores & denſiores cibi cõueniant: attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facillimè replentur & obſtruuntur, & parua à continente fit reſolutio: tutius eſt vti cibis inter ſolidũ, & rarum mediis, ſicuti caro hœdina, vitulina, mutonis, lucii, percarum, & cancrorum. Craſſioribus verò, vt bouina, porcina, ceruina, conoharum, oſtrearum, carpionũ, & ſimilium, abſtinendum, aut vna ſaltẽ comeſtione vtendum,*

dum, adhibitis ſæpius rebus apertiuis & diureticis, vt petroſelino, naſturtio, apio, & exercitio forti.

DE POTV PRAVO CORrigendo. Cap. XX.

SAluia cum ruta faciunt tibi pocula tuta.
Adde roſæ florem, minuúntque potenter amorem.

Traduntur hoc loco duo remedia de prauo potu corrigendo. Primum eſt Saluia, cuius folia potui impoſita prauitatem eius ex proprietate corrigunt. Habent etiam in ſe virtutẽ confortandi neruos & cerebrum: quibus confortatis melius reſiſtitur malis fumis, ex prauo potu prouenientibus.

Saluia.

Secundum eſt Ruta, cuius integra folia abſque cõtritione potui impoſita, caliditate & proprietate ſua corrigunt malitiam eius. De Ruta quomodo contra venena valeat, dictum eſt cap. 13. Sequitur deinde in vltimo verſu, quod his duobus addi poſſit flos roſæ. et hoc maxime intelligendum de roſa rubea, quæ fragrantia ſua, & ſtipticо ſapore, potus malitiam tollit.

Ruta.

DE

DE NAVSEA MARINA Caput XXI.

NAuſea non poterit hæc quẽ vexare marina:
Vndam cum vino mixtam qui ſumpſerit ante.

Hic traditur remedium nauſeæ, ſiue vomitus ex marina traiectione prouenientis in non conſuetis, vt ſcilicet traiecturi prius quàm nauem conſcendant, dies aliquot vino ſuo aquam marinam miſceant, ſi diuites fuerint. Sin verò pauperes, aquam marinam abſque vlla mixtione bibant. Ita enim nauſeam nullo negotio euitabunt, quia aqua marina ſalſedine & ſtipticitate ſua, orificium ventriculi claudit, vnde vomitus impeditur. Et notandum, Auicen. Phen. 3.1. doctr.5.cap.8.teſte, vectorem marinum à principio non debere retinere, ſiue reprimere nauſeam vel vomitum, ſed dimittere, donec bene purgatus fuerit: hoc enim à multis ægritudinibus non ſolùm præſeruat, verumetiam curat, vel alleuiat vehementes, & magnas ægritudines, vt lepram, hydropiſin, apoplexiam, frigiditatem, & inflatio-

nem ſtomachi. vt docet Auicenna ibidem. Si tamen, inquit, vomitus vectoris in mari ſuperfluus fuerit, ſic vt vehementer debilitetur, reſtringendus eſt comeſtione fructuum ſtypticorum & acetoſorum, veluti ſunt cotonea, maciana, & granata. His enim orificium ſtomachi confortatum humores deprimit. Stomachus etiam confortatus, humores ad ſe vndarum exagitatione affluentes repellit. Appii item ſemen torrefactũ, & cum vino potũ confert, vel abſinthium potum, ſiue comeſtum. Panis etiam aſſatus & in vino odorifero maceratus ſi edatur, prodeſt. In ſumma, tota victus ratio ſit ex acetoſis, ſtomachum confortãtibus, & prohibẽtibus aſcenſum vaporum & humorum ad caput, vt lentes cocta in aceto, vel ſucco vua acerba.

Vapores ſtomachi prohibentia.

DE GENERALI GONDImento. Cap. XXII.

SAluia, ſal, vinum, piper, allia, petroſelinum.
Ex his fac ſalſam, ne ſit cõmixtio falſa.

Hic habetur modus conficiendi ſalſamenti com-

ti communis, ſi in mēſa ſpecialia deficiant. Et recenſentur quinque ex quibus fieri poſſit. *Salſamenta varia.* *Primum eſt ſaluia, qua fit condimentū in aſſatione, ſiue decoctione anſeris.* *Saluia.* *Anſeres enim ſiue porcelli cùm aſſantur, ſaluia ferè impleri ſolent, vt humiditates ſuperſluæ ſiue viſcoſæ exhalent, & ſaluiæ odor anſeribus vel porcellis imprimatur. Poſt aſſationem tamen, ſaluia reiicienda eſt, & non comedenda. Ex ſaluia etiam condimentum conficiunt ruſtici, quo in anſerum eſu vtuntur: contundunt enim allium cum vino & ſaluia, vt auferatur aliquantulum de ſapore allii.*

Secundū, Sal cum vino, éſtque ſalſamentum diuitum, ſiue nobilium. *Sal cum vino.* *Ipſi enim deficiente ſinapio, vel veriuto, imponunt ſalſario vinum, & parum ſalis.*

Tertium, Piper, éſtque ſalſamentum ruſticorum: *Piper.* *commiſcent enim piper cum fabis & piſis. Similiter etiam ex pane aſſo cum cereuiſia, vel vino & pipere, fit ſalſamentum nigrum, ad modum pultis, quod etiam piper vocant, & hoc effundunt ſuper carnes aut piſces.*

Quartum, Allium, ex quo etiam fit ſalſamentum ruſticorum. *Allium.* *Miſcent enim cum molli caſeo & lacte, terendo allium, & ita*

comedunt cum cibo ſiue aſſo, ſiue elixo, ſiue ſalſo, dulci, & cum ouis duris.

Petroſelinum. *Quintum, Petroſelinum, ex cuius foliis contuſis cum veriuto, vel albo vino, fit viridis ſalſa, quam cum aſſis edunt. Et hic notandum, ſalſamenta, ſiue ſalſas ſecundum temporum diuerſitatem vario modo confici. Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, vel paruam caliditatem habent. Temporibus vero frigidis contra.*

Aeſtatis. *Materia igitur ſalſarum æſtate ſit veriutũ, vel agreſta, de ſummitatibus vitis, vel acetum, ſuccus limonum, vel citrãgulorum, vel granatorum cum ſaccaro, & aqua roſarum. Quibus interdũ addi poteſt aliquãtulum ſerpilli & petroſelini, ad prædictorũ frigiditatẽ temperandã. Materia verò ſalſarũ tẽporibus fridigis ſit ſynapiũ, eruca, Zingiber, piper, cinnamomũ, garyophila, alliũ, ſaluia, menta, ſerpillum, petroſelinum, vinum, iuſculum carnium, acetum non forte, ſed vini naturæ propinquum. Temporibus verò temperatis, ſalſarum materia ſit inter caliditatem & frigiditatem temperata.*

Secundò, variantur ratione cibariorum: cibariorum enim alia aliis indigent condimentis, id quod coqui non ignorant. Mutonum enim, vitulorum & capreorum ſalſa

debet

debet eſſe viridis, in æſtate quidem ex aceto & agreſta, cum paucis ſpeciebus ſine allio, cũ petroſelino, Zingibere albo, & agreſta, & pane aſſo in acetum vel agreſtã infuſo.

Hyeme fiat eadem cum pluribus ſpeciebus pauco allio, optimo vino, & pauca agreſta, vel ſufficiat ſynapium & eruca. Salſa autem pro carnibus bouis elixis eſt piper coctum ex pipere, pane aſſo, iure carnium, & pauca agreſta, & hæc eadem ſatis conuenit carnibus porcinis in hyeme. Poſſunt etiam carnes porcinæ comedi æſtate in principio refectionis cum aceto & petroſelino. Si verò prædictæ carnes paſtillentur, præſertim bouinæ & porcinæ, hyeme quidẽ adponatur cepe, allium cum puluere ſpecierum dulcium parua quantitate. Aeſtate verò ſine cepis cum veriuto, vel cepæ paruæ in pauca quãtitate. Si autẽ paſtilatura fiat ex carnibus ſubtilioribus, non adponatur cepe. Aeſtate quidem lac amygdalarum, cum veriuto, & pauco puluere ſpecierũ dulciũ, in fine adponatur ouũ cõquaſſatum cum agreſta. Hyeme verò loco agreſtæ ſumatur vinum cum ſpeciebus. Aſſaturæ autem cuniculorum, & pullorum cõuertitur condimentũ ex cinnamomo & mica panis. Aeſtate quidem cum agreſta: hyeme verò Hyemis.

cum vino. Aſſaturæ porci conuenit liquor inde deſcendens, conquaſſatus cum optimo vino & cepis, idque in hyeme. Aeſtate verò ſalſa viridis, cuius ſuprà facta eſt mẽtio. Aſſaturæ phaſianorũ, columbarũ, & turturũ, nullo alio indigent condimento, præter ſalẽ. Caponum verò & gallinarum elixatarum conueniens cõdimentum, eſt aqua decoctionis earundẽ, cum aliquantulo pulueris ſpecierum dulcium, & præcipuè, ſi addantur in decoctione ſaluia, hyſſopus, petroſelinum, idque in hyeme. In æſtate ſufficit ſola aqua cum ſucco ſummitatum vitis. Verùm pro ſalſa caponum & gallinarum pinguium paſtillandarum, nihil penitus apponendum eſt præter pauculum pulueris ſpecierum, & in fine agreſta ſuprà dicta in æſtate, optimum vinum in hyeme.

Piſcium ſalſa. *Piſces verò quanto ſunt carnis craßioris, difficilionis, maioris ſuperfluitatis, & humidioris naturæ, tantò indigẽt ſalſis calidiorib. & acutioribus, quod etiã in carnibus obſeruandũ.*

DE LOTIONE MANVVM.

Caput XXIIII.

LOtio poſt menſam, tibi confert munera bina.

Mundiſi-

Mũdificat palmas, & lumina red-
dit acuta.
Si fore vis ſanus, ablue ſæpe
manus.

*Hoc loco duo referuntur commoda ex lo-
tione manuum à cibo ſumpto.*

*Primum, quòd ita manuum palmæ emun-
dentur.*

*Secundum, quòd reddat lumina acuta, id eſt, proſit oculis, idque per accidens. Ma-
nus enim ſunt inſtrumenta mundandorum oculorum, quare multũ confert eas eſſe mun-
das. Sed de hoc ſatis dictum eſt cap. 3.*

DE PANE. Cap. XXIIII.

PAnis nõ calidus, nec ſit nimis
inueteratus,
Sed fermentatúſque, oculatus, ſit
bene coctus,
Et ſalſus modicè, & frugibus va-
lidis electus.
Nõ comedas cruſtam, choleram
quia gignit aduſtam.

Et pa-

Et panis ſalſus, fermentatus benè coctus,
Purus ſit ſanus, non talis ſit tibi vanus.

Hic præcipitur, duo eſſe vitanda circa electionem panis. Primum eſt caliditas. Panis enim calidus, humanæ naturæ nocet, iuxta illud Auicennæ 2. Canon. cap. 572. Non comedatur, inquit, calidus ſicut eſt. Panis enim calidus non eſt naturæ conueniẽs, & vſus eius è furno & reliquorũ ſimilium eſt malus, quia multum oppilat. Panis calidus, caliditate ſua ſitim facit, & natat ob ſuam humiditatẽ vaporoſam, éſtque velocis digeſtionis & tardi deſcenſus. Qui licet in victus ſalubris ratione non cõueniat, vt alimentum, odore tamen plurimum confert: reſuſcitat enim ſyncope correptos. Fieri etiam poteſt vt homines aliqui ſolo panis calidi odore vitam prorogent, quod Democritum feciſſe author eſt Laërtius. Secundum, ne edamus panem vetuſtate induratũ, ſiue mucidum: talis enim pro nutrimento naturæ humanæ non cõgruit, quia exiccat corpus, & humores melancholicos generat.

Panis calidus nocivus. *Panis odor.*

Sequuntur deinde quinque conditiones panis electi, quarum prima eſt, vt ſit bene fermentatus

Panis electio.

fermentatus. Gal.1.alimento.cap.2. Panes, inquit, ad concoctionem appoſitiſsimi ſunt, qui plurimum fermentati, & approbè elaborati, in clibano, igne moderato percoquũtur. At qui fermento caret, nemini prorſus is erit accommodus: Huic adſtipulatur Auicen.2.Canon.cap.572. Panis habens parum fermenti plurimi eſt nutrimenti, ſed eius nutrimentum oppilat, niſi illos qui ſunt plurimi exercitii.

Secunda eſt, vt ſit oculatus, id eſt, poroſus, per hoc enim dignoſcitur viſcoſitatem eius eſſe ablatam. Veruntamen iſte panis ſecundum Auicen. velocis eſt penetrationis, & minoris nutrimẽti & deterioris, ſicut eſt panis αὐτόπυρος, qui eſt plurimi furfuris.

Tertia eſt, vt ſit bene coctus, quia panis malè coctus tardè concoquitur, & ſtomachum grauat. Auicen. loco citato. Et ille qui non bene decoquitur, eſt plurimi nurimenti, ſed eius nutrimentum oppilat, niſi illos qui ſunt plurimi exercitii. Et panis de patella eſt huius generis: eius nanque pars interior rarò decoquitur bene.

Quarta eſt, vt ſit temperatè ſalitus: dulcior enim oppilat, ſalſus exiccat. Moderatè tamen ſalſus optimum nutrimẽtum præbet, ſi cætera conditiones pariter adſint.

Quinta,

Quinta, vt ſit confectus ex optimis granis, laudatiſsimo tritico. Tertio demum loco vetatur vſus cruſtæ panis, vt quæ cholerā aduſtam, & humores melancholicos pariat, quatenus ipſa aduſta & ſicca eſt, & humor inde etiam genitus, aduſtus erit, & ſiccus. Quare nobiles, qui natura cholerici ſunt, curant ſibi auferri à pane ſuperiorem & inferiorem cruſtam, quos imitantur prælati & delitioſi. Eligenda igitur mica panis melioris, valentioris, & velocioris nutrimenti, quàm cruſta.

Decruſtatio.

Cruſta tamen aliquando conuenit ſanis, habentibus ſtomachum humidũ, & volentibus emacerari, ídque ſumpto cibo. Cibi enim deſcenſum promouet, & confortat orificium ſtomachi. Duobus vltimis verſibus innuitur vt panis laudatiſſimus habeat has quinque conditiones, vt ſit ſalitus, fermentatus, bene coctus, purus, & ſanus, id eſt, de granis validis & ſana meſſe collectis. Et has conditiones habet Auicenna loco citato. Oportet, inquit, vt ſit panis mundus, ſalitus, maſſam habens confectam, fermentatus, coctus bene, & vna nocte permanens. Additio. *Sciendum præterea, panem ex farina cribro ſuccreta & à furfure repurgata maius & purius præſtare alimentum, furfu*

Cruſta panis.

raceum

raceum verò, id eſt, cui furfuris nonnihil cõmixtum eſt, infirmum quidem præſtare alimentum, ſed facilius per inteſtina deſcendere. Gal. lib. 1. cap. 2. de aliment. facult.

DE CARNIBVS PORCInis. Cap. XXVI.

EST caro porcina ſine vino peior ouilla,
Si tribuis vina, tunc eſt cibus & medicina.

Hic ſit comparatio quædam inter carnem porcinam & ouillam, nimirum quod porcina ſi citra vinum ſumatur, ouilla ſit ſalubrior. Attamen ſi vinum adiungatur, ſuprà quàm quod valentiſsimè nutrit, habet & facultatem ceu medicamenti: humectando enim corpus alterat, id quod de porcellis aſsis in primis & apris quàm optimè præparatis intelligendum. Carnes verò porcinæ, quibus ruſtici & plebei vtuntur, ſale conditæ, ſiue ſole, ſiue fumo exiccentur, ouillis nihilo meliores ſunt, neque cum vino. Et hoc veritatẽ habet in carnib. porcellorũ aſſatorũ, ſiue carnibus aprugnis, vt dictũ eſt.

Ilia

Ilia porcorum bona ſunt, mala ſunt reliquorum.

Hoc verſiculo conferuntur omaſa, id eſt, inteſtina pinguiora porcorum, cum reliquorum animalium omaſis: & quantum ad victus rationem attinet, reliquis ſuilla præſtant. Nullorum enim animalium inteſtinis vtimur, niſi ſanguine refertorum & pinguium, cuiuſmodi ſunt porci. Sanguis nanque ſuillus ſolus humidus eſt, & minus calidus, humanæ maximè temperiæ ſimilis. Siquidem & carnes ſuum humanis ſunt ſimiles: quo quidem ſanguine inteſtina implentur. Porci etiam facilius quàm aliquid aliorum brutorum ſaginantur ſiue impinguantur, quare inteſtinis eorum libentius vtimur.

DE MVSTO. Cap. XXVII.

IMpedit vrinam muſtum, ſoluit cito ventrem,
Hepatis emphraxin, ſplenis generat lapidémque.

Muſti nocumenta. *Hic quinque referuntur nocumenta ex potione vini recentis, ſiue muſti.*

Primum

Primum, quòd vrinam impediat, idque dupliciter, Vel enim propter craſsitiem ſuam ex fece commixta hepar ſiue renes oppilat, & vrinæ meatus occludit, vel reddendæ vrinæ cõſuetum morem & ordinem immutat, vt muſtum Rhenenſe, *& alia quædam ſubtiliora* . Horum *enim feces terreæ ſunt & nitroſæ, ac proinde cùm in veſicam deſcenderint, ipſam mordicantes inordinatè, ac præter morẽ cõſuetum meiere cogunt.*

Secundum, quòd aluum facilè & citò reſoluat. Viſcera enim & inteſtina neruoſitate ſua & fecis ſalſedine abſtergens ad deiectionem & expulſionẽ excitat . Primò *quidem, ob fecis acrimoniam: dein flatuũ quos progignit, multitudinem: tertiò verò lubricitatem per inteſtina, vt inferiorem ventriculi meatum, quem* πυλωρὸν Græci, *Latini portanarium vocant, facillimè deſcendens, ſtomachum relaxat.*

Tertium, quòd complexioni & temperaturæ hepatis officiat. Hepar *enim ob plurimam fecis commixtionem oppilat, & flatuum multitudine debilitat, dyſenteriã hepaticam inducendo, teſte* Auicenna 3.1. *Doctrin.*2. *cap*.8. Eodem *modo* καχεξίαν, *& paruas hepatis ægritudines parit, diuerſas nimirum hydropiſis ſpecies.*

Quartum,

Quartum, quòd ſpleni & temperaturæ eius, eodem ferè modo, quo hepati, nocumentum inferat, oppilando ſcilicet, & indurando.

Quintum, quòd calculũ generet, & maximè in renibus (qui quidem colore ruber eſt, & friabilis) propter oppilationẽ, quam ex ſubſtantiæ ſuæ craßitie facit. Et hoc virtutem habet in muſto dulcioris vini, cui non ſunt admixtæ nitroſæ, & mordicantes feces. Muſtum enim cui illæ admixtæ ſunt, lapidis generationẽ perturbat. Quippe quòd vrinam vehementius cieat, cuiuſmodi nonnulla ſunt ex Rhenenſibus, quæ arenulas per vrinam ſecum agunt, tum frequentius etiam ad mingendum impellunt. Frequens enim mixtio motu ſuo adhærentes arenulas abſtergit & aufert.

DE POTV AQVAE.
Cap. XXVIII.

POtus aquæ ſumptus comedenti incommoda præſtat.
Hinc friget ſtomachus, crudus & inde ſecurus.

Hic traduntur duo nocumenta ex potu aqua

aquæ inter edendum. Primum, quòd noceat ſtomacho: ipſum enim infrigidat & relaxat, & maxime omnium cibi appetentiam deiicit. Secundum, quòd impediat digeſtionem. Cibum nanq; ſumptum crudum reddit, Auicenna.3.1. Doctr.2.cap.7. Neq; inquit poſt ipſum (ſcilicet cibum) multa bibenda, eſt aqua, quæ inter ipſum, ſcilicet cibum, & ſtomachi corpus, ſeparationem faciat, & ipſum natare. Ibidem cap.8. inquit, & cùm natura in digerendo ſtudeat ſatietati aquæ iam præcedente ſufficienter, id eſt, ſi præceſſerit ſatietas aquæ ſufficiens ad bonam cibi permixtionem, aqua eſt vehementer impediens, ſcilicet digeſtionem inchoatam. Idem.2.parte Cant. Numero.29.&.30. Eſt etiam, inquit, vitandus potus aquæ in menſa, niſi ratione adhærentie, & tardioris deſcenſus buccellæ. Non eſt enim ſumenda aqua cum cibo. Aurroes in Com. Cauſa quidem huius eſt, quoniam cùm ſumitur ſuper cibum priuſquam ſtomachus calfecerit ipſum, infrigidat & incrudat. Eſt etiam cauſa, cur ſumptus cibus ſtomacho innatet, nec eidem adhæreat, neq; vniatur, vt conterat ipſum, ſicuti par eſt. Actio nanq; ſtomachi in ſumptum cibum fit conterendo ſimul & coquendo. Vnde

Aquæ potus noxius.

h quem-

quemadmodum ſi in ollam iam ebullientem multum aquæ ſimul infundatur, decoctio cibi tardius perficitur; ita & in ſtomacho contingere ſolet. Parua tamen frigidæ aquæ quantitas ſugendo ſumpta conceditur; vt per eam cibi ad inferiora deſcendant, & hoc ſi ſitis etiam infeſtauerit, bibereq́ cogat. Nam parua quantitas aquæ frigidæ, hoc modo ſumpta, ſtomachum alleuiat, & colligit. Alleuiat quidem à ſiti, & cooperando in deſcenſum cibi. Colligit verò frigiditate ſua coadunans partes ſtomachi. Et hoc colligitur ex Auicen locis citatis.

Aqua ſiti extinguendæ cõueniẽs.

Notandum quòd in ſitis extinctione, magis cõueniat aqua quàm vini potus: vinum tamen, pro valetudine conſeruanda ſit præferendum. Dato enim & conceſſo, quòd in ſitis repreſſione (quæ eſt appetitus frigidi, & humidi) aqua in vniuerſum melior ſit, quia frigida & humida, naturaliter tamen, in cibi permixtione, & delatione ad corporis partes extimas, vinum aqua præualet. Vinum enim ſubtilitatis ſuæ ratione, in ſubſtantia & actione, ſubtilibus cibis permiſcetur: quia natura eo magis delectatur, ipſumq́; citius attrahit, & aliis cibis permiſcet, & maxime, quòd hæc mixtio fiat per modum quendam ebullitionis, quàm

vinum

vinum magis iuuat,ratione virtualis caliditatis,& aqua impedit,propter frigiditatem.Et ſic patet, vinū aquæ in ciborū permixtione præualere,&in eorundē delatione. Nam vinū ob ſubſtantiæ ſuæ ſubtilitatē & caliditalē virtualem optime penetrat. Subtilia enim et calida facilè penetrāt, & per conſequens,vinum magis defert quàm aqua, cui nihil ineſt virtualiter calidum: neq; ſubſtantiæ aeriæ,neq; igneæ, vnde aqua tardè tranſeundo, impedit omnem curſum.

Alio item modo,aqua quàm vinum potui ineptior eſt:impedit enim alimenti nutritionem,cò quòd ipſa non nutriat, vnde quanto cibus magis aqueus eſt,tanto minus nutrit. Melius igitur vinum cum cibo permiſcetur,quod non ſolùm non impedit nutritionem, verumetiam multum iuuat, maximè ſiquidem & velocíßimè nutrit,& inſtaurat,vt dictum eſt ſuprá. Inſuper notandum,aquæ potum edenti non ſolùm nocere,ſed etiam pluribus aliis,vt refert Auicen.3.1.Doctr.2.cap.8. Primo enim nocet homini ieiuno:ita enim penetrat aqua ſumpta nullo retinaculo īpedita,vſq; ad intima membrorum principalium,extinguens calorem innatum.Et hoc verum eſt in homi-

Aqua crapulæ confert. ne verè ieiuno. Ebrio enim quandoq; confert, neq; ipſe inde læſionem ſentit, ſi ieiunus aquam bibat, quia ieiunus ebrius non eſt prorſus ieiunus, neque ſtomacho vacuus, ſed habet reliquias aliquas heſternæ crapulæ, quarum nitroſitas per aquam mitigatur, & ita ſtomachus abluitur, & repreſſis vaporibus ac fumis reparatur receptioni

A coitu & exercitio. noui nutrimenti. Secũdo, homini exercitato exercitio forti nocet, & ſimiliter ſtatim à coitu: nam tum corporis pori aperti ſunt, quare penetrat aqua in profunda membrorum, extinguens calorẽ innatũ, qui & poſt

A balneo. coitum debilitatus eſt. Tertio, nocet ſtatim à balneo, & maxime ſi hoc fiat ſtomacho vacuo: tũ enim viæ vehementer apertæ ſũt: quare lædens aqua penetrat, vt dictum eſt. De hoc ita dicit Auicenna, 6.4. Summa. I. cap. II. Ex potu illius in ieiunio, & poſt balneum, & poſt coitum timetur corruptio complexionis & hydropiſis. Quarto, nocet

Sitis nocturna. bibere aquam frigidam, cauſa obediendi ſiti nocturnæ mendoſæ, quæ accidit crapulantibus & ebriis. Nam per potum aquæ frigidæ prohibetur reſolutio & digeſtio humoris ſalſi, vel fortis vini, vel alterius acuti, cauſantis ſitim, & ſic citò reuertitur ſitis aquæ vehemens, vt antè. Sed ſi vehemẽ-

tior

tior adfuerit ſitis, nimium vexans & inquietãs, neq; ſufficiat aeris inſpirati frigiditas, nec ablutio oris cum aqua frigida, bibat ſitibundus aquam frigidam ex vaſe ſtricti orificii ſiue gracilis colli, quo diutius permeet ad orificium ſtomachi, & fortius ſitim mitiget, ac de ea minus ſumatur, ne digerendorum concoctionem penitus impediat.

Quinto in genere malum eſt, ſanis bibere multam aquam frigidam: extinguit enim calorem innatum, pectus offendit, ſtomachi appetitum deiicit, & membris omnibus neruoſis nocet, teſte Hippoc. *lib.5. Aphor.18. & .24. Veruntamen aqua temperatè frigida aliquando per accidens appetitum excitat, & ſtomachum confortat, ipſum coadunando, & ſtringendo vilos eius.*

DE CARNIBVS VITV*linis.* Cap. XXIX.

Sunt nutritiuæ multum carnes vitulinæ.

Hic *laudantur carnes vitulinæ, eò quòd plurimum nutrimenti præbeant.* Id *quod teſtatur* Auicen.3.1.Do*ctr.* 2. *cap.*7.

vbi præcipit ut cibus ſanitatis conſeruatiuus ſit, quales ſunt carnes, quia ſunt ſimilis naturæ & aptæ vt in ſanguinem conuertantur, vt proprie carnes hædorum & vitulorum paruorum lactentium, & agnorũ vnius anni. Galen. item. 3. alimen. facul. mirè extollit carnes vituli lactentis, ſex vel octo hebdomadarum aſſatas, vt ſaluberrimas, quæ multum nutriant, & facilè concoquantur.

DE AVIBVS ESVI APTIS. Cap. XXX.

SVnt bona gallina, & capo, turtur, ſturna, columba,
Quiſcula, phaſiades, merulæ, ſimul orthygometra,
Perdix, frigellús que, orex, tremulúsque amarellus.

Hoc loco fit enumeratio carnium ex auib. pronutrimento humanæ naturæ conuenientiorum: & ſunt 14. Prima *eſt, gallinã: cuius eſus naturæ humanæ conuenit. Haly enim,* Auenſoar, Auerrois, *& Meſue, teſte* Conciliatore, *differen.* 68. *præ cæteris* Gallina.

laudant

laudant pullorum carnes, & maximè gallinæ quæ nondum peperit,& galli venerē nondum experti. Facilè enim in ſanguinem vertuntur, & parum exerementoſæ ſunt, proprietatem mirabilem habent in tempe-rādo complexionem & humores. Iuſculum harum optima leproſis eſt medicina. Et Auicenna,2.Canon. cap. 296. Caro,inquit, gallinarum iuuenum in intellectu augmentum efficit, clarificat vocem,& augmentat ſperma. Et melior eſt, quæ nondū parit oua. Capo.

Secunda,capo,ſiue gallus caſtratus, cuius carnes Conciliator loco citato recenſet inter carnes laudabiliores, vt quas ſtomachus à proprietate digerat.

Turtur.

Tertia,turtur,quæ etiam inter aueis boni alimenti refertur, bonumq́; generat humorem. Cuius carnem mirè laudat Auicenna,2.Canon.cap.146. Volucris quidem,inquit, caro melior non eſt, quàm alduragi, id eſt,turturis, & gallinarum, & ſubtilior earum,& non ſunt cum nutrimento carnium aculbegi,id eſt,perdicum &c.

Quarta,vt quibuſdam placet, eſt Sturnus,quæ comedēda eſt in iuuentute,eſt auis nota, Gallicè, Vng eſtourneau. Teutonicè ein Sprae,oder Star. Secūdū verò alios eſt ſtarna,quā Rhazes,3.ad Manſorem Sturnus.

cap.10.præ cæteris volatilibus cõmendans dicit, Starnæ caro omni carne auium leuior inuenitur, atq; his, qui ſubtili volunt cuſtodiri regimine, conuenientior. Per Starnã quoq; intelligi poteſt, vel auis magna, velut anſer cinerei coloris, cuius caro laudabilis eſt, maximè cùm iuuenis fuerit, & ita intelligit Rhazes, præferens hanc aliis. Vel per Starnam intelligitur ſubſtantia ſeu forma perdicis paruæ, quam Moyſes intellexiſſe videtur, ad Iudæos hoc modo verba faciens, Similiter Starnæ non videntur pro domino noſtro, quia ventrem conſtringunt. Et hanc proprietatem, alii perdicibus adſcribunt: carnes enim earum ventrem conſtringunt teſte Rhaze 3.ad Manſorem, cap.10.

columba. *Quinta, columba, auis vulgo nota, cuius caro eſt cholerica, de qua Rhazes loco citato, Columbæ, inquit, vehementis ſunt caliditatis, quæ & ſanguinem inflammatum generant, & citò febrire faciunt. Quare aptius comeduntur in paſtillis cum vuis acerbis, quàm aſſatæ. Per vuas enim acerbas aufertur caliditas. Electiores porrò ſunt iuuenes volucres, & leuioris digeſtionis ac melioris humoris. Pulli enim inuolucres, calidicate & humiditate abundant, quare craſſos generãt humores, teſte Auic.2. Can.*

cap.133.

cap.133. Antiquæ verò colũbæ & turtures, propter nimiam caliditatem & ſiccitatem, & digeſtionis difficultatem, ſunt euitãdæ.

Sexta. Quiſcula ſiue coturnix. Eſt autem quiſcula fictũ à ſono. Cuius caro ſecundum aliquos ſubſtantiæ eſt ſubtilis, bonum generans humorem, & multum competens ſanis, & à morbo conualeſcentibus. Secundum Iſaac verò coturnices cæteris volatilibus peiores ſunt, nec nutrimento, neq; digeſtioni commendabiles. Ex comeſtione enim carnis earum timetur ſpaſmus & tetanus, inquit Auicenna, 2. Canon. cap. 154. Quia enim in ſubſtantia earum eſt virtus quæ facit huiuſmodi accidentia, eò quòd coturnices veſcantur helleboro: hinc & Galli comedunt coturnices cum molli & pingui caſeo, inde paſtilla facientes. Poteſt tamen per coturnicem etiam intelligi auis quædam alia à prædicta, perdice maior, eiuſdem ferè coloris, rubeis pedibus & roſtro, ſaporis delectabilis, dicta coturnix lingua Italica. Quomodo & Rhazes, 3. ad Manſorem cap. 10. coturnicem accepiſſe videtur, præferendo carnes eius carnibus ſtarnæ, & omnium volatilium. Coturnix ſiue quiſcula.

Septima; Phaſianus, id eſt, gallus ſylueſtris, qui ab omnibus medicis inter aucis o- Phaſianus.

ptimi

ptimi nutrimenti refertur. Caro *enim eius naturæ humanæ eſt conuenientiſſima, & cibi principum & magnatum:* Conciliator *enim loco citato, dicit,* Syl*ueſtrium quoq; laudabiliores ſunt phaſiani, & ad ſanitatẽ & robur.* Et *fortaſsis etiam in vniuerſum domeſticis, cùm ſint gallinis propinquiſſimi, & eiuſdem fere ſpeciei, ſintq́; illis ſiccioris aeris, & alimẽti ac exercitii amplioris.*

mierla · *Octaua,* Merula*, eiuſdem quantitatis cum ſturno, ſed magis ad nigredinem tendit, roſtrum habet ſubrubeum, quæ & ipſa comedenda eſt iuuenis.*

orthigometra *Nona,* Orth*ygometra, auis parua ad modum perdicis, longi roſtri, cuius caro eſt optima.*

pardix *Decima,* Perdix*, cuius caro, authore Auicenna,* 2. Canon. *cap.* 186. *eſt de ſubtilioribus carnibus, impinguans, quia multum nutrit, cor abſtergit, hydropiſi & ſtomacho confert, augmentum in coitu facit, attamen ventrem ſtringit.* Galenus *quoque,* 3. *de alimẽ. facul. cap.* 10. *et.* 8. Medẽdi Methodi *cap* 2. *hanc omnibus aliis volatilium carnibus præfert.* De *qua ſi aſsiduè comedatur, maximè confert memoriæ.*

frinellus *Vndecima, Frigellus,* Teutonicè ein Vve introſtel, *auis qua racemis veſcitur, velociter*

lociter volat, ſimilis eſt ſturno, ſed melioris alimēti. Multæ inueniuntur in vineis, inebriāturq; ex eſu racemorum. Optima eſt caro earū circa feſtum Omnium ſanctorum.

Duodecima, Orex, quæ ſecundum quoſdā eſt gallina ſylueſtris, ſiue gallina Phaſiani. Secundum alios verò, gallina aquatica. Et ſiue ſit fœmina Phaſiani, ſiue gallina aquatica, caro eius bonum nutrimentum præſtat.

Decimatertia, Tremulus, auis quæ ferè ſemper iuxta mare verſatur, minor gallina fuſca, altè vociferans, velociſſimi volatus: quando pedibus incedit, caudam aſſiduè quatit, vnde tremulus dicitur. In capite ſuo lōgas plumas, ſiue criſtas habet, nec eſt parua illa auicula, longæ caudæ, quæ vulgo cauda tremula & motacilla dicitur.

Vltima, Amarellus, auis aquatica, ſimilis anati, ſed minor. Illud porrò noſſe oportet, alimentum laudabilius ex auibus illis eſſe, quæ volatu magis nituntur, celeriusq; volant. Et quemadmodum carnes dictarum auium commendabilis ſunt nutrimenti, & facilis digeſtionis, ita cōtrà reperiuntur carnes quarundā auiū alimenti improbabilis, difficilis digeſtionis, & inæqualis complexionis, velut anſerum, pauonum, & malar-

*malardorum,& præcipuè habentium collum & roſtrum oblongum,degentium in aquis,& paſſerum.*Hi *enim calidiſsimi ſunt, & à temperamento longiſsimè recedunt, veneremq́; vehemẽter ſtimulant.* Circa e*lectionem autem carnis volatilium, ſciendum eſt ſecundum diuerſas laudabilioris nutrimenti proprietates,ac eius, quod nutritur, ſanitatis vel roboris intentionem, carnes variè laudari.* Galenus *enim reſpiciens ad facilem alterationem & ſubtilitatem,perdices prætulit.* Rhazes *verò &* Iſaac,*ob leuitatem & ſubtilitatem, ſtarnam.* Iſaac *etiam diuerſa ratione carnes volatilium laudauit diuerſas.* Auicenna *laudauit carnes Turturum præ cæteris, quòd corroborent & confortẽt intellectũ. Auium porrò omnium genus leuiſsimum cibum præſtat,ſi ad quadrupedes conferatur:quare iis qui corporis neglecto exercitio,conſiliis potiſsimum,& ſtudiis & contemplationi intendunt,conueniens eſt,iuxta hanc* Galeni *ſententiam,3. de alim. facul. cap.*18.Earum,*inquit, quæ volatu fidunt,caro ob facilẽ concoctionẽ præcipuã laudẽ meretur,maximeq́; perdicis: generat enim ſanguinem clarum,mundum, ſpirituoſum,mentis exercitiis & intellectui aptũ.*

DE

DE PISCIBVS.
Cap. XXX.

SI piſces molles ſunt magno corpore tolles,
Si piſces duri, parui ſunt plus valituri.

Hic recenſentur duo accidẽtia, vnde habetur electio piſcium. Piſces enim aut duri erunt, aut molles: ſi molles, vetuli nouellis erunt meliores: quia mollities prouenit ex humiditate, quæ in nouello piſce indigeſta eſt, in vetulo verò indigeſtilior. Quare nouelli piſces magis phlegmata generant, quàm vetuli. Et ſic patet anguillam vetulam ſaniorem eſſe nouella, vt quibuſdam placet. Si verò dura carne conditi fuerint, iuuenes erunt ſaniores, id eſt, digeſtibiliores, cuiuſmodi ſunt lucii & percæ: durities enim reſiſtit digeſtioni. Auicennæ eſt hæc ſententia, 2. Canon. cap. 555. Eligitur quidem, inquit, ex piſcibus duram carnem habentibus ille, qui eſt minor: & ex habentibus mollem carnẽ, ille qui eſt maior ad terminũ aliquẽ.

Lucius, & perca, & ſaxaulis, & albica, tencha,

Sornus,

Sornus, plagitia, & cum carpa,
galbio, truta.

Hic decem recenſentur piſces naturæ humanæ pro alimento conuenientes.

Lucius. *Primus eſt Lucius piſcis notus, tyrannus piſcium, quia non ſolùm deuorat piſces alterius, ſed etiam ſuæ ſpeciei. Vnde verſus,*
Lucius eſt piſcis rex, atq; tyrãnus aquarũ.
Eſt piſcis duræ carnis, natu velox, Galicè vng Brochet. *Teutonicè,* ein Hecht.

Perca. *Secundus, Perca, per antiphraſin à parcendo, quòd nulli piſcium parcat: iratus enim vulnerat alios piſces ſquamis ſuis, quas habet ſupra dorſum, nec audet eum inuadere lucius, imò, vt narrat Albertus, naturalis amicitia eſt percæ cum lucio. Lucius enim læſus ab alio, difficulter ſanatur, quare quærit percam, qui videns eum læſum, tangit, & lenit vulnus eius, & ſic ſanatur. Eſt quoque perca ſimiliter piſcis duræ carnis, notus, Gallice,* vne perche. *Teutonicè,* ein Berſick.

Saxaul. *Tertius eſt Saxaulus, piſcis marinus Gallis Sola dictus. Aliis tamen placet eſſe piſcem, qui Teutonicè dicatur* ein Zunge. *Eſtq; hic inter piſces marinos ſaluberrimus.*

Albica. *Quartus, Albica, Teutonic* Fitting, *qui*

& ipſe marinus eſt.

Quintus, Tencha, piſcis aquæ dulcis, notus, pelle lubrica atque viſcoſa, ad nigredinem tendente: carne dura, vnde ab his tribus, lucio ſcilicet, perca, & tencha, poſt coctionem pellis aufertur. Dicitur hic autem piſcis Gallicè, vne Tenche. Teutonicè ein Tinche, oder Sleihe. Tencha.

Sextus, Sornus, eſt piſcis marinus minimus, albus, medii digiti longitudinem non excedens, comeditur vnà cum capite & ſpinis. Teutonicè dicitur ein Garnart. Sornus.

Septimus eſt Plagitia, piſcis marinus, notus, latus, in vna parte ſuæ pellis rubris maculis conſperſus, pelle tota albus, curuo ore, aliâs & Pectē dicitur, Gallicè vng Petoucle. Teuton. ein Platteis, oder Scholle. Plagitus.

Octauus, Carpa, ſiue Carpio, piſcis dulcis aquæ, notus, admodum viſcoſus: quare à magnatibus in vino decoquitur: ita enim tollitur viſcoſitas eius, Gallicè vne Carpe. Teutonicè, ein Carpffen. Carpa.

Nonus, Galbio, piſcis marinus, notus, à quibuſdam dicitur Rogetus, Gallicè vng Rouget barbu. Teutonicè ein Rodbart, & eſt piſcis duræ carnis, ac ſanus. Alii textus habent Gobio, de quo Galenus lib. 3. de aliment. facul. Gobio, inquit, littoralis eſt piſcis, Galbio.

ſcis, ex eorum numero qui parui perpetuò manent. Suauiſſimus ac cõcoctu facillimus, ſimúlque ad diſtributionem & ſucci bonitatem, optimè comparatus. Gall. vng Gouion. *Teutonicè*, ein Freſs oder Freſlin.

Piſcium electio.

Vltimus eſt Truta, *in carne ſimilis ſalmoni, nec tamen ſalmo eſt, longus quidem eſt, ſed non craſſus. Capitur in magnis fluuiis, fricãdo ferè, hinc fiunt paſtilla cum ſpeciebus, & eſt piſcis valde precioſus. Gallicè* vne Truitte. *Germanicè* ein Forel.

Circa electionem verò piſcium ſciendũ, primò carnium reſpectu (cæteris paribus) minoris eſſe nutrimenti, ſed plurimum ſuperfluitatum. Phlegmatici enim ſunt, id eſt, frigidi & humidi, minúſque faſtidioſi, concoctu difficiles, tardi tranſitus, quare in ſtomacho interdum corrumpuntur, & putreſcunt, ſitim generando. Carnium itaque laudabilium nutrimentum, piſcium nutrimento præſtat. Secundò vero, piſces marinos meliores eſſe, in victus ſalubris ratione (cæteris paribus) piſcibus aquæ dulcis. Præſtãt enim nutrimentum minoris ſuperfluitatis & naturæ carnium propinquius. Sed quia (cæteris paribus) piſces marini ſunt carnis durioris quàm aquæ dulcis, difficilius etiam digeruntur, ac reſoluuntur, magíſque nutriunt,

triunt, & ſanguinem purum procreant. Ægris tamen magis conferũt piſces aquæ dulcis, ob digeſtiuæ virtutis debilitatem. Tertiò ſciẽdum ex piſcibus tam marinis, quàm aquæ dulcis eligendos eſſe, quorum caro ſit alba, non viſcoſa, frangibilis, ſubtilis, boni odoris, tardæ putrefactionis, coloris laudabilis, quorum habitatio non ſit in lacubus, ſtagnis, aut locis ſordidis, nec in aquis habentibus malas herbas. Eligendi autem non admodum iuuenes, neque prægrandes, ſed velocis motus, & paucæ viſcoſitatis. Ex marinis eligendi ſunt, capti in fluminibus multum à mari diſtantibus: ídque cæteris conditionibus bonis ſuppoſitis.

Item ſuppoſitis prædictis conditionibus quantò piſces ſunt ſquamoſiores, tantò & meliores. Idem intelligitur de ſpinis, quia multæ ſpinæ & ſquamæ ſignificant puritatem ſubſtantiæ piſcis. Inter piſces etiam marinos, meliores & puriores ſunt, nutriti & capti in mari profundiori, ventorúmque æſtu magis agitato, ac magnis multíſque fluminibus adulterato. Vnde in mari ſeptentrionali capti, præſtãt iis, qui capiuntur in mari mortuo, ſeu meridionali. Piſces quoque aquæ dulcis meliores ſunt, qui in rapida ac multiflua aqua fatigantur. Ex quibus

Squamoſi meliores.

bus iam dictis colligitur, qui piſcium probi malíve cenſeri debeant. Beſtiales enim vt porcus & canis marinus, delphin, & morpha inſuaues ſunt, concoctu difficiles, craſſi: & ſalſi humoris, plurimi excrementi: maximéque recentes, ad vſum victus ſalubrem inepti, nec apparent in carne eorum, prædictorum piſcium conditiones, albedo ſcilicet, & ſubtilitas, &c. Quos tamen ſi contingat eſſe, non ilico à captu coquẽdi ſunt, ſed per dies aliquot ſeruandi, dum caro molleſcat, & citra ſubſtantiæ corruptionem intremiſcat. Id quod fieri ſolet, ſi leuiter ſale cõſpergãtur. Quomodo & ſapidiores euadere Galenus author eſt. Inter piſces marinos rogetus, & ſornatus, ſiue gornus non improbantur. Nam caro eorum & ſubſtantia puriſſima eſt. Deinde plagitia, & ſola, quorũ tamen caro viſcoſior eſt, minúſque frangibilis, ac minus alba, & craſſior: ſapore quidem & odore minus delectabiles. Merlengo tamen fortè ſecundus debetur locus poſt rogetum. Non eſt enim tantæ craſſitiei, & viſcoſitatis, vt plagitia & ſola, ſubſtantia eſt ſatis frangibili, ſed conſideratis ſapore, odore, calore, ſubſtantiæ puritate, & mollitie, deficere nonnihil deprehenditur in bonitate à rogeto & gornato. Idem intelligendum

gendum de halece. Morpha iuuenis ſatis in bonitate prædictis appropinquat, conſideratis tamen conditionibus prædictis, eſt craſſior & viſcoſior. Salmones autem, turboti, & maquerelli multum deficiunt in bonitate. Sunt enim multò craſſiores, viſcoſiores, & difficilioris concoctionis, nec competunt, niſi exercitantibus, fortibus, & iuuenibus, idque ſi quid ſalſedinis eis commiſceatur, quo viſcoſitas, craſſities & frigiditas eorum corrigantur. Inter piſces autem dulcis aquæ, conſideratis prædictis conditionibus perca & lucius mediocris primum bonitatis gradum obtinet, ſuppoſito quòd ſint pingues: deinde vendoſia, hinc lopia Et quanuis carpa prædictis ſit ſquamoſior, carnem tamen habet non tam albam, frangibilem, & ſubtilem, vt lucius & perca: ſæpiúſque in ſtagnis reperitur. Salmo.

In ſumma tamen (ſi cætera pariter adſint) meliores cenſentur piſces fluuiatiles, capti in aqua petroſa, fluente verſus Septẽtrionem, profunda, multæ agitationis, quo non confluant ſordes ciuitatum, in qua etiam herbarum ac bonarum radicum copia ſuppetat. Cancri autem fluuiatiles & marini, multi ſunt nutrimenti, non facilè in ſtomacho corrumpuntur, ſed tardius Fluuiatiles.

 dige-

digeruntur.

Sciendum inſuper piſces recentes, corpus humectare, lac & ſperma multiplicare, valdéque conferre cholericis. Non ſunt autem comedendi piſces à forti exercitio, ſiue labore: nam ita facillimè in ſtomacho corrumpuntur. Caueant autem ſibi ab eſu piſcium, quibus ſtomachus debilis ſit, & malis humoribus plenus. Nec comedendi ſunt piſces ſimul cũ carnibus & lacticiniis, neque poſt alios cibos. Poſtremò verò ſciendum, piſces craſſos ſalſos, meliores eſſe, quàm recentes: attamen longo tempore ſalſi, praui ſunt alimenti. Piſces etiam ſunt laudabiles, leuiter ſalſi, ac modicè ſumpti, appetitũ, ſi quis eos expetat, reuocant & corroborant.

Piſces qui & quibus conducãt.

DE ANGVILLA. Cap. XXXII.

VO cibus anguillę prauæ ſunt
ſi comedantur.
Qui Phyſicen non ignorant, hæc
teſtificantur.
Ni tu ſæpe bibas, & rebibendo bibas.

Hic

Hic traditur anguillam plurimum nocere vocibus, & hoc probatur rationibus medicis & philoſophicis. Anguilla enim piſcis eſt craßi & lenti ſucci, maximè oppilans, multúmque à conditionibus probi piſcis, præcedẽte capite relatis, deficiẽs. Quod etiam intelligendum eſt de lampetra, licet lampetræ paruæ anguillis laudabiliores cenſeantur, & minus periculoſæ. Non enim habent tantum viſcoſitatis & craßitiei, quantum anguillæ. Hi piſces licet ori non ingratum ſaporem offerant, admodum periculoſi ſunt. Generatio enim eorum in aqua ſimilis eſt generationi ſerpentum in terra, non ſine veneni ſuſpicione. Vnde & Varroni nomen habẽt, quòd anguibus adſimilentur. Quare eorum capita & caudæ, in quibus venenum eſſet, ac ſimiliter interior ſpina, nullo modo edenda ſunt. Bonum eſt etiam, vt propter viſcoſitatem vino optimo immerſi, in eo ludant, donec moriantur. Ac deinde præparẽtur cum iuſculo optimarum ſpecierum, vt ſolent Apitianæ ſcholæ ſectatores. Conuenit etiam vt ebulliant, primò duabus ebullitionibus in vino & aqua, & illis abiectis decoquantur deinde ad perfectionem, & fiat iuſculum, vel paſtillatura, vel aſſatura, cum ſalſamento conuenienti

Anguillæ.

Lãpreta.

Coctio.

nienti cum ſalſa ſcilicet viridi, fortibus ſpeciebus & vino in hyeme, cũ debilibus ſpeciebus, agreſta & aceto in æſtate. Commodius tamen ab eiuſmodi piſcium abſtinetur. Stomacho enim & renibus ſunt inimici, ſed præcipuum ſentiunt nocumentum ex eorũ obſoniis, qui arenulas mingere conſueuerunt: quoniam illæ anguillari glutino, in calculos cogi & adſtringi videantur. Podagra quoque laborantibus manifeſtè officiunt, nec vllis morbis medentur, ſic vt iniquè natura feciſſe videatur, quæ tam ſuauem refutandis expuendiſque piſcibus indiderit ſaporem.

Calculoſis obſunt

Podagricis.

Medici omni ex loco, omníque tempore, & præſertim circa ſolſtitium anguillas deteſtantur.

Secundo loco dicitur caſeum & anguillam, ſi comedantur, plurimùm nocere: quod intelligendum eſt, ſi magna quantitate ſumantur: cauſæ partim dictæ ſunt cap. 7. & partim hoc cap. Poſtremò dicitur, ſi prædicta cum frequenti potatione vini ſumantur, maliciam eorum corrigi. Quod tamen non eſt intelligendum de vino ſubtili & penetrante, quia ſuper cibum mali chymi bibere vinum dum comeditur, aut antè, aut poſt quàm digeritur, eſt malum, vt teſtatur Auicen.

Auicenna.3.1.Doctr.2.cap.8. Quoniam facit malum chymum in extrema parte corporis penetrare, vnde maximum ſequitur nocumentum. Sed intelligendũ eſt de vino forti,non admodum penetrante, ſæpe & parua quantitate ſumpto , cauſa bonæ permixtionis ciborũ: hoc enim corrigit maliciam eorum,cõfortat digeſtionem, digerit humores phlegmaticos & frigidos : quare multũ facit ad digeſtionem caſei & anguillæ.

DE CIBI ET POTVS ALternatione. Cap. XXXIII.

INter prandendum ſit ſæpe,parũ
rúmque bibendum.
Si ſumas ouum,molle ſit atq;
nouum.

Hic duo habentur præcepta. Primum eſt de alternatione cibi & potus,vt ſcilicet inter prandendum ,ſiue cœnandum,alternatim comedatur & bibatur ſæpius potius quàm multum bibendo , miniméque bruta animantia imitando , quæ tum demum bibunt, cùm cibo exaturata fuerint.Ita enim potus melius cibo permiſcetur,& cibus mol

Potus triplex. Permixtiuus.

lior ac digeſtioni habilior redditur. Vbi *notandum triplicem eſſe potum, permixtiuum ſcilicet, delatiuum, & ſitis ſedatiuum.* Di*cta itaque de permixtiuo potu, habent veritatem.* Huius *enim debet eſſe quædam cum cibo alternatio.* Nec *eſt differendus (ſaluo tamen aliorum iudicio) ad finem comeſtionis, ſiue dum ſitis vrgeat.* Et *maximè cõuenit hunc frequentare, quando comedũtur cibi actu, vel potentia calidi, ídque in iis qui vehementius ſe exercent panémque ſiccum edunt.* Potus *verò ſitis ſedatiuus in hominibus bonæ conſtitutionis conuenienter ad finem comeſtionis differtur: tunc enim eſt vera ſitis, propter æſtuationem cibi calidi & ſicci.* Nec *enim veriſimile eſt, ſitim & famem, cùm ſint appetitus contrariorum, ſimul vrgere.* Eſtq; *hic potus iuxta ſitis exigentiam augendus, vel minuendus.*

Delatiuus.

Atqui *delatiuus maximè conuenit completa prima digeſtione, conuenientiſſimè etiam adhibetur paulò ante horam ſuſcipiendi alterius cibi.* Et *præcipuè cùm cibi primo ſumpti craſſæ fuerint ſubſtantiæ, nec eſt differendus donec ſitis oriatur.* Præ*parat enim ſtomachum ad ſuſcipiendum cibum ſequentem, & iuuat tranſitum cibi ad hepar à ſtomacho: neque tamen ſumendus*

eſt in

eſt in magna quãtitate, vt citò poßit digeri. Nã ante digeſtionem nõ trãſit ad hepar. Et hoc verũ eſt, ſi potus delatiuus non fuerit aqua, in qua non eſt neceſſe expectare digeſtionẽ, ante penetrationẽ eius ad hepar Regulariter autẽ potus delatiuus, vel etiã permixtiuus, non debet eſſe aqua, ſed vinum, vel aliquid vino proportionabile, vt cereuiſia, vel potus ex ceraſis, vel pomis, vel melicratum, vel ſimile quid, quibus tamen omnibus vinũ eſt melius. Secundò ſciendum eſt, quantò cibus eſt craßior, ſiccior, & frigidior, tantò potum permixtiuum & delatiuum maiorẽ eſſe debere: & contrà, quantò cibus eſt calidior, ſubtilior, & humidior, tantò potum delatiuum & permixtiuũ minorẽ. Et quantò cibus craßior, frigidior, & digeſtioni inobedientior, tantò vinum permixtiuum, vel delatiuum, ſubtilius & fortius. Et quantò cibus ſubtilior, calidior, & digeſtibilior, tantò potum eſſe debiliorẽ. Vnde fortius vinum, tam cum carnibus bouinis, quàm pullinis bibendum eſt: & fortius bibẽdum eſt cum piſcibus, quàm carnibus.

Secundum præceptum eſt, vt ouum edendum ſit molle & nouum, cuius ratio reddita eſt capite octauo. *Oua.*

DE

DE PISIS. Cap. XXXIIII.

PIſam laudandam delegimus, ac reprobandam.
Pellibus ablatis eſt bona piſa ſatis.
Sunt inflatiuæ cũ pellibus, atque nociuæ.

Hic agitur de piſis, quæ partim laudantur, partim vituperantur. Laudantur quidem ablatis corticibus, vituperantur verò ſi vnà cum corticibus & pellibus comedantur. Hoc *nanque modo comeſta, plurimum flatulenti ſpiritus pariunt, vt ineptiſsimum cenſeri iam poſsit, ſi hoc modo edantur. Medullarum enim & corticum naturæ diſcordant. Alterum nanque ventris ſolutionem & deiectionem molitur: alterum obſtruit & conſtringit, vt teſtatur Iſaac in diætis vniuerſalibus. Vnde fit in corpore motus agitatiuus, inducens torturam & inflationem. Et hoc non piſis modò, verumetiam omnibus leguminibus commune eſt, vt fabis, phaſeolis, lentibus, & ſimilibus, præcipuè tamen habentibus corticem craſsiorem, vt fabis & ciceribus nigris. Cortex etiam in omnibus*

Piſa.

Legumina inflãt.

omnibus eſt peioris nutrimenti quàm medulla. Eſt piſorum genus quoddam album, rotundum, pauciorꝭ & tenerioris corticis, quod tametſi citra noxam cum pellibus & corticibus edatur, præſtat tamen ab iiſdem repurgari. Legumina viridia & recentia minus habent de cortice, & minor in eis diuerſitas eſt inter corticem & medullam, & facilius digeruntur. Quare nonnullis placet ea magis conuenire ſanis corporibus quàm matura & arefacta: ſed non eſt ita, plurimarum enim ſunt ſuperfluitatum & ſubſtãtiæ corruptibilioris: quare minus conueniunt corporibus ſanis. Matura verò areacta, & à corticibus extimis expurgata, ad victus ſalubris rationem magis faciunt quàm recentia nondum excorticata. Viridia autem arefactis non decorticatis ſalubriora inueniuntur.

Porrò quũ omnium leguminum ſubſtantia inflet, concoctioni repugnet, craſsique & praui ſucci alimentum in corpus diffundat, non iniuria à victus ſalubris ratione eximitur. Iuſculum tamen eorum ſiue decoctio eòquòd flatum cum omni & alimenti & cõcoctionis malicia deponat, ventrem ſubducat, vrinam cieat, venarum obſtructiones tollat, non parum commoditatis in

victus

victus ſalubris ratione habere dignoſcitur. Cuius proinde vſum frequentiorem eſſe conuenit, quando craßis ac obſtruentibus cibis vtimur, & corpora ieiuniis adfligimus. Decoquuntur autem hoc modo, Piſa, cicera, reliquáve legumina, ſub noctem in aquã ferventem immittuntur, ac primò quidem manibus diutinè confricãtur: deinde in eadem per totam noctem macerata temperantur: ſequenti verò nocte duabus vel tribus ebullitionibus in eodem liquore decoquuntur. Ius decocti, colo transfunditur, & ad vſus reſeruatur. De quo vbi, & quantum libuerit, accipiẽdum eſt, cúmque cinnamomo & croco denuo præparandum, nonnihil vini addendo, ac deinde vnica ebullitione decoquendum, ſpumam autem ferendo, & ſumatur in principio refectionis.

Piſorum coctio.

Iuſculũ verò ſiue brodium, vt vocant, cicerum & piſorum alborum ac rotundorum, optimũ cenſetur, & naturæ conuenientius, quemadmodum & tota eorum ſubſtantia.

DE LACTE. *Cap.* XXXV.

LAc ethicis ſanum caprinum, poſt camelinum.

Ac

Ac nutritiuum plus omnibus eſt aſininum.
Plus nutritiuum vaccinum ſit,& ouinum.
Adſit ſi febris, caput & doleat, fugiendum eſt.

Hic referuntur præcepta quædam de electione lactis. Primum eſt lac caprinum, hecticis, id eſt, conſumptis & maceratis, vel febri hectica laborantibus eſſe ſanum, id quod teſtatur Auicenna 2. Can. cap. 444. Lac, inquit, caprinum, & lac aſininum ſunt bona hecticæ. Et prima 4. tractat. 3. cap. 6. Ratio, quia lac caprinum, ſecũdum Auicennam 2. Canon. cap. citato, temperatum eſt, & multi nutrimenti. Lac muliebre eſt ſubtilius, frigidius, humidius, & naturæ humanæ, vt dictum eſt, magis cognatum, velocius penetrat, citius digeritur, & magis nutrit. Et lac huiuſmodi hecticis exhibendum, mulgeri debet, quantum fieri poteſt, proximè lectum infirmi, vt quàm minimo tempore in aëre moretur, ſed ſine mora adminiſtretur, propterea quòd celerrimè mutari ſit aptum. Sciendum tamen lac mulieris aut aſinæ, non ſemper cõuenire hecticis, Lactis electio. Caprinũ. Muliebre.

imò

imò aliquando lac acidum, ſiue cui butyrum detractum eſt, iiſdem vtilius eſt, quàm lac mulieris aut aſinæ. Primò, quãdo cum hectica eſt ſolutio vẽtris. Deinde quãdo eſt ſuſpicio de coagulatione lactis in ſtomacho vel de ardore vehementis febris, vel quando ſtomachus per ſe cholericus eſt, vt lac in choleram conuertat. Tertiò, quãdo cum hectica coniunguntur putrida, & præcipuè cùm in inferioribus fuerint multæ oppilationes. Nam lac acidum reſtringit vẽtrem, nec facilè in choleram cõuertitur, vt cui butyrum, per quod facilè inflammatur, exemptum ſit, nec in putrida febre eadem ratione facilè putreſcit. Qartò, ſi ſtomachus fuerit ſordidus, nam in hoc lac facilimè corrũpitur. Quintò, ſi hecticus abominetur lac dulce ac integrum, acidũ verò ſiue à butyro ſeiunctum non exhorreat. Tertium eſt, lac vaccinum & ouium magis nutrire,

Vaccinũ. *quia aliis pinguiora ſunt & craßiora, vt dicit Auicen. 2. Can. cap. 444. Lac, inquit, omnis animalis, cuius prægnatio prolixior eſt prægnatione mulieris, eſt malũ: quapropter proportionabile eſt illud, quod proximum eſt, ſicut vaccinum. Rhazes verò 3. ad Mãſo. cap. 15. ſic inquit, Vaccinum lac omni lacte cuiuſlibet alterius animalis craßius iudicetur,*

indicetur, quod etiam omnibus corporis pinguedinem adipiſci volentibus cõuenientius exiſtit. Quartum eſt, lac nocere febricitantibus & caput dolentibus, cuius cauſa adſignata eſt capite ſeptimo.

DE BVTYRO. Caput XXXVI.

LEnit, & humectat, ſoluit ſinẽ febre butyrum.

Hic de butyri proprietatibus & viribus agitur. Prima eſt, butyrum lenire, mollificare, ac lubricum reddere vẽtrem ſua vnctuoſitate. Secunda eſt, butyrum humectare: quia ex melioribus partibus lactis compoſitum eſt, & ita ei cõuenit humectare, quemadmodum & ipſi lacti, vnde extrahitur. Tertia eſt, ſoluere ventrem, id eſt, aluum ducere, propter lubricitatem quam inteſtinis inducit. Et has proprietates etiã ponit Aui. I. Can. cap. 117. Et inducit has tres proprietates corpori non febricitanti. Nocet enim corpori febricitanti, quia propter vnctuoſitatem facilè inflammatur, & in febricitante calorem augmentat. Sciendum tamen quòd butyrum, etſi prædictas proprie-

proprietates obtineat, ratione tamẽ nimiæ humiditatis & vnctuoſitatis nõ competit, vt cibus, præſertim ſi vſus eius immodicus fuerit. Ita nanque abominationem parit, & facit vt cibus in orificio ſtomachi ſupernatet: & ventrem plus iuſto laxat, vomitúmque proritat. Nullo ergo modo butyrum comedendum eſt, vt cibus immodicè neque immediatè poſt alios cibos: ſed ad cõdimentum cibariorum ſatis conuenit.

Butyri vſus.

DE SERO. *Cap.* XXXVII.

INcidítq;, lauat, penetrat, mundat quoque ſerum.

Quatuor hic recenſentur proprietates ſeri, id eſt, aquæ lactis. Prima eſt, ſerum incidere, ſiue attenuare. Secunda, lauare, id eſt, abſtergere. Tertia, penetrare, & hæc ſequitur ex prima. Quarta, mundificare, id eſt, ſoluere ſiue purgare. Et has proprietates refert Auic.2.Can. cap.444. vbi ſic ſcribit, Aqua eius eſt ſubtiliatiua, lauatiua, & ſolutiua, & in ipſa non eſt mordicatio. Rhazes verò 1. ad Manſorem cap.15. Serum, ait, bilem expellit rubeam, ſcabiei quoque ac puſtulis, nec non & puſtulis quæ

in facie naſcuntur, icterıciæ etiam, atq; ei cui fortis vini potus nocuit, auxilium præbet.

DE CASEO. Cap. XXXVIII.

CAſeus eſt gelidus, ſtipãs, craſſus quoque durus.
Caſeus & panis, bonus eſt cibus bene ſanis.
Si non ſunt ſani, tunc hunc non iungito pani.

Hoc loco duo aguntur. Primo referuntur 4. proprietates caſei. *Caſei proprietates.*

Prima eſt, caſeum eſſe gelidum, id eſt, naturæ frigidæ, & hoc intelligendum de caſeo recenti, qui frigidus eſt & humidus, & non de veteri, qui calidus eſt & ſiccus, vt habet Auicenna, 2. Canon. cap. 127. Poteſt item intelligi, qui ex ſola coagulatione lactis cõficitur, abſq; alterius rei commixtione. Reperitur enim caſeus calidæ naturæ, ſtomachum calfaciens, & linguam mordicans, ob rerum admixtarum commixtionem, velut caſeus quidam viridis, qui ſi magna quantitate edatur, vehementer corpus ex

calfacit.

Secunda proprietas eſt caſeum ſtipare, id eſt, adſtringere, & duram aluum reddere, & præcipuè veterem ac multũ coaguli habentem.

Tertia eſt, caſeum eſſe craſſum, id eſt, craſſos generare humores, idq; nullo excepto. Omnis enim caſeus ex craßiori et magis terreſtri lactis ſubſtãtia cogitur.

Quarta eſt, caſeum eſſe durum, id eſt, duritiem alui efficere. Et hæc eadẽ eſt cum ſecunda. Deinde refertur, quòd caſeus quãuis ſolus ſumptus ſit inſalubris, eò quód ægrè concoquatur, vt dictum eſt, attamen ſi modica quantitate miſceatur pani, cum ipſo pane fieri digeſtibilem, aliàs non, & hoc in corpore ſano, in ægro verò minimé. Plura lege de hoc ſuprà cap. 9.

CASEVS LOQVITVR.

IGnari medici me dicunt eſſe
nociuum:
Sed tamen ignorant cur nocu
menta feram.
Languenti ſtomacho caſeus

addit opem.
Si poſt ſumatur, terminat ille dapes.
Qui Phyſicen non ignorant hæc teſtificantur.

Duæ recenſentur vtilitates ſumpti caſei. Prima eſt, caſeum conferre ſtomacho ægrotanti: vbi tamen notandũ, non quemuis caſeum cuilibet languenti ſtomacho opem perferre, ſed in certis quibuſdã caſibus omnem caſeũ nocere, nimirum ſtomacho raræ texturæ, & cuilibet ſtomacho ex longa ægritudine debilitato. Cæterum caſeus recens & nouus, paucæ viſcoſitatis calido ſtomacho opitulatur: quia Rhaze.3. ad Manſorem, cap.15. teſte, aduſtionem & caliditatem eius reprimit. Confert etiam propter humiditatem ſuam ſtomacho ſicco. Talibus verò ſtomachis admodum nocet caſeus antiquus, vel valdè acutus, & multi coaguli. Sed ſtomacho cuius pelliculis multa adhærent phlegmata, plurimum conducit caſeus antiquus, vel multi coaguli, acrimonia enim ſua phlegmata incidit & abſtergit. Contrà verò huic recens & mollis caſeus maximè nocet. Secunda eſt, caſeum ſumptũ Caſeivſus

à cibo ipſum terminare: facit enim deſcendere cibum in locum vbi viget digeſtio, id eſt, ad fundum ſtomachi. Ita ſcribit Rhaſes 3. ad Manſorem, cap. 15. Veruntamen cùm poſt comeſtionem, parua ex eo ſumitur quantitas, os ſtomachi corroborat. Satietatem quoq; nimiã, atq; faſtidium, quæ ex dulcibus & vnctuoſis in ore ſtomachi proueniunt cibis, aufert.

DE MODO EDENDI ET *bibendi*. Cap. XXXIX.

INter prandendum ſit ſæpe parúmque bibendum.
Vt minus ægrotes, non inter fercula potes.

Hoc capite duo præcipiuntur. Primo, vt inter prandendum fiat alternatio quædam edendi & bibendi, id eſt, vt inter edendum alternatim ſæpius parum bibatur, neq; eo vſq; differaur potus, dum venter cibo expleatur, vt dictum eſt cap. 32. Secundo verò, vt inter prandium & cœnam, quoad eius fieri poteſt, potus euitetur, & hoc ſi cibus ſumptus in ſtomacho nondum digeſtus fuerit, ni

ſi

ſi magna cogente neceſsitate. Impeditur enim & interrumpitur primò ſumpti cibi digeſtio, ac indigeſtum eum è ſtomacho deſcẽdere contingit, appetitus deiicitur cibi in cœna ſumendi, corpus grauatur, & ad diſpoſitionem in qua homo neq; ſanus, neq; æger eſt, inclinat, ſiue qualis ea eſt, quæ febrim præcedere ſolet.

Vt vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

Hic docetur, cœnam inchoandam eſſe à potu. Sunt qui hoc modo exponant. Si uis vitare pœnam, id eſt, infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ, quàm comedas: ſed hæc expoſitio inepta eſt prorſus ac inualida. Secundum medicos etenim conducibilius eſt, à cibo cœnam auſpicari quàm potu. Nec ipſi Angli, quibus præſens liber dicatus eſt, iſtum morem ſiue conſuetudinem ſeruãt. Communiter enim quacunq; diei hora bibere voluerint, bolum ſiue morſum panis præſumunt. Videtur itaq; hunc habere ſenſum, Incipe cœnam à potu, id eſt, à cibo liquido, & facilè digeſtibili, quemadmodum & Hippo. 2. lib. Aphor. 11. potum vſurpauit, vbi ſic inquit, Facilius eſt impleri potu quàm cibis. Ratio autem hæc eſt, quia ſi ci-

bus liquidus & facilè digeſtibilis poſtremo ſumatur loco, cùm nocte ſuperueniente fortificetur calor digeſtiuus, cibus ille liquidus & facile digeſtibilis longè antè digereretur quàm craſſus & cōcoctu difficilis. Qui non inueniens exitum ob cibum craſſum nondū digeſtum, minus aduretur: vel ſi exierit craſſum cibum, nondum ad plenum digeſtum ſecum corripiet. Melius *eſt ergo, vt cibus liquidus & facilè digeſtibilis præſumatur, vt digeſtus exitum habeat, nullo repugnante.*

Poſt piſces nuces, poſt carnes caſeus adſit.
Vnica nux prodeſt, nocet altera, tertia mors eſt.

Hoc *loco duo imprimis traduntur præcepta.*

Nuces poſt piſces — *Primum, vt poſt eſum piſcium, caſei loco ſumantur nuces.* Nux *enim ſiccitate ſua, impedit generationem phlegmatis, quod ex piſcibus generari ſolet, hinc etiam in ieiunio quadrageſimali, ſummo loco exhibentur nuces.* Alia *ratio, quia piſces, quandoq; veneni nonnihil in ſe continent, difficulter concoquuntur, & facilè putreſcunt ac corrum-*

rumpuntur. Nuces *verò iuuant digeſtionẽ, quia ſunt mediocriter calidæ.* Alia, *quia quando ſunt venenoſi, vt dictum eſt, ſtatim nux remedium præſtat contra venenum.* Er*go piſces temperantur per nuces, & ſic ſanum eſt, ſumere nuces poſt piſces.*

Secundum, vt poſt eſum carnium ſequatur caſeus, non nuces. Caſeus *enim facit vt cibus deſcendat ad fundum ſtomachi, vbi viget digeſtio.* Et *hoc intelligendum de caſeo, medium inter recentem & veterem locum ſortito.* Deinde *poſteriore verſu oſtenditur, quòd vnica nux, ſcilicet myriſtica, naturæ hũanæ proſit: bonum enim odorem oris efficit, viſum, hepar, ſplenem, et ſtomachum confortat, & maximè orificium eius.* Secundum *Auicennam* 2. Canon. cap. 506. *Sed altera nux, ſcilicet auellana ſiue communis nocet.* Auellana *quidem, quoniã in ipſa inflatio eſt, & generat ventoſitates in ventre inferiori, & facit ſodam, id eſt, dolorem capitis: tardæ eſt digeſtionis, & excitat vomitum, inquit* Auic. 2. Can. cap. 41. *Nux verò communis, quia et ipſa facit ſodam, difficulter digeritur, infeſta eſt ſtomacho et maximè calido, ob caliditatem ſuã.* Dioſc. lib. 1. ca. 141. Tertia *nux, ſcilicet baliſtæ, eſt mors, id eſt, mortẽ infert, hac enim*

Caſeus.

Auellana

homines interficiuntur. Vel intelligi poteſt de nuce mithel, quæ authore Auicen. 2. Can. cap. 512. venenum eſt ſtupefactiuum, citò mortem inferens, de qua plura Rhazes 3. ad Manſorem cap. 30. Serapion cap. 305. de ſimplici.

Singula poſt oua, pocula ſume noua.

Hic præcipitur vt poſt cuiuſlibet oui recentis & mollis eſum, ſumatur hauſtus, & maximè vini. Ouum enim recens & molle optimi eſt nutrimenti & facilis digeſtionis, parua quantitate corpus plurimo reficiens nutrimento. Quod tamen excellentius præſtat vitellus eius, vt dictum eſt cap. 8. Quare vinum, cùm ſit amicum naturæ, facit vt ouum auidius ad membra trahatur, & citius penetret. Alia cauſa, Ouum tardè per meri deſcendit, quare potus ſiue vinum iuuat eius deſcenſum.

DE PYRIS. Cap. XXXIX.

AD de pyro potũ, nux eſt medicina veneno.
Fert pyra noſtra pyrus, ſine vino ſunt

ſunt pyra virus.
Si pyra ſunt virus, ſit maledicta pyrus.
Cùm coquis, antidotũ pyra ſunt, ſed cruda, venenum.
Cruda grauant ſtomachum, releuant pyra cocta grauatum.
Poſt pyra da potũ, poſt pomum vade cacatum.

Ecphraſis.

Primo verſu docetur poſt eſum pyrorũ ſumendum eſſe potum vini: Cuius cauſa reddita eſt ſuprà cap. 7. Quia pyra generant ventoſitates et cholicam, ſanguinem aquoſitate replent, vnde cõuenienter cum eis bibitur vinum, idq; fortè & calidũ: hoc enim ventoſitates diſcutit, & aquoſitatem ex eſu pyrorum conſumit. Secundò dicitur, nucem eſſe medicinam veneno, id eſt, remedium cõtra venenum, vt dictum eſt cap. 13. Secundus autem & tertius verſus indicant pyra abſque vino ſumpta, ëſſe venenũ, id eſt, natura nocere, cuius cauſa reddita eſt primo verſu. Attamen non ſunt ſimpliciter virus, id eſt, venenum: ita enim comeſta, mortem Pyra.

tem inferrent, ac proinde pyrus ea produ cens eſſet maledicta & excidenda. Quarto verſu innuitur pyra cruda eſſe venenum, id eſt, nocumentum inferre: faciunt enim ebullitionem humorum cholicam, phlegmata & ſcabiem. Si tamen coquuntur, fiunt antidotum, id eſt, medicina, eo modo quo dictum eſt ſuprà, cum vino, & maximè poſt alios cibos ſumpta: ita enim adiuuant fecum expulſionem. Quinto verſu dicitur pyra cruda grauare ſtomachum. Impediunt enim digeſtionem & inflant, ſed cocta releuant ac reficiunt ſtomachum grauatum, priſtinóque vigori reſtituunt. Vltimus verſus duo continet, primo ſcilicet, ut poſt eſum pyrorum ſumatur hauſtus vini, vt dictum eſt. Deinde verò, vt pòſt eſum pomi alui excrementa deiiciantur. Auicen. 2. Canon. cap. 569. Poma inquit, dulcia & acetoſa, quando in ſtomacho inueniunt humorem craſſũ quandoque deponunt ipſum in egeſtione. Poteſt etiam hæc adſignari ratio, quia poma vehementer inflant, ventoſitatem generant, quæ per ſeceſſum emittitur.

DE CERASIS. Cap. XL.

SI ceraſum comedas, tibi confert grandia dona.

Ex-

Expurgat ſtomachũ, nucleus lapidem tibi tollit.
Hinc melior toto corpore ſanguis ineſt.

Ecphraſis.

Hic enumerantur tria commoda ex eſu Ceraſa. *ceraſorum.*

Primum eſt, ceraſa expurgare ſtomachum. Quod quibuſdam verum videtur, ſi unà cum eis nuclei conterantur: hoc enim modo abſtergunt & emundant.

Secundum eſt, nucleum ceraſorum peculiari proprietate frangere lapidem in renibus ſiue veſica, ſi ſuccus eius ſumatur, vel lac inde fiat.

Tertium eſt, carnem ceraſorum optimum generare ſanguinem, confortare & impinguare. Et hoc experientia comprobatur: videmus enim paſſeres, qui plurimum ceraſis delectantur, eo tempore quo ceraſa matura ſunt, longè maiora habere hepata, quàm aliás. Vnde colligitur ceraſa hepar augere & confortare. Hic *notandum duplicia eſſe ceraſa: craſſa ſcilicet, & parua. Craſſa rurſum duplicia, dulcia nimirum, & Pontica. Dulcia omnia & parua inſalubri*

ora

ora ſunt: facilè corrumpuntur in corporibus vermes generantia. Craſſa Pontica, cina vocantur, quæ & ipſa dulcia inueniuntur. Quædam enim rubra ſunt & mollis carnis, quæ recentia ſunt edenda in principio menſæ: vim habent abſtergendi ſtomachi, & ciendi appetitus. Alia cina nigra ſunt & craſſa, duræ carnis, & maximè omnium Pontica. quæ ſummo loco in prandio ſiue cœna edenda ſunt: quia ponticitate ſua in fine menſæ claudunt orificium ſtomachi, eóque clauſo digeſtio melius & citius peragitur.

DE PRVNIS. Cap. XLI.

FRigida ſunt, laxant, multum proſunt tibi pruna.

Ecphraſis.

Duæ hoc loco adſignantur vtilitates prunorum.

Prima eſt, pruna infrigidare corpus. Quare & Portugalenſes, cùm ſint in calida regione, decoctioni carnium ſuarum ſemper commiſcent pruna, & maximè Damaſcena.

Secunda eſt, pruna humiditatis ac lentoris

toris ſui gratia ventrem ſubducere: authore Gale.li.2.de alimen.facul.Id quod de pru-nis maturis intelligendum eſt. Crudis enim ſtypticitas ineſt, vt teſtatur Auicēna, 2. Can. cap. 541. Et minimum alimenti corpori præſtant. Et hæc ſecunda vtilitas, licet multùm cōueniat prunis Damaſcenis, quemadmodū & prima, maximè tamen conuenit prunis allatis ex Armenia, quæ reliquis omnibus meliora ſunt, & vehementius ſoluunt, vt teſtatur Auiccn. loco citato. Sciendum autem pruna matura ex vſu eſſe, immatura minimé. Probatiſſima in his, & naturæ cōuenientiora ſunt, figuræ oblongæ, carne pauca & dura, nonnihil ſiccitatis participantia. Cortice exteriore tenui, ſapore non prorſus dulcia, ſed acorem aliquem aut acerbitatem præ ſe ferentia, cuiuſmodi ſunt Damaſcena: hæc enim humectant, & refrigerant mediocriter. Sunt porrò & aliæ multæ prunorum ſpecies, quorum tamen vſus non eſt approbandus. Sunt etiam prunella quædam ſylueſtria, parua, dura, acerbáque, & in cibo permoleſta, & ventri mouendo idonea: ex quibus fit aqua ad ventrem ſiſtendum commodiſſima. Conuenit autem vt pruna, pro ventris ſolutione exhibenda, primò, in aqua frigida, ad breue tempus macerentur.

Prunorū electio.

rentur. Hoc enim modo præparata magis refrigerant & humectant, choleram inuentam lubricando ſoluunt: ſtomachum melius cibo recipiendo diſponunt. Pruna humida, recentia, magis alterant: quamuis ſint peioris nutrimenti, ac plurium ſuperfluitatum: ſicca magis confortant, & melius alimentum corpori præſtant. Et quod dictum eſt de prunis, aliquo modo etiam intelligatur de ceraſis: attamen ceraſorum humiditas ſubtilior eſt, & minus viſcoſa: vnde minus nutriunt quàm pruna.

DE PERSICIS, RACEMIS, & Paſſulis. Cap. XLII.

PErſica cum muſto vobis datur ordine iuſto,
Sumere: ſic eſt mos nucibus ſociando racemos.
Paſſula non ſpleni, tuſsi valet, eſt bona reni.

Ecphraſis.

Tria hoc loco traduntur præcepta.

Primum eſt, vt vnà cum Perſicis bibatur

tur muſtũ, vel cum muſto exhibeantur Perſica. Muſtum enim excalfacit plurimum, & ebullitionem in corpore facit. Perſica verò frigiditate ſua hanc ebullitionem & calfactionem tollunt: Perſicis contrà, quia vehementius refrigerant, meritò adhibetur muſtum: hoc enim calore ſuo frigiditatem eorum, ne ſtomacho noxam inferant, contẽperat & mitigat. De Perſicis dictum eſt ſuprà cap. 7.

Secundum eſt, vt racemi edantur cum nucibus, quod equidem de nucibus ſiccis & antiquis intelligendum eſt. Virides enim & recentes nuces per ſe ſalubres cenſentur. Antiquæ verò & ſiccæ excellenter exiccant, & propter vnctuoſitatem ſuam facilè in corpore inflammantur: quare vnà cum eis racemos edere cõuenit. Hi enim inflammationi & exiccationi humiditate ſua reſiſtunt. De nucibus copioſè dictum eſt cap. 13.

Tertium eſt, Paſſulas, id eſt, vuas paſſas officere ſpleni, quia obſtruunt eum: Vtiles autem ſunt renibus, vrinã enim prouocant, renes lauant, & abſtergent. Renes nãque multa aquoſitate ad ſeſe ducta mundãtur. Et de his ſatis dictum eſt ſuprà cap. 9.

DE FICVBVS. Cap. XLIII.

Scroſa

SCrofa,tumor, glandes, ficus, cataplaſmate cedunt.
Iunge papauer ei confracta foris tenet oſſa.

Ecphraſis.

Hic duæ recenſentur commoditates ex emplaſtro ficuum. Prima eſt, ficum decoctã in aliquo liquore, videlicet in aqua, & ſuperoſitam humidã, curare haſce tres ægritudines, ſcrofulas nimirũ, glandes, & tumores. Per ſcrofulas verò, quas græci χοιράδας *Latini ſtrumas vocant, intelliguntur inflationes ſub mento circa collum. Dicitur ſcrofula á ſcrofa, id eſt ſue, ſiue porca, uel quòd hæc ægritudo porcis, ob voracitatem plurimum accidat. Vel quòd figura eius vt plurimum porcis adſimiletur, teſte Auicen. Phen.3.4. Tracta.2.cap. 9. Per glandes verò intelliguntur apoſtemata, quæ ferè ſub axillis & inguinibus enaſci ſolent. Per tumores poſſunt intelligi inflationes in quælibet corporis parte. Et hicſe apoſtematibus curandis & maturandis decoquẽda eſt ficus in aqua, ipſi aquæ commiſcendo parum aceti. Hoc enim ad penetrationem virtutis ficus plurimũ facit. Decoctione autẽ facta,*

ficus

ficus in mortario conterendæ ſunt, ac deinde aquæ in qua ebullierunt commiſcendæ. Cataplaſma propriè vocatur medicamentum confectum ex plantis viridibus contuſis, vel iiſdem ad mollitudinem vſque in aqua decoctis. Vnde verſus, Cataplaſma.

Tunc cataplaſma facis, cùm ſuccum ponis & herbam.

Secunda eſt, cum papauere in cataplaſma redactam retinere oſſa fracta. Simul autem decoquenda ſunt in aqua abſque aceto, ac deinde cõterenda: hinc aqua decoctionis eorundẽ addẽda, & ita ſuperponenda. Cauſa videtur eſſe, quòd papauer ſtupefaciat, vnde tollitur dolor, qui accidere ſolet in fractione oßium, & prouocet ſomnũ. Ficus quoq; trahit humiditates ad exteriora, quibus ad oſſa attractis illa retinẽtur quidem & ſanãtur, ſed nunquã ferè coaleſcũt. Nonnulli pro (tenet) trahit habent, & ita ſenſus eſt melior. Papauer porrò triplex eſt, papaues. *album ſcilicet, nigrũ, & rubrum. Rubrũ ſylueſtre, eſt venenoſum, in aruis inter frumenta naſcitur. Iuuenes ſolẽt conterere folia florum, & inde conficere atramentum.*

Vermiculos, venerémque facit, ſed cuilibet obſtat. *Pediculos*

Duæ hic traduntur operationes ficuum.

Prima eſt ex comeſtione earum, in corpore humano vermiculos, id eſt, pediculos naſci. Et hoc maximè intelligendum de ficubus ſiccis, vt refert Auicenna 2. *Canon. cap.* 233. *Cauſa eſt, prauitas & corruptio humoris inde generati. Vel alia cauſa adſignari poteſt, quòd ſcilicet ficus multum ſudorē prouocent. Vnde ſequi ſolet interdum pediculorum generatio.*

Secunda eſt, quòd ficus appetitum moueat coëundi: generant enim ventoſitatem, qua erigitur virga, ſúntque multarum ſuperfluitatum, & ſperma augmentant.

DE AESCVLIS. Caput XLV.

MVltiplicāt victum, ventrem dant æſcula ſtrictum.
Aeſcula dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

Recenſentur hoc loco duæ æſculorum vtilitates. Prima eſt, ea multiplicare mictum ſiue vrinam. Inducunt enim feces, & ita fecum aquoſitas multitudinis vrinæ cauſa eſt. *Meſpila.*

Vel

Vel poteſt reddi ratio ſimilis illi quæ habetur apud Hippoc.lib.4.*Aphoriſ*.83. *Mictio noctu plurima facta, paruam ſignificat deiectionē: & vice verſa cauſa eſt, teſte Philotheo, quoniā multa eadémque collectior facta eſt digeſtio in hepate, & ex aduerſo materia deriuauit, & ob hoc multa vrina deducta eſt, parum autem ſtercoris: & vice verſa, ſi multa ſtercoris deiectio fiat, pauca erit per vrinam: ob eandem cauſam, quoniam pauca facta eſt digeſtio, & ob hoc pauca etiam vrina.* *Mictio noctu multa*

Secunda eſt, æſcula conſtipare ventrem, & hoc accidit ob ſtypticitatē & ponticitatem eorū. Ex *quo infertur æſcula dura eſſe bona, quia conſtringant ventrem, & ob id prodeſſe ventri nimium laxato: ſed mollia æſcula duris præſtare, quia nutriant, & vētrem minus adſtringant.*

Sciendum tamen, æſcula minus conuenire vt alimentum, quàm poma, pyra, perſica, ficus, & ſimilia, quod ſatis deprehenditur ex auſteritate ſaporis & duritie ſubſtantiæ poſtquam in arbore maturuerunt. Parcè itaque eis, & magis vt medicamine quàm cibo, vtendum. O*b ſtypticam tamen facultatem, quam validiſſimam in ſeſe continent, plurimum in ventris fluxu ſiſtendo*

valent. Sed quia in arbore minus quàm vt edi poſſint molleſcunt, ante quàm præmollienda ſunt, ita nãque ſtypticitatem remittunt, & ſapidiora ſiunt.

DE MVSTO. Cap. XLVI.

PRouocat vrinam muſtum, citò ſoluit & inflat.

Hic tres muſti virtutes referuntur.

Prima eſt, ipſum ciere vrinã, quia inſunt in eo feces terreæ, & nitroſæ, ac proinde cùm in veſicam deſcenderint, ipſam mordicant: quare veſica eas citius expellere nitimur. Intelligendus eſt autem verſus de muſto habente feces mordicantes, & non quolibet: cuiuſmodi nonnulla eſſe deprehenduntur ex Rhenenſibus. Muſtum enim cuius feces craſſæ ſunt, non mordicantes, oppilando vrinã magis impediunt, vt dictũ eſt ca. 26.

Secunda eſt, muſtum citò ſoluere ſiue laxare ventrẽ, ídque ob eandem cauſam, quæ iam dicta eſt.

Tertia eſt, muſtum parere inflationes, & hoc propter ebullitionem quã in corpore facit. Inde enim proueniunt ventoſitates. Sed de his omnibus ſatis cap. 26.

DE

DE CEREVISIA ET ACE to. Cap. XLVII.

CRaſſos humores nutrit cere uiſia, vires
Præſtat, & augmentat carnem, generátque cruorem.
Prouocat vrinam, ventrem quoque mollit, & inflat,
Frigidat & modicũ, ſed plus deſiccat acetum.
Frigidat, emacerátque, melãcholiam dat, ſperma minorat,
Siccos infeſtat neruos, & pinguia ſiccat.

Octo imprimis hoc capite recenſentur proprietates cereuiſiæ. Deinde agitur de quinque proprietatibus aceti.

Prima ergo cereuiſiæ proprietas eſt, quòd in corpore craſſos gignat humores. Idq; maximè reſpectu vini. Secundum materiæ verò varietatem vnde conficitur, alias atque alias in ſeſe vel incraſſandi, vel exte nuandi humoris rationes adſumit. Cereui-

ſia enim ex craßiori ſubſtãtia, craßiores humores generat, ex tenuiori verò, tenuiores.

Secunda eſt, cereuiſiam augmentare vires, id quod intelligendum de cereuiſia ex optimis granis confecta, & probè cocta, cuiuſmodi eſt cereuiſia Oſtienſis. Hæc enim multum nutrit, & vires auget.

Tertia eſt, augmentare carnem, & hoc propter multam eius nutritionem.

Quarta eſt, multiplicare ſanguinem, eadem de cauſſa. Et hæ tres vltimæ proprietates veræ ſunt, ſi intelligantur de cereuiſia antiqua, probè cocta, & ex optimis granis confecta.

Quinta eſt, prouocare vrinam.

Sexta, laxare ventrem. Quæ duæ proprietates potißimum intelligendæ ſunt de cereuiſia clara, cui plurimum lupuli incoctum ſit, cuiuſmodi eſt cereuiſia Hãburgenſis, quæ prouocat vrinam, & laxat vẽtrem propter lupulum. Minimè tamen conuenit hominibus imbecillioris cerebri: facilè enim ex ea ob lupuli multitudinem inebriantur.

Septima eſt, inflare ventrem: quod intelligendum eſt de cereuiſia leui decoctione cocta, cuiuſmodi eſt coyta Holandiæ, quæ maximè inflat & oppilat, plurimúmq; impinguat.

Octaua

Octaua eſt, cereuiſiam nonnihil infrigidare, cuiuſmodi eſt cereuiſia Holandiæ, Br*abantiæ,* Hannoniæ, *& Flandriæ, qua plebei vulgares vtuntur*. Et *hæc proprietas potiſſimum veritatem habet, ſi ad vinum reſpicias.*

Sciendum autem, cereuiſiam fieri poſſe ex auena, hordeo, & frumento. Secundum verò materiæ rationem, diuerſa ei inducitur qualitas & conſtitutio. Nam *quæ conficitur ex hordeo, frigidior euadit, quia hordeum frigidum eſt. Quæ autem ex hordeo & auena, minus oppilat, minus ventoſitatem generat, minúſque nutrit. Quæ ex frumento, calidior exiſtit, magis nutrit, & magis oppilat.*

Cereuiſiæ confectio

Cereuiſia quo craſſior, eò deterior, & quanto ſubtilior, tanto melior. Peſſima cereuiſia quæ cõficitur ex rebus inebriantibus, vtpote ex lolio: hæc enim maximè capitis dolorem generat, & neruos lædit.

Secundo deinde loco recenſentur quinque proprietates aceti. Prima *eſt ipſum exiccationis, authore* Auicenna *lib.2.tract.2.cap.78.* Quarè Medici *præcipiunt, tempore peſtis vti aceto in cibo & potu.* Auicenna *enim* 3.1. *doctrin.*5. *cap.*1. *de eo ſic inquit,* Aceto *præterea in cibo & potu vti in*

Aceti proprietates.

l iiii *peſtilen-*

peſtilentia, eſt nocumenti ipſius ſecuratio.

Secunda eſt, acetum ex proprietate in-frigidare.

Tertia eſt, emacerare hominẽ, id eſt, ma-crum reddere, quia exiccat, & hoc maximè verum eſt, ſi intelligatur de aceto, quod ieiu no ſtomacho ſumitur, vt teſtatur Auicenna Phenic. 3. 1. doctrin. 4. ca. 5. *Aßiduus tamen vſus aceti in ieiunio, multa incommoda ad-fert, viſum enim debilitat, pectus offendit, tußim commouet, ſtomachũ, hepar, neruos, & iuncturas vehementer lædit. Iuncturas quidem, articularibus doloribus, tremori-bus, & paralyſi infeſtans.*

Quarta eſt, acetum generare melancho liam, humores enim infrigidat & exiccat.

Quinta eſt, acetum imminuere, & extin guere ſperma, quia exiccat, infrigidat, & emaciat. Et has proprietates aceti refert Rhazes. 3. *ad* Manſorem *cap.* 17. *Acetum, inquit, frigidum eſt, & ſiccum, quod & ma ciem efficit, & virtutem deſtruit, ſperma quoque minuit, bilémque corroborat nigrã, rubeam verò bilem, & ſanguinem debili-tat, cibóſque, quibus admiſcetur, ſubtiliat.*

Vltimo verſu tria comprehenduntur.

Primum eſt, acetum nocere macris. Ra-tio, quia exiccat, & ita maciem auget. Si-

mile

mile enim additum ſuo ſimili, facit ipſum furere, & conſtitutio lapſa, per contrarium curatur, per ſimile verò deterior redditur.

Secundum eſt, acetum nocere neruis, vt dicit Auicenna 2. Canon. *cap.* 78.

Tertium eſt, acetum emaciare pingues, cuius ratio iam reddita eſt.

DE RAPIS. *Cap.* LXVIII.

RApa iuuat ſtomachum, nouit producere ventum.
Prouocat vrinam, faciet quoque dente ruinam.
Si malè cocta datur, ſic tortio tūc generatur.

Hic tria enumerantur imprimis raporum incommoda, ſiquidem probè percoquantur, & vnicum deinde nocumentum.

Primum commodum eſt, rapa iuuare ſtomachum, vt quæ facilè digerant ac ferant.

Secundum eſt, rapa inflationes parere, quod quidem experientia comprobatur.

Tertium eſt, prouocare vrinam. Auerrois *præterea teſtatur mirabilem habere proprietatem,*

prietatem, ad illuminandos oculos. Nocumentum verò raporum eſt, quòd frequens eorum comeſtio dentibus noceat.

Rapa. *Vltimo porrò verſu traditur, rapa crudiora torſiones & tormina parere, inflant enim vehementius, & ſtomachum infeſtant nonnunquam etiam mordent illum, teſte* Galeno *lib. 2. de aliment. facult. vnde verſiculus vulgatus,*

Ventum ſæpe rapis, ſi tu vis viuere rapis.

Caudæ raporũ fortiter ventrem ſoluunt. Inter radices omnes, quæ quidem edendo ſint, rapa maximè conueniunt corporis nutritioni, quod ſatis ex ſaporis iucunditate deprehenditur. Hæc *enim natura eſt omnium eduliorũ, vt amara & pungitiua minus alimentum corpori præſtent, dulcia verò maius.* Rapa *autem cùm radicibus aliis ſunt dulciora, minúſque pungant, conſentaneum eſt, maius aliis præſtare alimentum, magíſque in victus ſalubris ratione conuenire. Attamen ſanguinem generãt craſſum, & melancholicum, ſi digeſtiua virtus imbecilla fuerit. Conuenit autem vt à prima decoctionis aqua ſequeſtrata, bis percoquantur. Cruda enim nullo modo ſunt edenda, Venerem ſtimulant, & vrinarios meatus emundant.*

DE

DE MEMBRIS ANIMA-lium. Cap. XLIX.

EGeritur tardè cor, digeritur quoque durè,
Atque idẽ ſtomachus,tamen exteriora probantur.
Reddit lingua bonum nutrimentum medicinæ,
Concoctu facilis pulmo eſt, citò labitur ipſe.
Eſt melius cerebrum gallinarum reliquorum.

Quinque adnotantur hoc loco de membris animalium. Primum eſt,cor tardè & digeri, & per inteſtina deſcendere. Caro e*nim eius melancholica eſt, cuius natura eſt ægrè concoqui,& tardiſsimè deiici. Galen. lib.*3.*de alimen.facul.* Cor *ſubſtantia ſua fibroſa duráque eſt caro,ideóque nõ ſine magno negotio confici poteſt.tardéque commeat. Rhazes* 3.*ad Manſorem,cap.*11. Cor,*inquit,calidum eſt,& duræ ſubſtantiæ, quod & tardè digeritur,neque multum nutrit.* Cor

Secũdum

Stomachus. Secundum eſt, & ſtomachum ſimiliter malæ eſſe concoctionis, & tardi deſcenſus. Eſt enim membrum neruoſum & cartilaginoſum, neque generat bonum ſanguinem. Additur tamen, eundem in extremitatib. nimirum in fundo & orificio facilius concoqui, in illis etenim partibus magis carnoſus eſt, & pinguior.

Lingua. Tertium eſt, linguam eſſe boni nutrimenti, & maximè circa radicem, teſte Auicenna 2. Canon. cap. 146. Ratio, quia facilis eſt concoctionis & carnoſa. Inter omnium animalium linguas facilè primam laudem obtinet porcellorum: hæ ſiquidem ablata pellicula circuncingente, carni aprinæ æquiparantur, id quod ſtructores & prægustatores principum non ignorãt. Linguæ bouinæ ob nimiam humiditatem parum in victus ſalubris ratione commẽdantur: quare Apitii & delicatuli iis vſuri, antequam aſſentur, inſerunt garyophyla, quo humiditas illarum temperetur, & edendo aptiores fiant.

Pulmo. Quartum eſt pulmonem facilè concoqui, & per inteſtina deſcendere, ídque ob raritatem & mollitiem. Veruntamen nutrimentum non ſatis conuenit naturæ humanæ, quia exiguum eſt, & phlegmaticum, vt

teſtatur

teſtatur Auic.2.Can.cap.568.*Pulmo autem arietis,licet minimè vt cibus conueniat,bona tamen medicina eſt,quia ſanat excoriationem calcanei ex calciamento ,ſi calidus imponatur, teſte* Auicenna *ibidem.*

Quintum eſt,cerebrum gallinæ, inter omnia eſſe præſtantiſſimum, de quo Auicen. 2.Can.cap.129.*ſcribit, conferre fluxui ſanguinis narium. Cum ſale autem & ſpeciebus comedenda ſunt,* Pituitoſa *exiſtunt, & nauſeam concitant.* Pullorum *verò cerebra, ſcribunt* Medici *, conferre memoriæ .* Cerebra *porcorum,naturæ ſunt inimica: ſed cerebrum ouis,leporis, & cuniculi, cum ſale & ſpeciebus edi conceditur.* Plura *de hoc ſuprà,cap.9.* Cerebrũ.

DE SEMINE FOENICVLI
Caput L.

SEmen fœniculi pellit ſpiracula culi.

Hic *agitur de ſemine fœniculi,quod marathrum* Græcis *dicitur.* Expellit *hoc & diſſoluit ventoſitates,quia calidum eſt, & ſiccum,ac carminatiuum.* Ex *eſu verò ſeminis fœniculi , vtilitates promanant quatuor.* Fœniculũ.

primò

primò enim cõfert febribus, deinde pellit venenũ. Tertiò mundificat ſtomachum. Quartò viſum acuit, vnde verſiculi vulgati:

Bis duo dat marathrum, febres fugat, atque venenum,
Et purgat ſtomachum, lumen quoque reddit acutum.

Harum vtilitatum meminit & Auicen. 2. Canon. cap. 281. vbi inter alia refert & Democritum exiſtimaſſe, vermes venenoſos ſiue ſerpentes, recentis fœniculi ſemine paſtos, ſenectã exuere, oculorúmque aciem, ſucco eius reficere, vbi verno tempore cauernas ſuas reliquerint. Vnde intellectum eſt, hominũ quoque caliginem præcipuè eò releuari, inquit Plinius lib. 20. cap. 23. Legatur idem lib. 8. cap. 27. & lib. 19. cap. 9. Nicander ſub exordium theriacorum. Non tamen vt cibo fœniculo vtendum eſt, ſed magis vt medicamine, tardius enim digeritur, prauũ & exile nutrimentum præſtans. Adhiberi autem aliquando ſolet ad corrigẽdam quorũdam ciborum prauitatem & malitiam: quemadmodũ enim lactucæ additur interdum petroſelinum, vt frigiditas & humiditas eius contẽperentur, ita & fœniculus nõnunquã vnà cum cucurbitis aut rapis concoquitur, ad malitiam eorum imminuendã.

DE

DE ANISO. Cap. LI.

EMendat viſum, ſtomachum confortat aniſum,
Copia dulcoris aniſi ſit melioris.

Hic duæ referuntur vtilitates aniſi. Primum eſt confortare viſum. Secundum verò & ſtomachum. Aniſum enim emũdat ſtomachum à phlegmatibus, & calfacit. Eadem etiam ratione confert viſui, quia nihil æquè nocet viſui ac immũdicies ſtomachi, quia à ſtomacho immundo eleuantur fumi immundi, qui oculis nocent, perturbando ſpiritus viſiuos, & hæc maximè præſtat aniſum dulce. Præter has Auicen. 2. Canon. cap. 1. longè plures vtilitates recenſet, Aniſum, inquit, eſt apertiuum, dolorum ſedatiuum, ventoſitatum reſolutiuum, abſcindit ſitim, factam ex humiditatibus ſalſis, & cõfert oppilationi hepatis & ſplenis, generatæ ex humiditatibus. Prouocat vrinam & menſtrua, emundat matricem à fluxu humiditatum albarũ, venerem ſtimulat, & aperit oppilationes renum, veſicæ, & matricis.

DE SPODIO. Cap. LII.

SI cruor emanat, ſpodiũ ſumptum citò ſanat.

Spodium. *Traditur hoc loco ſpodium ſanare fluxum ſanguinis: habet enim virtutem propriam confortandi hepatis.* Hepate *autem qui fons & origo eſt ſanguinis corroborato, melius ab eodem ſanguis retinetur.* A*uicenna* 2. Canone, *cap.* 617. *teſtatur ſpodium eſſe radices cannarum aduſtas.* Dici*tur enim, inquit, quòd ipſæ aduruntur propter fricationem ſuarum extremitatũ, cùm ventus eas perflat.* Simon *verò* Ianuenſis *dicit ſpodium eſſe rem, cuius origo nos lateat.* Res *tamen aduſta videtur, & diuiſiones cannarum aduſtarum.* Confert *autem non modo nimio ſanguinis fluxui, verumetiam ventris, & vomitui, teſte* Rhaze 3. *ad* Manſorem *capit.* 36. Confert *etiam febribus acutis, & ſiti, confortat cor, & confert tremori eius calido, & ſyncopæ factæ ex effuſione choleræ ad ſtomachum, vt habet* Auicenna *loco citato.* Et *ſicut ſpodium rationem habet ſiue reſpectum hepatis ipſum confortando, ita ſunt & aliæ medicinæ quæ habent ſimilẽ aſpectũ & proprietatem*

confortandi

confortandi alia membra ſingularia, veluti Macis cor, moſchus cerebrum, glycirrhiza pulmonem, capparis ſplenem, & galanga ſtomachum, vnde verſus,

Gaudet hepar ſpodio, mace cor, cerebrũ quoque moſcho.
Pulmo liqueritia, ſplen. cap. ſtomachus que langa.

DE SALE. *Cap.* LII.

Vas condimenti præponi debet edenti.
Sal virus refugat, rectè inſipidúmque ſaporat.
Nam ſapit eſca malè, quæ datur abſque ſale:
Vrunt res ſalſæ viſum, ſeménque minorant.
Et generãt ſcabiem, pruritum ſiue rigorem.

Hoc loco tria diſcutiuntur.

Primò ponitur præceptum generale, nemini hactenus non obſeruatũ, vt videlicet vas condimenti, id eſt, ſalis, quod ſalinum

dicitur primum in menſa apponatur, iuxta vulgatos hoſce verſiculos.

Sal primò poni debet, primóque reponi,
Nō bene mēſa tibi ponitur abſque ſale.

Secundo recenſentur duo commoda ſalis.

Primum eſt, ſalem reſiſtere veneno. Cu- **Sal.** *ius duplex poteſt adſignari cauſa, vel quia ſal exiccatum cùm ſit, ſiccitate ſua exiccet humiditates, vnde ſequi ſolet corruptio. Galenus libro* II. *de ſimp. med. facult. Nam ſal, inquit, quicquid corporibus humidum ineſt, id quodammodo abſumit, & quod reliquū eſt ſubſtantiæ ſolidæ, adſtrictione cōtrahit, ac proinde etiam conditura ſua carnes ſeruat, & à putredine tuetur: vel quòd ſal exiccet & reprimat humiditates à corpore extrahendas, poróſque claudat, & per cōſequens penetrationem veneni, quæ fieri ſolet per poros, prohibeat.*

Secundum eſt, ſalem cibis ſaporem inducere. Nam quotidiano diſcimus experimēto, nulla cibaria ſine ſalis commixtione ſapere.

Tertio loco enumerantur & nocumenta ſalis ſiue cibariorum nimis ſalſorum.

Primum eſt, ea vrere, id eſt, lædere viſū, & itidem duplex cauſſa adſignari poteſt, vel quòd res nimium ſalſæ vehementer exic-

can-

cantes inimicæ ſint oculis, viſus inſtrumentis. Oculi enim ſunt de natura aquæ, vt teſtatur Ariſtot. cap. 2. de ſenſu & ſenſili: vel quòd cibaria admodum ſalſa pruritum excitent & mordicent: à cibariis autẽ mordicatiuis in ſtomacho exiſtentibus eleuantur & fumi mordicatiui, mordicatione ſua oculis plurimùm nocentes, ipſósque rubefacientes. Vnde videmus ebullientes ſalem rubros fere habere oculos.

Secundum eſt, cibaria ſalſiora imminuere ſperma. Quia multũ exiccant omnes humiditates, vnde etiam ſperma exiccatur & imminuitur.

Tertium eſt, generare ſcabiem, quia ſal humorem gignit acutum, mordicatiuum, & aduſtum, vnde ſcabies naſcitur.

Quartum eſt, augere pruritum, quia generat tumorem mordicatiuum & pruritiuum. Horum 4. nocumentorũ meminit Rhazes 3. ad Manſorem cap. 17. Eorum, inquit, ſanguinem, qui multam ex eo ſumunt quantitatem, adurit, viſũ quoque debilitat, atque ſperma minuit: generat pruritum & ſcabiem. Perſalſa præterea gignunt ſerpiginem, impetiginem, morpheam, & lepram in diſpoſitis, & vias vrinæ diu continuata excoriant. Moderatè tamen ſalſa faſtidium au-

ferunt, ciborum adpetentiã faciunt, atque acuunt.

DE SAPORIBVS. Cap. LIII.

HI feruore vigent tres, ſalſus, amarus, acutus.
Alget acetoſus, ſic ſtipans, ponticus atque.
Vnctus & inſipidus, dulcis, dant temperamentum.

Hoc *loco recenſentur cuiuſque ſaporis qualitates.* Et *primò dicitur hos tres, ſalſũ, amarum, & acutum, calfacere corpus vtentis.* Dein *hos treis: acetoſum, ſtypticum, & ponticum infrigidare.* Tertio *verò loco, hoſce tres, vnctuoſum, id eſt, pinguem, dulcem, & inſipidum, quem Græci ἄποιον id eſt, qualitatis expertem, eſſe temperatos, adeo vt corpus neque refrigerent, neque excalfaciant.* Auicenna 2. Can. *tract.* 1. *cap.* 3. *Octo ſunt, inquit, veri ſapores, qui ſequuntur inſipidũ, vt ſunt dulcedo, amaritudo, acuitas, ſalſedo, acetoſitas, ponticitas, ſtypticitas, & vnctuoſitas.* Enumerando *tamen inſipiditatem*

Sapores octo.

tem pro ſapore, ſicuti fit hoc loco, erunt nouem ſapores. Accipitur autem ſapor pro omni eo, quod guſtu diiudicatur. Horum tres ſunt calidi, ſalſus ſcilicet, amarus, & acutus. Auicenna ibidem, Acutũ, inquit, eſt calidius, dein amarum, ac dein ſalſum, quoniam acutum eſt fortius ad reſoluendum, incidendum, & abſtergendum, quàm amarũ, & inde ſalſum eſt ſicut amarum confractũ cum humiditate frigida. Tres ſũt frigidi, ſcilicet acetoſus, ſtipans, id eſt, ſtypticus, et põticus. Ponticus tamen cæteris frigidior, dein ſtypticus, hinc acetoſus. Et propter hoc in omnibus fructibus qui dulceſcunt, prius eſt ponticitas vehemẽtis frigidationis, dein poſt quàm per calorem ſolis digeſtiuum, aliquo modo digeſti ſunt fructus, ſentitur in eis ſtypticitas, & declinãt ad acetoſitatem, ſicut agreſta, & tandem dulceſcunt. Acetoſũ verò quamuis ſit minus frigidum quàm ſtypticum, tamen propter ſubtilitatẽ & penetrationem ſuam, in pluribus maioris eſt infrigidationis. Ponticum & ſtypticum, eodem Auicenna teſte, ſunt in ſapore propinqua, ſed ſtypticum nihil contrahit linguæ præter ſuperficiem extimam. Ponticum verò contrahit & exaſperat, & ſuperficiem extimam, & interiora eius.

Sapor. Acetoſum Pontícũ.

Poſtremò verò ſaporum tres ſunt temperati, id eſt, non excedentis caliditatis ſiue frigiditatis, dulcis ſcilicet, vnctuoſus, & inſipidus. Dulce enim licet calidum ſit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, ſicut dicit Rhazes 3. ad Manſorem cap. I. Porrò vnicuique ſapori propriæ adſignantur operationes, ſicut teſtatur Auic. & Rhazes.

Operationes enim dulces, inquit Auic. ſunt digeſtio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, et natura diligit ipſum, & virtus attractiua attrahit ipſum. Et Rha. inquit, Qui dulci vſus fuerit, multa bilis ἐ eo generabit & ſanguinis multitudo oppilationes quoque generat, et apoſtema in hepate & ſplene: & præcipuè ſi hæc membra ad hoc fuerint præparata, ventris itidem fluxus ex eo ſequitur, et mollificat ſtomachum. Pectori verò & pulmoni confert, corpus itidem impinguat, & augmentum ſpermatis tribuit.

Operationes verò amari (ſecundum Auic.) ſunt abſterſio, & exaſperatio, ſecundum Rhazen, amarum calfacit & deſiccat fortiter, citóque ſanguinem ad aduſtionem & malitiam perducit, bilem quoque rubeam in ſanguine augmentat.

Operatio pontici, iuxta Auicennæ ſen-

ten-

tentiam, eſt contractio, ſi ponticitas fuerit debilis, aut expreſsio, ſi fortis.

Operationes ſtyptici, ſecundũ Auic. ſunt contractio, inſpiratio, induratio, & retẽtio. Secundum Rhazen verò, ſtypticum corpus infrigidat, & deſiccat, carniũ quoque ac ſanguinis minorationem facit, ſi quis eo multoties vtatur, ſtomachum confortat, ac ventrem ſecundum plurimum conſtringit, & ſanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhaz. ponticum ſub ſtyptico comprehendiſſe, quia de pontico nihil expreſsit.

Operationes vnctuoſitatis, ſecundũ Auic. ſunt lenificatio, lubrificatio, & coctio, id eſt, digeſtio parua. Secundum Rhaz. vnctuoſum ſtomachum mollificat, & ventrem fluere facit: ac ſatietatẽ adfert, antequàm homo cibi quantitatem ſibi neceſſariã adſumat, & calfacit, maximè tamen febricitantes, vel habentes hepar, vel ſtomachum, calida. Corpus præterea humectat atque lenit. Phlegma verò auget, & cogitationẽ reddit hebetem, & auget ſomnum.

Operationes acuti, ſecundum Auicennàm ſunt reſolutio, inciſio, & putrefactio. Secundum Rhazen verò, acutum calorem auget, & corpus velociter inflammat, ac ſã-

guinem adurit,ipſūque prius in bilem mutat rubeam,poſtea in nigram.

Operationes ſalſi,ſecundum Auicen. ſunt abſterſio, ablutio, exiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetoſi ſecūdū Auicennam, ſunt infrigidatio & inciſio. Secundum verò Rhazen,acidam bilem rubeam & ſanguinem reprimit,atque ventrem ſtringit , ſi ſtomachus & inteſtina munda fuerint . Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, ventris efficit fluxum,et corpus infrigidat, virtutem quoq; debilitat digeſtiuā, propriam in hepate. Neruis verò,& neruoſis membris nocumētum adfert,& corpus deſiccat, virtutem autem appetitiuam excitat.De operationibus inſipidi,dicit Rha.aliquod eſſe inſipidū,quod magis nutrit, ſcilicet quod æqualitati vicinum eſt. Aliud verò,quod tēperatè infrigidat,cū quo ſi multa fuerit humiditas, humectabit:cùm autem fuerit ſiccum,deſiccabit.

DE VIPA. Cap.LV.

BIs duo vipa facit,mundat dē-
tes,dat acutum

Vi-

Viſũ, quod minus eſt, implet, minuit quod abundat.

Quatuor hic recenſentur commoda vipæ. Primum eſt, vipa mundare dentes. Quia propter panem diutius dentibus inhærentem quàm vinum ſine pane, limoſitas illa dẽtibus inhærens, vnde luridi dicuntur dẽtes, à vino melius conſumitur & abſtergitur.

Secundum eſt, vipam acuere viſum, quia reprimit malos fumos ad cerebrum aſcendentes, ac ſua commixtione ſpiritus viſiuos obfuſcantes. Digerit enim materias malas ſtomacho inhærentes.

Tertium eſt, vipam cruda digerere, quia claudit orificium ſtomachi, & confortat digeſtionem.

Quartum eſt, vipam ſuperfluè digeſtũ ad temperamentũ reducere. Et *hoc maximè veritatem habet de vipa panis cum vino, dummodo panis primò ſit aſſatus, aut ſuprà prunas exiccatus. Vipa dicitur* Gall. Vne ſouppe en vin. *Teuton.* ein Vvein ſuppe. **Vipa.**

DE DIAETA. Cap. LVI.

Omnibus adſuetam iubeo ſeruare diætam:

Appro-

Approbo ſic eſſe, ni ſit mutare neceſſe,

Hippocrates teſtis, quoniã ſequitur mala peſtis.

Fortior eſt meta medicinæ certa diæta,

Quã ſi non cures, fatuè regit, & malè curas.

Hic præcepta quædam traduntur de diæta. Quorum primum eſt, omnibus conuenire, vt ſeruent conſuetã diætã. Per diætam verò intelligitur adminiſtratio cibi & potus. Ratio eſt, quia tranſgreſſio à conſuetudine nocet nocumento magno. Conſuetudo enĩ eſt altera natura. Quod ergo diu adſuetum eſt in naturam fere tranſiuit. Quemadmodũ igitur naturam cuſtodire oportet, ita & conſuetudinem, præcipuè ſi laudabilis fuerit. Et quemadmodũ ſeruanda eſt conſueta adminiſtratio cibi & potus, ita & conſuetudo aliarum rerũ non naturaliũ eadem ratione. Vnde ſi quis conſuetus multũ laborare, velit hanc conſuetudinem immutare, otióque indulgere, minúſue laborare, vel aliud laboris genus adſumere, idque alio

Diæta.

Conſuetudo.

lio & tẽpore et modo, ille proculdubio multum ex hoc debilitabitur. Idem intelligendum de cibo & potu, ſomno & vigilia, repletione & inanitione, & animæ accidentibus. In quibus omnibus obſeruãda eſt cõſuetudo, ſi ſit laudabilis, vel parum laudabilis, ſiue indifferẽs in bonitate & malitia, reſpectu illius ad quod fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & ſenes facilius ferre conſuetos labores, quàm forteis atq; iuuenes inconſuetos: id quod his verbis confirmat Hippo. *lib.2. Aphor.49. Qui conſueti ſolidos labores ferre, & ſi fuerint imbecilles & ſenes, non conſuetis, fortibus atq; iuuenibus facilius ferunt. Quod verò dicit, inquit Philotheus, tale eſt. Sunt autem quidam, hic quidẽ ſenex, hic autem in vigore ætatis: vterque incipit fodere terram, & ſeni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis vigore eſt, minimè: illi quidem ob conſuetudinẽ, et ſi imbecillis, huic autem ob incõſuetudinem, et ſi robuſtus ſit.*

Notionem enim vniuerſalem eſſe oportet, quòd exercitatæ partes aliis ſiunt robuſtiores, & propter hoc facilè ſubeunt conſuetos labores. Secundum eſt, malam peſtem, id eſt, maximum incommodum ſequi permutatio-

tatio-

tationem conſuetæ diætæ, vt teſtatur Hip*poc.lib.2. de victus rat.in morbis acu. niſi fuerit neceſſe eam permutari, quando eſt il laudabilis, ita vt inde ſequātur peſſimæ ægritudines, qualis eſt prandium ſiue cœnam prauis cibis terminare.* Huiuſmodi *enim cōſuetudinem neceſſarium eſt corrigi & permutari, non quidem ſubitò, ſed paulatim & ordinatè.* Nam *omnis ſubita mutatio vehementer nocet, maximè ſi à conſueto ad incōſuetum fiat permutatio.*

Subita mutatio nocet.

Deinde etiam neceſſe eſt eam permutari, ne ſi fortè ad inconſueta fiat tranſlatio, ſequatur læſio. Nam *qui ſe ad omnem diætam adſuefacit, minus lædetur, cùm ſe ad inconſueta tranſtulerit.* Idem *etiam intelligendum de aliis rebus non naturalibus, id quod teſtatur* Hippoc.*lib.*2. Aphor.50. *Quæ ex longo tempore conſueta ſunt et ſi deteriora ſunt, inſuetis minus moleſtare ſolent.* Oportet *igitur ad ea inſueta permutari.* Vnum *quodque enim ipſorū, inquit* Philoſophus, *conſuetum effectum minus lædit, eò quòd natura quidem magis innocuum, ſed in conſuetudinem nondum venerit: vt conſuetus comedere manna, in boni mutatione cibi iniuria adficitur, propter deſuetudinem: et conſuetus bibere aquam, in meri*

potio-

potionem mutauerit, læditur, quoniam à cõſuetudine aberrat Sic & in his quæ particularia ſunt. Similiter autem oportet & ad inſueta permutare, vt ſi quando fortuna coegerit, ea ferre poßimus: eum enim qui vſus eſt multo nutrimento, oportet & parũ comedere, vt cauſa adueniente ferat & illius vſum.

Quapropter quiſque cauere debet, teſte Rhaz. *lib.4.cap.10.ad* Manſ. *ne alicuius rei ſibi conſuetudinem faciat, quam ipſum obſeruare oporteat, ex cuius obſeruatione cõſtrictionem patiatur.* Vt *ſi quis vno cibo cõſuetè ſemper vtitur vel aliquo potu, vel omnino ab eis abſtineat, vel dormire, vel coire conſueſcat: & ex aliquo iſtorum grauiter cõſtringatur, maximũ incurrit nocumentũ, ſi ab eis abſtinuerit.*

Quapropter quiſq; corpus ſuum ſic diſponere debet, vt caloris & frigoris patiens eſſe poſſit, & ad motiones & cibaria ſibi neceſſaria aptum reddatur, & vt ſomni & vigiliarum horas, atque manſiones & domos ſine læſione permutare poßit. Fortaßis enĩ *ex neceßitate hoc aliquãdo agere cogetur. Quod quidem fieri poterit, ſi cõſuetudo non obſeruetur ad vnguem, ſed interdum ad inconſueta tranſeamus.* Conſuetudo varianda.

Terti-

Tertium eſt, fortiorem ac potiorem metam medendi eſſe certam diætã, quam ſi medicus non curauerit, ac aliã indebitã adminiſtrauerit, fatuè regit ægrũ, & malè curat.

Eſt porrò triplex diæta, ſiue alimentorum genus: Alimentum *ſcilicet plenum, alimentum modicum, alimentum tenue.* Alimentum *plenum, eſt ſanorũ cibus, qui non ſolùm vires conſeruat, ſed etiam auget.* Alimentum *modicum ad ſanos etiã ſpectat, vireis quidem conſeruat, ſed non auget.* Alimẽtum *tenue, id eſt, quod vires imbecilleis reddit.* Hoc *verò alimentum quod tenue dicitur, ab authorib. in multas partes diuiſum eſt, nempe in tenue ſine aliquo addito, in tenue exquiſitè, in tenuiſſimum, & in tenuiſſimum in extremo.* Tenuiſſimum *in extremo alimentum eſt, nihil penitus dare.* Et *ſi dubitabis, quomodo alimentum dici poteſt, cùm nihil datur: reſpõdemus, ita eſſe illius vocabuli vſum apud* Medicos. Tenuiſſimũ *verò eſt, dare melicratum ſolum.* Tenue *eſt, ptiſanæ ſuccus: qui ſi etiam in pauca quantitate ſumatur, eſt exquiſitè tenuis.* Sanos *homines non ſolũ conſeruare debemus, ſed etiam augere, propterea victus plenus illis competit.* Qui *verò ægritudine longa laborant, vires augere non debent, ſed bene cõſeruare*

ſeruare: aliter vſque in finem non ſufficerēt. Propterea hi modicè victu cibādi ſunt, qui etiam ſanis conuenit, in quibus vires augere non cupimus: Sed illas ſolùm conſeruare in animo eſt. Quos etiā in lōgo morbo totis viribus ſeruare ſtudemus. Cùm verò ægritudo breui terminatura eſt, ſi quarto die finiri debeat, aliquid dare non eſt opus: imò ſi vires ſufficerent, & in ſeptimo terminatura eſſet, nihil penitus dandum eſſet, niſi poſt illum terminum. Vnde Hippoc. lib. 1. Aphoriſ. 6. Extremis morbis, extrema exquiſitè remedia optima ſunt.

DE ADMINISTRATIONE Medicinæ. Cap. LVII.

QVale, quid, & quando, quantum, quoties, vbi, dando,
Iſta notare cibo debet Medicus bene doctus,
Ne malè conueniens ingrediatur iter.

Hic traditur à Medico ſex eſſe conſiderāda in adminiſtranda diæta.

Pri-

Primum eſt, Quale, id eſt, cuius qualitatis debeat eſſe cibus, quia in ægritudine calida exhibendus eſt cibus frigidus, in frigida calidus, in humida ſiccus, in ſicca humidus. In ſanis tamen ſimili, non contraria qualitate præditus cibus exhibendus eſt, vt teſtatur Gal. in arte Medi. cap. 86. Calidiora corpora, calidioris victus rationem expoſcunt, frigidiora frigidioris.

Secundum eſt, quid, id eſt, cuius ſubſtantiæ: athletis enim & ruſticis, cùm vehementius exerceantur, cibus exhibendus eſt craſſus: quia vis digeſtiua eorum eſt fortis, nec conuenit eis cibus ſubtilis, vt pullorum, caponum, vitulorum, ſiue hœdorum caro: hæc enim in eis vel adureretur, vel nimis citò digereretur, quare & ſæpius comedere cogerentur: nobilibus verò & otio deditis, exhibendus eſt cibus ſubtilis ſubſtantiæ. Virtutem enim digeſtiuam habent debilem, quæ nequeat craßis reſiſtere cibis: eiuſmodi ſunt carnes porcinæ ſalſæ, & bouinæ, & piſces ſole exiccati. Similiter in ægritudinibus acutis, tenuiori diæta vtendum eſt, quàm in chronicis, id eſt, longis, vt quartanis.

Tertium eſt, Quando, id eſt, quo tempore ſit adſumendus cibus, quia in ſanis maximè conſeruanda eſt conſuetudo. Vnde in æſtate

hominibus

hominibus manc ſurgentibus, & conſuetis bis duntaxat in die cibum accipere, comedẽdum eſt hora decima, vel paulo antè, nec expectandũ dum meridies prætereat, ob nimium diei calorẽ. Similiter cœnãdũ eſt eis hora ſexta, vel paulo poſt. In hyeme verò prãdendũ eſt hora vndecima, ob longitudinẽ ſomni: & deinde cœnandum hora ſeptima vel paulo poſt, & maximè ſeruanda eſt conſuetud. In ægris quoq; habenda ratio tẽporis, ſiquidem in febribus in ipſo paroxyſmo, vel paulo antè, ſiue poſt, abſtinere, id eſt, non nutrire oportet. Quia ſi ſtatim ante paroxyſmũ vel in ipſo paroxiſmo detur: natura impeditur, ac diuertitur à digeſtione materiæ febris, eò quòd digeſtioni cibi magis ſit intẽta. Neq; dãdũ eſt ſtatim poſt paroxiſmũ: virtus enim adhuc nimis debilitata eſt ex paroxiſmo immediatè præcedenti. Exhibẽdus igitur cibus tandiu ante paroxiſmũ, vt poſſit digeri, priuſquã ille accedat. Vel exhibẽdus eſt aliquãtulo tẽpore poſt paroxiſmum. Et hoc niſi timeatur magna debilitas virtutis: tum enim dãdus eſt cibus etiã quocunq; tẽpore. Nam vbi caſus aliquis interuenerit, robur naturæ diſſoluẽs, nutrire cogimur inquit Gal Comment. 9. lib. 1. Aphor.

Quartum eſt, Quantum, id eſt, quanti-

tas ſumendi cibi, quæ in æſtate, vt dictum eſt, minuetur: quia calor naturalis tum debilior eſt ob nimias reſolutiones. In hyeme verò cibus augendus eſt, virtute digeſtiua tunc forti exiſtente, cùm calor naturalis ſit vnitus propter frigus circũſtans. Supra, ca. 19. Quintum eſt, Quoties, id eſt, quoties in die ſit cibus exhibendus. Eſt ergo æſtate ſæpius exhibẽdus quàm hyeme, autumno ſeu vere, ſed minori quantitate, vt dictum eſt ſuprà. Similiter virtute digeſtiua exiſtente debili, ſæpe parua quantitate cibus exhibẽdus eſt. Exiſtente autẽ forti, exhibendus eſt quantitate magna, ſed rarius.

Sextum eſt, Vbi, id eſt, in quo loco, quia cibus non eſt ſumẽdus in loco frigidiori, neq; nimis calido, ſed temperato.

DE CAVLE. *Cap. LVI.*

IVs caulis ſoluit, cuius ſubſtantia ſtringit.
Vtraq; quando datur, venter laxare paratur.

Tria his determinantur verſibus.

·Caulib· *Primum eſt, ius caulis, id eſt, aquam caulium, id eſt braſicæ, et maximè primæ ebul-*

litio-

litionis, ſoluere ventrẽ, quia in foliis & partibus exterioribus cauliũ ineſt virtus quædam nitroſa, abſterſiua, debiliter inhærens, & facilè per puſillam decoctionẽ, ſiue ebullitionem ſeparabilis, quæ ſparſa per aquam ipſam laxatiuã facit. Vnde & prima aqua decoctionis cauliũ magis aluũ deiicit quàm ſecunda, quia virtus illa nitroſa, abſterſiua per primã decoctionem plurimũ ſciungitur.

Secundum eſt, ſubſtantiã caulium à decoctione ventrem ſtringere, quia omnis virtus laxandi per decoctionem ablata eſt, & remanet ſubſtantia terrea, ſicca, quæ ventrem ſtringit.

Tertium eſt, vtranq; ſimul ſumptam, laxare vẽtrẽ. Ratio, quia virtus abſterſiua & nitroſa in aqua manet, vnde etiam laxat. Sciendum autem primo, caules generare humorem melancholicum, & ſomnia terribilia, officere ſtomacho, parum nutrire, viſum obtenebrare, ſomnum conciliare, mẽſtrua & vrinam prouocare: & hæc partim colliguntur ex Auicen. 2. Can. cap. 148 . partim verò ex Rhaze, 3. ad Manſo. cap. 18.

Deinde verò ſciendum, vſum cauliũ, ſiue decoctionis, ſiue ſeminis prohibere, & retardare ebrietatem, vnde Ariſt. 3. ſectione, Problemat. 12. quærit quid eſt, cur braſſica ſe-

det crapulam? Idem teſtatur Rhazes & Auicenna locis citatis. Reſpondetur ſecũdum nonnullos ex caulium comeſtione eleuari fumos admodum craſſos, qui incraſſent fumoſitates vini, & impediant ob craßitiem ad cerebrum penetrare. Ariſtot. verò hanc adſignat cauſam, quia omne quod trahit humidum vinoſum, ad ſe ac à corpore reuellit, & corpus refrigerat, curat crapulam: caulis eſt huiuſmodi: ergo caulis curat crapulam. Quòd autem caulis ſit huiuſmodi, probatur, quia per ſuccum caulis, cùm ſit diureticus, detrahuntur humores vino ſi indigeſti à toto corpore, & in veſicam deferũtur, & ipſa ſubſtãtia frigida, ſtyptica ac terrea ſupra in ventriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit vt tenues humores ad veſicam labantur. Cùm itaque humor vtrique educatur, corpùſque refrigeretur, rectè per conſequens curatur crapula. Euenit ad hæc, vt cùm humores deorſum ſe trahunt, atque excernunt, flatum etiam ſecum deducant, qui ſi per vinum liceat, in caput ſe efferens, grauitatem creat, & crapulam. Sin autem deorſum ſe vertit, corpúſque ob cauſam prædictam refrigeratum eſt, dolor crapulæ omnis tollitur.

De

DE MALVA. Cap. LIX.

DIxerunt maluã veteres, quòd molliat aluum.
Huius radices raſæ, ſoluunt tibi feces.
Vuluam mouerũt, & fluxũ ſæpe dederunt.

Hic tres enumerantur proprietates, ſiue effectus maluæ, quorum primus eſt, ipſam mollificare ventrem. Eſt enim vnum ex quatuor emollientibus, quæ ſunt, malua, althæa, eranchaurſina, & mercurialis: vnde ferè clyſteres fiunt lenitiui, & mollificatiui ad ſecum induratarum eductionem. Eſt autem duplex malua: quædam enim floribus eſt ſanguineis, quædam verò albis: & in hac maior eſt vis emolliendi quàm in prima. Malua.

Secundus effectus eſt, radices maluæ raſæ educere feces, & hoc quando inde fiunt glandes, id eſt, ſuppoſitoria, quemadmodum fieri ſolent ex radice mercurialis.

Tertius eſt, maluam ciere menſtrua in mulieribus, & hoc ob nimiã eius humectãdi ac lubricandi facultatem, qua venæma-

tricis facilius à ſanguine acuto funduntur. Tradit Platearius, maluam certo experimento menſtrua prouocare.

DE MENTA. cap. LX.

MEntitur menta, ſi ſit depellere lenta,
Ventris lumbricos, ſtomachi vermeſque nociuos.

· menta ·

Hic habetur vnicum præceptũ de menta, quòd ſcilicet hoc nomine dignanda non ſit, niſi vim habeat auferendi vermes ventris & ſtomachi. Eſt enim magnæ & fortis aromaticitatis, & vehementis amaritudinis, vnde non ſecus atque abſinthium vermes interficit. Exhibenda eſt autem decoctio eius velut abſinthii quoque, & non ſubſtantia. Aduertendum tamen, eo quòd admodum ſit calida & ſicca, ſanguinem adurens, non competere vt cibum, ſed potius vt medicinam. Stomachum enim cõfortat, et calfacit, ſedat & digerit ſingultũ, prohibet vomitum phlegmaticũ & ſanguineum, venerẽ prouocat, ob inflationem quæ eſt

in ipſa, & humiditatem hortulanam, prohibet ſputum ſanguinis, & propria quadã virtute confert aduerſus morſum canis rabidi. Coire lac denſarique in caſeũ non patitur, ſi folia eius lacti immergantur, teſte Dioſc.li.3. Et Auic.2.Can.cap.499.

DE SALVIA. Cap. LXI.

CVr moriatur homo, cui ſaluia creſcit in horto,
Contra vim mortis non eſt medicamen in hortis.
Saluia confortat neruos, manuũque tremorem,
Tollit, & eius ope febris acuta fugit.
Saluia caſtoreúmque, lauẽdula, primula veris.
Naſturt. Athanaſ. hæc ſanant paralytica membra.
Saluia ſaluatrix naturæ conciliatrix.

Hoc loco tria imprimis pertractantur. Primo innuitur magnam eſſe vtilitatẽ ſaluiæ. Quæritur autẽ per modũ dubii, cur homo moriatur, in cuius horto creſcit ſaluia? Reſpondetur ſecundo verſu nullam medicinã creſcere in hortis, quæ mortẽ prohibeat.

Secũdũ tradũtur tres effectus ſaluiæ. Primo enim confortat neruos, quia exiccat humiditates, quibus ii impediũtur & relaxãtur. Deinde remouet tremorem manuũ, quia vt dictũ eſt, neruos, cõfortat. Quicquid autem confortat tremorẽ tollit, cùm generetur tremor ex debilitate neruorum. Vnde ſenes quidã & vetuli potui & cibo ſuo folia ſaluiæ imponunt.

Tremor manuum.

Tertio verò remouet febrem acutam, id eſt, impedit ne inuadat, cuius hæc poteſt aſſignari cauſa: quia exiccãdo humores, impedit putrefactionẽ, vnde febris acuta ſequi ſolet. Eſt porrò ſaluia calida & ſicca, neque perſe in victus ſalubris ratione exhibenda. Attamen cùm neruos plurimum corroboret, homines in ſanitate tuenda, ea dupliciter vtuntur. Primo quidem vinum inde conficiunt, quod ſaluiatum vocant, quo plurimũ vti ſolent in principio menſæ. Confert autẽ hoc ipſũ paralyticis, & epilepticis, ſi quidẽ modicè ſumatur, præcipuè tamen, ſi exhibe-

Saluiatũ vinum.

atur

atur poſt purgationẽ ex ſũpto medicamine.

Deinde vtuntur ſaluia in ſalſis: exiccat enĩ appetitũ, et maximè cũ ſtomachus humoribus prauis, crudis, et indigeſtis, repletus fuerit. Eſt autẽ ſaluia duplex. Domeſtica ſcilicet latis & maius foliis: & quæ vulgo nobilis dicitur, foliis minoribus & ſtrictioribus. Grecis ἐλελίσφακος *dicitur.* Saluia duplex

Tertio loco enumerantur ſex res medicinales procuratione paralyſis, ſaluia videlicet, caſtoreum, lauendula, primula veris, naſturtium, & athanaſia. Hæc enim curãt & ſanant membra paralytica. De *Saluia quidem patet ex iam dictis; quia confortat neruos: vel quia calida eſt, & ſicca, conſumit materiã phlegmaticã neruis imbibitã, vnde paralyſis naſcitur.* Caſtoreũ *verò neruos maximè confortat, calfacit, & exiccat.* Caſtoreũ. De *quo* Auicenna *Canon. 2. cap. 126. Eſt, inquit ſubtilius, et fortius omni quod calfacit & exiccat, confert neruis, & calfacit, et cõfert tremori & ſpaſmo humido, & ſtupori, & paralyſi. Neq; eſt aliud magis iuuatiuũ ventoſitatum in aure quàm ipſum, cùm ex caſtoreo accipitur quãtum eſt lens vna, & diſſoluitur in oleo nardino, & diſtillatur in eam. Plures alios effectus eius habet* Auicenna *ibidem &* Dioſco. *lib. 2. Eſt autem caſtoreum*

ſtoreum, teſticulus animalis, quod caſtor, ſiue fiber dicitur. Oleum de caſtoreo non minus valet in paralyſi quàm ipſum caſtoreum, ſi poſt euacuationem materiæ exhibeatur: tunc enim materiam reſiduam conſumit, & neruos confortat. Lauendula quoque fragrantia ſua neruos confortat, & calfactione paralyſis materiam conſumit. Idẽ præſtat & primula veris, quia & ipſa ſua fragrantia & calfactione neruos confortat. Vnde nonnullis etiam herba paralyſis appellatur. Dicitur autem primula veris, quòd vna ſit ex primis aromaticis in vere prodeuntibus. Naſturtium eſt calidum & ſiccum, extenuat, incidit, & reſoluit, qua ratione etiam materiam paralyſis aufert. Auicenna, 2. Canon. capit. 613. teſtatur conferre omni mollificationi neruorum, quia calfaciat, & educcat phlegmata, & eo mundet neruos à phlegmate. Quare conſulunt Medici, vt in ieiunio quadrageſimali edatur naſturtium, propter cibos phlegmaticos, qui per id tempus exhiberi ſolent. Eſt autem naſturtium herba vulgaris, & vbique nota, naſcitur in locis frigidiſſimis, ſcilicet petroſis, & aquoſis, vbi multi ſunt fontes. Athanaſia verò alio nomine dicitur Tanacetum, Gall. Athanaiſie, ou herbe

Lauendula. *Primula veris.* *Naſturtiũ* *Athanaſia.*

aux vers. *Tuton.* Reinfarn odder Vurmkraut. *Hæc herba virtutem habet purgandi phlegmatis, et caliditate ſua exiccat neruos, expurgat etiam vermes, & materiã vnde illi generantur. Quare galli magna ex parte in diebus paſchalibus vtuntur athanaſia frixa cum ouis, ad purgationem phlegmatum, ex piſcibus in ieiunio quadrageſimali collectorũ, vnde facilè vermes in diſpoſitis & aptis generari poſſet. Vltimo verſu traditur ſaluiã dici, quaſi naturæ ſaluatricẽ.*

DE RVTA. Cap. LXII.

NObilis eſt ruta, quia lumina reddit acuta,
Auxilio rutæ vir quippe videbis acutè.
Ruta comeſta recens, oculos caligine purgat.
Ruta viris coitum minuit, mulieribus auget.
Ruta facit caſtum, dat lumen, & ingerit aſtum.
Cocta facit ruta de pulicibus loca tuta.

Recen-

Recenſentur hic quatuor effectus rutæ.

Viſus. *Primus eſt, ipſam viſum acuere, & præci puè ſuccum eius, vt teſtatur* Auicen.2. Ca*no. capit*. 578. *De hoc effectu vide ſuprà cap*.13.

Secundus eſt, Rutam *minuere in viris coëundi deſiderium, augere verò in mulieribus*. Ratione *enim caliditatis ſuæ exiccat & minuit ſperma in viris, eo quòd ſubtile ſit & aëreũ, ſed in mulieribus extenuat & calfacit, cùm ſit aquoſum & frigidum, eáſque magis ad coitum incitat, ob ſubtilitatem & caliditatem.*

Tertius *eſt*, Rutam *facere aſtutiam, id eſt, apprehenſionem facilem, & inuentionẽ alicuius medii in cauſa ſubtili: calfactione enim & exiccatione attenuatur, & acuuntur ſpiritus, fouetur & illuſtratur ingeniũ.*

Pulices. Quartus *eſt, decoctionẽ rutæ depellere pulices ſi ex ea domus irroretur: interficit enim eos, vt vno ore omnes medici teſtatur.* Auic.6.4.Tract.3.*cap.vndecimo*, Quando, *inquit, aſpergitur domus cum infuſione colocinthidæ, ſaliunt pulices, et fugiunt.* Et *ſimiliter ex decoctione rubi.*

Contra pulices. Et *dixerunt quidam, quando ponitur ſãguis hirci in fouea in domo, aggregãtur pulices apud eum, deinde moriuntur, & ſimiliter*

militer aggregantur ſuper lignum linitum ex adipe ericii, & fugiunt ex odore caulis & foliorum oleandri. Nihil autem æquè deiicit pulices atque res fortis odoris, velut ruta, menta, mentaſtrum, lupulus, præcipuè tamen feces, vel vrina equi. Irroratio quoq; domus ex decoctione ſeminis rapæ occidit pulices. Ex ſuffitu etiam cornu taurini fugiunt pulices. Pro captione tamen eorum, melius nihil eſt, quàm impoſitio pauci bombycii in lecto: in illo enim congregantur.

DE CEPIS. *Cap.* LXIII.

DEcepis Medici non conſentire videntur.
Fellitis nō eſſe bonas ait ipſe Galenus. *Cholericis*
Phlegmaticis verò multū putat eſſe ſalubreis.
Non modicum ſanas Aſclepias aſſerit illas,
Præſertim ſtomacho: pulchrúmque creare colorem,
Contritis cepis loca denudata capillis
Sæpe

Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc loco de cepis, de quibus adnotantur quinque.

Primum eſt, Medicos diſſentire de natura ceparum: quibuſdam enim videtur eas conferre phlegmaticis, aliis contrà. Rhazes nã q; 3. ad Man. ca. 18. teſtatur eas generare humores ſuperfluos in ſtomacho, & phlegma.

Secundum eſt, Galenum probare, cepas multum obeſſe choleriris, idque facit lib. 2. cap. vltimo, de alim. facul. Acrium, inquit, omnium, vt ceparum, allii, & porri aſſiduus vſus eſt euitandus, præſertim ei, qui natura eſt plus æquobilioſæ; quoniamquidẽ ſolis pituitoſũ humorẽ, aut crudũ & craſſũ, & glutinoſum colligentibus, huiuſmodi edulia ſũt accõmodata. Eſt autem cepe, vt tradit Avic. 2. Can. cap. 123. ex tertio ordine excalfacientium, vt Galen. lib. 7. de ſimpli. facul. ex quarto. Quare nocet calidis, vt ſunt cholerici. Fellitos autẽ dixit bilioſos.

Tertium eſt, cepas plurimũ prodeſſe phlegmaticis, quia excalfaciunt, incidunt, extenuant, abſtergũt, & aperiunt, vnde phlegmaticos & glutinoſos humores in phlegmaticis coacervatos digerũt, incidũt, abſtergũt &

& extenuat.

Quartum eſt, cepas conferre ſtomacho: ipſum enim à phlegmatibus exonerant et calfaciunt. Auicenna *loco citato,* Et *quod, inquit, ex cepis comeditur propter ſuã caliditatẽ cõfortat ſtomachũ debilem, et appetitũ facit, eadem etiã ratione decorant colorem faciei.* Fieri *enim nequit, vt calor faciei ſit viuidus ac floridus, ſtomacho phlegmate & humoribus prauis ac crudis referto.*

Quintum eſt, locis glabris ac depilatis pilos ſiue crineis reſtituere, ſi coctæ conterãtur, & inde loca perfricentur. Et *hoc verũ eſt, ſi depilatio acciderit ex pororũ oppilatione, & corruptione materiæ ſub cute. Cepæ enim aperiunt poros, reſoluendo materiam malam ſub cute detentã, ac bonam in locũ attrahendo. Quapropter alopeciæ earũ ſucco conuenientiſſimè perfricantur, vt teſtatur* Auicenna 2.*Canon. capit. citato, &* 7. 4.*capit.*6.*Vnde infertur capitis decorẽ reparari per ceparum frictionem: capitis porrò decor pili ſunt.* Cep*æ præterea venerem ſtimulant, appetentiam inuitant, faciei ruborem inducunt, cum melle eradicant verrucas, ſitim mouent, & nocent intellectui.* Humorem *enim prauum & craſſum generant, ſaliuam multiplicant. Succus earum*

confert

confert aquæ in oculum defluenti, & abſtergenti viſum. Cepæ item tritæ cum melle et aceto, conferunt morſui canis rabidi, quare quidam addunt hos duos verſus,

Adpoſitas perhibẽt morſus curare caninos,
Si tritæ cum melle prius fuerint & aceto.

Plura de his diximus ſupra capite decimo-tertio.

DE SINAPI. *Cap.* LXIII.

Eſt modicum granum, ſiccum calidúmque ſinapi.
Dat lachrymas, purgátque caput, tollítque venenum.

Hic agitur de ſinapi. Primo quidem adſignatur complexio ipſius, quòd videlicet granum ſit puſillum & ſiccum, & quidem ordine quarto, teſte Auic. 2. Cano. cap. 982. Deinde verò recenſentur tres proprietates ſiue effectus grani ſinapi.

Primus eſt, commouere lachrymas, quia nimia caliditate ſua extenuat, & diſſoluit humiditates cerebri, quibus deinde fluentibus proueniunt lachrymæ.

Secundus eſt, expurgare caput, cerebrum videlicet mũdando, & abſtergẽdo humiditates phlegmaticas à capite. Expurgat etiã caput

caput, quòd ſternutamenta creat, tritum, & naribus admotum: quare apoplecticis quoque auxiliatur eodem modo. Per ſternutamenta enim expelluntur nocumenta cerebri. Semen item ſynapii, caliditate ſua extenuat phlegmata, & diſſoluit ea, quibus obſtruuntur meatus cerebri, & generatur apoplexia, vnde colligitur admodum incidere phlegma, conſumere, & mundare.

Tertius eſt, tollere venenum, id quod teſtatur & Auicenna loco citato, Et fugiunt, inquit, ex fumo eius vermes venenoſi.

DE VIOLA. Cap. LXV.

Crapula diſcutitur, capitis dolor atque grauedo:
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Referuntur hic tres proprietates, ſiue effectus violæ. Primus eſt violam ſedare ebrietatem. Odorem enim habet temperatum & ſuauem, & hic maximè confortat cerebrum. Forte autem & validum cerebrum, non facilè ebrietate tentatur, ſed imbecillum facillimè. Viola autem cùm frigida ſit, cerebrum refrigerat, & ineptum reddit Ebrietas.

ad recipiendos fumos calidos.

Caput. *Secundus eſt, violam diſcutere & ſedare dolorem capitis. Et hoc verum eſt, ſi intelligatur de dolore ex calida cauſa, vt teſtatur Auicenna 2.Canon.cap.626.Et Rhazes 3.ad Manſorem,ca.21. Et Meſues,lib.2. ſectionis primæ ſimplicium, cap.11. Ratio, quia viola frigida eſt, & ita repugnat cauſæ calidæ.*

Epilepſia. *Tertius eſt, violã curare caducos,id eſt, epilepticos,neque ſine cauſa additum eſt,dicunt: quia celeberrimi authores hunc effectũ violæ nõ attribuunt. Cuius tamen hæc poſſet adſignari cauſa, quòd ſcilicet ob fragrantiam violæ, confortetur cerebrum, ita vt à paruis nocumentis minimè lædatur,& per conſequens non incurrat epilepſiã, quæ dicitur parua apoplexia,ex oppilatione neruorum ſenſitiuorum eueniens.*

DE VRTICA. Cap. LXVI.

AEgris dat ſomnũ, vomitum
quoque tollit & vſum.
Illius ſemen colicis,cum melle
medetur:

Et

Et tuſsim veterem curat, ſi ſæpe bibatur.
Frigus pulmonis pellit ventríſque tumorem.
Omnibus & morbis ſic ſubuenit articulorum.

Septem hic referuntur effectus vrticæ. Quorum primus eſt vrticam ægris ſomnum conciliare, quia extenuat incidit, & abſtergit phlegma, & craſſos humores, quibus natura grauatur, & ſomnus impeditur. Somnus.

Secũdus eſt, tollere vomitũ & vſum eius. Vomitus enim & nauſea, vt plurimum ex viſcoſo humore accidũt, quẽ vrtica incidit.

Tertius eſt, vrticam mederi colicis, quia incidit, extenuat, reſoluit, & abſtergit humiditatem phlegmaticam, & ventoſitatem craſſam, vnde colica frequentius excidere ſolet. Eſt autem colica vehemens dolor in inteſtino laxiori, quod cωlon Græcis dicitur, quemadmodum iliaca ſiue colos, in tenuioribus inteſtinis. Colica.

Quartus eſt, vrticam curare tuſsim veterem, & maximè ſi ſemina eius in melle temperata fuerint: vrtica enim phlegma viſcoſum è pectore expellit, teſte Rhaze, 3. ad Mã- Tuſsis.

 ſorem,

ſorem,cap.28. Auicenna 2 Canon.cap.725. Quando,inquit, bibitur cum aqua hordei, mundificat pectus, & quando decoquntur folia eius in aqua hordei,educunt humores craſſos, qui ſunt in pectore; ſed ſemen eius eſt fortius.

Quintus eſt, vrticam pellere frigus pulmonis,& hoc ob caliditatem ſuam.

Sextus eſt, vrticam ſedare & pellere humorem ventris:reſoluit enim inflationes:vnde ſæpius venter intumeſcere ſolet.

Septimus eſt,vrticam ſubuenire omnibus doloribus articulorũ,velut arthritidi,iſchiadi,& podagræ, quando ſcilicet proueniunt à materia frigida,phlegmatica,craſſa:vrtica enim calfacit,incidit, & extenuat materiam plegmaticã craſſam. Vnde etiam,authore Auicenna loco citato,excitat coitum, & propriè ſemen eius cum vino : quod & Galenus adprobat lib.6.de ſimp. Medic.facult.vbi ſic inquit,Sed & quiddam flatuoſum obtinent,quo & venerem extimulant, & maximè, vbi cum muſto ſemen bibitur. Aperit etiam vrtica orificium matricis,ventrem modicè ſubducit,ipſa duntaxat abſterſione,ac veluti titillatione,non purgatione, phlegma & humorem crudum educens. Ne verò guttur ex vrtica & ſemine eius lædatur,

Podagra.

tur, prodeſt poſt ſumptionem eius bibere aliquantulum olei roſacei. Eſt autem vrtica calida in principio tertii gradus, & ſicca in ſecundo. Auicenna.

DE HYSSOPO.
Caput LXVII.

HYſſopúſque herba eſt purgans à pectore phlegma:
Ad pulmonis opus cum melle coquenda iugata.
Vultibus eximium fertur pręſtare calorem.

Recenſentur hoc loco effectus hyſſopi. Quorum primus eſt, Hyſſopum purgare & expellere è pectore phlegma. Deſiccat enim & excalfacit ordine tertio: vehemẽter abſtergit, diſſoluit & conſumit humiditatem phlegmaticã, & præcipuè reſpicit partes pectoris, expurgãs inde & expellẽs phlegma.

Secundus eſt, purgare pulmonem à phlegmate, eadem de cauſa. Et propriè quidem, ſi coquatur cum melle: nam & mel abſtergit, vnde augetur abſterſio hyſſopi. Idem teſta-

tur Auicen. 2. Can. cap. 367. vbi ſic inquit, Hyſſopus confert pectori & pulmoni, & affectis diſpnœa, & veteri tuſſi, & eius decoctio cum ficubus & melle ſimiliter.

Tertius eſt, præſtare bonum & eximium colorem faciei, idque confirmat Auicenna loco citato, Eius potus, inquit, efficit colorem bonum, & eius gummi abſtergit veſtigia in facie. Eadem quoque ratione ſoluendo educit phlegma, & aſcaridas, & vermes, eodem Auicenna ibidem teſte. Vinum decoctionis eius, authore Plateario, matricē expurgat & abſtergit à ſuperfluis humoribus.

DE CEREFOLIO.
Caput LXVIII.

ADpoſitum cācris tritū cum melle medetur.
Cum vino potum lateris ſedare dolorem
Sæpe ſolet, tritam ſi nectis deſuper herbam.
Sæpe ſolet vomitum, ventrémq; tenere ſolutum.

Hic

Hic recenſentur tres effectus cerefolii.

Primus eſt, cerefolium tritum cum melle & impoſitum, curare cancrum. Idem dicit & Platearius. Eſt autem cancer, apoſtema melancholicum, corrodens partes corporis tam carnoſas, quàm neruoſas. Nomen accepit à fluuiatili cancro. Quemadmodum enim in iſto pedes ex vtraq; parte ſunt corporis, ita in hoc malo venæ oppletæ, & in ambitu tenſæ, cancri animalis pedibus ſunt ſimiles. Cancer.

Secundus eſt, cerefolium potum cum vino abſcindere dolorem lateris, tormina quoq; ventris diſcutit, quia inflammationem eius ex craſſa ventoſitate, vnde prouenit dolor, mitigat. Præterea & ſtomachi ventoſitatem omniúmque aliorum viſcerum ſoluit, & oppilationem tollit, & ad hoc ipſum efficax eſt vinum. Tormina

Tertius eſt, cerefolium ſedare vomitũ & fluxum ventris, quia cùm calidum ſit in tertio gradu, & ſiccum in ſecundo, materiam illam ex qua vomitus prouenit, digerit & exiccat. Et maximè ſi vomitus aut ſolutio ventris fuerit à materia frigida phlegmatica. Prouocat vrinam & menſtrua, ſoluit dolorem lateris, renum & veſicæ, præcipuè ſi cum melicrato exhibeatur. Vomitus.

DE ENVLA CAMPANA.
Caput LXIX.

ENula campana, hæc reddet præcordia ſana:
Cum ſucco rutæ, ſuccus ſi ſumitur eius.
Affirmant ruptis quòd proſit potio talis.

Hic agitur de enula campana, quam Græci Elenion *vocant. Referuntur autem duo eius effectus, Quorum primus eſt, enulam confortare præcordia, quo nomine hîc exta in homine, orificium ſtomachi, membra ſpiritus ſiue anhelitus, & quæcunque cordi vicina ſunt, intelliguntur: ídq; maximè radix eius præſtat. Odorata enim cùm ſit, manifeſtum eſt, eam membra neruoſa, cuiuſmodi eſt orificium ſtomachi, corroborare. De membris ſpiritus ſiue anhelitus, nullum eſt dubium: quin ex helenii radice confortentur. Vinum enim inde factum, quod enulatum vocant, pectus & pulmonem expurgare & emundare, experientia conſtat. Approbátque Auicenna 2. Can. cap. 240. Eadem de-*

Vinum enulatum.

dèm deglutita (vt ibidem habetur) cum melle, adiuuat ad expuendum: éſtque ex iis quæ lætificant & confortant cor.

Secundus eſt, ſuccum enulæ, cum ſucco rutæ plurimum conferre hernioſis, id eſt, ruptis, quibus inteſtina in ſcrotũ delabuntur. Maximè verò ſi hernia fuerit ex ventoſitate. Hæc enim ſucco rutæ & enulæ diſſoluitur. Confert præterea enula ſtomacho prauis humoribus referto, aperítque oppilationes hepatis & ſplenis, vt teſtatur Rhazes 3. ad Manſorem, cap. 18. Confert item omnibus læſionibus & doloribus frigidis, & cõmotionibus ventoſitatum: & inflationi, authore Auicenna loco citato.

DE PVLEGIO.
Caput LXX.

CVm vino nigram choleram potata repellit:
Adpoſitam viridem dicũt ſedare podagram.

Hoc loco duo enumerantur effectus pulegii. Quorum primum eſt, pulegium, & præcipuè liquorem eius ſtillatitium, cum vino pur-

no purgare choleram nigram.

Secundus eſt, pulegium proprietate quadam curare podagram antiquā, nimirum quòd valde excalfaciat, extenuet, & diſſol uat phlegma, vnde podagra frequentius generari ſolet. Eſt autem ex tertio ordine tum exiccantium, tum calfacientiū, vt affirmat Platearius. Subſtantia conſtat tenui, corroborandi facultate præditum eſt, id quod ex fragore eius deprehenditur, aperitque ratione ſubſtantiæ & qualitatum. Attrahit quoque propter igneam ſubſtantiam ſiue naturam. Conſumit etiam ratione caloris & ſiccitatis. Defectos animo recreat cum aceto naribus obiectum. Vinum decoctionis eius valet contra dolorem ſtomachi & inteſtinorum ex frigiditate vel ventoſitate.

DE NASTVRTIO. Cap. LXXI.

ILlius ſuccus crines retinere fluentes,
Illitus adſeritur, dentíſque leuare dolorem.
Et ſquamas ſuccus purgabit melle perunctus.

Hic

Hic referuntur tres effectus naſturtii. Primus eſt naſturtium ſiſtere defluuium capillorum, ſi caput ſucco eius inũgatur, vel ſi aqua, vel ſuccus eius bibatur, id quod Auicenna quoque 2. Canon, capit. 513. teſtatur, Retinet, inquit, capillos capitis cadentes, bibitum & linitum.

Secundus eſt, curare dolorem dentium, & maximè ex cauſa frigida. Naſturtium enim incidit, reſoluit, & calfacit, vt oſtenſum eſt ſuprà cap. 60.

Tertius eſt, ſuccum eius purgare lychenas & ſquamas cuti adhærentes, cum melle illitum. Eiuſmodi enim ſquamæ generantur ex phlegmate ſalſo. Naſturtium autem, vt dictum eſt, omne phlegma purgat. Quare intra corpus adſumptũ prohibet cauſam ſquamarum, & eaſdem, foris illitum, abſterſione ſua tollit, & maximè cum melle: nam & hoc quoque abſtergit. Auicenna præterea & alios effectus enumerat, Exiccat, inquit, putredinem vacuitatis ventris, mundificat pulmonem, & confert aſthmati, & ponitur in medicinis & ſorbitionibus aſthmatis, eò quòd extenuet & incidat. Calfacit ſtomachum & hepar, confert craßitiei ſplenis cum melle emplaſtri modo impoſitum, conciliat vomitum flauæ bilis, & per

inferna eãdem educit, augmẽtum efficit in coitu, ſoluẽdo educit vermes, & mẽſes ciet.

DE CHELIDONIA. Caput LXXII.

CAecatis pullis hac lumina mater hirundo,
(Plinius vt ſcripſit) quanuis ſint eruta, reddit.

Notatu dignũ eſt, quod hoc loco de chelidonia dicitur. Locus autem eſt apud Plinium lib.25. cap.8. vbi ſic ſcripſit, Animalia quoque inuenêre herbas, imprimiſque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis Viſui. *pullorum in nido reſtituunt viſum: & quidam volunt, etiam erutis oculis. Eiuſdẽ meminit etiam lib.8. cap.27, hiſce quidẽ verbis, Chelidoniam viſui ſaluberrimam, hirundines monſtrauêre, vexatis pullorum oculis illa medentes. Dioſcorides libro ſecundo, Sunt, inquit, qui narrant, hirundines matres excæcatis pullis, admota herba viſum reſtituere. Hinc etiam cognitum eſt chelidoniam oculis hominũ mederi, vtique in quibus craſſum quiddam in pupilla colligitur*

ligitur, digeſtione atque diſcuſsione indigens. Et *ferè in omnia adhiberi ſolet medicamina ocularia*. Herba eſt *crocei ſuccus, cuius inuentionem hirundini attribuunt, quod pulli eius ſæpe in cæcitatem incidant, quàm vlli auium pulli. Excremẽta enim & feces hirundinum oculos oblædunt, & cæcitatem pariunt: idque eis potiſsimum accidit ab excrementis matrum.* Cornelius Cel*ſus lib.6.ca.6. fabulam putat, per parentes oculos herba reſtitui, qui per ſe ſaneſcant.* Chelidonia, *teſte* Aegineta & Plateario, *calida & ſicca eſt tertio ordine, facultate diſſoluendi conſtat, conſumẽdi, & attrahendi.* R*adices tritæ expurgãt caput & vuluã ab humore frigido & humido, ſi æger fumũ per os recipiat, ac vinum deinde gargarizet.*

DE SALICE. Cap. LXXIII.

AVribus infuſus, vermes ſuccus necat eius.
Cortex verrucas in aceto cocta reſoluit.
Huius flos ſumptus in aqua frigeſcere facit

Inſtin-

Inſtinctus veneris cunctos acres ſtimulantes.

Et ſic deſiccat, vt nulla creatio fiat.

Hic tria dicũtur de ſalice. Primum eſt eſt, ſuccum eius auribus infuſum vermes earundem interficere, ídque ob exiccationem & ſtypticam facultatem. Auicenna 2. Can. cap.686. Non eſt aliud, inquit, magis vtile, quàm ſuccus foliorum eius in cura ſanici, quæ currit ex aure.

Secundũ eſt, corticẽ, id eſt, partẽ extremã ſalicis in aceto decoctã reſoluere verrucas: vnde Auicẽ. loco citato, Cinis eius eradicat verrucas, linitus cum aceto. Eſt enim vehemẽtis exiccationis, mordacitatis tamen expers. Gal, lib.6. de ſimpl. Eundem effectum Auicẽna & portulacæ attribuit 2. Can. ca. 543. Ex ea, inquit, fricantur verrucæ, & eradicat eas proprietate ſua, non qualitate.

Verrucæ.

Tertia eſt, florem ſalicis nocere partui: ob ſtypticã enim & exiccandi facultatem, partum difficilem reddit, vnde Dioſcorides aſyllipſiam facere dixit, id eſt, vt mulier nõ cõcipiat. Lege de hac re eruditiſſimas Iani Cornarii annotationes in Macri li.4. ca.11.

DE CROCO. Ca. LXXIIII.

Confortare crocus dicatur læ tificando.
Membráque defecta confortat, hepar reparando.

Hic recenſentur quædam proprietates croci. Prima eſt, crocum confortare corpus humanum lætificando. Tantam porrò habet lætificandi ſiue exhilarãdi vim, vt paulò copioſius ſumptus, ridendo enecet. Vnde Auicenna 2. Can. *cap.* 130. Dicitur, *inquit, quòd tres aurei de ipſo interficiant lætificãdo. Aureus autem eſt põdus ſeſquidragmæ. Secunda eſt, crocum confortare membra defecta, & imprimis cor. Cõfortat item ſtyptica & excalfaciendi facultate ſtomachũ, eadem ratione & hepar reficit, quod ſtyptica facultas non ſinit, diſſoluit. Nimis tamen eius vſus mouet nauſeam, & deiicit appetitum, teſte Auicenna loco citato, propterea quòd appoſitus ſit acetoſitati, quæ eſt ſtomacho, & ex qua eſt appetitus. Crocus præterea & ſomnum conciliat, ſenſus obtenebrat, cum vino epotus inebriat, viſum abſtergit & oculorum fluxiones cohibet, anhelitum* Hepar.

litum facilem reddit, eiúſque inſtrumenta corroborat, venerem ſtimulat, & vrinam ciet, teſte Dioſcoride lib.1.cap.15. & Auicenna loco citato.

DE PORRO. Cap. LXXV.

REddit fœcũdas mãſum perſæpe puellas:
Manantémque poteſt naris retinere cruorem.

Duo hoc loco referuntur effectus porri. Primus eſt, porrum manſum perſæpe reddere puellas fæcundas, id eſt, efficere vt concipiant, & matres fiant. Ratio, quia vt Auicenna 2. Canon. cap.649, confirmat, confert coarctationi & præcluſioni matricis & duritiei, quæ eſt in ipſa, vnde conceptio impediri poſſet.

Secundus eſt, porrum naris retinere cruorem, id eſt, ſanguinem è naribus effluẽtem. id quod teſtatur & Auicenna ibidem. Cæterùm plura de hoc dicta ſunt ſuprà cap.13.

DE PIPERE. Cap. LXXVI.

QVod piper eſt, nigrum non eſt diſſoluere pigrum.

Phlegma

Phlegma purgabit, digeſtiuámque iuuabit,
Leucopiper ſtomacho prodeſt, tuſsíque doloríque.
Vtile pręueniet motum febríque rigorem.

Multæ hiſce verſibus comprehenduntur vtilitates piperis. Et primo quidem tres piperis nigri. Quarũ prima eſt, piper nigrum non eſſe pigrum in diſſoluendo, id eſt, reſoluendo, ob fortem eius tum caliditatem, tum ſiccitatem, Calfacit enim atque deſiccat in quarto ordine.

Secũda eſt purgare phlegmata, quia extrahit phlegma ex interiore corpore, ipſúmque concoquit, ſimiliter & phlegma pectori ac ſtomacho inhærens calfaciendo, extenuando, & diſſoluendo expellit.

Tertia eſt, iuuare virtutem digeſtiuam. Auicen.2. Can. cap.558. Piper, inquit, eſt digeſtiuum, faciens appetitum, ídque maximè intelligendum de pipere longo, quippe quod flatuoſi ſpiritus craſsitudinẽ ſoluit, & quæ in præcordiis pigra ceſſant ad ventrem depellit, & concoquendis quæ ſumpſeris ſubuenit, inquit Galen. lib.4. de ſanitate tuenda.

Secūdo verò loco quinque recenſentur commoditates leucopiperis, id eſt, piperis albi. Prima eſt, piper album confortare ſtomachum, id quod ibidē Galen. teſtatur. Album vtiq̄ue ſupra duo reliqua genera ventrem roborat. Auicenna quoque loco citato ſic inquit, Et album magis cōueniens eſt ſtomacho, & vehementius confortat.

Secunda eſt, piper conferre tuſsi, maximè ex materia frigida phlegmatica: illā enim calfacit, diſſoluit, & incidit. Auicenna ibidem, Quando, inquit, adminiſtratur piper in electuariis, eſt cōueniens tuſsi & doloribus pectoris.

Tertia eſt, piper album conuenire dolori, id quod intelligi poteſt vel de dolore pectoris, quemadmodum iam dictum eſt ex Auicenna, vel de dolore ventoſo. Huic enim omne piper cōuenit, ſiquidem omne piper ob excalfaciendi facultatem ventoſitates diſcutit, & expellit. Auicenna ibidem dicit, piper album & longum conuenire dolori ventris pungitiuo, ſi bibatur cum melle & foliis lauri recentibus.

Quarta eſt, cōuenientiſsimè exhiberi ante motum febris, id eſt, acceſsionem ſiue paroxyſmum, & hoc in febri frigida. In huiuſmodi enim piper materiam quodammodo cal-

do calfacit & digerit.

Quinta eſt, piper albũ in rigore febrium plurimũ valere, quia caliditate ſua confortet neruos, & materiam in eis ſparſam conſumit. Auicenna ibidem ſic inquit, Fricando fit inunctio ex ipſo cum vnguento, & confert rigori. Et hæ quinque vtilitates, non minus & aliis piperum generibus conueniunt, vt ex Auicenna liquet. Præterea verò, adeo piper calfacit neruos & lacertos, vt in hoc non habeat ſibi par, mundificat pulmonẽ, parua quantitate ſumptum, prouocat vrinam, magna verò ſoluit ventrem. Auicenna ibidem, Eſt porrò triplex piperum genus, album, longum, & nigrum. Fructus florentis aut germinantis etiam dum arboris longum dicitur piper. Fructus autem immaturus & acerbus album piper nominatur. Nigrum, quod iam ſole ſuperaſſatum & exiccatum eſt.

DE GRAVITATE AVDI-*tus.* *Cap.* LXXVII.

ET mox poſt eſcam dormire,
nimíſque moueri:

Iſta grauare ſolent auditus, ebrietáſque.

Hic recenſentur tria auditum grauãtia. Primum eſt, dormire immediatè à ſumpto cibo, & maximè ſi ventriculus eo refectus fuerit. Hoc *enim digeſtionem impedit, & cruditates gignit, hinc craſſi & indigeſti fumi procreantur, qui craſſitie ſua auditus meatus oppilantes, auditiones ſpiritus incraſſant & perturbant.*

Secundum eſt nimius motus à ſumpto cibo. Quemadmodum enim bonæ valetudini (inquit Gal. *in lib. de cibis boni & mali ſucci) ante cibum exercitatio maximũ adfert commodũ, ita qualiſcunque ſumpto cibo motus noxius admodum eſt.* Alimentum *enim ex ventre ante concoctionẽ in diuerſas corporis partes diſtribuitur, proptereáque crudi humoris copia aggeritur.* Vnde *craſſi vapores ſurſum elati meatus auditus obſtruunt.* Idem *lib. 6. de valetudine tuenda,* Non *leue, inquit, incõmodum nonnullis accidit, cùm repleti cibo ſe exercitant: nonnullis enim caput impletur vaporibus.*

Tertium eſt, ebrietas, hinc enim reſoluuntur multi fumi & vapores, qui ad caput & organum auditus prælati, ſpiritũ eius perturbantes,

turbantes, auditum grauant. Neque auditui modò ebrietas nocet, verumetiam viſui & omnibus ſenſibus. Auicenna 4.3. cap.2. Ex eis quidem, inquit, quæ nocent auri & reliquis ſenſibus ſunt faſtidium, & repletio, & propriè ſomnus ſuper repletionẽ. In nonnullis exemplaribus etiam hic verſus adſcriptus habetur,

Balnea, ſol, vomitus, adfert repletio, clamor.

Nec malè quidem. Siquidem & hæc Auicenna 4.3. cap.11. teſte, auditum grauant, tinnitúmque generant, Oportet, inquit, vt omnes iſti vitent ſolem, & balneũ laborioſum, & vomitũ, & clamorẽ, & repletionẽ.

DE TINNITV AVRIVM. Caput LXXVIII.

MOtus, longa fames, vomitus, percuſsio, caſus,
Ebrietas, frigus, tinnitum cauſat in aure.

Septem hoc loco enumerantur, vnde tinnitus, ſiue ſonus aurium generari ſolet. Quorum primum eſt motus: ex motu enim corporis inordinato & vehementiori, com-

mouentur humores & ſpiritus, generatúrque ventoſitas, quæ ad aures penetrans tinnitum facit. Tinnitus enim naſcitur ob aliquam vaporis aut vẽtoſitatis circa organũ auditus commotionem, vnde connaturalis in organo auditus aër commouetur.

Secũdum eſt, longa fames, ratio eſt, apud Auicennam 4.3.*cap.*9. Et *illud eſt, inquit, propter agitationem cadentem in humoribus ſparſis in corpore, quieſcẽtibus in ipſo.* Et *cùm nõ inuenit natura cibum aliquem, conuertitur ad eos, & reſoluit ipſos, & mouet eos.*

Tertiũ eſt, vomitus: in vomitu enim cùm fiat motus vehementior, humores ad caput feruntur: vnde quandoque oculi & facies rubeſcunt, viſus ſequitur imbecillitas, nonnunquam verò vapores ac inflationes ad organum auditus pertingunt, tinnitúmque reddunt.

Quartum eſt, percuſſio ſphæræ capitis, & maximè ſecundum aurem. Huic *enim aëri auditus connaturali vehementius commoto ſpiritus accedit, quia natura membro aliquo læſo, ſtatim eò ſpiritũ & ſanguinem, peculiaria inſtrumenta ſua, dirigit.* Vnde Galen.*in lib. de renum adfectus dignotione,* In *omni, inquit, motione ſanguis & ſpiritus*

ritus concurrunt, qui ſunt naturæ vehicula. Hinc deinde in aure ſit commotio.

Quintum eſt caſus, & maximè ſupra caput, ob eandẽ cauſam quæ dicta eſt de perculſione. Ex quocunque etiam caſu vehemens ſit commotio in corpore humorum.

Sextum eſt, ebrietas, quia in ebrietate caput repletur fumis & vaporibus, quibus ad organum auditus penetrantibus commouetur aër connaturalis in organo auditus.

Septimum eſt frigus: ex nimio enim frigore debilitatur auditus organum, & calor naturalis cerebri, cauſantúrque ventoſitates, quæ ad aures penetrantes, nullo negotio tinnitum cient. Neque ſolùm ex dictis cauſis tinnitus auriũ accidit, verũetiam ex cõpluribus aliis, veluti ex flatuoſo ſpiritu in capite generato, ac commoto, aut, vt inquit Auicẽna loco citato, ex ſonitu ſaniei, quæ generatur fortaſſe in ipſa aure, & ex feruore puris in partibus eius, aut ex motu ventoſitatis accidentis multoties in meatibus eius, ſicuti fit in febribus, aut ex repletione ſuperflua in corpore, & in capite: aut ex materia viſcoſa, reſoluta in paucam ventoſitatem: aut ex medicinis, quarũ proprietas eſt, vt retineant humores, & ventoſitates in partibus cerebri.

DE NOCVMENTIS VIſus. Cap. LXXIX.

BAlnea, vina, venus, ventus, piper, allia, fumus,
Porri cum cepis, faba, lens, fletúſque ſynapi,
Sol, coitúſque, ignis, labor, ictus, acumina, puluis:
Iſta nocent oculis, ſed vigilare magis.

Fit hoc loco mentio 21. rerum, oculis noxam inferentium. Quarum prima eſt balneum, idque cùm humidum, tum ſiccum, hoc ſtupha barbaris dicitur, Latinis verò aereum, illud cina vulgò, Latinus ſolium appellatur. Verùm duplici ratione oculis nocet. Primò quidem calore immodico eos excalfaciens complexionem eorundem deſtruit. Natura enim frigidi ſunt & aquei, deinde verò tenuiores humiditates, quibus ſpiritus viſiui, iíque ignei temperãtur, refocillantúrque, exiccat, & reſoluit, Quamobrem circa Rhenum, eò quòd plurimum ſtupha ac balneo vtantur, plures cæci reperiuntur, quemadmodum

Balneum.

admodum apud Holãdos, ob inordinatam diætam & vitæ regimen, plures leproſi.

Secunda eſt vinum, idque immodicè ſumptum: hoc enim oculos & viſum debilitat, quia replet caput fumis & vaporibus, vnde etiam omnes ſenſus hebetiores reddit.

Tertia eſt, venus, id eſt, nimius vſus coitus, quem omnes Medici perhibent viſum plurimum lædere. Ariſtoteles ſectione 4. Problemat. 3. hãc aſsignat cauſam, quòd ſcilicet per coitum auferatur quod opportunũ eſt oculis. Oportet enim humidum aqueum ſubtile eis ineſſe, in quo viſibiles ſpiritus fulciantur. Nam oculus natura eſt humidus. Vnde idem in lib. de ſenſu & ſenſibili, cap. 2. & lib. 5. de generatione animalium, cap. 1. refert oculum eſſe de natura aquæ, ſed euulſis humidis & euacuatis, contingit ſuperiora deſiccari, quare oculi à ſua decedunt natura, qui humiditate vigebant. Meritò autem oculi vigent humiditate, quia per ſpiritus igneos, qui ſunt in frequenti motu, euaneſcerent, niſi humido ſuſtentarentur. Et hinc manifeſtum eſt coitum exiccare partes ſuperiores, ſubtrahendo humidum, vnde læſio ſequitur aciei viſus.

Quarta eſt ventus, & præcipuè Meridionalis, de quo Hippocrates lib. 3. Aphoriſ. 5.

Auſtri

Auſtri auditũ hebetantes, caliginoſi, id eſt, caligine quadam oculos obfundentes, quia ſenſuũ inſtrumenta plurima implent humiditate, & capitis grauitatem efficiunt. Principio autem neruorum humectato, neceſſe eſt & circa voluntarios motus pigritiam euenire, & veluti in ſeipſo diſſolutum hominem apparere.

Quinta eſt piper, quod acrimonia ſua gignit fumos, qui oculos mordicant.

Sexta allium, quod acrimonia & vaporibus, quibus caput implet, viſui nocet. De hoc ſuprà, cap. 13.

Septima, fumus, nam & hic propter mordicationem & exiccationem oculis infeſtus eſt. Lege Ariſtotelem de hoc, ſectione 31. Problemat. 22.

Octaua, porrum, ex cuius vſu generantur fumi craſſi melancholici, oculorum aciem hebetantes, vt dictum eſt cap. 13.

Nona, cepe, quarum comeſtio acredine ſua ſimiliter oculis nocet.

Decima, faba: generat enim fumum craſſum, melancholicum, obtenebrantem ſpiritus viſiuos, ſicut & porrum. Quare etiam comeſtio fabarum ſomnia parit terribilia, & horrenda.

Vndecima, lens, de qua Auicenna 2. Can.

cap.

cap.449. Illius, inquit, qui plurimum eius comeſtione vtitur, viſus obtenebratur, propter vehementiam exiccationis eius.

Duodecima, fletus, ſcilicet nimius: debilitat enim oculos, eò quòd retẽtricem doculorum facultatem debiliorem reddat.

Decimatertia, ſynapi, quod propter acrimoniam viſum debilitat.

Decimaquarta, adſpectio ſolis, & hoc propter eximium eius nitorẽ ac ſplẽdorem, quibus deſtruitur viſus, vt cõſtat manifeſta experientia & ratione. Senſibile enim excellens, ſenſui non proportionatum, cuiuſmodi ſunt radii ſolares, corrumpit ſenſum.

Decimaquinta, coitus, & maximè post nimiam repletionem, vel nimiam inanitionem, vt dictum eſt paulò ſuprá.

Decimaſexta, ignis, cuius inſpectio & ſplendor oculos vehementer exiccat, plurimúmq; lædit. Quare fabri ferrarii, & quorum operatio fit ad ignem, rubeos ferè & debiles habent oculos.

Decimaſeptima, labor, ſcilicet nimius, quia ſanguinem efficit ſicciorẽ, ſicut & reliquum corpus. Siccitas autem totam cutem indurat: ergo vel eam qua pupilla integitur. Itaque vis illa conſpiciendi cooperitur, & delitescit. Lege Ariſtotelem ſectione 3.1. Problema.

blemat.14.

Decimaoctaua, percuſſio ſecundum oculos: lædit enim oculos & viſum, eò quòd inde ſanguis fluat ad oculos ſpiritum viſiuum perturbans, & aliquando apoſtema generans.

Decimanona, nimius vſus rerum acutarum, cuiuſmodi ſunt ſalſamẽta acria, fumorum acrimoniam generantia.

Viceſima, puluis, ſiue inambulatio in locis puluerulentis, vnde facillimè puluis ad oculos pertingit, viſúmque obfuſcat.

Viceſimaprima, vigiliæ immodicæ, quæ cæteris omnibus excellentius oculos exiccant. *Auicenna* 3.3.*Tract.*4.*cap.*4. *Omnis, inquit, repletio nocet oculis, & omne quod exiccat naturam, & omne quod turbat ſanguinem ex rebus ſalſis acutis, & aliis, & omnis ebrietas. Vomitus verò confert ei in quantum purgat ſtomachum, & nocet ei in quantum mouet materias cerebri, expellendo eas & ipſum.* Et *ſi fuerit vomitus neceſſarius, debet fieri poſt cibum, & cum facilitate.* Et *ſomnus ſuperfluus nocet viſui, & ſomnus ſtatim poſt repletionem, & multitudo phlebotomiæ, & propriè cum ventoſis continuis.*

DE

DE CONFORTANTIBVS viſum. Cap. LXXX.

FOeniculus, verbena, roſa, & chelidonia, ruta,
Ex iſtis fit aqua, quæ lumina reddit acuta.

Hic quinque recenſentur herbæ, quarum aqua, ſiue liquor ſtillatitius confert viſui.

Prima eſt fœniculus, cuius ſuccus in oculo poſitus, acuit viſum, inquit Rhazes *3. ad Manſorem, cap. 47.*

Secunda, verbena, cuius aqua ocularibus medicamentis plurimum commiſcetur.

Tertia, roſa, cuius aqua confortat ſpiritum animalem, & viſum. Dioſcorid. *lib.* 1.

Quarta, chelidonia, quæ herba ſuccum habet croceum. Hoc *nomen ſibi videtur vendicaſſe, quòd aduentu hirundinum exoriatur, & diſceſſu emarceſcat, teſte* Dioſcoride.

Quinta, ruta, herba vulgaris notitiæ, de qua Dioſcorides *lib.* 3. *Viſus, inquit, aciem excitat, dolores oculorum illita cum polenta lenit. Sed de his herbis ſatis dictum eſt ſuprà in diuerſis & propriis capitibus.*

Contra

CONTRA DOLOREM *dentium. Cap.* LXXXI.

SIc dentes ſerua, porrorum colli-
lige grana,
Vre cum hyoſcyamo ſimul, vtere
iure decenti,
Síc que per embotum fumum ca-
pe dente remotum.

Referuntur hoc loco medicamina quædam ad dolorem dentium efficaciſſima. Semina videlicet porrorum cum hyoſcyamo ſimul vſta. Adminiſtranda autem ſunt hoc modo, Succus hyoſcyami cum ſeminibus porrorum ſimul comburantur, & fumus per infundibulum in locum adfectum recipiatur. Hyoſcyamo enim virtus ineſt ſtupefactiua, quæ doloris leuamen adeò præſtat, vt dolor vix percipiatur. Fumo autem ſeminis porri virtus ineſt interficiendi & eiiciendi vermis, in concauitatibus dentium intollerabilem quãdoque dolorem excitantis. Auicenna 2. Canon. cap. 549. teſte, porrum vulgaris eſt notitiæ. Hyoſcyamus verò herba eſt ſtupefactiua, caules emittens

craſſos

craſſos, folia lata, oblonga, diuiſa, nigra, hirſuta, pinguia, & fœtida, flores è latere caulis ordine prodeũt, tanquam Punicorum cytini, ſcutulis ſepti, ſeminum plenis, vt papaueris, de quo Macer,

Ore diu tepidum ſi contineatur acetum,
Quo ſint decoctæ radices illius herbæ,
Dicitur immodicum dentis pacare dolorem.

Gerbane

DE RAVCEDINE VOCIS Caput LXXXII.

NVx, oleum, frigus capitíſq; anguilláque, potus,
Ac pomum crudum, faciunt hominem fore raucum.

Hic recenſentur ſex cauſæ raucedinis vocis. Prima eſt, nux: nuces enim valde exiccant, vnde vocem exaſperant, ſimilémque gruum vocibus reddunt.

Secunda, oleum, cuius partes aliquæ viſcoſæ, ipſi pulmonis cannæ adhærent, raucedinémque faciunt. Secundo verò loco & cholericis corporibus raucedinem excitat, quia oleum in iis citò inflammatur, vnde exaſpera-

exaſperationē & raucedinem inducit. Sed prima ratio videtur potior.

Tertia, frigus capitis, quia inde fit compreſsio cerebri. Quare humores deorſum ad guttur & cannam pulmonis defluunt, raucedinem propter nimiam humectationem cannæ cauſantes.

Quarta, anguilla, quia ex eſu eius phlegmata viſcoſa multiplicantur, quæ ad cannam pulmonis penetrantia, atque ibidem adhærentia, raucedinem inferunt.

Quinta, potus, ſcilicet nimius, & maximè quando itur dormitum, quia & inde canna pulmonis plurimum humectatur, quæ potiſsima eſt cauſa raucedinis vocis, ſecundum omnium Medicorum ſententiam.

Sexta, pomum crudum: quatenus enim crudum exiſtit, phlegmata multiplicat. Et ſi præterea immaturum, ſtypticum, ſiue ponticum fuerit, guttur exaſperat.

CONTRA RHEVMA. Caput LXXXIII.

IEiuna, vigila, caleas dape, túq; labora,

Inſpira

Inſpira calidum, modicum bibe,
comprime flatum.
Hæc bene tu ſerua, ſi vis depellere rheuma.
Si fluat ad pectus, dicatur rheuma catarrhus,
Ad fauces branchúsque, ad nareis eſto coryza.

Hic ſeptem enumerantur, quibus curatur rheuma.

Primum eſt abſtinentia, ſiue ieiuniũ: per hoc enim materia rheumatis diminuitur, quia abſtinentia exiccat materiam, meliúsque maturat & conſumit. Natura enim deſtituta cibo in quẽ agat, in materiam rheumatis agit, eámque conſumit, vnde & caput minus repletur. Auicen. 5.3. Tract. 1. cap decimotertio, Et oportet quidem, inquit, ne patiẽs catarrhum & coryzam, repleat ventrem cibis, qua re repleatur caput eius.

Secundum, vigiliæ: nam & hæ exiccant cerebrum, & prohibent aſcenſum multorũ vaporum ad caput.

Tertium, cibi calidi, qui plurimum conferunt rheumati, ex materia frigida: hæc

qi enim

enim per illos degeritur.

Quartum, labor: nam & per hunc materia rheumatis conſumitur: labor enim exiccat ſuperſtuitates corporis.

Quintum, inſpiratio aëris calidi, idque maxime in catarrho ex materia frigida: per aërem enim calidum inſpiratum, caleſcit materia, & maturatur.

Sextum eſt, modicum bibere, & quaſi ſiti torqueri, ſiquidem & hoc modo rheumatis materia cõſumitur: ſitis enim ſiue parua potio exiccat, neque per paruam potionẽ tanta ſit repletio, quanta per magnam.

Septimum eſt, comprimere flatum, id eſt anhelitũ: hoc enim valde cõfert catarrho, & maximè in cauſa frigida, quia per retentionẽ anhelitus caleſcũt ea quæ ſunt pectoris, vt melius digeratur materia frigida, phlegmatica, faciens catarrhum. Vnde A*uicenna loco citato, O*portet, *inquit, vt adſiduet calfactionem capitis, & elongationẽ eius à frigore, & minuat ipſum à Septentrione, & proprie poſt Auſtrum. Auſter enim replet et rarificat, Septentrio conſtringit & exprimit: & minoret potum aquæ congelatæ, neque dormiat in die, ſitiat, & famẽ patiatur, & vigilet quantum poteſt, quia ſũt initium curæ.* Rhazes 9. ad Manſorẽ, cap. 14.

14. præcipit vt vitetur decubitus ſupinus, ne peccans humor in poſteriorẽ partem, & dorſalem medullam fluat, neque cùm poſterior pars manifeſto careat meatu, vnde fluat materia, ad neruos penetret, & ſpaſmum ſiue paralyſin generet.

Abſtinendum quoque omnino à vino. Vinum enim cùm ſit vaporoſum, & calidum, diſſoluit materiã, & auget rheuma. Neque ſtare conuenit ad ſolem, vt ignem, quia ſol & ignis diſſoluendo materiam augẽt rheuma.

Duobus vltimis verſibus refertur differentia inter catarrhum, branchum, & coryzan.

Rheuma autem eſt nomen generale, ad quemlibet fluxum materiæ, ἀπὸ τοῦ ῥέω id eſt, fluo. Ferè tamen accipitur pro eo fluxu, qui ex capite delabitur.

Continet verò in ſe tres ſpecies, vel mẽbra: catarrhum, branchum, & coryzan, vnde ſi materia fluat ad pectus, vel membra vicina, dicitur catarrhus. Si ad fauces ſiue aſperam arteriã, βράγχος Græcis, Latinis raucedo: ſi verò ad nares, κόρυζα ſiue grauedo.

CONTRA FISTVLAM.

Cap. LXXXIIII.

AVripigmentũ, ſulphur, miſcere memento,
His decet adponi calcẽ, cõiunge ſaponi,
Quatuor hæc miſce, commixtis quatuor iſtis,
Fiſtula curatur, quater ex his ſi repleatur.

Hoc loco traditur confectio emplaſtri pro curatione fiſtulæ, ex auripigmento ſcilicet, ſulphure, calce, & ſapone. Quia in his omnibus eſt virtus exiccatiua & mundificatiua, quæ neceſſariò requiruntur in curatione fiſtulæ, Auripigmẽtũ, inquit Platearius, *calidum eſt et ſiccum in quarto gradu, diſſoluit, attrahit, conſumit, & mundificat. Sulphur item et ſapo, ſecundum eundem, calida ſunt & ſicca, ſulphur quidem calidum eſt & ſiccum in* 4. *Sapo verò remiſſius.* De calce A*ui.*2. Ca*n.cap.*148. *ſic inquit, Calx abluta eſt exiccatiua, ſine mordicatione, & conſolidat.* E*ſt porrò fiſtula, vulnus aſſiduè & periodicè fluens, id eſt, ſecundum diuerſa tempo* ra,

ra, ſiue diuerſas lunationes. Auripigmentũ eſt, quo vtuntur ſculptores, æs, ſiue metallum lapidibus conglutinantes. Sapo ſiue σμῆγμα, eſt pinguedo illa alba, ſiue nigra, qua mulieres veſteis lauant & emundant. *Auripigmentum.* *Sapo.*

DE NVMERO OSSIVM, *dentium, & neruorum in homine.* cap. LXXXV.

Oſſibus ex denis bis centenís-
que nouenis,
Conſtat homo, denis bis denti-
bus & duodenis,
Ex tercẽtenis decies ſex quinqué
que venis.

Hoc loco habetur numerus oſsium, dentium, & venarum corporis humani. Dicitur autem primo homo conſtare ducentis nouẽdecim oſsibus. Summis tamen & maioris authoritatis medicinæ doctoribus, Hippocrati nimirũ, Galeno, Rhaze, Auerrhoi, & Auicennæ placet, oſſa hominis eſſe 248. tametſi in particulari enumeratione oſsiũ mi-

nus coueniant. Hinc *illę vulgatiſſimus verſus,* Oſſa *ducentena atque quater ſunt & duodena.*

Secundo dicitur homini ineſſe triginta duos dentes, & hoc intelligendum vtplurimum in hominibus perfectis. Aliquando enim contingit, vt quidam careant dentibus quatuor extremis, qui poſt molares ſunt, & ii dentes habent duntaxat 28. *Aliqui carẽt his dentibus vltimis in pueritia tãtùm, alii in pueritia, & iuuentute: ita vt eis non naſcantur donec ſeneſcant : alii iis per totam vitam deſtituuntur.* Auice.2.1.Doctr.5.Sum 1.*cap.*5.*Dentes quidem, inquit, ſunt triginta duo: contingit tamen nonunquam homines quoſdã non habere quatuor extremos, vnde tunc non erunt niſi* 28. *Eorũ verò duo ſunt duales, & duo quadrupli ſuperius, & totidem inferius ad incidendum.* Et *duo dẽtes anteriores, & duo quadrupli iunguntur dualibus à dextris & ſiniſtris, & tam duales quàm quadrupli, ſunt duo in ſuperiori mandibula, & duo in inferiori.* Et *ſunt omnes ordinati ad incidendũ, ideo à* Græ*cis* τέμνικοί *id eſt, inciſores vocantur, præcipuè duales.* Et *poſt hos duo ſunt qui vocãtur* κυνοδόντες, *id eſt, canini, ſuperius, & duo inferius immediatè coniuncti quadruplis,*

druplis, quorum officium eſt mandere, & eſcas duriores confringere. Hos ſequuntur dẽtes molares, à dextris & ſiniſtris quatuor, tam in ſuperiori, quàm inferiori mandibula. Deinde in quibuſdam eſt dens vnus ſenſus, tam à dextris quàm ſiniſtris, tam in feriori quàm ſuperiori mandibula, in quibuſdam verò non. Et ſunt dentes illi molares & ſenſus omnes ordinati ad molendum. Et ſumma totius numeri dentium eſt 32. vel 28. in non habentibus dentes ſenſus. Sunt autem hi quatuor duales, quatuor quadrupli, et quatuor canini, ſedecim molares, et quatuor dentes ſenſus. Tertio dicitur hominem habere 365. venas, id quod Anatomia conſtat.

DE QVATVOR HVMORIbus corporis. Cap. LXXXX.

QVatuor humores in humano corpore conſtant. Sanguis cum cholera, phlegma, melancholia.

Terra melanch. aqua phleg. aer ſanguis, choler. ignis.

Hic agitur imprimis de humoribus ad humani corporis conſtitutionem neceſſariis. Sunt autem 4. Sanguis ſcilicet, phlegma, cholera, & melãcholia. Dehinc obſtenditur natura & complexio eorumdem cum comparatione ad elementa. Melancholia eſt frigida et ſicca, & comparatur terræ, quæ ſimilis naturæ eſt. Phlegma frigidum eſt & humidum, & comparatur aquæ. Sanguis eſt calidus & humidus, & comparatur aëri. Cholera verò eſt calida et ſicca, & comparatur igni. Vnde verſiculi vulgares,

Humidus eſt ſanguis, calet, eſt vis aëris illi.
Alget phlegma, humétque, illi ſic copia aquoſa eſt.
Sicca calet cholera, & ſic igni fit ſimilata.
Frigens, ſicca, melancholia eſt, terræ adſimilata.

Sanguis. *Auic. 1. 1. Doctr. 4. capit. 1. atteſtante, ſanguis inter humores præſtantiſsimus eſt, vel quia eſt materia ſpirituum, in quibus conſiſtit vita, & omnis operatio vegetatiua, vitalis, & animalis. Vel quia conformis eſt principiis vitæ. Eſt enim calidus & humidus*

dus temperatè, vel quia plus nutrit & inſtaurat deperditum quàm cæteri humores: et vt vno verbo dicam, theſaurus eſt naturæ, vt quo amiſſo ſtatim mors conſequatur.

Secundum probitatis locum ſibi phlegma vendicat, vel quia tẽpore neceſsitatis cõcoctione in ſanguinem mutatur: atq; hac ratione nullum propriũ habet receptaculum, ſed cum ſanguine commixtus incedit, vel quia vicinus eſt radicali humido, quod eſt quaſi baſis vitæ. *Phlegma*

Deinde ſequitur cholera, quæ participat naturali calori, quàm diu menſuram ſeruat. *Cholera.*

Hinc melancholia ſequitur, velut fex ac ſedimentum ſanguinis, elongata à principiis vitæ, inimica lætitiæ & liberalitati, & cognata ſenio ac morti. Sãguinis autem duæ ſunt ſpecies, naturalis ſcilicet & innaturalis. Naturalis quidem, cuius color ruber eſt, venalis ſcilicet ruber obſcurus, & arterialis ruber, clarus, expers mali odoris, & admodum dulcis, & hoc reſpectu aliorum humorum. Innaturalis duplex eſt. Quidam enim innaturalis eſt qualitate, mutatus ſcilicet à complexione bona in ſe, ſine alterius humoris commixtione. Alter innaturalis eſt, propter humorem malum ei commixtũ, pec- *Melãcholia.*

cantem

cantem qualitate, ſubſtantia, vel quãtitate, vel in proportione alterius ad alterum. Et *hic dulplex eſt.* Nam *quidam eſt non naturalis, ex permixtione mali humoris, extrinſecus ſuperuenientis.* Alter *nõ naturalis eſt, ex permixione mali humoris generati in ipſomet ſanguine, quando pars ſanguinis tenuior putreſcens in choleram, & craßior in melancholiam conuertitur, earúmque vel altera, vel vtraque in ſanguine permanet.*

Et *hic ſanguis non naturalis ex admixtione mali humoris, à naturali multifariam differt.* Primo *in ſubſtantia, quia craſſior et turbidior eſt, cum miſcetur ipſi melancholia, tennior cùm commiſcetur ei cholera vel aquoſitas.* Secundo *in colore, quia declinat ad albedinem ratione phlegmatis, vel ad nigredinẽ, ratione melancholiæ.* Tertio *in odore, quia magis fœtidus eſt ex admixtione putridorum humorũ.* Quarto *in ſapore, quia vergit ad amaritudinem propter admixtionem choleræ, vel ad acetoſitatem ex parte melancholiæ, vel ad inſipiditatem, ratione phlegmatis.*

Phlegmatis verò naturalis duæ ſimiliter ſpecies habentur, naturale ſcilicet & innaturale. Naturale *eſt, quod concoctione in ſanguinem mutatur, quia ſanguis eſt bene coctus.*

coctus. Et eſt quidam dulcis phlegmatis, quod non valde exiſtit frigidum, imò comparatione paucæ eſt frigiditatis, ſanguinis verò & flauæ bilis comparatione eſt frigidum & naturaliter albũ. Et dicitur phlegma dulce, extenſo hoc nomine dulce ad omneis ſapores delectabiles, quia alio modo phlegma naturale non eſt dulce, cùm ſit inſipidũ, aquoſum, & ſapori aquæ valde propinquum. Huic natura proprium receptaculum machinata non eſt, ſicut choleræ & melancholiæ, ſed reliquit ipſum cum ſanguine mixtum, vt tempore neceſsitatis, in ſanguinem conuertatur: habet enim ſimilitudinem ſanguini propinquam.

Et huius phlegmatis, duæ ſunt neceſsitates, ac vna vtilitas Prima neceſsitas eſt, vt ſit iuxta membra, in hoc vt operentur in ipſum virtutes eorum, coquant, digerant, & nutriantur inde cum amiſerint nutrimentũ ſuum, quod eſt ſanguis bonus, propter retentionem materiæ ſanguinis, quæ quidem retentio fit à ſtomacho & hepate, ob cauſas quaſdam accidentaleis. Secunda neceſsitas eſt, vt miſceatur cum ſanguine, ipſumq́; nutriendis membris phlegmaticæ conſtitutionis accommodet, cuiuſmodi ſunt cerebrum & nucha, quorum ſanguini, non minimam

phleg-

phlegmatis partem admixtam oſſe conuenit.

Vtilitas verò eius eſt, vt humectet iuncturas & membra, quæ in iugi & cõtinua motione ſunt, ne deſiccẽtur, ob calorem, ex motu & colliſione prouenientem. Phlegma aũt innaturale diuiditur. Primo ſecundum ſubſtantiam: aliud enim mucilaginoſum eſt, aliud verò ſecundum ſenſum diuerſum in tenuitate & craßitie ſuarũ partium. Dicitur autẽ mucilaginoſum, ob ſimilitudinẽ quam habet cũ mucilagine è ſeminibus extracta.

Craſſum. *Phlegma craſſum apparet æquale in ſubſtantia, id eſt, tenuitate & craßitie, ſecundũ ſenſus iudicium: reuera tamen in partibus ſuis diuerſum eſt, et dicitur phlegma crudũ. Multiplicatur autem in ſtomacho & inteſtinis. Quod à ſtomacho euacuari vomitu bis ſingulis mẽſibus, Hippoc. conſulit in lib de victus ratione priuatorũ. Et ad eius quidem expulſionem ſiue excretionem ab inteſtinis, natura ſtatuit vt cholera à cyſti fellis ad inteſtinum ieiunũ, & ad alia inferiora defluat, eaq; a pituitoſis excrementis expurget et abſtergat, atq; eorundẽ excretionem adiuuet. Interdũ & in venis multiplicatur, & præcipuè in ſenibus, propter diminutionem digeſtionis, & illic morã trahens paulatim*

lätim augetur & craſſeſcit, & cùm inde tã dem grauetur natura, nec poſſit ipſum per ordinarias expulſionis venas repellere, facit de poſſibilibus id quod melius eſt, elõgatq; à corde & reliquis membris intrinſecis, propellens ad exteriora, præſertim ad tibias, quia propter grauitatem ſuam, naturaliter ad inferiora tendit. Et hæc cauſa eſt, cur tibiæ ſenum inflentur, adeoq; intumeſcant, vt poſt digiti impreſſionem, in iis veſtigium ac fouea relinquatur, & maximè adpropinquante nocte, idq; in pinguibus etiam & iis qui humido nutrimento gaudent, euenire ſolet.

Alıud phlegma eſt valde tenue & aquoſum, ſimile aquæ aliquantulum inſpiſſatæ, & ſæpe inuenitur in ſaliuis et ſputis eorum qui malè digerunt, nimisq; bibunt. Solet autem à cerebro ad nares diſtillare in principio coryſæ, quod per decoctionem incraſſatum in phlegma craſſũ aut mucilaginoſum conuertitur. Tenue.

Aliud phlegma eſt valde craſſum, album, quod uocant gypſeum, cuius tenue reſolutũ eſt propter diuturnam eius in iunctũris mo ram, craſſum autem ceu lapis induratũ remanſit. Et hoc phlegma facit podagrã nodoſam ferè incurabilem. Vnde Ouidius, Gypſeum

Soluere

Soluere nodoſam neſcit medicina podagrã.

Viterum. *Aliud phlegma eſt vitreum, ſpiſſum, craſſum, & vitro liquefacto in colore, viſcoſitate & pondere ſimile. Secundo diuiditur phlegma innaturale ex parte ſaporis. Quoddam enim dulce eſt ex admixtione ſanguinis, ſub quo etiam continetur phlegma vnctuoſum, quod fit ex admixione vnctuoſitatis ſanguinis cum phlegmate.*

Aliud phlegma eſt inſipidũ ex cruditate, ſicut & quoddam vitreum.

Salſum. *Aliud eſt ſalſum ex admixtione choleræ. Et hoc eſt mordacius, ſiccius, & leuius cæteris ſpeciebus phlegmatis, ob choleram quã in ſe admittit: hæc enim ſicca, leuis, & acuta eſt. Sæpe hoc reperitur in ſtomachis frequenter fortia vina bibentium, & vtentiũ ſalſis & acutis. Adhærens autem ſtomacho, cauſat interdum ſitim vehementem, diúque per inteſtina diſcurrens, ea quandoque excoriat & dyſenteriam parit, ſiue tenaſmum.*

Acetoſũ. *Aliud phlegma eſt acetoſũ, quod fit quãdoque ob melancholiam acetoſam ipſi admixtam, quandoque verò ob ebullitionem, quæ accidit phlegmaticis, non ſecus atque dulcibus ſuccis fructuum accidere ſolet: hi enim primo et bulliũt ſiue feruent & deinde aceſcunt.*

aceſcunt. Et *hoc phlegma ſæpius reperitur in ſtomacho malè digerentium, quàm in alijs partibus: nam ad os ſtomachi naturaliter melancholia profluit, ad deſiderium excitãdum, quæ deorſum cadens & phlegmati mixta, ipſum quandoq; acetoſum reddit. Id quod cognoſcitur per ructos acidos. Interdum etiam phlegma tale generatur in ſtomacho per viam ebullitionis à debili calore ex chylo.*

Aliud phlegma eſt ponticum, quod quandoq; ex admixtione melancholiæ ponticæ generatur. Raro tamen reperitur, propter melancholiæ ponticæ raritatem: quandoq; verò oritur ex vehementi infrigidatione, qua humiditas eius congelatur, & nonnihil ad terreſtrem ſubſtantiam inalteratur, neque ſuperuenit ei calor debilis, quo ebulliens in acetoſitatem conuertatur, neq; calor fortis, qui digerens ipſum, in ſanguinem commutet. Ponticum

Choleræ verò ſpecies ſimiliter duæ ſunt. Naturalis ſcilicet, & innaturalis. Cholera naturalis eſt ſpuma ſanguinis, cuius color eſt ruberclarus, id eſt, citrinus in vltimo citrinitatis gradu, ſicuti capillamẽta croci, eſtque leuis & acuta, & quo calidior eſt, eò magis etiã rubet. Et hæc cholera in he-

pate

pate generata, ĩ duas partes diuiditur. Quarum vna cum ſanguine ad venas defertur, altera ad cyſtã fellis trãſmittitur. Pars autem, quæ cum ſanguine tranſit, cum eodem neceßitatis & vtilitatis cauſa penetrat. Neceßitatis quidem, vt miſceatur cum ſanguine pro nutritione membrorum cholericorũ. Vtilitatis verò, vt extenuet ſanguinem, quo commadius in venas penetret. Pars autem illa, quæ tranſit in cyſtamfellis, conſimiliter propter neceßitatem & vtilitatem tranſmittitur, neceßitas eſt duplex: quædã enim eſt corporis totius, vt videlicet mundet ipſum à ſuperfluitatibus cholericis. Altera eſt reſpectu cyſti fellis, vt nutriat ipſum. Vtilitas quoque duplex eſt. Vna, vt abluat inteſtina à fecibus & phlegmate viſcoſo, eis adhærente. Altera vt pũgat inteſtina & muſculos ani, ad excernẽdum quod in eis noxium eſt. Cuius rei ſignum eſt, quòd colica ſæpe accidat, propter oppilationẽ foraminis, quod à cyſti fellis vſq; ad inteſtinaprocedit.

Cholera verò innaturalis duplex eſt. Nã vna eſt innaturalis, ob cauſam extrinſecã, quæ ei admiſcetur. Altera ob cauſam internam, quia ſubſtantia eius non eſt naturalis. Cholera innaturalis ob cauſam extrinſecam, alia eſt famoſa, cui phlegma admiſcetur,

ectur, & dicitur famoſa ſiue notha, quòd ſæ- piſsimè generari ſoleat. Ex hac ſæpe fit ter- tiana notha. Altera eſt minoris famæ, cui ſci- licet melancholia admixta eſt. Cholera ve- rò famoſa, vel eſt citrina, & generatur ex admixtione phlegmatis tenuis cũ cholera naturali, vel eſt vitellina, ouorũ vitellis ſimi- lis, & generatur ex admixtione phlegma- tis craſſi cum cholera naturali. Cholera au- tẽ minoris famæ, duobus fit modis, vel quã- do cholera in ſe aduritur & in cinerẽ cõuer- titur, vnde pars tenuis choleræ non ſepara- tur: & hæc eſt peior: vel quando melancho- lia choleræ intrinſecus accedens, cum ea miſcetur. & hæc eſt melior: calor eius ruber eſt, non tamẽ clarus, neque floridus, ſed ſan- guini venali ſimilior. Cholera verò innatu- ralis ſecundum propriam ſubſtantiam, ſine alterius humoris commixtione: alia quidem ſæpius in hepate generatur, per aduſtionem eius quod in ſanguine eſt tenuius, cùm craſ- ſum in melancholiam conuertatur. Alia ve- rò in ſtomacho ex cibis malis non digeſtis, ſed corruptis. Vel generatur in venis ex hu- moribus aliis. Et huius duæ ſunt ſpecies. Nam quædam eſt praſina, ſimilis colori pra- ſii nigri, quæ generatur ex vitellina quan- do aduritur. Aduſtio enim in cholera vitel-

lina facit nigredinem, qua commixta cum citrinitate, generatur color viridis. Alia eſt æruginoſa, in colore æruginí æris ſimilis, & generatur ex praſina, quando eo vſque aduritur, donec humiditas eius exiccetur, & ob ſiccitatem albeſcat. Et hæ duæ vltimæ malæ ſunt & venenoſæ, æruginoſa tamen peior eſt.

melancolia *Melancholiæ ſpecies itidem duæ ſunt, naturalis ſcilicet & innaturalis. Naturalis eſt fex boni ſanguinis & turbulẽtia & ſuperfluitas, cuius ſapor inter dulcem & ponticũ medius eſt. Et hæc in hepate generata, in duas partes diducitur, quarũ vna cum ſanguine ad venas penetrat, altera ad ſplenem tranſmittitur.*

Prima pars penetrat cũ ſanguine ob neceßitatem & vtilitatem. Ob neceßitatem quidem, vt miſceatur cum ſanguine, ad nutrienda mẽbra melancholica, frigida & ſicca ſicut oſſa. Ob vtilitatem verò vt fluxibilitatem ſanguinis nimiam coërceat, & vigore corpulentiam eius condenſet, donec fiat pars ſolida membrorum duorum inde nutriendorum.

Altera pars, qua ſanguis non indiget, promanat ad ſplenem, propter neceßitatem & vtilitatem. Neceßitas duplex eſt, quarum vna

rum vna eſt ſecundum totum corpus, vt ſcilicet ipſum à melancholica ſuperfluitate emundet. Altera ſecũdum ſplenem vt ipſum nutriat. Vtilitas verò eius inde eſt, quòd ipſa ad orificiũ ſtomachi profluens exprimat humiditates ibidem inuentas, ſicut mulier mulgendo exprimit digitis ſuis lac ab vberibus vaccæ. Et hæc vtilitas, duobus contingit modis. Primò enim conſtringit, inſpiſſat, & confortat orificium ſtomachi: deinde in ore ſtomachi, acrimonia ſua commotionem facit, & excitat deſiderium ac famem.

Melancholia verò innaturalis, eſt quaſi res aduſta ſiue cinis, reſpectu aliorum humorum. Eius quatuor ſunt ſpecies notæ, licet plures ſint obſcuræ. Prima eſt cinis choleræ, & eſt illud quod cholera aduritur, & hæc amara eſt. Secunda eſt cinis phlegmatis, & eſt illud quod fuit aduſtum ex phlegmate, & ſi phlegma aduſtum fuerit, valde tenue & aquoſum, tum melancholia, ex eo genita, erit ſalſa in ſapore. Si autem fuerit phlegma craſſum quod aduritur, tum cinis eius, ſiue melancholia inde nata, tendit ad acetoſitatem vel ponticitatem. Tertia eſt cinis ſanguinis, & eſt illud quod aduſtũ eſt ex ſanguine. Et hæc melancholia ſalſa eſt, nonnihil dulcedinis participans. Quarta

eſt cinis melancholiæ naturalis, & ſi naturalis vnde fit tenuis fuerit, tum admodum acetoſa eſt, terrámque, ſi ſuper effuſa ſit, attollit, ac fermentat, bullâſque quales feruentibus iuſculis innatant, excitat. Odor eius acris eſt, quem fugiunt muſcæ & reliqua animalia. Si verò melancholia naturalis ex qua generatur, fuerit craſſa, minoris erit acetoſitatis, cum pauca ponticitate.

DE TEMPERATVRA SIue complexione ſanguinea. Caput XCI.

NAtura pingues iſti ſunt atque iocantes,
Semper rumores cupiunt audire frequentes.
Hos venus, & bacchus delectant, fercula, riſus,
Et facit hos hilares, & dulcia verba loquentes.
Omnibus ij ſtudiis habiles ſunt, & magis apti.

Qualibet

Qualibet ex cauſa non hos facilè excitat ira.
Largus, amans, hilaris, ridens, rubeíque coloris,
Cãtans, carnoſus, ſatis audax, atque benignus.

Enumerantur hoc loco ſigna complexionis ſanguineæ, quorum primum eſt, Sanguineum naturâ eſſe pinguem, id quod de pinguedine in propria acceptione intelligendum non eſt: hæc enim ſemper frigiditatem complexionis ſignificat, vt teſtatur Auicen. 2.1.Doct.3.ca.3. Sed de pingnedine ad multam corplentiam ſiue carnis abundantiam extenſa, quia authore Auicenna loco citato, multitudo carnis rubræ cum decenti firmitate & non laxitate eius, ſignificat complexionem calidam & humidam, qualis eſt ſanguinea. Quia multitudo carnis rubeæ atteſtatur ſuper fortitudine virtutis adſimilatiuæ, & multitudine ſanguinis, quæ vigent & inualeſcunt calido & humido, teſte Gal.lib.2. temperament. Corpulẽtia, inquit, ſiue carnis abundãtia ex ſanguinis copia naſcitur: quum enim calori, intra debitos fines manenti, boni ſanguinis accedit co- Sãguinei.

pia, neceſſe eſt vt corpulentia ſequatur. Auicenna item loco citato, ſic ſcribit, Corpus carnoſum abſque multo adipe & pinguedine, eſt calidum & humidum, id eſt, ſanguineum. Idem habet Galenus in arte medicinali, cap. 59. Calidior autem & humidior temperatura, &c.

Secundum, eſt ſanguineum eſſe vel iocoſum, vt qui loquendo aliis riſum excitet, vel lætum ex benignitate humoris ſanguinei, prouocantis lætitiam ac iocunditatem, propter ſpiritus claros & perfectos, quos hic ſanguis parit.

Tertium eſt, ſanguineos delectari fabulis iocoſis, ídque eadem ratione.

Quartum eſt, ſonguineos eſſe pronos ad libidinem, ratione caliditatis & humiditatis, ad coitum incitatiuum.

Quintum eſt, ſanguineos libenter indulgere vini potionibus.

Sextum eſt, eoſdem libenter veſci cibis bonis. Quorum duorum eadem cauſa eſt, quia ſimilia ſimilibus conſeruantur.

Septimũ eſt, ſanguineos facile ridere. Sanguis enim riſum prouocat. Vnde Hippocrates in libro de præparatione hominis. Quibus, inquit, conceſſum eſt puriore ſanguine frui, frequenter ii rident, & florida facie

apparent

apparent omnes colore venuſto.

Octauum eſt, ſanguineos eſſe hilares, & facie amabiles, & iucundos, propter viuidum & floridum colorem, & venuſtatem complexionis ex ſanguine.

Nonum eſt, ex ſanguineorum ore dulcia profluere verba, eò quòd natura ſanguine delectetur.

Decimum eſt, ſanguineos eſſe ingenioſos, id eſt, habiles & aptos omnibus artibus diſcendis, idque ob ingenii vigorē & inſitam ex ſanguine vim ſiue docilitatem.

Vndecimum eſt. ſanguineos non facilè ira commoueri, propter humiditatem qua feruor choleræ ad iram excitantis, reprimitur.

Duobus poſtremis verſibus repetuntur quædam ſigna dicta, & adduntur nonnulla alia.

Primum eſt, ſanguineos eſſe largos, id eſt, liberales, non auaros.

Secundum eſt, ſanguineos amoribus operam dare.

Tertium eſt, ſanguineos eſſe hilares, id eſt, vultu venuſtos & iucundos.

Quartum eſt. ſanguineos quaſi ſemper ridere, quorum omnium cauſa eſt benignitas ſanguinis.

Quintum eſt, eos eſſe rubicundos. Vnde

Auicenna loco citato, Color, inquit, rubeus ſignificat multitudinem ſanguinis, id quod intelligẽdum de colore rubro, cum quodam ſplendore, & non de rubeo fuſco, qualis apparet in facie eorum, qui libenter & abunde vina fortia bibunt, & vtuntur ſalſis & acutis ſpeciebus. Hæc enim facies lepram præſagit.

Sextũ eſt, ſanguineos ob animi lætitiam, cum delectare, tum delectari cantu.

Septimum eſt, eſſe curpulentos & carne abundare, cuius ratio ſuprà reddita eſt.

Octauum eſt, eſſe audaces ob caliditatem ſanguinis, quæ eſt cauſa audaciæ.

Nonum eſt, ſanguineos eſſe benignos ac clementes, ob ſanguinei humoris benignitatem.

DE TEMPERATVRA, SIue complexione cholerica. Caput XCII.

chol...in

Eſt humor choleræ, qui competit impetuoſis,
Hoc genus eſt hominum cupiẽs præcellere cunctos,

Hi

Hi leuiter diſcunt, multum comedunt, citò creſcunt.
Inde & magnanimi ſunt, largi, ſumma petentes.
Hirſutus, fallax, iraſcens, prodigus, audax,
Aſtutus, gracilis, ſiccus, croceíq; coloris.

Hic adſignantur ſigna quædam & notæ complexionis cholericæ. Prima eſt, cholericũ eſſe impetuoſum, id eſt, facere cuncta cum impetu, quia ſuperfluus calor in cholerico impetum excitat, vnde Auicenna 2. 1. *Doctrin.* 3. *cap.* 3. *Operationes exceſſiui motus ſignificant caliditatem.*

Secunda eſt, cholericum eſſe ambitioſum & honoris cupidum, primáſque expetere ſedes, ac conari præferre ſeſe omnibus. Ratio, quia ſuperfluus calor incitat animũ ad arrogantiam & temeritatem.

Tertia eſt, cholericum citò diſcere, & celeris eſſe ingenii, & hoc propter tenuitatem & caliditatem humoris cholerici. Vnde Auicenna ibidem, Intellectus, inquit, id eſt, promptitudo & vis intelligendi, ſignificat

ſignificat caliditatem complexionis.

Quarta eſt, cholericos eſſe edaces & multiuoros: fortior enim calor ipſis ineſt digerens, & maior reſolutio, quàm aliis corporibus.

Quinta eſt, cholericos citò adoleſcere, id eſt, peruenire ad augmentum, ídque ob fortitudinem caloris naturalis, qui eſt cauſa augmenti.

Sexta eſt, cholericos eſſe magnanimos, id eſt, non poſſe tolerare iniurias, propter caliditatem. Vnde idem Auicenna eodem loco, Parum pati ab vnaquaque re ſignificat caliditatem.

Septima eſt, eoſdem eſſe largos, & hoc in illos, vnde honores conſequi ſperant.

Octaua eſt, cholericos appetere ſumma, id eſt, ſummas dignitates & officia, propter cauſam ſecundæ notæ.

Nona eſt, cholericos eſſe hirſutos, id eſt, piloſos. Rationem reddit Galenus lib. 2. de tempera. Calida, inquit, & ſicca intemperies hirſuta eſt, verũ in ſummo. Quippe per omnem cutẽ digeritur ſemper aliquid à calido, quod ſecum etiam interni humoris nõnihil aufert ad cutem, vnde pili generãtur.

Decima eſt, cholericum eſſe fallacem, id eſt, deceptorem.

Vndecima

Vndecima eſt, cholericos eſſe iracundos, id eſt, facillimè iraſci ob caliditatē, & hoc ob facilem commotionem choleræ, & ebullitionem ſanguinis circa cor.

Duodecima eſt, cholericum eſſe prodigum in exhibendis ſcilicet muneribus pro honore conſequendo.

Decimatertia eſt, cholericos eſſe audaces, idque ob nimiam caliditatem, & maximè cordis.

Decimaquarta eſt, eoſdem eſſe aſtutos, & hoc propter caliditatem & agilitatem choleræ.

Decimaquinta eſt, cholericos eſſe graciles, id eſt, macilentos, & raræ corpulentiæ, ob caliditatem nimiam, & vehementer reſoluentem.

Decimaſexta eſt, eoſdem eſſe ſiccos, id eſt, macros, eadem ratione.

Decimaſeptima eſt, cholericos eſſe coloris crocei, id eſt, citrini. Hinc Auicenna loco citato, Color ſubrufus ſignificat choleræ dominium.

DE TEMPERATVRA SIue complexione phlegmatica.

Caput XCIII.

Phlegma

PHlegma dabit vires modicas latóſque, breuéſque,
Phlegma facit pingues, ſanguis reddit mediocres.
Otia non ſtudio tradũt, ſed corpora ſomno,
Senſus hebes, tardus motus, pigritia, ſomnus.
Hic ſomnolentus, pigris, in ſputamine multus.
Eſt huic ſenſus hebes, pinguis, facie color albus.

Recenſentur hoc loco ſigna complexionis phlegmaticæ. Primũ eſt, paucitas virium: phlegmatici enim ſegnes ſunt, & paucas vires habent, ob debilitatem caloris naturalis, vnde quælibet virtus ſiue facultas exordium habet.

Secundum eſt, phlegmaticos eſſe latos & breues: ineſt enim eis parum caloris innati, nec ſufficit corpus in longũ extendere. Extendit igitur ſecundum latum.

Tertium eſt, phlegmaticos eſſe pingues, propter frigiditatẽ & humiditatem. Vnde dicit

dicit Auic. loco aliquoties iam citato, Pinguedo vel adeps ſuperflua ſignificat exceſſum frigiditatis & humiditatis, & complexionem corporis frigidam & humidã, quia quod in ſanguine pingue, leue, & tenue eſt, vtriuſque materia eſt. Cúmque id venæ extra ſe tranſmiſerint, vbi in frigidas particulas incidit, in iis concreſcit, & in adipẽ ſiue pinguedinẽ conuertitur, inquit Gal. lib. 2. de tẽpera. Sequitur deĩde apud eũdẽ, ſanguineos eſſe mediocres in lõgitudine et breuitate.

Quartũ eſt, phlegmaticos magis ad otia quàm ſtudia inclinari, nimirum inſtrumentis veluti torpentibus ob frigiditatem, authore Galeno lib. 3. de Symp. cauſis.

Quintum eſt, eoſdem multum dormire, & hoc propter multam humiditatem & frigiditatem, vt innuit Auicenna loco citato.

Sextũ eſt, phlegmaticos eſſe tardi & hebetis ingenii. Quemadmodum enim intelligendi facilitas & ingenii vigor ex calore innato oritur, ita tarditas & hebetudo eorundẽ à contrario, ſcilicet frigido exordium ſuſcipiunt.

Septimũ eſt, phlegmaticos eſſe tardi motus, & hoc propter frigiditatem, quæ facit motum tardum, ſicut caliditas velocem, vt dictum eſt.

Octauum

Octauum eſt, phlegmaticos eſſe pigros.
Nonum, phlegmaticos eſſe longi ſomni, quorum cauſæ ſatis ſunt manifeſtæ ex ſuprà dictis.

Duo poſtremi verſus repetunt ſigna prædicta cum quibuſdam aliis. Primum eſt, phlegmaticum eſſe ſomnolentum, id eſt, inclinari ad nimium ſomnum. Secundũ eſt, eſſe pigrũ, id eſt, tardum ad quanlibet operationem. Tertiũ eſt, eſſe multi ſputi, propter humiditatem abundantem, vnde ſputum multiplicatur. Quartum eſt, eos habere obtuſos ſenſus, tam internos quàm exteriores. Quintũ eſt, eſſe pingues. Sextũ eſt, phlegmaticos eſſe albos in facie. Albedo enim cutis, & maximè faciei ſignum eſt priuationis ſanguinis, aut paucitatis eius cum frigiditate, vt dicit Auicenna loco citato.

DE TEMPERATVRA SIue complexione melancholica.

Caput XCIIII.

melancolia

REſtat adhuc triſtis choleræ ſubſtantia nigræ,
Quæ reddit prauos, pertriſtes, praua loquentes.

Hi

Hi vigilant ſtudiis, nec mens eſt dedita ſomno.
Seruant propoſitum, ſibi nil reputant fore tutum.
Inuidus, & triſtis, cupidus, dextræque tenacis.
Non expers fraudis, timidus, luteíque coloris.

Hic referuntur ſigna complexionis melancholicæ. Primum eſt, prauitas. Melancholia enim reddit homines prauos, & malorum morum, quales ſunt qui ſeipſos interficiunt.

Secundum eſt, multa triſtitia. Melancholici enim valde triſtes ſunt, propter ſpiritus melãcholicos, turbidos, & tenebroſos, vt homines læti ſunt ob ſpiritus claritatem.

Tertium eſt, taciturnitas. Melãcholici enim ſunt taciti, & paucorum verborũ, propter frigiditatem, ſicut nimia garrulitas ex caliditate prouenit.

Quartũ eſt, melancholicos eſſe aptos ſtudio, propter loca ſolitaria quæ amant. Studia enim, vt ille inquit, ſeceſſum quærunt.

Quintum eſt, melãcholicos eſſe breuis vel

pauci

pauci ſomni, parúmve dormire, propter nimiam ſiccitatem cerebri, & fumos melancholicos, cauſantes ſomnia terribilia, quibus facillimè expergiſcuntur.

Sextum eſt, eos ſeruare propoſitum, nec facilè dimoueri ab eo quod ſemel menti hæſerit, difficultérq; placari, & hoc propter ſiccitatē, quæ non ſinit propoſitum citò mutari.

Septimum eſt, melancholicos putare nil ſibi fore tutum, eóque ſemper timere, quòd nimirū atra bilis rationalis animæ arcem occupans, timorem inducat: neque id mirandum eſt, cùm videamus in rebus externis, inquit Gal. *lib.2. de ſimp. cauſ. nihil magis quàm tenebras hos perterrefacere. Si igitur quippiam tenebris ſimile rationali parti animæ circunfundatur, hominem ſemper timere neceſſe eſt, vtpote qui ſemper timoris cauſam in corpore circunferāt. Quod enim nobis extrinſecus accidit, cùm ambiens nos aër vaſtiſsimis tenebris fuerit obſcuratus, id melancholicis ab intimo corpore erumpere videtur, occupante cerebrum & ipſamet atra bile, vel vapore quopiam melancholico.*

Duobus poſtremis verſibus repetuntur quædam ex prædictis, & adduntur nonnulla alia. Primum eſt, melancholicum eſſe inuidum.

inuidum. Secundum, triſtem. Tertium, auarum. Quartum, tenacem. Quintum, fraudulentum. Sextum, valde timidum. Septimum lutei, terreſtris, ſiue fuſci coloris: color enim fuſcus qui viriditati adpropinquat, melancholiæ oſtendit dominiũ. Rhazes 2. ad Mãſorem, capite primo.

DE COLORIBVS Cap. XCV.

HI ſunt humores, qui præſtãt
cuique colores.
Omnibus in rebus ex phlegmate
fit color albus:
Sanguine fit rubeus, cholera rubea
quoque rufus.
Si peccet ſanguis, facies rubet, extat
ocellus.
Inflantur genæ, corpus nimiúmque
grauatur,
Eſt pulſúſque frequens, plenus,
mollis, dolor ingens,

ſi In

In primis frontis, fit conſtipatio
ventris,
Siccáquelingua,ſitis,ſunt ſomnia
plena rubore.
Dulcoradeſt ſputi,ſunt acria dul
cia quæque.

Enumerantur hoc loco colores,vnde cuiuslibet complexionis indicia habentur.

Phlegmaticus enim albi coloris eſt, cholericus rufi,ſanguineus rubei,& melancholicus fuſci:de quibus omnibus dictum eſt in præcedentibus.

Secundo loco 13. habentur ſigna ſuperabundantiæ ſanguinis, quorum primum eſt, facies rubea, propter aſcenſum ſanguinis ad caput & faciem. Secundum, oculorum prominentia,propter extenſionem quam facit ſanguis multiplicatus. Tertium, genarum inflatio,ob ſimilem cauſam. Quartum totius corporis grauitas, quia natura ſuperatur,non ſufficiens regere humores,& corpus debile ſuſtentare. Quintum,pulſus frequens,propter caliditatem,quā inducit ſanguis multiplicatus. Sextum,pulſus plenus, ob multitudinem vaporum calidorū & humidorum. Septimum,pulſus mollis,propter hu

humiditatem nimiam, arteriam emollientẽ. Octauum, dolor in fronte, ob ſanguinẽ multiplicatum in rete mirabili. Nonum, ventris conſtipatio, id eſt, induratio propter caliditatem nimiam exiccãtem feces. Decimũ lingua ſicca, ob ſimilem cauſam. Vndecimũ, ſitus magna, propter exiccationẽ orificii ſtomachi ex nimia caliditate. Duodecimum, ſomnia de rebus rubicundis, vnde Auicenna 2.1. Doctr. 3 cap. 7. Et ſomnia, inquit, quæ illud ſignificant, ſcilicet abundantiam ſanguinis, ſunt, ſicut cùm homo in ſomnis res videt rubeas, aut ſanguinem multum ex ſuo corpore exire, aut ſe in ſanguine natare, & ſimilia. Decimumtertiũ, dulcedo ſputi, propter ſanguinis dulcedinem.

Signa verò ſuperabundantis choleræ hiſce comprehenduntur verſiculis.

Accuſat cholerã dextræ dolor, aſpera lĩgua,
Tĩnitus, vomitúsq; frequẽs, vigilãtia multa
Multa ſitis, pinguiſq; egeſtio, torſio ventris,
Nauſea fit, morſus cordis, langueſcit orexis.
Pulſus adeſt gracilis, durus, velóxq;, caleſcẽs
Aret, amareſcitque, incendia ſomnia ſingit.

Signa ſuperabundantis phlegmatis habentur ex hiſce verſiculis.

Phlegma ſupergrediens proprias in corpore leges
Os facit inſipidũ, faſtidia crebra, ſaliuas.
Caſtorũ, ſtomachi ſimul occipitisq́; dolores,
Pulſus adeſt rarus, tardus, mollis quoque inanis.
Præcedit fallax phãtaſmata ſõnus aquoſa.

Signa ſuperabundantis melancholiæ, comprehenduntur hiſce verſiculis.

Humorũ pleno dum fex in corpore regnat.
Nigra cutis, durus pulſus, tenuique vrina,
Sollicitudo, timor, triſtitia, ſomnia, tempus,
Creſcet rugitus, ſapor & ſputaminis idem,
Læuaque præcipuè tinnit vel ſibilat auris.

DE PHLEBOTOMIA, ET *primò de ætate ſecundæ venæ,* Cap. XCVI.

DEnus ſeptenus vix phleboto-mum petit annus,

Spiritus

Spiritus vberiórque exit per phle
botomiam.
Spiritus ex potu vini mox multi-
plicatur,
Humorúmque cibo dãnum lentè
reparatur.
Lumina clarificat, ſyncerat phle-
botomia,
Mentes & cerebrũ, calidas facit
eſſe medullas,
Viſcera purgabit, ſtomachũ ven-
trémque coërcet,
Puros dat ſenſus, dat ſomnũ, tæ-
dia tollit,
Auditus, vocem, vires, producit
& auget.

Hic agitur de Phlebotomia, & primò oſtẽditur ætas apta phlebotomiæ, annus nimirũ 17. Gal. lib. 11. cap. 14. therap. Method. Si in puerum, inquit, incidet, qui 14. annum hactenus non attigit, mitti illi ſanguis non debebit, propterea quòd tantilli, cùm præſertim calidi & humidi ſint, plurimum cor-

Aetas phlebotomandi.

ſ iii *poris*

poris ſubſtantiæ quotidie defluat, ac digeratur? ita quòd ex incidenda vena moliendũ nobis fuerit, id vltro nobis ex curati natura præſtatur. Et *quemadmodum pueris ante* 14. *ætatis annum, ſanguis haud detrahendus: ita nec ſenibus poſt ſeptuageſimũ, modò vires iis parum validæ ſint, & ſanguine non admodum abundent, In his enim, inquit* Auicenna 4.1.*cap.*20. *cùm parum ſit ſanguinis boni, & multi mali humores, phlebotomia rapit bonum, & relinquit malos.*

Phlebotomia nociua.

Secundo loco, indicatur noxa ex phlebotomia. Quòd ſcilicet ex multa ſanguinis euacuatione, vberior exeat ſpiritus. Vnde Gal. *in lib. de ſcarificatione ſic ſcriptum reliquit, Per annũ venã ſæpius incidere haud expedire arbitror, quippe cùm vnà cum ſanguine vitalis excernatur ſpiritus. Atque ſi hic copioſius abſumatur, fit vt tota moles reddatur frigidior, operáque naturalia deterius perficiantur.*

Remedia

Tertio *referuntur remedia, quibus ſpiritus recuperant, potus nimirum vini, quia ex omnibus ſubitò nutrientibus præcipuum eſt*

Cibus.

vinum, vt dictum eſt ſuprá. Regenerantur *etiam & recuperantur ex cibo, ſed lentè, id eſt, tardius. Exhibendus autem cibus dige-*

ſtibilis

ſtibilis, & qui multum ſanguinis generet, velut oua ſorbilia, & huiuſmodi. Et licet cibus ſpiritus regeneret poſt phlebotomiã, abſtinendum tamen à multo cibo in primo & ſecundo die ſectionis venæ, teſte Rhaze lib. 7. cap. 21. ad Manſorem. Vnde Iſaac in diætis, Cibus inquit, eſt eis minuendus, & potus augendus, reſpectu ſcilicet cibi, et non cõſuetudinis, imò minus eis bibendũ, quàm ante phlebotomiam, quia virtus digeſtiua debilior eſt.

Quarto enumerantur II. *commoda tempeſtiuæ phlebotomiæ.* Cõmoda.

Primum eſt, temperatam phlebotomiam clarificare & confortare viſum, quia diminutis humoribus diminuuntur et effumationes ad caput, & repletiones viſum obfuſcantes.

Secundum eſt, phlebotomiam, mẽtem ac cerebrum ſynceriora reddere, & hoc ob conſimilem cauſam.

Tertiũ eſt, calfacere medullam, quia minuit ſuperfluitates quæ ad eam veniẽtes, ipſam frigidant.

Quartum eſt, purgare viſcera, id eſt, interiora, quia exonerata natura à ſanguine, humores crudos in interioribus contentos, melius digerit.

Quintum eſt, phlebotomiam reſtringere vomitum & fluxum ventris: diuertit enim humores ab interioribus ad exteriora. Vnde Auicen. loco citato, *Phlebotomia, inquit, propterea, quòd ad diuerſa trahit, naturam ſecundum plurimum retinet.* Et *hoc maximè verum eſt, facta phlebotomia ex venis brachii. Nam phlebotomia ex venis pedũ, non ita retinet.* Attamen *per accidens contingere nonnunquam ſolet, vt poſt phlebotomiam ſequatur maior fluxus ventris. Idque dupliciter. Primo, quia per phlebotomiam tollitur onus naturæ, vnde virtus confortata prouocat aliquando & alias euacuationes. Secundo, ſi fluxus ventris fiat ex multa debilitate virtutis retẽtiuæ, per phlebotomiam virtus magis debibilitatur, et per conſequens, fluxus ventris augetur.*

Sextum eſt, phlebotomiam ſenſus reddere puros, quia minuit, vaporationẽ ad caput, vnde turbentur ſenſus.

Septimum eſt, phlebotomiam facere ad ſomnum impeditum, quia per ipſam euacuantur humores plurimi, vnde eleuati vapores acuti & diuerſi impediebant ſomnum.

Octauum eſt, phlebotomiam tollere tædia & grauitates nimias, quia per ipſam virtus exoneratur à ſuo grauamine. Educto

item

item per ipſam ſanguine, educitur ſimul & melancholia, fex ſanguinis & cauſa tædiorum ac grauitatum.

Nonum eſt, phlebotomiam conferre auditui, quia per ipſam imminuūtur vapores & humores aſcendentes ad caput, & impedientes auditum.

Decimum eſt, phlebotomiā conferre voci: per ipſam enim imminuuntur ſuperfluitates & humiditates, pertingentes ad pectus ſiue cannam pulmonis, & impedientes vocem.

Vndecimum eſt, phlebotomiam augere vires, quia per ipſā corpus à ſuo grauamine exoneratur, quare virtus augetur.

DE MENSIBVS, QVIBVS *phlebetomia conuenit, ſiue nocet.* Cap. XCVII.

TRes inſunt iſtis, Maius, September, Aprilis,
Et ſunt Lunares. ſunt velut hydra dies.
Prima dies primi, poſtremáque poſteri-

poſteriorum,
Nec ſanguis minui, nec carnibus anſeris vti.
Sit ſenium atque iuuenta licet, ſi ſanguis abundat,
Omni menſe probè confert inciſio venæ.
Hi ſunt tres menſes, Maius, September, Aprilis,
In quibus eminuas, vt longo tempore viuas.

Hoc loco tria aguntur. Primò, dicitur tres memſes, Maium ſcilicet, Septembrẽ & Aprilẽ, eſſe Lunares, ínque iis dies eſſe, quibus phlebotomia prohibetur. Primam ſcilicet Maii, & vltimam Septembris & Aprilis. Et vulgo ita quidem fertur, cùm reuera fictum ſit, ac prorſus à veritate alienum: ſiquidem & hiſce diebus, modò conſtellatio bona ſit, venam ſecare nihil impedit.

Falſum eſt, & quod ſequitur de anſerum eſu, et erroneũ, magiſque ſortilegio adſcribendum, vel tractum fortè à Iudæorum conſuetudine.

Secundo

Secundo dicitur, tam in ſenio, quàm iuuenta, ſingulis menſibus, modò venæ ſanguine abundent, phlebotomiam adhiberi poſſe, vt in quibus ſubſtantia non facilè defluat, & boni ſanguinis adſit copia.

Tertio dicitur, inciſionem venæ pro ſanitate tuenda adhibendam eſſe, in aliquo horum trium menſium, Maio ſcilicet, Septembri, & Aprili, differenter tamen, quia in Aprili & Maio incidenda eſt vena hepatis, ob ſanguinis multiplicationem, cùm ſit tempus vernale. In Septembri verò, vena ſplenis, propter melancholiam, quæ per id tempus multiplicatur, cùm ſit autumnale.

DE IMPEDIMENTIS PHLE*botomiæ.* *Cap.* XCVIII.

FRigida natura, & frigens regio, dolor ingens,
Balnea, poſt coitum, minor ætas, atque ſenilis,
Morbus prolixus, repletio potus & eſcæ.
Si fragilis, vel ſubtilis, ſenſus ſtoma-

machi ſit.

Et faſtiditi tibi non ſunt phlebo
to mandi.

Recenſentur hoc loco 12. *phlebotomiæ impedimenta.*

Primum eſt, frigiditas complexionis. Hae enim Gal. teſte, phlebotomia augetur, quia ſecundum Iſaac in lib. de vrinis, ſanguis fũdamentum eſt caloris naturalis, quo per phlebotomiam euacuato, neceſſe eſt & calorem naturalem imminui, corporíſque temperaturam frigidiorem reddi.

Secundum, regio impenſe frigida. Hæc enim phlebotomiam non ſuſtinet. Eadem ratione & tempus hybernum venæ ſecandæ idoneum non eſt, ſiquidem in profunditate ſanguis incluſus detinetur, & qui circa extremitates eſt, à frigore cõdenſatur, adeò vt fluxioni ineptus fiat.

Tertium, dolor ingens, ſub quo & nimia corporis inflammatio comprehendi poteſt. In quibus ſi fieret phlebotomia, ſequeretur motus agitatiuus naturæ contrarius, cùm ſit difformis, & maior inflammatio, quæ & ipſa naturam magis debilitat. Cauſa motus agitatiui in dolore intẽſo eſt, quia fit tractio ad diuerſas parteis. Per phlebotomiã enim

ſit tractio ad locum venæ inciſæ, & ex dolore forti fieret tractio ad locum doloris. Cauſa verò maioris inflãmationis eſt, quia ex phlebotomia commouētur humores, vnde etiam magis ex motu inflammotur. Et hoc verum eſt, ſi phlebotomia fuerit temperata & artificialis. Si tamen fiat vſq; ad ſyncopen, prodeſt in prædictis caſibus: hæc enim cùm vincat attractionem doloris, non facit motum agitatituum, & ſimiliter tollit inflammationem, cùm non adſint humores, qui commoueãtur, calefiãt, & maiorem inflammationem inducãt. Et hæc eſt intentio Galẽni Com.23. lib. Aphoriſ. vbi ſic ſcriptum reliquit, In ardentiſſimis febribus ſi vſque ad animi defectionem ſanguis mittatur, ſtatim totius corporis habitus refrigeratur & febris extinguitur. In maximis verò doloribus nullum maius noui remedium, quàm vſque ad animi defectionem euacuare.

Quartum, balneum, & præcipuè reſolutiuum, quod & ipſum euacuat, vnde phlebotomiam impedit. Nam plurimum & repente euacuare periculoſum eſt, teſte Hippocrate, lib. 2. Aphor. 51. Hinc Rhazes 7. ad Manſorē cap. 21. Minutus inquit, nullo modo balneum ingrediatur, & præcipuè ſi locus fuerit ignitus, donec vulnus conſolidetur, Balneum.

tur, & calor atque apeſtemata ipſius ſe- dentur.

Quintum, coitus. Poſt hunc enim prohi- betur inciſio venæ: ſic etiam maxima debi- litatio naturæ ſequeretur, quippe cùm per coitum corpus iandudũ fortiter calfactũ, diſſolutum, & debilitatum ſit.

Aetas. *Sextum, ætas, vel maior, vel minor quàm requiritur ad phlebotomiam, qualis eſt ætas infantiæ, & ſenii, vt dictum eſt ſuprá. Ho- rum impedimentorum meminit & Auic. lo- co ſuprà citato, Tibi quoque, inquiens, ca- uere debes à minutione in complexione ve- hementis frigiditatis, & in regionibus for- tis frigiditatis, & in hora fortis doloris, & poſt balneum reſolutiuum, & poſt coitũ, & in ætate, quæ eſt minor 12. annis, & ĩ ætate ſenum, quanto magis potens, niſi in figura confiſus fueris & in ſoliditate muſculorum & venarum amplitudine, & earum reple- tione, & coloris rubedine: hos nanque ex adoleſcentibus & ſenibus phlebotomare audebis. Adoleſcentes tamẽ, ſecundũ ordinẽ ad phlebotomandum, paulatim prouehere debes, cum pauca minutione.*

Septimum, morbus prolixus. Hinc ete- nim natura dupliciter debilitatur, à morbo videlicet, & à minutione. Auicenna ibidẽ,

In

In corporibus, inquit, quæ prolixas perpeſſa ſunt ægritudines, caue tibi à phlebotomia, niſi ſanguinis fuerit corruptio, quoniã tunc phlebotomabis ea.

Octauum, nimia repletio potus.

Nonum, nimia repletio cibi, ſub qua & indigeſtio cibi comprehenditur. Cauſa horũ omnium eſt, quia ſecundum Auicen. attrahentia ſunt tria, vacuum ſcilicet, calidũ, & tota ſpecies. Si ergo venæ per phlebotomiã à ſanguine euacuarentur, cibum indigeſtũ, vel ſuperfluum, ſiue potum ſuperfluum, à ſtomacho, vel hepate attraherent, qui indigeſtus ad membra veniens, non corrigeretur, quia tertia degeſtio non corrigit peccatum ſecundæ, nec ſecunda primæ, ſi peccatum ſit magnum, vnde in membra non conuerteretur, ſed ibi remanens, pareret ægritudines. Repletio.

Decimum fragilitas, id eſt, debilitas virtutis: phlebotomia enim eſt fortis euacuatio, quam virtus debilis pati non poteſt. Debilitas.

Vndecimum, ſubtilis ſenſus orificii ſtomachi, quem ſtatim à phlebotomia ſyncope ſequitur. Sub hoc comprehenditur et debiltas ſtomachi, & facilis fluxus choleræ ad orificium eius, inducens ad vomitum facilem choleræ. Vnde habentibus prædicta accidentia non conuenit phlebotomia. Per phlebotomiam Senſus.

botomiam enim humores commoti ad os ſto machi impellerentur, ceu ad locum conſuetum, & cùm ſit membrum debile, & impar ad reſiſtendum illi fluxui, multa illic mala per phlebotomiam accidunt. Et *hæc eſt vna cauſa cur nonnulli ex phlebotomia in ſyncopen incidāt.* Cholera *enim ad ſtomachū fluens, & mordicans ſtomachum, ex compaßione ſtomachi & cordis, ſyncopen adfert.*

Faſtidiū. Duodecimum *faſtidium: ſi enim in faſtidio fieret phlebotomia, venæ euacuatæ materiam malam & faſtidii ad ſe attraherēt.* Et *hæc omnia habentur apud* Auicen. *loco citato.*

Quibus adduntur & alia quædam quorum,

Mēſtrua. *Primum eſt fluxus menſtruorum, ſiue hæmorroidum, qui impedit phlebotomiam, & hoc quantum ad euacuationem attinet, licet ad diuertendum fluxum, ſed materiam poſſet fieri.*

Raritas. *Secundum eſt, corporis, ſiue compoſitionis raritas, quia à corporibus raris multum diſſoluitur, quibus ſufficit illa reſolutio, nec euacuatione indigent, vt teſtatur* Gale. *lib.* 9. *cap.* 17. Thera. Methodi.

Cruditas. Tertium *eſt humorum cruditas & viſco ſitas,*

ſitas, in quibus cauendum eſt à phlebotomia: augeretur enim cruditas humorũ, vnde morbis longis non eſt abhibenda phlebotomia, quia cruditas humorum augeretur, & virtus debilitaretur, & morbus produceretur, timẽdumq; foret de caſu virtutis. Quare præcipit Auicen. *vt in morbis chronicis fiat pharmacia ante phlebotomiã, & non phlebotomia ante pharmaciam, licet vtraque opus habeant ægri. Sed cruditas humorum poteſt accidere duabus de cauſis, vel propter abundantiam humorum, calorem naturalem ſuffocantium, qui debilitatus ac ſuffocatus, humores crudos generat, & tum bene competit phlebotomia: vnde (ſecundũ Alexandrum lib.3.cap.29.) phlebotomia hypoſarcæ conuenit, vbi prouenerit ex multitudine ſanguinis mẽſtrui, cùm prohibeantur fluere menſtrua ob aliquã cauſam: aut ex multitudine ſanguinis hæmorrhoidum. Nam quemadmodũ videre eſt, ignem viridibus & humidis ſub lignis periclitari & extingui, ſublatisq; è medio his, denuo accendi: ita conſimili de cauſa, calore innato ſub humorum multitudine ſuffocato, ſãguinem auferre expedit, vt calor recuperetur. Vel propter caloris innati debilitatem, vt in hominibus debilis complexionis, & à longo*

morbo conualeſcentibus, & ſenibus, quibus non competit phlebotomia. Sanguine enim in quo calor conſeruatur, extracto, & corpore refrigerato, humorum cruditas augeretur. Conſeruandus ergo ſanguis, vt humorũ cruditatem digerat.

Aër. *Quartum eſt, aëris indebita diſpoſitio, & nimia caliditas, aut nimia frigiditas: quia per caliditatem nimiam fortis fit reſolutio, & per frigiditatem humores ad fluxum ineptiſſimi fiunt.*

QVAE OBSERVANDA CIRCA *phlebotomiam.* Cap. XCIX.

HAec facienda tibi, quando vis phlebotomari,
Vel quãdo minuis, fueris vel quãdo minutus:
Vnctio, ſiue lauacrum, & potus, faſcia, motus,
Debent non fragili tibi ſingula mente teneri.

Hoc *loco docetur, quinque eſſe obſeruanda circa phlebotomiam, aliqua quidẽ ante phle-*

phlebotomiam,nonnulla in ipſa phlebotomia,quædam verò poſt phlebotomiam.

Primum itaque eſt vnctio,quæ aliquãdo adhibetur in phlebotomia,velut,vnctio phlebotomi,vt dolor leniatur. Aliquãdo ve*ro poſt phlebotomiam, vt conſolidatio vulneris retardetur,quo poſt phlebotomiã humores in venis relicti aliquam habeant reſpirationem,& fumi mali exhalent.* Vnctio.

Secundũ eſt potus,& præcipuè vini,quod valet & in ipſa phlebotomia,ſi ſyncope accidat:& poſt phlebotomiam pro regeneratione nouorum ſpirituum, & noui ſanguinis. Potus.

Tertium eſt lauacrum, id eſt,balneum, quod valet per duos vel tres dies ante, & per duos vel tres dies poſt phlebotomiam, & non eodem die. Antè *quidem, vt ſi quis timeat ſe habere humores craſſos:hos enim balneum diſſoluit,& commouet,& ob eandem cauſam etiam confert, ſi antè ſumatur parum ſyrupi acetoſi,& fiat motus, vt humores exiſtentes in venis brachio propinquis,extenuentur,& ad exitum præparentur.* Poſt *phlebotomiam verò valet,vt reliquiæ humorum & vaporum reſoluantur. In ipſo die phlebotomiæ non conuenit:quia per balneum cutis leuis redditur:vnde per-* Lauacrũ.

cuſsionem factam in phlebotomia fugit, & hoc eſt periculoſum.

Faſcia. *Quartum eſt faſcia, id eſt, ligatura cum pannis lineis, quæ immediatè poſt phlebotomiam valet ad reprimemdum fluxum, & ante phlebotomiam, & vt propellantur humores ad locum phlebotomiæ, & vt inde venæ incraſſatæ melius videantur.*

Motus. *Quintũ eſt motus, ſiue inambulatio temperata, quæ poteſt fieri antè, vt humores diſſoluantur & extenuentur, & pòſt, vt reſoluantur reliquiæ humorum ex phlebotomia relictæ. Vulgo conſuetudo inualuit, vt venæ ieiuno & vacuo ſtomacho incidatur: ſed tamen doctoribus quibuſdam conducibilius videtur, vt antè phlebotomiam adminiſtretur ouum molle ſiue ſorbile cum hauſtu vini, ídque circa horam nonam, vel decimam ante prandium, & confeſtim deinde vena ſecetur. Stomacho enim exiſtente vacuo, natura fortiſsimè ſanguinem retinet, ne deficiat in nutrimento. Sed cùm cibus plurimum nutriens eſt in ſtomacho, cuiuſmodi ſunt oua ſorbilia, & vinum, tum natura facilius ſanguinem exire patitur.*

DE EFFECTIBVS QVI-

bus

buſdam phlebotomiæ.

Cap. C.

EXhilarat triſtes, iratos placat, amantes:
Ne ſint dementes, phleboto-mia facit.

Hic referuntur tres effectus phlebotomiæ.

Primus eſt, phlebotomiam exhilarare, id eſt, hilares ac lætos reddere homines contriſtatos. Hilaritas

Secundus eſt, phlebotomiam placare & reconciliare iratos: quorum vtriuſque cauſſa eſt, quòd in ſanguine, quando multa commiſcetur melãcholia, fiat triſtitia, & quando multa cholera, ira, cum melancholia, ſit cauſa triſtitiæ, & cholera iræ. Sed vterque horum humorũ educitur cum ſanguine propter commixtionem. Manſuetudo.

Tertius eſt, prohibere amantes, ne inſaniant. Expellit enim & diuertit humores à capite ad partes exteriores. Quinque porrò cauſæ habentur, propter quas fiat phlebotomia. Prima directa eſt, reliquæ verò indirectæ. Directa quidem, vt abũdantia ſan- Caſtitas.

guinis euacuetur, ſiue abundet in qualitate, ſiue in quantitate, ſiue in vtraque.

Nam duo genera hominum, Auic. teſte, phlebotomia indigent: quorum vnum eſt eorum hominũ, qui iam parati ſunt incidere in ægritudines, vt qui habeant abundantiam ſanguinis in quantitate. Alterum verò illorum, qui iam in ægritudinem inciderũt, propter humorum, ſiue ſanguinis malitiam. Sed differt horum phlebotomia: ob ſanguinis enim abundantiam phlebotomiam multam eſſe conuenit. Sed ſi in qualitate peccãs prauus ſit, cõpetit phlebotomia pauca: vnde iuxta Gal. ſententiam libro nono, Thera. Metho. ſi ſanguis malus in corpore fuerit, euacuandus eſt paulatim.

Quare multum illi peccant, qui videntes ſanguinem malum, eò vſque de induſtria ſanguinem auferunt, quò ad videant ſanguinem effluere bonum, cùm fortè totus ſanguis prius exeat, quàm bonus appareat. Debet ergo fieri pauca euacuatio. Et vt Galenus author eſt, in huiuſmodi caſu ante phlebotomiã exhibendus eſt cibus bonũ ſãguinẽ generans, vt in locum mali ſanguinis bonus ſubſtituatur. Ac paulò poſt ſequetur phlebotomia pauca. Hæc phlebotomia dicitur directa, quia fit per ſe, ad euacuationẽ illius,

quod

quod per ſe venæ ſectione euacuari debet, ſcilicet, ad euacationē plenitudinis humorū ſiue ſanguinis. Principaliter tamen ſecundum quòd cum eo ſunt alii humores.

Prima cauſa indirecta, eſt magnitudo morbi, ſiue apoſtematis ve[he]mentis inflammatio. In apoſtemate enim vehementis inflammationis, in febribus et dolorib. maximis, non inuenitur maius remedium quàm phlebotomia, teſte Gale. comment. 23. *libro primo* Aphroriſ.

Secunda cauſa indirecta eſt, vt retrahatur materia ad partem, per quam euacuari debet. Vnde in retentione menſtruorum & hæmorrhoidum, aperienda eſt ſaphena, vt teſtatur Galenus ī libro de curandi ratione per ſanguinis miſsionem. Plenitudines, inquit, à ſuppreſsis menſibus ortas omnino per crura euacuabis. Idem comprobat & Auicenna 4.1. *capite viceſimo, vt trahatur ſcilicet materia ſanguinis deorſum.*

Tertia cauſa indirecta eſt, vt humores trahantur ad locum cōtrarium loco, ad quem ſua ſponte fluunt: & hoc, vt diuertatur ac reuellatur materia à loco, in quē fluunt humores: vnde in nimio fluxu menſtruorum ſecunda eſt baſilica, vt reuellatur materia ad locum contrarium, & diuertatur à ſuo

fluxu.

Quarta cauſa indirecta eſt, vt per phlebotomiam portio vna materiæ euacuetur, & natura reſiduum euincere valeat. Atque *ita tandem competit phlebotomia, ſi repletio in corpore fuerit, ne fiat apoſtema: natura enim reſpectu regiminis illorũ humorũ, debilis eſt, ideo vna portio illius materiæ eſt euacuanda, ne ob imbecillitatem & impotentiam naturæ, materia fluat ad locum aliquem debilem, vbi aggregata, apoſtema generet.*

DE SCISSVRAE QVANTITATE IN *venæ ſectione.* Cap. CI.

FAc plagam largam mediocri ter, vt citò fumus
Exeat vberius, liberiúſque cru or.

Vnicum hic habetur præceptum de quãtitate ſciſſuræ in venæ ſectione, vt ſciſſura ſcilicet ſit mediocriter larga, quo fumus & craſsior ſanguis liberius exeat. Sciſſura *enĩ ſtricta exiſtente, ſubtilis tãtùm ſangis exit,*

&

& remanet craſſus.

Sciendum autem, aliquando in phlebotomia faciendum eſſe vulnus magnum, aliquando verò paruum. Et magnum quidem tribus de cauſis.

Primo quidē, quādo humores ſunt craßi, & craſſus ſanguis euacuandus eſt, vt per vulnus magnū ſanguis facilius poſsit exire: vnde melancholicis faciendum eſt magnū vulnus.

Secundo, propter temporis frigiditatem, quod humores incraſſat: quare hyeme faciendum eſt vulnus magnum.

Tertio, propter abundantiam humorum, qui melius per vulnus magnum, quàm paruum euacuantur. Sed vulnus paruū fit cùm eſt virtus debilis, vt de ſpiritibus & calore minus euacuetur Et in tempore calido eadem de cauſa, & quando eſt ſanguis ſubtilis & tenuis.

QVAE CONSIDERANDA *circa venæ ſectionem.* Cap. CII.

SAnguine ſubtracto, ſex horis eſt vigilandum:

Ne

Ne ſomni fumus lædat ſenſibile
corpus.
Ne neruũ lædas, non ſit tibi plaga
profunda:
Sãguine purgatus, ne carpas pro
tinus eſcam.

Recenſentur hoc loco tria in venæ ſectione conſideranda.

Somnus. *Primum eſt, ne is cui vena ſecta eſt, immediatè poſt phlebotomiam dormiat, niſi ad minus ſex præterierint horæ: ne fumi, qui ſcilicet in ſomno cauſantur, ad caput elati, cerebrum lædant. Attamen et aliæ cauſæ adſignari poſſunt: quarũ prima eſt, ne in ſomno æger ſe vertat ſuprà brachium, in quo vena ſecta eſt, & ita lædatur. Secunda eſt, ne humores in ſomno ad læſum membrum fluant, in quo dolor eſt, propter ictum phlebotomi, fiatque apoſtema. Nam vt* Galenus Comment. I. *libro ſecundo Aphoriſ. teſtatur, ſi in ſomno fiat apoſtema intra corpus, aut membrum lædatur, eodem confluunt & humores. Auicenna verò aliam adſignat cauſam, quòd ſcilicet per ſomnum poßit accidere confractio membrorũ: quia ſomnus, vt Galenus loco citato author*

eſt

eſt, in principiis acceſsionum cõpetit. Calor *enim naturalis in profundum corporis vergit, & fortis partium exteriorum refrigeratio contingit, fumíque incõſumpti remanẽt: vnde rigor augetur, & paroxyſmus prolõgatur.* Eodem *modo fumi ob humorum commotionem & in phlebotomia, ad neruos et lacertos eleuantur, qui ſi non conſumantur in ſomno, infrigidantur & inſpiſſantur in exterioribus, & faciunt neruorum lacertorumque confractionem, ſi immediatè poſt venæ ſectionem ſomno indulgeatur. Alia ratio, quia materiam inſpiſſat, & facit confractionem ſicut in quartana, in cuius typo fit confractio ob frigiditatem & craſsitiem materiæ.* Nerui *autem & lacerti ſunt frigidi, quare ad ipſos veniens fumus in ſomno, in quo fit retractio caloris ad interiora, infrigidatur & denſatur.* Fumus *aũt infrigidatus & denſatus, frigiditatẽ & craſsitiẽ inducit mẽbro, ſiue confractionẽ: ad mẽbrum enim cõſimile, cõſimiles properant ægritudines.* Et *hoc verũ eſt, de ſomno phlebotomiæ vicino, & non remoto.*

Secũdũ eſt, vt venæ ſector caueat, ne nimis profundã plagã incutiat in ſectione venæ, ita vt phlebotomo lædat neruũ, vel arteriã venæ ſubiacentẽ. Nã *ex læſione nerui, ſpaſ-* Plaga.

mus,

mus,ſpaſmũ deinde acerbiſſima mors ſequitur, vel ad minus amiſſio membri, vtpote brachii ſiue digiti.&c. Ex *læſione arteriæ ſequitur fluxus ſanguinis arterialis,difficillimè curabilis.*

Cibus. *Tertium eſt,ne is cui vena ſecta eſt,protinus à venæ ſectione cibum ſumat,ſed expectet,donec humores quieſcant, nec cibus antequam digeratur ad ſubueniendũ membro læſo,cum ſanguine ſimul attrahatur.*

QVAE VITANDA SINT *poſt phlebotomiam.*

Cap. CIII.

Omnia de lacte vitabis ritè minutus.
Et vitet potum phlebotomatus homo.
Frigida vitabis,quia ſũt inimica minutis:
Interdictus eritque minutis nubilus aër,
Spiritus exultátque miuutis luce per auras,

Omni-

Omnibus apta quies, & motus ſæpe nociuus.

Hic præcipitur quinque vitāda eſſe ei, cui vena ſecta ſit:

Primum eſt, lac & lacticinia: ex commotione enim humorum per phlebotomiā, ſæpe fluunt humores aliqui ad ſtomachum. Si ergo lac ſumeretur ex commixtione illorū humorum, lac in ſtomacho corrumperetur, eò quòd per ſe facillimè corrumpatur, propterque dulcedinē nullo negotio indigeſtum ad venas raperetur, ac ob humorum commotionem facilè corrumperetur. *Lacticinia.*

Secundū eſt, vt caueat à potu nimio: quia propter euacuationem venarum, potus facilè ad venas indigeſtus raperetur, vt iam dictum eſt. *Potus.*

Tertium eſt, vt vitet omnia frigida, tam intra corpus ſumpta, quàm extrinſecus adhibita: cibaria nimirum frigidiora, aërem frigidum, balneum frigidum, tenuitatē veſtium, ſeſſionem ſupra petram, frigiditatem capitis, vel pedum, quia calore naturali per phlebotomiā debilitato, corpus facillimè nimis infrigidaretur. *Frigida.*

Quartum eſt, ne incedat, ſiue ambulet in aëre tenebroſo, nebuloſo, turbido. Hic *Nebulæ.*

enim contriſtat animan, vt dictum eſt ſuprà capite decimoquarto, triſtitia enim cauſa eſt ſanguinis melancholici: ſed ambulet potius in aëre claro & lucido, quia in tali, ſpiritus vitales, naturales, & animales recreantur, mouentúrque ad exteriora, congaudentes ſimili.

Quintum eſt, vt quærat temperatā quietem, & motum exceſſiuum vitet: quia motus exceſſiuus hominem maximè debilitat, & humores cōmouet, quies verò temperata motum ſedat.

QVIBVS MORBIS ET AEtatibus cōueniat venæ ſectio: & quātum ſanguinis quoque tempore detrahendum. Cap. CIIII.

PRincipio minuas in acutis, perperacutis.
Aetatis mediæ multū de ſāguine tolle.
Sed puer atque ſenex tolletvter que parum.
Ver tollat duplū, reliquum tempus tibi ſimplum.

Quæ

Quatuor hic determinantur.

Primum eſt, venam ſecandam eſſe in principio perperacutarum, id eſt, maximè acutarum ægritudinum, quæ videlicet terminantur die quarta: breues enim ſunt, nec concedunt inducias, & ob id ſtatim à principio curandæ ſunt.

Secundum eſt, vt in ætate media, ab anno nimirum. 30. vſque ad annum 45. vel. 50 amplius de ſanguine extrahatur, quàm in aliqua aliarum ætatum: quia in hac ætate maximè augetur & creſcit ſanguis, neque eius ſubtractio impedit augmentum, neque diminuit virtutẽ corporis, quod in ea ætate non augetur, neque diminuitur ſenſibiliter, ſed ſtare veluti videtur.

Tertium eſt, ſenibus & pueris parum ſanguinis detrahendum: quia in pueris ſanguis multus ad nutritionẽ & augmentationem requiritur. In ſenibus verò virtus iam incipit debilitari.

Quartum eſt, vt in Vere dupla ſanguinis quantitas per phlebotomiam detrahatur, reſpectu habito ad alia tẽpora. Vere enim maximè creſcere ſanguinẽ apud omnes authores medicinæ in confeſſo eſt.

Porrò, quod ad primum attinet, regulæ quędã circa phlebotomiã obſeruãdæ ſunt.

Qua-

Quarum.

Prima eſt, vt in principio morbi nō fiat phlebotomia. Medicus enim, teſte Gal. cap. 87 . artis medicinalis, eſt miniſter naturæ, Omniū, inquit, natura opifex eſt, Medicus autem miniſter . Et in Comment. viceſimo ſecundo, libro quarto Aphor. Quando , inquit, aliquis incipit morbus , nihil tunc excernitur, naturæ ratione. Sicuti ergo natura inprincipio morbi non euacuat, ita nec Medicus. Hoc tamē in tribus caſibus habet inſtantiam. Primò in materiæ furioſitate , id eſt, ſi materia turgeat, vnde Auicenna 4.1. cap.20. In principio morbi phlebotomia penitus dimittatur: quia humores commouet, & ſubtiliat, & eos per corpus fluere facit, ac ſano ſanguini admiſcet , niſi materia ſit furioſa, id eſt, turgeat. Secundo , in materiæ multitudine. Hinc Galenus Comment. 29. lib. 2. Aphor . teſtatur phlebotomiam, ſiue purgationem oportere fieri circa principia, quò minorem iam factam materiam facilius poßit natura cōcoquere. Tertio, in morbi magnitudine & vehementia, vt in apoſtemate magno, & doloroſo, licet nō ſit multa materia, ſcilicet antecedens in corpore. Vnde Gal. lib. 13. Thera. methodi, ſic inquit, Si apoſtema fuerit magnū, vena prīcipiò ſecetur

cetur, licet nõ ſit materiæ multitudo, ne cre pet, aut aperiatur apoſtema, antequam ma turetur. Quare vt magna ſymptomata euitentur, adhibenda eſt ſectio.

Secunda regula eſt, ne fiat phlebotomia in die motus ægritudinis, veluti in criſi, in qua neque phlebotomia, nec aliqua alia euacuatio fieri debet: ne materia à loco ad quem natura ipſam pellit, diuertatur. Similiter nec in paroxyſmor. rectéque Galenus præcipit Comment. 29. *lib.* 2. *Aphor. vt morbo iam conſiſtente, neque venæ ſectio, neque purgatio adhibeatur: quòd coctiones tunc maximè fiant, quæ melius in quiete, quàm motu perficiuntur. Cæterùm ſicut ſe habet ſtatus ad integrum morbum, ita & paroxyſmus reſpectu dierum interpolationis. Quare quemadmodum in ſtatu non eſt euacuandum, ita nec in paroxyſmo.*

Tertia regula eſt, vt phlebotomia non fiat in principio morbi, quando criſis eſt remota: quia, teſte Iſaac in opere de Vri*nis, ſanguis eſt fundamentum caloris naturalis, ipſum ſcilcet ſuſtinens, licet cor ſit fundamentum generans, & ſpiritus fundamentum deportans, ſed ſanguis eſt fundamentum caloris naturalis, quia ex eo vt materia, calor naturalis generatur: vnde per ſan*

guinis euacuationem euacuatur calor, qui materiam morbi debebat digerere: & virtus debilitatur, vt timendum ſit, ne propter longitudinem morbi & debilitatem virtutis, natura ſuccumbat.

Quinta regula eſt, ne in corpore habente feces in inteſtinis, fiat phlebotomia. Tria enim ſunt attrahentia, calidum ſcilicet, vacuum, & tota ſpecies. Quia ergo per phlebotomiam venæ euacuatæ à membris ſibi propinquis attrahunt, quemadmodum & meſeraicæ à ſtomacho, accidit vt venter magis conſtipetur, materiáque in venis contenta plus inficiatur. Meſaraicæ enim attrahunt humiditatem fecum, & feces plus deſiccantur. Vnde venter primo leniendus eſt per ſuppoſitoria aut clyſterem, niſi per ſe laxetur.

Quinta regula eſt, ne fiat phlebotomia multa: hinc enim circa ſenium generantur multi morbi mali, velut epilepſia, apoplexia, & paralyſis: quia ob ſanguinis & caloris remotionem, generantur multæ ſuperfluitates phlegmaticæ, quæ ſunt cauſæ harum ægritudinum.

Sexta regula eſt, ne fiat phlebotomia in muliere, cui menſtrua fluunt, aut vtero gerente. In vtero gerente quidem, ne per hoc

calor

calor digerens cibum, diminuatur, & alimentum fœtus auferatur: & maximè ſi fœtus ſit maior, quia plurimo indiget alimento, teſte Hippocrate *lib.*5.Aphor.31. *In muliere verò cui menſtrua fluunt, ſcilicet naturaliter & ſecundum reuolutionem menſis, non eſt ſecanda vena, niſi in fluxu nimio menſtruorum, ad diuertendam materiam. Sed quando eueniunt naturaliter, & ſecundum debitum curſum naturæ, ab hac prorſus eſt abſtinendum: cùm materia euacuetur ſufficienter à natura, neque natura debeat diuerti ab operatione.*

Septima regula eſt, ne poſt cholericam paßionē fiat phlebotomia. Cùm *enim phlebotomia commoueat humores, timendū, ne per hoc humor cholericus ad ſtomachum fluens, ipſum inflammet: neque fiat poſt vomitum, ne eodem modo ad ſtomachum fluant, neque poſt fluxum ventris, neque poſt vigilias magnas, neque poſt motum fortem: & in ſumma, neque poſt vllum valde excal faciens, ſiue multum diſſoluens: quia phlebotomia humores magis commoueret, virtutémque magis debilitaret.*

P*oſtremò videndom eſt, quibus hominibus phlebotomia conueniat.* Ad *quod quidem regulæ nonnullæ ponendæ ſunt.* Q*uarum*

rum prima eſt, phlebotomiam conuenire hominibus delicatis, otioſis, & quietam vitam agẽtibus, valde corpulentis, & alimento multũ ſanguinem generante vtentibus.

Secunda eſt, phlebotomiam conuenire illis, qui abundãt ſanguine, quod cognoſcitur per vrinæ craßitiem. Abundantia enim ſanguinis reddit eã craſſam ſed cholera tenuẽ.

Tertia eſt, phlebotomiam conuenire illis, in quibus abundat melãcholia. Vnde cùm multa melancholia naturalis diſcurrit cum ſanguine per totum corpus, eò quòd ſanguis in hepate ab ea non emũdetur, cõfert phlebotomia, deinde verò & purgatio. Duplex verò melancholia eſt, naturalis ſcilicet, & innaturalis. Naturalis, eſt fex ſanguinis, quæ cùm abundat, ipſa cum ſanguine per phlebotomiam euacuatur: vnde ad eius euacuationem ſecanda vena eſt. Ab eodem calore enim ſcilicet temperato, fiunt ſanguis & melancholia. Poſtea ſequetur euacuatio pharmaci.

Melãcholia duplex

Quarta eſt, quòd illis, in quibus timetur humorum ebullitio, conturbatio, & calfactio, conueniat phlebotomia: iiſque ſtatim vbi ſenſerint ſe calefieri, ſecanda vena eſt, cùm ſit timor ebullitionis, conturbationis, & calefactionis, propter humorum abun-

dantiam

dantiam. Aliquādo tamen decipiuntur nō-nulli per hanc regulam. Quam primum enim ſentiunt calfactionem, & timēt de humorum ebullitione, ſtatim phlebotomia vtūtur. Et cùm hoc acciderit ex choleræ calfactione, & incenſione per phlebotomiam, non ceſſat calfactione ebullitio, imò augetur, quia phlebotomia humores commouet, & per corpus diſcurrere facit. Quare non conuenit phlebotomia, niſi ex hoc ſit abundantia humorum: quod cognoſcitur per ſudoris multitudinem, & præcipuè tempore matutino. Aliqui enim non ſudāt, niſi quando euacuatione indigent.

Quinta eſt, vt illis fiat phlebotomia, qui habent virtutem fortem, & ſunt ſanguineæ complexionis, non frigidæ & ſiccæ. Vnde Rhazes *7. ad* Manſorem, *cap.* 21. *Corpora, inquit, quæ phlebotomiam magis tolerare poſſunt, ſunt quæ venas manifeſtas & amplas habent, piloſáque ſunt & bruna, atque ex colore rubeo & fuſco mixtis, ſunt colorata, & iuuenes, & adoleſcentes, & ſenes non decrepiti.* Pueri *verò & infirmi minuendi ſunt, nō niſi magna incumbente neceſsitate.* Legatur *&* Auicēna *4.1. cap.20.*

QVAE MEMBRA QVO-*que tempore venæ ſectione e-uacuanda.* Cap. CV.

VEr, æſtas dextras, autumnns hyémſque ſiniſtras.
Quatuor hæc mèbra, hepar, pes, cepha, cor vacuanda.
Aeſtas hepar habet, ver cor, ſicq; ordo ſequetur:

Hic recenſentur quædam ſpectantia ad membra per phlebotomiam euacuanda. Et primo quidem dicitur, vere & æſtate ſecandas venas dextræ partis: dextræ ſcilicet manus, brachii, vel pedis. Sed hyeme & autumno ſiniſtras, ſiniſtra ſcilicet manus, brachii, vel pedis. Vere enim creſcit & augetur ſanguis, æſtate cholera: vnde in vere & æſtate euacuandæ ſunt venæ, in quibus ſanguis & cholera magis abundant: ſúntque illæ venæ dextræ, quia in dextra corporis parte collocatum eſt membrum ſanguinem generans, hepar nimirum & cyſtis fellis, receptaculum choleræ. In autumno verò generatur melancholia, quæ etiam coaceruatur, nec

tur, nec reſoluitur per hyemem: vnde in autumno & hyeme ſecandæ ſunt illæ venæ, in quibus melancholia magis dominatur, ſúntque venæ ſiniſtræ: in ſiniſtra enim parte corporis ſitus eſt ſplen, receptaculum melancholiæ.

Secundo dicitur, hæc quatuor membra, cepha, id eſt, caput, cor, pedẽ, & hepar, iuxta quatuor partes anni eſſe euacuanda. Cor quidem in vere, hepar in æſtate, caput in hyeme, & pedes in autumno.

DE COMMODIS EX SEctione ſaluatellæ. Cap. CVI.

EX ſaluatella tibi plurima dona minuta.
Splenem, hepar, pectus, vocem, præcordia purgat.
Innaturalem tollit de corde dolorem.

Referuntur hoc loco ſex commoda ex ſectione venæ, quam ſaluatellam vocant. Eſtq; vena in dorſo manus inter digitum auricularẽ & annularem. Primum eſt, pur

gare ſplenem. Secundum, emundare hepar. Tertium, mūdificare pectus. Quartum, auferre nocumenta vocis. Quintum, præſeruare præcordia, id eſt, orificium ſtomachi à nocumento. Sextum, tollere dolorem innaturalem cordis. Ratio omniū eſt, quòd hæc vena ab omnibus illis locis ſanguinē euacuet, vt paulò poſt declarabitur.

Pro maiori declaratione ſciendum eſt in phlebotomia, aliquando aperiri venas, aliquando verò arterias. Sed in ſectione arteriæ, eſt periculum ex nimio fluxu ſanguinis, qui contingit duplici de cauſa. Prima eſt, caliditas vehemens ſanguinis arterialis. Calidum enim facilè mouetur, arteriámque dilatat, & aperit: quare iuuat multam euacuatio ſanguinis in phlebotomia arteriæ.

Secunda eſt, arteriæ mobilitas, vnde tardius in ea vulnus curatur. Vulnera enim non curantur, niſi quieſcant.

Prodeſt tamen hæc phlebotomia tripliciter. Primò, quando eſt in corpore tenuioris ſanguinis abundantia. Secundo, quando vaporoſi. Tertiò, quando calidiſſimi. ſanguinis enim tenuis & ſubtilis, vnde calor naturalis & ſpiritus fiunt, ſedes in arteria eſt. Sed ſanguinis craſſi, quo membra nutriūtur, in venis, & vaporoſi ſimiliter in

arteria,

arteria. Sanguinis verò ſanguinei, in venis receptaculum eſt. Sanguis etiã calidiſſimus, qui à corde membro calidiſſimo perficitur ac digeritur, in arteria continetur, alius verò in venis.

Secundò ſciendũ eſt, venarum ſectionem multis adhiberi mẽbris. Aliquãdo brachio. ſiue manui magnæ, nonunquã paruæ, quandoque pedi, aliquando naſo, nonnunquam fronti, quandoque labiis, aliquando linguæ ſiue palato, nõnunquam oculorum angulis, frontem verſus. In manu maiori, quæ eſt ab axillis vſque ad cubitos, ſunt quinque aperiendæ venæ, ſecundum Rhazẽ, 7. ad Manſorẽ, cap. 21. Et Auicen. loco citato. Vna vocatur cephalica, quæ eſt vena capitis. Altera, baſilica, quæ eſt vena hepatis, & dicitur Hepatica. Tertia mediana, ſiue cardiaca, ſiue nigra, ſecundũ Auicen. ſiue matrix, ſecũdum Rhazen. Quarta, axillaris. Quinta, finis brachii. In manu minori eſt ſceiles, ſiue ſaluatella. Et ita in brachio, tam ſecundum maiorem manum, quàm minorem aperiendæ ſunt venæ ſex.

Cephalica, quam & humeralem vocant, à partibus euacuat, quæ ſupra collum ſunt: quare cõfert paſſionibus capitis, vt hemieraniæ, maniæ, & ſimilibus calidis paſſionibus, Cephalica.

bus, ſiue ex materia calida. Incipit autem ſiue oritur ab humero, & tendit verſus ſiniſtram brachii partem.

Baſilica. *Baſilica euacuat immediatè à partibus ſub collo collocatis, vt à pectore & hepate. Confert ergo paßionibus pectoris & hepatis, & ſimilium, vt in pleuritide. Incipit autem hæc ab axillari, & tendit ad partē domeſticam brachii, id eſt, curuuturam.*

Mediana *Mediana, eſt media, ſitu & cōpoſitione, inter duas prædictas: quia ex eis componitur. Eſt autem ramus vtriuſque. Eſt etiam in euacuatione, quia vndique euacuat, ab inferioribus partibus ſub collo, à collo & ſupra collum. Vnde exquiſitißima omium humorum euacuatio fit per huius venæ ſectionem, & vniuerſalis toti corpori. Vniuerſalis quidem, non vt quibuſdam placet, quòd à corde oriatur: ſed quòd ſit ramus cephalica & baſilicæ. Vnde ſanguinem è cephalicā detracturus, eáque non appareat, debet confugere magis ad medianā, quàm baſilicā: & ſimiliter quādo baſilica non apparet, magis ad medianam quàm cephalicam.*

Saluatella. *Sceiles ſiue ſaluatella, vena eſt inter auricularem & annularem, magis tamen ad annularē digitum inclinans, & oritur à baſilica. Hæc aperitur in dextra manu in opa*

pilatione

pilatione hepatis,& ſiniſtra manu,in oppilatione ſplenis. Quare hoc fiat,neſcitur ratione, inquit Auicenna, ſed experientia. Hãc enim inuenit Galenus per inſomnium admonitus,vt ipſe refert. Habebat enim in cura laborantem quendam oppilatione hepatis & ſplenis: & ſomniabat ſe incidere patienti hanc venam,itaque fecit,& curatus eſt. Ex hac fit phlebotomia ponẽdo manum in aquam calidam,quia ſubtilis eſt,vt incraſſetur & dilatetur: neque vulnus citius quàm par eſt,claudatur,& vt ſanguis craſſus extenuetur.

Axillaris ſita eſt ſub baſilica,& apparet in ligatura brachii. de hac idẽ eſt iudicium cum baſilica. Funis brachii,ſita eſt ſupra cephalicam,ſiue altius brachii verſus partem ſiniſtram. Et eſt idem iudicium de hac & cephalica. Licet autem ſecundum Galenum & Auicennam in vena ſectione, fiat euacuatio vniuerſalis à toto corpore, non tamen ab omnibus venis æqualiter, vt viſum eſt. Licet etiã venæ à toto corpore euacuent, non tamen in eis timor eſt æqualis. imò cephalica ſecundum Razen,eſt ſecurior. Et baſilica magis timẽda,& cardiaca, licet minus quàm baſilica. Cephalica eſt ſecurior,quia iuxta eam non eſt, neq; neruus neque Axillaris.

neque arteria,neque ſupra eam. Sed ſub cardiaca eſt neruus, & altius ſupra eã eſt neruus ſubtilis:quare timẽdum, ne neruus incidatur. Baſilica eſt periculoſa valde:quia ſub ea arteria eſt,& iuxta eam neruus & muſculus,quare admodum timẽda. Sceiles ſaluatella,non eſt periculoſa, ſed tamen ſubtilis:vnde conuenit in ſectione eius, manum in aquam calidam inſeri.

Pedis venæ tres. In pede ſunt tres venæ, iſchiatica ſcilicet,ſaphena,& vena poplitis: quæ aperiũtur,quando volumus ſanguinẽ auertere ad partes inferiores, vt in prouocatione menſtruorũ. Et illa quæ eſt in poplite,iuxta Auicennæ ſententiam,magis valet,quàm ſaphena, aut iſchiaca, quia propinquior eſt matrici:vnde etiã melius poteſt ab ea trahere. Saphena verò à virga, teſticulis, & à matrice ſanguinem attrahit. Sed iſchiatica ab anchis, renibus, & membris collocatis verſus partem ſylueſtrem,melius trahit. Saphena verò, à matrice & mẽbris poſitis verſus partẽ domeſticã,licet ſint rami vnius venæ.

Frontis vena. In medio frontis eſt vena vna,aperienda in antiquatis paßionibus faciei, vt in morphica, impetigine, ſcabie, & paßionibus oculorum,prius tamẽ fieri debet minutio de cephalica.

Et ſi-

Et ſimiliter vena eſt in naſo, in quarum Naſi.
vtriuſque ſectione, collum ſudariolo adeò ſtringendum eſt, vt capitis partes intumeſcant: ita enim melius conſpiciuntur.

In labiis item venæ ſunt, quæ aperiuntur propter apoſtemata oris, aut gingiuarū: cephalica tamen prius minuta. Labiorū.

In palato ſunt venæ quatuor, quæ ſi aperiātur, conferūt fluxui rheumatis ad dētes, ínque eis dolorē facientis. Et illæ venæ ſunt manifeſtæ, & incidendæ materia digeſta. Palati.

Item quædam ſunt venæ in angulis oculorum, verſus frontem: & aperiuntur in paſſionibus oculorum, cephalica prius minuta. Oculorū.

Itē quædā ſunt venæ ſub lingua, quæ aperiuntur in angina, cephalica prius minuta. Linguæ.

Sunt item venæ in temporibus retro aures, quæ inciduntur propter hemicraniam, & capitis dolorem magnum, & ægritudinem diuturnam: & has Hippocrates *in lib. de* Aëre, *aquis, & locis, &* Auicenna, *iuueniles vocant, quarum inciſio reddit hominem ſterilem.* Temporū.

In collo etiam ſunt venæ, vocatæ guidegi, quæ minuendæ ſunt in principio lepræ, & fortis anginæ, & coanguſtatione anhelitus, & aſthmate acuto, & raucedine vocis, in apoſtemate pulmonis in diſpnœa, in ægritu- Colli.

ægritudinibus ſplenis, & laterũ, teſte Auic.

IOACH. CAMERARIVS DE *Diæta poſt phlebotomiam.*

Prima cœna die ſit miſſo ſanguine parca.
Lux abeat lætis aucta ſecunda modis.
Tertia ſed placidæ debetur tota quieti,
Quarta et quinta ſibi mollius eſſe volũt.
Balnea ſexta petit, mox ſeptima colligit auras:
Fértq; vagos circum rura nemúſq; pedes.
Octaua amplexus dilectæ cõiugis, & quæ
Ante fuit, uitam reſtituiſſe ſolet.

DE CAPITIS DOLORIbus. *Cap.* CVII.

SI capitis dolor eſt, ex potu, lympha bibatur:
Ex potu nimio nam febris acuta creatur.
Si vertex capitis, vel frons æſtu tribulentur,
Tempora, frónſque ſimul, moderatè ſæpe fricentur,

Morella

Morella cocta necnon calidáque lauentur.

Hoc loco duo notantur. Primum eſt, ſi cui dolor capitis accidat ex potu nimio vini, vel alterius cuiuſque potus inebriantis, vt is in potu vtatur aqua frigida. Hæc enim frigiditate ſua & craßitie impedit, ne fumi ex eiuſmodi potu eleuati, cerebrum petant, ipſúmque lædant.

Secundum eſt, ſi vertex capitis ſiue frons nimio calore æſtuet, vt hic tempora & frõs moderatè fricentur, & lauentur deinde aqua decoctionis morellæ calida. Morella enim, quæ communiter à Medicis ſolatrum dicitur, refrigerat: quia frigida eſt in ſecundo gradu.

Contra fluxum ventris.

Qui fluxũ pateris, ſi non caueas, morieris,
Concubitũ, nimiũ potũ, cum frigore motum.

DE QVATVOR TEMPORIBUS anni. Cap. CVIII.

TEmporis æſtiui ieiunia corpora ſiccant,

Quolibet

Quolibet in mēſe, & confert vomitus, quoque purgat
Humores nocuos ſtomacho, anfractus lauat omnes.
Ver, autumnus, hyems, æſtas, dominantur in anno.
Tempore vernali calidúſque aër humidúſque,
Et nullum tēpus melius ſit phlebotomiæ.
Vſus tunc homini veneris cōfert moderatus:
Corporis & motus, vētríſque ſolutio, ſudor,
Balnea: purgentur tunc corpora per medicinas.
Aeſtas more calet ſicca, & noſcatur in illa,
Tūc quoque præcipuè choleram rubeam dominari.
Humida, frigida fercula dentur,

ſit

ſit venus extra.

Balnea non proſũt, ſint raræ phlebotomiæ.

Vtilis eſt requies, ſit cum moderamine potus.

Plurima comprehenduntur hoc capite.

Primum eſt, ieiunia per æſtatem corpora validiſsimè exſiccare. Aeſtas enim cùm natura calida & ſicca ſit, humores corporis reſoluit: quæ etiam reſoluuntur per id tempus multiplicatis ſudoribus, & ita ſuperueniẽte ieiunio, corpora magis areſiunt: quia abſẽte humido cibi, calor corporis in humiditates proprias agit, ipſas exſiccando. Rectè igitur Hippocrates *lib. 7. Aphoriſ. 61. Corporibus, inquit, carnes habentibus humidas, famem adhibere conuenit. Fames enim corpora ſiccat.* *Ieiunia.*

Secundum eſt, vomitum conferre in quolibet menſe: per hunc enim euacuantur humores noxii, qui toti ambitui ſtomachi inhærent. Idem *teſtatur* Auic. 4. 1. *capit.* 13. Hipp. *inquit, præcipit vomitũ fieri in vnoquoque menſe duobus diebus continuis: vt ſecundo die expellatur, quod primo expelli non potuit. Per hoc enim ſecundum* Hippo- *Vomitus.*

cratem,ſanitas conſeruatur. Vomitus enim mundificat ſtomachum, euacuando phlegma & choleram. Stomachus namque non habet, quod ipſum mundet, ſicut inteſtina choleram rubram, quæ deſcendens mundat ea. Auicenna recenſet & longe plura commoda vomitus, ſi quidem rectè fiat: quorum primum eſt, cõferre grauitati capitis, et hoc verum eſt, quando illa accidit ex materia humorali vaporoſa, á ſtomacho & membris inferioribus ad caput adſcendente. Si enim grauitas capitis fuerit á proprio ipſius cerebri nocumẽto, tum vomitus magis noceret.

Secundum eſt, clarificare viſum: & hoc ſi viſus obſcuratio accidat, ob materiam vaporoſam à ſtomacho ad ipſos oculos adſcendentem, aliás minimè.

Tertium eſt, auferre faſtidium, id eſt, nauſeam, remouendo ſcilicet & euacuando à ſtomacho humorem, qui erat cauſa faſtidii. Nauſea.

Quartum eſt, conferre ei, ad cuius ſtomachum cholera deſcendit, cibum corrumpens.

Cholera. *Quintum eſt, remouere abominationem, quæ ex vnctuoſitate accidebat.*

Sextum eſt, remouere cauſam deſiderii, & illud, quod facit deſiderare acutũ, ponticũ, aut acetoſum: quia vomitus omnium iſtarũ diſpoſitionũ cauſam remouet, remota autem

cauſa

cauſa, remouetur & effectus.

Septimũ eſt, conferre laxitati, quæ præcedit hydropem. Euacuat enim materiam, & mundat ſtomachum. Laxitat.

Octauum eſt, conferre vlceribus renum & veſicæ, diuertendo materias currẽtes ad illa loca, ad patrem oppoſitam. Vlcera.

Nonum eſt, & lepræ conferre, maximè ſi fiat cum vomitiuo forti, velut helleboro: eiuſmodi namq; vomitus euacuat materias, quæ ſunt in locis remotis, & difficilis eradicationis, ex quibus fit lepra. Corrigit etiã digeſtionem primam: vnde & aliæ digeſtiones melius procedunt. Lepra enim peccat corruptione digeſtiuæ. Lepra.

Decimum eſt, malitiæ coloris in cute, ex aliquo humore conferre, ipſum enim à cute diuertit.

Vndecimum eſt, conferre epilepſiæ ſtomachicæ, euacuando ſcilicet humorem contentum in ſtomacho, ex cuius effumatione Epilepſia cauſatur. Epilepſia.

Duodecimum eſt, conferre ictero, & maximè illi, qui ex oppilatione prouenit. Nã ob motũ fortem in vomitu, materia oppilans, á loco, vbi oppilacionem faciebat, remouetur. Euacuatur itẽ per vomitũ materia phlegmatica, quæ ferè cauſa eſſe ſolet iſtius oppi- Icterus.

 lati-

lationis.

Aſthma. *Decimumtertium eſt, conferre aſthmati, euacuando materiam antecedentem è ſtomacho, quæ materiam aſthmatis fouebat, calfaciendo etiam membra ſpiritualia, & pulmonē: ex quorum calfactione conſumũtur ſuperfluitates, vnde aſthma oriebatur.*

Paralyſis *Dicimumquartum eſt, tremori conferre & paralyſi, euacuat enim harũ paſſionum materiam.*

Dicimumquintum eſt, conferre habentibus vlcera nigra, magna in extremis partibus, diuertit enĩ humores à partibus illis.

Et licet vomitus rectè adhibitus, hæc cōmoda præſtet, tamen ſi modum exceſſerit, multorum incommodorum cauſa eſt. Stomachum ſiquidem debilitat, & reſoluit: aptũque reddit, vt materiæ ad eum perueniant, obeſt pectori, viſui, dentibus, et antiquis doloribus capitis, teſte Auicenna *4. 1. capite decimoquarto.*

Tertium ex iis, quæ in textu notãtur, eſt, quatuor eſſe anni tempora, Ver ſcilicet, Aeſtatē, Autumnũ, & Hyemem. *Et inter hæc Ver calidũ eſt, et humidum, reſpectu habito ad alia tempora, tametſi per ſe ſit omnis exceſſus plane in medio, teſte Gal. lib. 1. de tēpera. Accommodatiſſimũ autē eſt, hoc tempus*

pus mittendo ſãguini:ſiquidem æquale eſt, atq; adeo neque nimis calidũ, neque ſupra modum frigidum. Vnde Hippo. lib. 7. Apho. 55. Quibus à venis ſanguinem mittere confert, his Vere venam oportet ſecare. Fit item hoc tempore augmentatio ſanguinis in corporibus. Conuenit etiam vere moderata venus, motus temperatus, et ventris ſolutio, et ſudor temperatus: balnea quoque temperata, ad diminuendam repletionem. Vnde hoc tempus aptum eſt purgationi corporis per medicamenta.

Quartum eſt, æſtatem calfacre & exſiccare: ac proinde in ipſa creſcere cholerã rubram, quæ calida & ſicca eſt. Quare in æſtate fercula conuenit eſſe frigida & humida, ad remouendam diſtemperantiam caliditatis & ſiccitatis ex temperamento æſtatis. Abſtinẽdũ eſt à coitu, et crebris balneis: nam et hæc exſiccãt. Sit rara phlebotomia, niſi neceſſitas cogat. Sit quies, & paucus motus. Quies enĩ humectat, motus verò exſiccat. Vtendum potu moderato, & in primis frigido: quia ex ſuperflua ſũptione potus frigidi, propter pororũ apertionẽ, ſequitur aliquando ſubita corporis infrigidatio, vel paralyſis, ſiue laxitas mẽbrorum, vel mors ſubita. FINIS.

DE ELECTIO-
NE MELIORVM SIM-
pliciũ, ac ſpecierum medici-nalium, Rhytmi M. Ot-tonis Cremonenſis.

Aloë.

Eſt aloës lignũ melius: ſit hoc tibi ſignum,
Quòd nigredo parum dat fragile, ſubamarum:
Sit graue, nodoſum, ſubdurũ, ſit precioſum.

Aloë epaticum.

Eſt aloë carum ſimplex, res vna bonarum,
Subrufum, clarum, frangibile, parum amarum.

Agaricus.

Res frangi præſto, precioſus Agaricus eſto:
Candidus & ſplendens, libramine leuéque pendens.

Alumen.

Si petis alumẽ, albedine lucet alumen:
Et ſit pars oris ſalſi conpuncta ſaporis.
Mordicat, ac ſputum præterea reddit acutum:
Laus huic detur, præſtantius illa medetur.

Aſa

Aſa fœtida.

Quo mage fœtorẽ facit Aſſa, hãc dic meliorẽ.

Armoniacum.

Eſt preciũ pendens armoniacũ bene cãdẽs,
Quo magis eſt purum, precii plus eſt valiturum.

Antimonium.

Multi ſplendoris antimonium eſt melioris:
Et ſignũ, ſtagni ſi ſplendet imagine magni,
Et manibur teritur, ſic illud fragile fertur.

Ambra.

Laudes ambra merens, leuis eſt, et dentibus hærens,
Diues odore, foris gypſi ſunt ſigna coloris.

Amidum.

Laus eſt albentis amidi fœcunda recentis,
Ex antiquato reliquum prodire putato.

Anacardus.

Fama maiores anacardi ſunt meliores.

Ammi. Ameos.

Vt ſibi laus detur, ameos aurumq; meretur,
Si tibi guſtatum mordet pungitq; palatum.

Aniſum.

Copia dulcoris mos eſt aniſi melioris.

Aſphaltum.

Grandi fœtore, leuitate, nigro colore,
Hæc per ſigna potes aſphalti diſcere dotes.

Alcanna.

Quiſquis ea gaudes, Alcãnæ collige laudes,
Quam color obfuſcat ſubrufus, laude coruſcat.
Laus augmentatur, leuitas ſi conſociatur.

Anethum.

Non tibi ſit ſpretum, ſi linguam pungit anethum.

Acetum.

In terra fuſum ſi ſpumat, cedat ad vſum:
Geſtans inpletum annulũ bonitatis acetũ.

Bolus.

De bonitate boli ſpem tu tibi ponere noli:
Qui frangi neſcit, qui partĩ vixq; rubeſcit,
Quo non viſcatur dẽs, ſi cum dente teratur.

Balſamum.

Laudari digni ſic ſint tibi balſami ſigna:
Cui fructus citri, color eſt lux ſplendida vitri,
Cui mos, vt linges, capitis turbare mariges.
Quod lingua tactum penetrat feruore palatum.
Quod ſi ponatur in aqua, nõ ſubmergatur,
Vaſis in extrema, media vel parte ſuprema

Si demittatur, illic immota moratur.
Quod multum clarum, citrinũ, ſit tibi charum.

Borax.

Si tibi voracem mens eſt noviſſe boracem,
Elige candentem, duram, ſine ſorde nitentem.

Camphora.

Camphora candore nimis emula, ſuauis odore,
Lucida fulgenti candens, ſit hæc tibi mẽti.

Cardamomum.

Sic Cardamomi precium tibi collige pomi:
In morſu dentis ſi linguam pungere ſentis,
Non ſine dulcore, rufo rutilante colore.

Caſsia lignea.

Tolle, venalis ſi Caſſia lignea, talis:
Rufa, iuuans guſtum, dat quæuis fractio fruſtum.

Coloquintida. Colocynthis.

Seminibus pulpa, coloquĩtida ſit ſine culpa:
Non reſidens mota per plurima, candida tota.

Cubebe.

His laudẽ præbe, quæ ſpirant lene Cubebæ
De precio tutus ſis, cum ſapor adſit acutus.

Ca-

Caſtoreum.

*Guſtibus exoſum graue Caſtoreum precio-
ſum:*
*Nigrum, neruoſum, ſimul atque recens, glu-
tinoſum.*

Coſtus.

Coſtum guſtate, ſi ſit cum ponticitate,
Et ſi lingua parū guſtu dignoſcit amarum,
Si confringatur, nec fiat puluis, ematur.

Capparis.

*St tibi Carpparus ſolidus, rubeus, ſubama-
rus.*

Corallus.

*Forma Corallorum ſic ſit tibi nota bono-
rum:*
Si ſolidi, plani, ſpe non laudantur inani.
Si groſſi, clari, ſint digni laude notari.

Calamus.

*Parte candeſcit Calamus, ſic laus ſua creſ-
cit,*
*Si iuuat olfactus, nec abundat puluere, fra-
ctus.*

Diagridion.

*Sputo clareſcens Scammonea ſitque nigre-
ſcens:*
In guſtu grata, frangi leuis albificata.

Tra-

Tragantum.

Commendat tantum viuax ſplendor eſſe Tragantum.
Quò minus obſcurum, laudis magis eſt habiturum.
Album, frigoris fomes, ruffíque coloris.

Garyophili.

Garyophila laudantur, & per hac ſigna probantur:
Quæ ſi pertundat vnguis, liquor intus abundat.
Si tumor adſit ei coniunctus groſſitiei:
Quod cùm mordetur, bene mordicat, æra meretur.

Galanga.

Huic laudes pange, quæ ſit ſubruffa, Galangæ:
Si ſit acuta, grauis, odoratus, minimè ſuauis

Gummi Arabicum.

Gummi ſi ſplendet, quia laus ex hoc ſibi pendet,
Quod mittunt Arabes, non culpat inſita labes.

Galbanum.

Hac tibi ſit cura, quia ſplendent Galbana pura.

Her-

Hermodactylus.

Laus datur iure tibi Hermodactyle dure,
Integer abſq; poris tibi ſit, albiq; coloris.

Liquiritia, Glycirrhyſa.

Sit tibi probata Liquiritia pulueriſata:
Et ſi tundatur, ſit rufa, croco ſimulatur.

Laudanum.

Ex precii merito laudanũ laudabile ſcito,
Molle laudari, leue, nigrum, neq; grauari.

Myrabolani.

Quod grauitate manum premit, elige Myrabolanum.
Intus ſplendorem gummoſa luce nitorem.
Qui magis eſt clarus, in acumine ſit ſubamarus.

Macis, Macer.

Eſt precio ſacer, ſi mordet acumine Macer,
Vtque ſcias dignũ, rubedo ſit tibi ſignum.

Maſtix.

Maſtix labe caret, ſi candens lumine claret.

Myrrha.

Myrrhã laudate, ſi groſſa caret grauitate,
Quod potius præſtat, iubar in rubedine geſtat.

Manna.

Sũt vilia grana, niſi dulcis, cãdida, Mãna.

Mu-

Mumia.

Nigra vendetur, ſi Mumia clara probetur.

Sal nitri.

Nitri ſumma ſalis, laus eſt albedo niualis.

Oppoponax.

Oppoponax clarū, ſubrufum ſit tibi charū.

Pionia.

Pulueris ignara, nigra, dura, Pionia cara.

Reubarbara.

Libram oſtendat, ſi quis Reubarbara vendat.
Rufa, ſapore parum ſub acuto ſi quid amarum.

Sarcocolla.

Albam, ſpumoſam, Sarcocollam precioſam,
Collige maiorem precio multo meliorem.
Mixtus candori modicus viror in meliori.

Spodium.

E ſpodio nota laus eſt grauitate remota.

Squinantum.

Candor ſquinanti ſignum eſt inſigne probanti.

Tamariſcus.

Mollis, nigreſcens, bonus eſt Tamariſcus areſcens.

Is qui clareſcit candens, contagia neſcit.

Panis, & cætera cibaria.

Panis habens oculos, non monſtrans caſeus vllos,
Et pulli ſtulti, piſceſq; ſenes & adulti,
Et ſaliens vinum, lentum piper atque cuminum,
Talis paſtura, non eſt ſanis nocitura.

Finis.

S. AV-

S. AVGVSTINI

PRIMA, DE VITANDA *ebrietate*, Concio, *Carmine reddita*, Per Leonardum *Ketnerum*, Hereſbru- *gienſem.*

Dom.17. Serm.1.

AD LECTOREM CHRIST *Aulæus*, Poëta *laureatus*.

Cōpoſuit dextris præſentia carmina Muſis.
Ketnerus, patriæ ſydus, amorq́; ſuæ.
Aedidit in lucem Deygerus *amicus amici,*
Scripta per æternos non moritura dies. Ioan. Val.
Erge age dic meritas tāto pro munere gra-
tes:
Conatúſque pari laude vtriuſq́; proba.

HVMA

HVMANISSIMO VIRO,
DN. IOANNI HILLAR,
Granarij præfecto apud fontes ſalutares,
S. P. D.
Leonardus Ketneruus.

Cum nuper tres S. Auguſtini conciones, contra ebrietatē turpiſsimam, nimíſq; communem peſtem, exercitij gratia à me redditos carmine, certò ædere ſtatuiſſem, vir humaniſsime: tu ſtatim inter multos alios occurrebas, cui priorem illam dedicandam fore arbitrabar. Cùm enim tanta tua virtus ſit (quod fide digni me docuerunt homines) vt & carminibus, nobiliq; poëſeos ſtudio valde delecteris (vt interim cætera virtutum ornamenta reticeam, quibus præditus es, ad colendos ſtudiorum bonorum alumnos,

ad co-

ad colendam liberalium diſciplinarũ maieſtatem longè promptiſsimus) non video, cuius honori rectiùs hoc carmẽ dare & offerre poſsim. Argumẽtum carminis non breue tantùm eſt, ſed cõmune etiam & vulgare: ita, vt non paucos reperias hoc noſtro ſeculo, qui in eandem ſententiam doctiſsima ſcripta ædiderũt, Theologi, Poetæ, Oratores: quorum fidelem operã, eruditionem, famámque dignis nos decet celebrare laudibus. Quia verò nõ minor veterũ ſcriptorum authoritas, nõ minor in huiuſmodi, aliiſque tractandis materiis eſt maieſtas: placuit S. Auguſtini, quantum ad hanc cauſam attinet, doctiſsimũ potius imitari ſtylum & iudicium, ſtudioſóſque hoc carmine ad pios eius ſermones excitare, & allicere, quàm noui quidpiã de eadẽ re proferre in medium. Ac-

y cipe

cipe igitur eximie vir, beneuolo, quicquid id eſt, animo, paríque fauore. Etiamſi enim nihil inde aliud euenerit, tamen maximi lucri, & honoris loco æſtimabo: ſi ita T. H. innoteſcere potuero, quā certè obſeruare & magnificare nullo deſinam tempore. Vale ſemper multa cum proſperitate. Data apud Onoltzbachium, menſe Februar. Anno 1551.

Ad eundem, nomine authoris, Quintian. Stoa.

Ipſe ego deſpiciam cunctos liuore loquētes,
Si (quāquā parcè) carmina noſtra pbes.

S. AGVSTINI PRIMA, DE *vitanda ebrietate, concio, carmine reddita,*

Per Leonardum Ketnerum, Hereſburgienſem.

QVanuis ebrietas turpiſsima peſtis amici:
Vt video, veſtras exulet ante fores.
Quam ſcio, ceu ſtygiæ vos ſpernere ſtagna paludis,
Qui bibitis nullo vina coacto modo:
Qui virtute tamen non delectētur honeſta,
Poſſem non paucos enumerare viros.
Scilicet ipſa quibus non grata modeſtia morum eſt:
Qui plenos optant euacuare cados.
Sed vos, nulla quibus cõuiuia ſobria ſordēt,
Sermones hilari mente probate meos.
Vt bibulos hortemur enī carpēdo Gigātes,
Nos monet oblatæ conditionis onus.
Omnipotēs dānat vitiū Deus iſtud, ab vſu
Quod dudū aſſiduo creuit vbique tamē.
Vt ſic à vitio longe videatur abeſſe
Ebrietas, multis turpiter aucta locis.

Hinc qui nõ æqua ſiccãt data pocula lãce,
Vinoſi irridet gens maledicta Dei.
Quæ ſolet ad Bacchi nolẽtes cogere pugnã:
Vt quàm cõueniãt, plura falerna bibãt.
Aſt aliũ, qui tã inuitos ſic cogit ad hauſtus,
Vt ſumpti noceant pocula plena meri:
Hic grauius peccat, quàm violẽter amici
Infeſto corpus tunderet enſe ſui.
Nãq; ꝑ immodicè ſumpti data pocula vini,
Vicini mentem ſauciat ille ſui.
Et quia de limo fabricauit corpora terræ
Noſtra Deus, terræ vim genitalis habẽt.
Ergo vt p̃cipites ſi mittat Iuppiter imbres,
Nõ datur vt placidè ruſticus arua colat.
Sic ratio eſt eadẽ, ſi noſtri corporis exta,
Per nimium lãguent debilitate merum.
Nã caro ſi turpi ſic noſtra grauatur Iaccho,
Non cœleſtis agri ſemina ferre poteſt.
Ergo vt quiſque ſuis placidum agris poſtu-
lat imbrem,
Vt colat, & fructus auferat inde ſuos:
Sic quoque corporibus bene conuenientia
noſtris,
Non inuita tamen pocula danda forẽt.
Ne fierẽt turpes ſic corpora noſtra lacunæ,
Ex nimia allati ſorbitione meri.
Ex quib. infeſti ceu vermes, crimina ſurgãt.
Et mage peccãtum, quàm pietatis opus.
Sunt

Sũt etenim ſimiles limoſæ hac lege paludi,
Sæpe ſtudẽt plenos qui euacuare cados:
In qua ſerpẽtes auidi naſcũtur, & angues,
Ranæ, & viperei plurima mõſtra gregis,
Quæ magis excrutiant, humanáque pecto-ra terrent,
Vt quàm fortè cibi ſint retinenda loco.
Nam quæcunque illic arbuſta, herbæq; vi-reſcunt,
Nil certè eximiæ cõmoditatis habent.
Quæ collecta, ſimul rapidum mittuntur in ignem,
Atque in limoſa depopulantur humo.
Sic quod ab ebrietate venit, quod naſci-tur iſto
Ex vitio, volucri non minus igne cadet.
Tales Centauri ſunt hic, & vbiq; bibaces,
Qui nihil in ſano corpore mẽtis habent,
Qui damnant proprios, perdúntque hoc crimine ſenſus:
Quos etiã viuos mœſta ſepulchra tenẽt. Conſuetu-do potorũ
Sæpe fit, ob nimium ne quenquam noſcat Iacchum,
Neſciat & vultus Bacchica turba ſuos.
Sæpe fit, vt nullas poßit tibi reddere voces,
Nec prona cauſam percipere aure tuã.
Sæpius exhaurit totas hæc turba lagenas:
Euomit arreptum ſæpius illa merum.

Ad pugnam Bacchi carcheſia magna parantur.
Quorum ſunt certè vina vorãda modo.
Qui ſpumãte poteſt alios ſubmergere potu,
Præ reliquis, tali crimine victor abit.
Interea exurgũt lites, & crimina creſcunt,
In varios caſus præcipitatur homo.
Hinc obſcœna venit ſcortatio, ſtupra, veníſque:
Suſcitat & cædes Bacchus vbiq; feras.
Pes negat officiũ, mẽs vino victa tremiſcit,
Extinctas vires corporis eſſe vides.
Hĩc tepido recubãt odioſa cadauera lecto:
Si ſunt à porcis iuſſa cubare ſuis.
Hinc oculi multa veniunt caligine craſſi,
Hinc caput infirmũ, hĩc ſollicitudo venit.
Hĩc facies, et forma perit, vultúſq; colores,
Hĩc grauibus morbis mẽs onerata venit.
Hinc tremulis manibus languent, pedibúſque bibones:
Officium faciunt mẽbráq; nulla ſuum.
Sed tamẽ occurrũt, tantũ defendere crimẽ
Qui cupiũt, atq; hoc qui ſcelus eſſe negãt.
Hoc ſatis ingreſſum nõ eſt tractaſſe ſodalẽ,
Qulibet hos bibulus fundit ab ore ſonos:
Ebrius ex noſtra ſi non diſcederet aula,
Qui conuiua mihi fortè vocatus erat.

Sed

Sed tu, cui Chriſti nomēq; fideſq; ꝓbātur,
Percipe,quæ fido pectore verba loquor.
Si quis,vt infenſus tibi ſit deus,efficit,ille eſt
Improbus, ille loco peſtis habendus erit,
Hac vt enim tibi lege ſuo inſidiatur amico,
Sic ſibi vaccarum more bibendo nocet.
Efficis ,vt multo vincatur amicus Iaccho?
Ille tibi ſocius, ſed deus hoſtis erit.
Quid ſit agendum igitur prudens expende, ſit vtrum
Aut melius ſocium, aut deſeruiſſe Deum.
Si pius æternæ tendis pietatis ad arcem:
Pocula nolenti præbibe nulla,precor.
Sed ſine,q̃ proſunt, cōuiua falerna ꝓpinet:
Ne pereat tanto victus vterque malo.
Hei mihi , quæ tibi ſedem ſtabiliuit in oris
Impietas?bibulos iam regit illa viros.
Quanta ſuperuacuo eſt homines quæ ad pocula cogat
Turba mero , in tantum prodiga turba merum.
Interea ante fores,qui pabula q̃rit,egenus,
Non habet vt ſicco leniat ore ſitim.
Atqui ſic alios cratere,meróq; laceſſunt,
Nō hæc eſſe Deo danda falerna vident. Math.25.
Qui quibus abiectos donis & honore fouemus,
Hiſce ait æternum nos coluiſſe patrem.

Quos ita deſertos fortuna miſerrima reddit
Eſca vt ab alterius ſit capienda manu.
Illis attonita Centauri vice loquuntur:
Ite, ægram minuat, qui regit aſtra, famē.
Quo produ̅t ſermone ſuæ impietatis inanē
Iuſtitiam, nullus ceu ſit vbique Deus.
Ceu iubeāt miſeros aliorū currere ad arces,
Qui magnū credāt numē habere Deū.
Animalia ad nauſeā nō bibunt
Aſpicite inſanū, chariſſima pignora fratres,
Quando pecus paſtor ducit ad amnis aquas:
Quod cùm fortè ſitim placidos excuſſit ad hauſtus,
Affectat nullo pocula plura mero.
Cōſtat inhumanos igitur potando bibones,
Peiores rigidis ſæpius eſſe feris.
Molle pecus tenero tūc q̄ ſapit vnda palato
Sorbet, at vltrò illi vina nociua bibunt.
Vno ſæpe die tot vina liquentia perdunt,
Regali vnde queant viuere more tribus,
Atque vtinā Bacchi tantū ſæuiret in orcas
Gēs mala, non aliud ſurgeret inde malū.
Fructus ebrietatis.
Quos ferat ebrietas ſecū triſtiſſima fructus,
Exemplum conſtat, ſi Pharaonis adeſt.
Qui ſiue hoc vitio, ſeu turpi motus ab ira,
Seruū non ad meritam iuſſerat ire crucē.
Exod. 3.
Sic Iudæa cohors ſtatuas ſibi fecit inertes,
Inſipiens multo cùm foret illa mero.
Quæ

Quæ nimis obſcœno ducebat amore choreas:
Vt ſtatuis faceret ſcādala digna ſuis.
Impius à vino, meretricéq; victus Herodes, Matt. 14.
Ioannis iuſsit colla ſecare pii.
Inſuper adportet quæ plura incommoda vinum,
Non ficta Salomon cum pietate docet.
Vina, quòd à Domino *ſapientum corda recedunt.* Eccli. 19.
Fœmineus ſæpe eſt cauſaq; ſexus, ait.
Aſpectus nunquā moueat tua pectora vini: Prou. 23.
Præbet enim ardēti gaudia multa gulæ.
Sed tandem colubri ſtimulos imitatur acerbos, Pli. li. 14. cap. 22.
Ingeniúmque ferus poſtmodo vt anguis habet.
Tunc alienarū turpem exoptabis amorem
Vxorum: prauo corde malignus eris.
Præterea damnat potādi crimina Paulus,
Cùm ſic diuina voce diſertus ait:
Quæ nocitura ferūt effrenis ſemina luxus, Epheſ. 5.
Admoneo, ne quis ſumere vina velit.
Inſuper à Baccho*, quæ damna bibentibus adſint,*
Ex ſacris aliquot commemorabo locis.
Cui placet ebrietas communis, inérſque voluptas, Pro. 21. 51.
Ille ſibi multas non cumulabit opes.

Immodicos

Salomon. *Immodicos hauſtus, vinúmque à regibus aufer.*

Nam vires minuit corporis ebrietas.

Ne iuſtè ceſſent inopum defendere cauſas,

Iudicii fiant immemoréſque Dei.

Eccli. 19. 31. *Ebrietatis amans, operarius atque Lyæi,*

Potando nullas conciliabit opes.

Qui bibit vt placeat frugalis regula vitæ,

Sobrius & firmo corpore ſanus erit.

Hunc Deus elegit precioſi nectaris vſum,

Vt potu afflictum cor recrearet homo.

Non dedit, vt plus quàm beluino more bibones,

Nobilis haurirent munera grata meri.

Ingenii vires relenant, & corporis augent,

Si modicè, vt fas eſt, dulcia vina bibis.

Aſt malè guſtati blandiſſima pocula vini,

Triſtitiam pariunt, pectoribúſque nocẽt:

Et magis inſanum furioſo pectore reddunt,

Qui vita & verbis ſtultior antè fuit.

Propter inhumanos etiam hinc, poſt pocula, mores

Sæpe cruentato caſus it ore domum.

Sed fortè incipient in nos ſæuire bibones,

Et malè, quòd feruens talia dico, ferent.

Qui tamen admittũt, quæ me monitore loquuntur,

Conſilium optãtes pondus habere meũ,

Auxiliante

Auxiliante Deo nimii certamina Bacchi
Vitabunt, hoſtes criminis huius erunt.
Cætera quæ placidos gens Bacchica diligit hauſtus,
Non velit his dictis eſſe inimica meis.
Sed potius faciles dicenti præbeat aures,
Atq; probet cauſam, quod decet ore, meā.
Quilibet ad ſtygii ꝑperabit tartara regni,
Crudelis nigri prædáque regis erit:
Si, dū vita manet, nō crimine cedit ab iſto,
Et venia moritur, reprobus abſque Dei.
Sāctus enī Pauli loquitur quæ ſpiritus ore,
Non poſſunt veram fallere verba fidem.
Ebria cælorum ſoboles non ibit ad arcem, 2. Corin. 6
Ibit ad ardentes ebria turba rogos.
Nō igitur madidi cupiāt me odiſſe ſodales:
Sed ſibi ſint iræ proxima cauſa ſuæ.
Tabificas diſcāt potandi extinguere ſordes,
Dū vitæ admittūt, tēpora grata breuis.
Exurgāt, malefacta tamē fateātur, & iſta,
Cōueniant ſummū voce rogante Deum:
Eripe me impuri tepido de gurgite limi, Pſal. 69.
Ne noceat capiti labilis vnda meo.
Ne me tēpeſtas refluentibus obruat vndis:
Néve mihi puteus triſtia damna ferat.
Ebrietas aliud nihil eſt, quàm flamma coruſcans, Ebrietas flāma infernalis.
Qualis in inferno dicitur eſſe lacu.

Quæ

Quæ ſemel arreptos tãta ui cogit & vrget,
(Si vitæ ratio non melioris adeſt.)
Vt ſocii nunquã curent pia fœdera amoris,
Vt nunquam leges ſobrietatis ament.
Sæpe dies auidos tamen haud facit vna bi
bones,
(Quod decet haud dubia me monuiſſe
fide)
Allati qui ſæpe vorant data pocula vini,
Et quibus immodicè ſũpta falerna placẽt
Qui propter certũ potant ſtudioſius vſum,
Quiq; ſtudent hauſtus ingeminare ſuos:
Hos Bacchi ſocios, hos dixeris eſſe bibones,
Qui nulla renuunt vina vorare vice.
Quos ſi grata mouet bibere omnia vina vo
luptas,
Quæ iubet adpoſitum quódque vorare
merum:
Ad vinum tanto bibuli incendũtur amore,
Vt nullum imponãt ſæpe bibendo modũ.
Crimine qui poſcit, tamẽ vt ſit liber ab iſto,
A tanto cupiens degenerare malo.
Si furor, aut rabies, aut cæca cupido bibẽdi,
Ebria fecerunt, quòd tibi vina placent:
Quotidiana tuos moderatio temperet hau-
Rurſus vt accedas ſobrietatis iter. (ſtus:
Quiq; ſuperuacuo ſua pectora ſaucia vino,
Vix modicũ docuit ſumere poſſe merum:
Vt

Vt potius cupiat conceſſam perdere vitam,
Quàm fugere indicti dulcia bella meri:
Hic ſciat, humanum melius periiſſe fuiſſe
Corpus, quàm mentem ſic obiiſſe piam.
Hic ne potandi nimio ſuperetur ab æſtu,
Et vitare queat tam furiale malum:
Deſinat ad ſolitũ ſæuire in pocula morem:
Donec potando diſcat habere modum.
Tam deforme ſtudet qui ſic auertere crimẽ,
Vinaq; qui nihili non moderata facit:
Extinguet tanta blandum ratione venenũ:
Et poterit duram ſic remouere ſitim.
Dum loquor hæc igitur, verbis & abhortor amicis,
Excuſatus ero, maximè Chriſte tibi.
Qui tamen huc promptas bibulas non arrigit aures,
Et negat à tanta cedere ſpurcitia:
Aut alios precio, precibúſue ad pocula cogit
Vt ſiccent auida dolia plena gula:
Cum ſociis potor. dãnabitur ille, ſupremo
Cùm iudex Chriſtus venerit ipſe die.

FINIS.

LIBRARY

EXCVDEBAT MARTINVS
IVVENIS, LVTETIAE XV.
CALEND. MARTII, ANNO
M. D. LIII.

WELLCOME
LIBRARY
INSTITUTE

Signa morte

Hijs inter signis moriens dinoscit³ o͞is
Fronte rubet primo, pedib⁹ frigescit in y
Inde s̃ecilim̃. depomit fine propinquo
Sponte sua plorans, morte p̃initiat hor
deficit et pulsus p'currẽs ppete cursu
defngit et venter naso simo sit albe
9trahit³ membris minor extat osell9

Davis & Orioli / 1950
£ 20/-/-